

JYU DISSERTATIONS 778

Helena Taskinen

Uransiirtymä keski-iässä

**Koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-
ammatinvalinnan merkitys ja rakentuminen
keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen
hakaneiden tarinoissa**

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF EDUCATION AND
PSYCHOLOGY

JYU DISSERTATIONS 778

Helena Taskinen

Uransiirtymä keski-iässä

Koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-
ammatinvalinnan merkitys ja rakentuminen
keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen
hakeneiden tarinoissa

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Educa-rakennuksen salissa D109
toukokuun 24. päivänä 2024 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Education and Psychology of the University of Jyväskylä,
in building Educa, hall D109, on May 24, 2024 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2024

Editors

Pekka Mertala

Department of Teacher Education, University of Jyväskylä

Ville Korkiakangas

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover picture by Heini Kristola.

Copyright © 2024, by author and University of Jyväskylä

ISBN 978-952-86-0136-4 (PDF)

URN:ISBN:978-952-86-0136-4

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0136-4>

ABSTRACT

Taskinen, Helena

Career transition in middle age. The meaning and construction of the decision to apply for training and the choice of a community care nurse career in the story of middle-aged community care nurse applicants.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2024, 203 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 778)

ISBN 978-952-86-0136-4 (PDF)

This research aims to investigate the biographical meaning and construction of adults' career transitions. The subject of this biographical-narrative research is the reflective construction of career-related life stories by middle-aged people. In this research, I examine careers as an individual's internal, subjective experience on the one hand and, on the other hand, as an individual script that one writes in a planned and anticipatory way but also reflecting on the events and decisions of their lives afterwards. The research material includes 14 narrative interviews. Both the data analysis methods and reporting of results are narrative. The career-related life stories of the research participants were individual, multi-layered, and dynamic accounts of the factors that led to their decision to seek education and to become practical nurses, as well as of the construction and significance of the decision to apply for a job in the narrators' lives. In the results, I describe the biographical significance of a career transition through the five types of stories I have constructed. In describing the construction of career transition, I consider the intertwined and dynamic developmental processes of identity and agency. The story types and the developmental processes of identity and agency form a continuum in my narrative research material. The development process of narrators' identity and agency was seen as strengthening in the story type 'clarification of the authentic self', renewal in the story type 'finding meaning', adaptation in the story type 'seeking qualifications', survival in the story type 'making an unavoidable choice', and narrowed in the story type 'continuing a career legacy'. The scientific contribution of the study is related to the identification, understanding, and acceptance of the multiple meanings and ways of constructing the decisions of adult vocational training applicants. This understanding will enable the identification of and efforts to address adults' guidance and career counselling needs before, during, and in the transition to education and training. The results suggest that the lifelong career guidance service system needs to be developed to better meet adults' guidance and career counselling needs.

Keywords: career transition, narrativity, middle age, continuous learning

TIIVISTELMÄ

Taskinen, Helena

Ura siirtymä keski-iässä. Koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-ammatinvalinnan merkitys ja rakentuminen keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden tarinoissa.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2024, 203 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 778)

ISBN 978-952-86-0136-4 (PDF)

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää aikuisten urasiirtymien elämäkerrallista merkitystä ja rakentumista. Elämäkerrallis-kerronnallisen tutkimukseni kohteena oli keski-ikäisten reflektiivisesti rakentamat urateemaiset elämäntarinat. Tarkastelen tutkimuksessa uraa toisaalta yksilön sisäisenä, subjektiivisena kokemuksena, toisaalta yksilöllisenä käsikirjoituksena, jota kirjoitamme suunnitelmallisesti ja ennakkoiden, mutta myös jälkepäin reflektoiden elämämme tapahtumia ja ratkaisuja. Tutkimusaineisto sisältää 14 kerronnallista haastattelua. Sekä aineiston analyysitavat että tulosten raportointi ovat kerronnallisia. Tutkimukseen osallistuneiden urateemaiset elämäntarinat olivat yksilöllisiä, monikerroksisia ja dynaamisia kertomuksia koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneista tekijöistä sekä hakupäätöksen rakentumisesta ja merkityksestä kertojien elämässä. Kuvaan tuloksissa urasiirtymän elämäkerrallista merkitystä muodostamani viiden tarinatyyppin kautta. Ura siirtymän rakentumisen kuvauksessa tarkastelen identiteetin ja toimijuuden yhteen kietoutuneita ja dynaamisia kehitysprosesseja. Tarinatyyppit sekä identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessit muodostavat kerronnallisessa tutkimusaineistossani jatkumon. Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä kertojien identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi näyttäytyi vahvistumisena, Merkityksellisyyden löytäminen -tarinatyyppissä uudistumisena, Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppissä sopeutumisenä, Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä selviytymisenä ja Ura perinnön jatkaminen -tarinatyyppissä urautuneena. Tutkimuksen tieteellinen kontribuutio liittyy aikuisena ammatilliseen koulutukseen hakeneiden koulutushakupäätösten moninaisten merkitysten ja rakentumisen tapojen tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja hyväksymiseen. Tämän ymmärryksen pohjalta on mahdollisuus tunnistaa aikuisten ohjauksen ja uraohjauksen tarpeita ja pyrkiä vastaamaan niihin ennen koulutushakua, koulutuksen aikana ja siirryttäessä työelämään. Tulosten perusteella elinikäisen uraohjauksen palvelujärjestelmää tulee kehittää vastaamaan paremmin aikuisten ohjauksen ja uraohjauksen tarpeita.

Avainsanat: urasiirtymä, kerronnallisuus, keski-ikä, jatkuva oppiminen

Author's address

Helena Taskinen
Department of Teacher Education
University of Jyväskylä
helena.taskinen@gradia.fi
ainomaija.taskinen@gmail.com

Supervisors

Associate professor Mira Kalalahti
Department of Teacher Education
University of Jyväskylä

Senior lecturer Johanna Rantanen
Department of Psychology
University of Jyväskylä

Senior lecturer Toni Kosonen
Department of Teacher Education
University of Jyväskylä

Docent Sauli Puukari
Department of Teacher Education
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Pia Heilmann
Faculty of Social Sciences and Business Studies
University of Eastern Finland

Professor Katri Komulainen
Philosophical Faculty
University of Eastern Finland

Opponent

Professor Pia Heilmann
Faculty of Social Sciences and Business Studies
University of Eastern Finland

KIITOKSET

Väitöstutkimuksen tekeminen on ollut minulle monin tavoin merkityksellinen prosessi. Tutkimustyö on syventänyt ja laajentanut ymmärrystäni aikuisten opiskelijoiden elämäntietojen moninaisuudesta, urasiirtymistä sekä urasuunnittelun ja -ohjauksen merkityksestä ja tehtävästä aikuisten elämässä. Tutkimuksen tekeminen on myös tuonut minulle iloa ja hyvinvointia. Tutkimusta tehdessäni olen tuntenut itseni vapaaksi irtautuessa työstä ja arjesta tutkimusmaailmaan. Ilon ja onnen tunteiden lisäksi tutkimustyö on sisältänyt toki myös tuskaisia hetkiä ja osaamattomuuden kokemuksia. Molemmat ovat olleet tarpeellisia akateemisen asiantuntijaidentiteetin rakentumiselle. Tämä oppimisprosessi on haastanut ja kehittänyt osaamistani, muokannut ammatillista identiteettiäni sekä vahvistanut ammatillista toimijuuttani. Kiitän Jyväskylän avoimen yliopiston yliopistonopettaja Leena Valkosta kannustuksesta ja rohkaisusta hakeutua tälle tielle.

En ole tehnyt väitöstutkimustani yksin ja olen kiitollinen kaikille väitöstutkimustani ohjanneille ja tutkimusprosessiani edistäneille. Ensimmäiseksi haluan kiittää pääohjaajaani apulaisprofessori Mira Kalalahtea intensiivisestä ja asiantuntevasta ohjauksesta ja tuesta sekä rinnalla kulkemisesta. Keskustelumme vahvistivat uskoa ja luottamusta omaan osaamiseen ja tutkimustyön tekemiseen, mutta myös avasivat uusia näkökulmia, jäsensivät ja edistivät tutkimus- ja kirjoitustyötä. Kiitos myös saatavilla olosta ja kallisarvoisesta ajastasi kaikissa pienissä ja isoissa väitöstutkimukseen ja -prosessiin liittyvissä asioissa. Kiitos yliopistonlehtori Johanna Rantaselle rohkaisusta, tarkoista huomioista ja yksityiskohtaisista palautteista, jotka edistivät väitöskirjatyötäni. Ohjasit työtäni koko tutkimusprosessin ajan ymmärtäen väitöstutkimuksen aseman osana perhe- ja työelämäkokonaisuutta. Kiitos myös yliopistonlehtori Toni Kososelle hyödyllisistä palautteista sekä selkeistä ja tarkoista korjausehdotuksista, jotka auttoivat muokkaamaan väitöskirjaani lopulliseen muotoon. Ensimmäistä pääohjaajaani dosentti Sauli Puukaria kiitän rohkaisevasta ja arvostavasta ohjauksesta väitöstutkimukseni ensimmäisinä vuosina. Rakensit seminaareihin huumorin sävyttämän, turvallisen ja arvostavan oppimisilmapiirin, joka kannusti jatkamaan tutkimustyötä. Kiitän myös seurantaryhmän jäseniä, apulaisprofessori Kaija Collinia ja lehtori Seija Koskelaa tuesta ja kannustuksesta tutkimusprosessissa. Esitarkastajille, professori Pia Heilmannille ja professori Katri Komulaiselle osoitan isot kiitokset arvokkaista ja perustelluista palautteista ja huomioista, jotka auttoivat väitöskirjan viimeistelyssä. Professori Pia Heilmannia kiitän lämpimästi suostumisesta vastaväittäjäkseni.

Olen tehnyt väitöstutkimustani pääosin ammatillisen opettajan työn ohella. Kiitän työnantajaani Ammattiopisto Gradiaa tuesta, kuten esimerkiksi loistavista digipalveluista, ja rehtoriamme Pirjo Kauhasta kannustuksesta tutkimuksen tekemiseen. Merkityksellisiä väitöstutkimukseni edistymiselle ovat olleet Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnan myöntämät apurahaudet, jotka mahdollistivat keskittymisen ensin aineiston analyysin tekemiseen, ja myöhemmin väitöstutkimukseni loppuunsaattamiseen ja väitöskirjani

viimeistelyyn. Olen kiitollinen kaikille kanssatutkijoille ja -kirjoittajille, erityisesti yhteisiin tutkimusseminaareihin osallistuneille väitöstutkijoille. Vaikka olen tehnyt väitöstutkimustani itsenäisesti, olen saanut palautetta ja voinut keskustella tutkimuksestani useissa erilaisissa vertaisryhmissä. Ilman teitä tutkimuksen tekeminen olisi ollut yksinäistä ja epävarmaa. Ajoittain tutkimuksen tekeminen työn ohessa oli mahdotonta ja pitkien taukojen jälkeen tutkimuksen ja kirjoitustyön jatkaminen oli haastavaa. Tutkivat opet -society-kellotettuine Pomodoro -tekniikoineen oli katkosten jälkeen arvokas tuki tutkimus- ja kirjoitustyön jatkumiselle. Lämpimät kiitokset vertaistuesta Tutkivat opet -ryhmän väitöstutkijoille ja jo väitelleille tutkijoille. Erityiskiitokset osoitan lehtori Raisa Ainelle ja lehtori Päivi Pukkilalle ystävyydestä ja kaikista niistä viesteistä ja keskusteluista, joissa olen saanut teiltä tukea ja apua.

Ystävien merkitys tutkimuksen tekemiselle on ollut merkittävä. Ystävien kanssa vietetty aika on antanut minulle tilaa hengähtää ja rentoutua. Kiitos teille rakkaat ystäväni, joiden kanssa ystävyys rakentui jo nuorena opiskelijana ja on kantanut vuosikymmeniä. Kiitos myös teille rakkaat ystävät, joiden kanssa ystävyys on rakentunut aikuisuudessa ja tukenut monissa työelämän ja vapaa-ajan tilanteissa tuoden voimavaroja arkeen. Lähimpiäni kiitän tuesta ja mukana elämisestä. Kiitos lapsilleni Kallelle, Konstalle, Ainolle, Onnille ja Ilonalle. Olette tuoneet elämäni onnea ja merkityksellisyyttä sekä pitäneet minut kiinni elämän perusasioissa. Kiitos myös edesmenneille äidilleni ja isälleni. Äidiltä sain mallin rohkeudesta tehdä omia valintoja ja tuoda esille omia näkemyksiä. Isältä sain maailman ihmettelyn lahjan, mallin elämän pohdinnasta, kiinnostuksen ja halun oppia ja tutkia asioita. Vanhemmat lahjoittivat minulle uskon itseeni, mikä on kantanut minua koko elämäni ajan. Kiitos siskoilleni Anna-Mari Kristolalle ja Hanna-Lea Taskiselle kannattelusta, lohdusta ja myötäelämisestä ja kummitytölleni Heini Kristolalle väitöskirjan kansikuvasta. Kiitos Ilpo rakkaudesta, hellyydestä ja huolenpidosta, yhteisestä huumorista, ystävyydestä ja kumppanuudesta. Olet ollut rinnallani, ymmärtänyt haaveitani ja tukenut ja hyväksynyt kaikki ratkaisuni varauksetta. Olet elämäni valo ja tärkein voimavarani.

Suurin kiitos väitöstutkimuksestani kuuluu haastateltavilleni, aikuisille lähihoitajakoulutukseen hakeneille luottamuksesta, jota osoititte kertoessanne avoimesti oman elämäntarinanne. Toivon, että tulkintani tekevät elämäntarinoillenne ja kokemuksillenne oikeutta.

Kuusassa 7.4.2024
Helena Taskinen

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimuksen keskeiset käsitteet	20
KUVIO 2	Tutkimuksen käsitteet tarina, kertomus ja koettu elämä	52
KUVIO 3	Martan tarinan visualisoiminen, vaihe 1	69
KUVIO 4	Martan tarinan visualisoiminen, vaihe 2	70
KUVIO 5	Taon tarina: Henkinen työvoitto	80
KUVIO 6	Martan tarina: Vapaaksi	83
KUVIO 7	Lotan tarina: Hyvän arjen puolesta	86
KUVIO 8	Ritvan tarina: Ihmisten hyvinvointi.....	91
KUVIO 9	Tarjan tarina: Asiakaspalvelua sydämellä.....	94
KUVIO 10	Mirkun tarina: Auttamistyö.....	97
KUVIO 11	Mikan tarina: Konkreettista hyvää	99
KUVIO 12	Lillin tarina: Elämän vakauttaminen.....	104
KUVIO 13	Maisan tarina: Oma visio	107
KUVIO 14	Annen tarina: Yllättävä valinta	111
KUVIO 15	Millin tarina: Ulospääsy haastavasta työstä	114
KUVIO 16	Kaisan tarina: Käytännön sanelema	117
KUVIO 17	Maijan tarina: Rauhallinen oma elämä.....	120
KUVIO 18	Matin tarina: Verenperintö.....	124

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Perusarvot (Schwartz ym. 2012, 664, muokattu)	25
TAULUKKO 2	Perinteinen ja uusi työura (Baruch 2004a, 13, muokattu).....	33
TAULUKKO 3	Tutkimusaineisto	56
TAULUKKO 4	Analyysin vaiheet.....	61
TAULUKKO 5	Elämäkerralliset tiedot	63
TAULUKKO 6	Tarinityypit ja tarinat	78
TAULUKKO 7	Tarinityypit, ryhmittelyä ohjaavia tekijöitä	147
TAULUKKO 8	Identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi.....	148
TAULUKKO 9	Urairytymän merkitys ja rakentuminen.....	150

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	15
2	TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	20
2.1	Keski-ikä: elämän arviointia.....	21
2.1.1	Keski-ikä kehitysvaiheena	21
2.1.2	Keski-ikä osana elämänkulkua	22
2.1.3	Tavoitteet elämän kompassina.....	24
2.2	Ura osana elämäkokonaisuutta	27
2.2.1	Ura-käsite	27
2.2.2	Uransiirtymä ja uramuutos.....	30
2.2.3	Urateoriat uravalintojen tulkitsijoina.....	32
2.3	Identiteetti.....	36
2.3.1	Identiteetti -käsite.....	36
2.3.2	Ammatillinen identiteetti, ura- ja osaamisidentiteetti.....	39
2.3.3	Kerronnallinen identiteetti	41
2.4	Toimijuus	43
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	47
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	48
4.1	Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat	48
4.2	Elämäkerrallis-kerronnallinen tutkimusote	50
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	54
5.1	Tutkimuksen konteksti	54
5.2	Tutkimukseen osallistujat ja tutkimusaineisto.....	55
5.3	Kertomushaastattelun toteutus	56
5.4	Kerronnallisen analyysin jaotteluja.....	59
5.5	Analyysin toteutus	61
5.5.1	Aineistoon perehtyminen kertomus kerrallaan	62
5.5.2	Kertomusten rakenteen jäsenitys.....	63
5.5.3	Kertomukset juonellisiksi tarinoiksi.....	65
5.5.4	Tarinoiden visualisoiminen.....	67
5.5.5	Tarinoiden jäsenitys ja ryhmittely tarinatyypeiksi.....	71
5.5.6	Narratiivinen temaattinen analyysi identiteetin ja toimijuuden kehityksestä tarinassa	72
5.6	Tutkimuksen eettiset näkökohdat.....	74

6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	77
6.1	Tarinatyypit ja tarinat	77
6.1.1	Aidon minuuden selkiytyminen.....	78
6.1.1.1	Henkinen työvoitto.....	79
6.1.1.2	Vapaaksi.....	82
6.1.1.3	Hyvän arjen puolesta	86
6.1.1.4	Yhteenveto tarinatyypistä	88
6.1.2	Merkityksellisyyden löytäminen	90
6.1.2.1	Ihmisten hyvinvointi.....	90
6.1.2.2	Asiakaspalvelua sydämellä.....	93
6.1.2.3	Auttamistyö.....	96
6.1.2.4	Konkreettista hyvää.....	98
6.1.2.5	Yhteenveto tarinatyypistä	101
6.1.3	Pätevyyden hakeminen.....	103
6.1.3.1	Elämän vakauttaminen.....	103
6.1.3.2	Oma visio	106
6.1.3.3	Yhteenveto tarinatyypistä	109
6.1.4	Välttämättömän valinnan tekeminen.....	110
6.1.4.1	Yllättävä valinta	110
6.1.4.2	Ulospääsy haastavasta työstä	113
6.1.4.3	Käytännön sanelema	116
6.1.4.4	Rauhallinen oma elämä	119
6.1.4.5	Yhteenveto tarinatyypistä	122
6.1.5	Uraperinnön jatkaminen.....	123
6.1.5.1	Verenperintö.....	123
6.1.5.2	Yhteenveto tarinatyypistä	126
6.2	Toimijuuden ja identiteetin kehitys urateemaisissa elämäntarinoissa	127
6.2.1	Vahvistajat	127
6.2.2	Uudistajat.....	132
6.2.3	Sopeutujat.....	135
6.2.4	Selviytyjät	139
6.2.5	Urautuneet	144
6.3	Yhteenveto tutkimuksen keskeisistä tuloksista	145
7	POHDINTA	151
7.1	Ura siirtymien moninainen merkitys ja rakentuminen.....	151
7.1.1	Ura siirtymä tahtona ja tarpeena tehdä ihmisille hyvää	152
7.1.2	Ulkoisesti motivoitunut urasiirtymä.....	154
7.1.3	Toimijuuden ja identiteetin dynaaminen ja yhteen kietoutunut kehitysprosessi.....	155
7.2	Urasuunnittelun ja uraohjauksen kehittäminen	156
7.3	Kerronnallisen tutkimuksen taika.....	162
7.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointia	164
7.5	Jatkotutkimusaiheita	168

SUMMARY	170
LÄHTEET	176
LIITTEET.....	202

Elinikäisille oppijoille

1 JOHDANTO

Keski-ikäinen siististi pukeutunut mieshenkilö istuu edessäni pienessä haastattelutilassa. Huomaan, että häntä hermostuttaa. Opettajana tehtävänäni on arvioida lähihoitajakoulutukseen hakeneen oppimisvalmiuksia, motivaatiota, suuntautumista ja sitoutumista sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto-opiskeluun ja lähihoitajan työhön. Psykologi arvioi hakijan soveltuvuuden. Minulla on noin 12 minuuttia aikaa kuunnella hakijan elämäntarina. Mies kertoo olevansa maanrakennusinsinööri. Hänen työhönsä kuuluu erilaisia suunnittelu- ja työnjohtotehtäviä. Lapset ovat muuttaneet pois kotoa, eikä heitä tarvitse enää kuljettaa harrastuksiin. Kysyn häneltä, miksi hän hakee lähihoitajakoulutukseen. Mies kertoo, että hän haluaa tehdä vanhustyötä, hoitaa ikääntyneitä. Hänen mukaansa nyt on vaan oikea aika muuttaa suuntaa.

Vuosi vuoden jälkeen olen opiskelijavalinnoissa saman ihmeen äärellä. Useimmat hakijat ovat keski-ikäisiä, noin 35–60-vuotiaita. Mistä heille on syntynyt idea ja ajatus hakea lähihoitajakoulutukseen? Miten päätös koulutushausta on rakentunut hakijoiden elämäntarinoissa ja miten he kuvaavat haastattelussa lähihoitajakoulutuksen ja -työn merkitystä itselleen ja elämälleen? Hakijoiden koulutusammatit vaihtelevat kouluttamattomasta yliopistotutkinnon suorittaneisiin. Osa hakijoista on työssä, osa yrittäjiä, osa työttömiä, osa kotiäitejä tai omaishoitajia, osa naisia ja osa miehiä. Sovitussa haastatteluajataulussa en saanut koskaan pohdintoihini riittävästi vastauksia. Hakijoiden monenlaiset kertomukset herättivät kiinnostukseni aikuisten urapolkuja ja urasiirtymiä kohtaan. Elämäkerralliskerronnallinen tutkimusote tarjosi mahdollisuuden tutkia aikuisten reflektiivisesti rakentamia kertomuksia koulutushausta ja lähihoitaja-ammattivalinnasta kertojien elämässä.

Aikuiskoulutukseen hakeutuvien työurat ovat usein katkonaisia ja sisältäneet useita määräaikaista työsuhteita ja tehtävämuutoksia. Jakosen (2014, 287, 300–302) mukaan työmarkkinat ja työsuhteet ovat muuttuneet epävarmoiksi. Työuria kuvaa monisuuntaisuus ja useat ennustamattomat muutokset ja siirtymät (Dufva ym. 2017, 13–31; Järvensivu & Pulkki 2019, 38; Savickas ym. 2009, 240–241; Vanhalakka-Ruoho 2015, 44–45). Suunnitteleminen ja rakennamme omaa uraamme koko elämämme ajan. Toisaalta tutkimme oma-aloitteisesti ja aktiivisesti erilaisia vaihtoehtoja ja teemme tietojemme pohjalta koulutus- ja työuravalintoja (mm. Savickas ym. 2009, 240–241). Toisaalta jokin yllättävä tapahtuma tai

muutokset vuorovaikutussuhteissa muuttavat elämäntilannettamme ja ohjaavat meitä uramuutokseen (Mitchell ym. 1999, 116).

Jatkuvan ja elinikäisen oppimisen uudistuksella pyritään vastaamaan läpi elämän jatkuvaan tarpeeseen uudistaa ja kehittää omaa osaamista (Valtioneuvosto 2023a). Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n (*Organisation for Economic Co-operation and Development* 2021) mukaan elinikäisen oppimisen periaatteiden omaksuminen on olennaista yksilöiden ja yhteiskunnan selviytymiselle ja menestymiselle nopeasti muuttuvassa työelämässä. Periaatteen omaksuminen edellyttää ajattelutavan muutosta: oppiminen jatkuu ja kehittyä koko elämän ajan, ja yhteiskunnassa tulee tarjota ja rakentaa joustavia koko elämän ajan jatkuvia koulutuspolkuja yhteiskunnan jäsenille.

Jatkuvan ja elinikäisen oppimisen vahvistuminen ja kehittyminen edellyttää urasuunnittelutaitoja. Urasuunnittelutaidoilla tarkoitetaan Eurooppalaisen ohjauksen toimintapolitiikan verkosto ELGPN:n (*The European Lifelong Guidance Policy Network* 2015, 13) mukaan kompetensseja (tietoja, taitoja, asenteita), joiden avulla kaiken ikäisillä ja eri kehitysvaiheissa olevilla ihmisillä on mahdollisuus johtaa ja hallita omia koulutus- ja työuriaan. Edelleen tiedoilla, taidoilla ja asenteilla viitataan määritelmässä persoonallisen kasvun, oppimisen ja opiskelun sekä työuran hallintaan ja johtamiseen. Vuorisen ja kumppaneiden (2023, 15) mukaan urasuunnittelutaidot sisältävät esimerkiksi ymmärryksen omasta minuudesta ja identiteetistä, tietoa ympäristön ja yhteiskunnan tilanteesta sekä työelämästä. Urasuunnittelutaito sisältää myös ymmärrystä ja tietoisuuden yksilön ja yhteiskunnan vastavuoroisesta suhteesta, oman minuuden kehityksestä elämän muovaamana ja omista mahdollisuuksista vaikuttaa omalta osalta tulevaisuuteen.

Hyvä lähtökohta jatkuvalle oppimiselle on aito kiinnostus ja halu osallistua koulutukseen. Suomessa aikuisten kiinnostus osallistua koulutukseen on aktiivista: suomalaisista 18–64-vuotiaista aikuisista lähes puolet osallistui vuonna 2022 aikuisia varten organisoituun ja järjestettyyn koulutukseen (Aikuiskoulutukseen osallistuminen n.d.). Edelleen tilastokeskuksen Aikuiskoulutukseen osallistuminen -verkkajulkaisun (n.d.) mukaan aikuiskoulutukseen osallistui aktiivisimmin tutkimuksen kohderyhmä, 35–54-vuotiaat ja suurin syy osallistua koulutukseen liittyi työhön tai ammattiin. Vaikka vakiintunut aikuisuus tuo vakausta urapolkuun, ajankohta on myös urapohdinnan aikaa (Goedereis ym. 2023, 6–7).

Tutustuin kerronnalliseen tutkimusmenetelmään vuonna 2016 Jyväskylän avoimen yliopiston aikuiskasvatuksen aineopintojen opinnäytetyön yhteydessä. Keräsin tuolloin pienen kerronnallisen tutkimusaineiston haastattelemalla neljää aikuiskoulutukseen hakenutta opiskelijaa. Haastateltavien tarinat sisälsivät muun muassa lapsuuden tapahtumia, erilaisia sattumuksia, kuvauksia ihmissuhteista, koulutuksista ja työtehtävistä. Samanaikaisesti haastateltavat kertoivat myös jotain muuta: ajatuksia ja tunteita, joita kertoja ei ollut aikaisemmin ilmaissut, tai edes itselleen tunnustanut, tai joille ei aikaisemmin ollut vielä sanoja. Kerronnassa oli läsnä kertojan kokemus ja ymmärrys omasta elämästään ja itsestään (Eskola & Suoranta 2014, 123) ja kertoessaan tarinaansa kertoja jäseni ja rakensi

sitä samanaikaisesti itselleen uudelleen loogiseksi, ehjäksi ja merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Kerronnassa tulee ainutlaatuisella tavalla esille se, mitä kertoja itse pitää merkityksellisenä. Kerronnallisella tutkimuksella tavoitetaan tulkintoja, jotka muulla tavoin kerätyllä aineistolla voisivat olla vaikeasti tunnistettavissa ja jäädä piiloon. Kiinnostukseni ymmärtää ilmiötä ja siihen kiinnittyviä tekijöitä syvemmin ja monipuolisemmin kasvoi harjoitustyötä tehdessä. Aikuiskasvatuksen aineopintojen pieni tutkielma toimi myös kerronnallisen haastattelun ja analyysin harjoitustyönä.

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää aikuisten urasiirtymien elämänkerrallista merkitystä ja rakentumista. Väitöstutkimukseni keskiössä ovat keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden reflektiivisesti rakentamat urateemaiset elämäntarinat. Kuvaan ja tulkiten lähihoitaja-ammatinvalinnan ja koulutushakupäätöksen merkitystä sekä pyrin ymmärtämään, miten päätös hakea koulutukseen rakentuu koulutukseen hakeneiden tarinoissa. Tutkimusaineisto sisältää 14 kerronnallista haastattelua. Urakerronnan kautta kertojat antavat merkityksiä oman elämänsä tapahtumille, tutkivat, jäsentävät ja tulkitsevat omaa identiteettiään sekä kuvaavat toimijuuttaan suhteessa kokemuksiinsa, merkityksellisiin elämäntapahtumiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan (Hänninen 2000, 61–62; Paananen 2017, 19; Polkinghorne 1988, 160; Tolska 2002, 19, 101). Kertojien identiteetti ja toimijuus kietoutuvat uratarinoissa yhteen (Eteläpelto ym. 2014b, 208) ja käytän niitä kuvaavia käsitteitä tutkimukseni metodisina välineinä.

Väitöstutkimukseni sijoittuu kasvatustieteellisen ja tarkemmin ohjausalan tutkimuksen kenttään ja kerronnallisen tutkimuksen perinteeseen. Tarkastelen elämänkerrallis-kerronnallisessa tutkimuksessani koulutukseen hakeneiden urateemaisia elämäntarinoita (*big stories*) kokemukertomuksina (Squire ym. 2013, 5–9). Päähuomioni on kertomusten sisällössä ja tarinoissa kokonaisuuksina (Lieblich ym. 1998; Polkinghorne 1995; Riessman 2008). Tutkimukseni urasiirtymistä keski-ikässä nostaa esille myös elinikäisen oppimisen ohjauksen tarpeet. Elinikäisen oppimisen ohjauksella tarkoitetaan Tonin ja Karlssonin (2021, 348) mukaan tekoja tai toimia, jotka auttavat kaikenikäisiä ihmisiä määrittelemään kiinnostuksen kohteitaan, valmiuksiaan ja taitojaan elämänkulun kaikissa vaiheissa, tekemään koulutukseen, ammattiin ja vapaa-aikaan liittyviä suunnitelmia ja päätöksiä, sekä hallitsemaan omaa oppimistaan kaikessa toiminnassa, jossa näitä valmiuksia ja taitoja opitaan ja käytetään. Väitöstutkimukseni tarjoaa siten yhden näkökulman elinikäisen oppimisen ohjauksen kehittämiseen.

Tutkimukseni liittyy tieteelliseen keskusteluun aikuisten urapoluista ja urasiirtymistä osana elämänkulkua. Urapolkuihin ja urasiirtymiin on kohdistettu melko paljon tutkimusta (Sampson ym. 2014), vaikka useimmissa tutkimuksissa onkin tarkasteltu nuorten tai nuorten aikuisten urakehitystä. Uusimmissa urakehitystä koskevissa tutkimuksissa on usein oltu kiinnostuneita siitä, mitä ja miten urasta kerrotaan, toisin sanoen tutkimuksissa on käytetty kerronnallisia tutkimusmenetelmiä (esim. Bauer & McAdams 2004; Hanhimäki ym. 2021; McMahan ym. 2018; Peake & McDowall 2012; Simosi ym. 2022). Suomalaisissa urakehitystä ja urasiirtymiä koskevissa kerronnallisissa väitöstutkimuksissa on tutkittu esimerkiksi ammatillista kehitystä (Hyvärinen 2016), urakokemuksia (Jama 2023),

oppimisprosessia (Kepanen 2018) tai osaamisen ja osaamisidentiteetin kehittymistä (Vilppola 2023), identiteettityön käytänteitä, resursseja ja reunaehtoja (LaPointe 2011), urakerronnan konventioita ja uraskriptejä (Marttila 2015) ja urasuunnittelua, -tavoitteita ja -ohjausta (Vihtari 2021). Kososen (2005) väitöskirja ei ole kerronnallinen, mutta liittyy kiinnostavalla tavalla tutkimukseni koulutushakupäätöksen ja ammatinvalinnan merkitystä koskevaan teemaan. Kosonen tarkasteli väitöskirjassaan ammattikorkeakoulun sosiaalialan ja hoitotyön opiskelijavalinnan perusteita asiantuntijuuden kehittymisen näkökulmasta, ja tutki, miten hakijoiden soveltuvuutta hoitotyöhön voidaan arvioida opiskelijavalinnoissa luotettavasti. Kososen (2005, 226) tutkimuksen yksi johtopäätöksistä oli, että koulutukseen hakeutuminen merkitsee hakijalle oman identiteetin toteuttamista sekä mielekkään elämäntarinan rakentamista.

Tutkimuksessani kiinnostus kohdistuu keskiaikuisuudessa tehdyn koulutushaun ja ammatinvalinnan elämänkerrallisen merkityksen tulkintaan. Uraan ja urapolkuihin kohdistuneissa kerronnallisissa tutkimuksissa ei ole aiemmin tarkasteltu aikuisten urasiirtymien merkitystä ja rakentumista osana heidän urateemaisia elämäntarinoitaan. Kerronnallisen tutkimuksen tavoin tarkastelen kertojien kokemuksia ja tulkintoja, mutta myös tutkijana minun tulkintojani koulutushaun ja ammatinvalinnan merkityksestä osana kertojien elämänhistoriaa. Tutkimukseni tulee tuomaan siten tieteelliseen keskusteluun uuden näkökulman aikuisten urasiirtymien elämänkerrallisesta merkityksestä.

Urakerronta tarjoaa myös välineen tunnistaa identiteetin ja toimijuuden sekä niiden kehitysprosessin roolia urasiirtymäpäätöksen rakentumisessa. Toimijuuden ja identiteetin käsitteitä onkin hyödynnetty työ- ja koulutusurien kehitystä koskevassa kerronnallisessa tutkimuksessa aikaisemminkin ja niiden merkitys ja tehtävä on havaittu urasuunnitelmissa, -valinnoissa ja -siirtymissä keskeiseksi (mm. Cobb 2022, 103598; Gardiner ym. 2009, 727–245; Godwin ym. 2016, 312–340; Huhtala 2014, 29–45; Robson 2023, 183–198; Woodfine & Warner 2023, 335–350; Yang 2019, 700–710). Urasiirtymiin liittyvissä tutkimuksissa tarkastellaan kuitenkin usein joko toimijuutta tai identiteettiä (ks. esim. Heikkilä 2019; Laakkonen ym. 2017; LaPointe 2011; LaPointe 2014). Poikkeuksena voisi kuitenkin mainita Hanhimäen ja kumppaneiden (2021, 319–332) tutkimuksen, jossa huomio kiinnitettiin identiteetin ja toimijuuden sosiaalisiin ja yksilöllisiin painotuksiin korkeakouluopiskelijoiden uratarinoissa. Omassa tutkimuksessani toimijuus ja identiteetti eivät ole staattisia, vaan jatkuvasti kehittyviä ja muuttuvia prosesseja, joiden kehitystä määrittävät muun muassa yksilön psyykkiset ja emotionaaliset tekijät, vuorovaikutussuhteet ja yhteisö sekä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät. Väitöstutkimukseni tuo tieteelliseen keskusteluun näkökulman identiteetin ja toimijuuden ilmenemisestä ja kehityksestä sekä toisiinsa kietoutuneina että dynaamisina prosesseina osana kertojien urateemaisia elämäntarinoita.

Tutkimukseni sijoittuu ammatillisen perustutkintokoulutuksen kontekstiin. Vuonna 2018 toteutettu toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformi yhtenäisti ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen aikuiskoulutuksen lainsäädäntöä, rahoitusta, periaatteita ja käytänteitä. Nuorten ja aikuisten ammatillinen koulutus yhdistettiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön 24.4.2017 (OKM 2017) jul-

kaiseman tiedotteen mukaan ammatilliseen koulutukseen kohdistunut reformi on suurin koulutus uudistus kahteen vuosikymmeneen. Uudistusta perusteltiin muun muassa sillä, että uudistuksen jälkeen ammatillinen koulutus vastaisi vahvemmin työelämän muutoksiin ja osaamistarpeisiin. Isopahkala-Bouretin ja Vähäsantanen (2023, 133–135) mukaan aikuisten ammatilliseen koulutukseen on kohdistettu yllättävän vähän tutkimusta huomioiden ammatilliseen koulutukseen kohdistuneet isot uudistukset ja muutokset. Heidän mukaansa aikuiskasvatuksen näkökulmien, menetelmien ja käsitteiden avulla tutkittua tietoa aikuisten ammatillisesta koulutuksesta tulisi lisätä ja vahvistaa. Tutkimukseni vastaa omalta osaltaan tähän tarpeeseen. Tutkimukseni pohjalta voidaan pohtia, miten aikuisopiskelijoiden elämäkokemusta, tarpeita ja tavoitteita tulisi huomioida ammatillisen koulutuksen pedagogisissa ratkaisuisissa sekä arvioida, miten ammatillisen koulutuksen uudistuksessa onnistuttiin aikuispedagogiikan näkökulmasta.

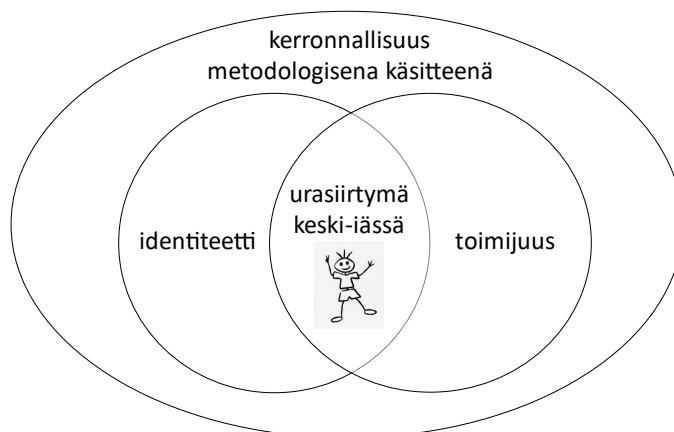
Ajankohtainen koulutuspoliittinen keskustelu ja julkilausumat jatkuvan ja elinikäisen oppimisen uudistamisesta ja aikuisten koulutuspolkujen joustavoittamisesta työelämän murroksissa korostavat tutkimustiedon tarvetta päätöksenteon tukena (Isopahkala-Bouret & Vähäsantanen 2023, 133–135). Tutkimukseni taustalla on näkemys urasta koko elämäkulun mittaisena prosessina, jota ei tule koulutuspolitiikassa unohtaa. Tutkimuksessani mielenkiinto kohdistuu keski-iässä ammatilliseen perustutkintokoulutukseen hakeneiden elämäntilanteeseen ja -historiaan sekä tarpeisiin, tavoitteisiin ja motiiveihin suorittaa ammatillinen perustutkinto. Tutkimukseni tuottaa siten tietoa, joka auttaa ymmärtämään aikuisten ura- ja ammatinvalintaprosesseja, ja kuvaa, mitkä tekijät keski-ikäisten elämäntarinoissa ja tilanteissa liittyvät keskeisimmin urasiirtymäpäätöksen syntymiseen. Tutkimustiedolla koulutushakuun johtaneista tekijöistä on erityistä merkitystä aloille, kuten sosiaali- ja terveysala, joilla vallitsee työvoimapula samaan aikaan, kun koulutukseen hakijoiden määrä vähenee.

Jatkuvan oppimisen uudistuksen (Valtioneuvosto 2023a, 31) mukaan ohjajien ja ohjauksen menetelmäosaamista tulee kehittää ja vahvistaa sekä aikuisten osaamisen kehittämistä koskevia ohjaus- ja neuvontapalveluja tulee kehittää. Pohdin tulosten pohjalta, millaisena keski-iässä koulutukseen hakeneiden urasuunnittelutaidot sekä kertojien kokemus saamastaan uraohjauksesta näyttäytyvät kertojien urateemaisissa elämäntarinoissa sekä sitä, tavoittavatko aikuisten osaamisen kehittämistä koskevat ohjaus- ja neuvontapalvelut tutkimukseeni osallistuvien kaltaisia uravaihtajia.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tämä luku sisältää tutkimuksen keskeisten käsitteiden määrittelyn. Kuvaan tutkimuksessani keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden ammatinvalinnan ja koulutushakupäätöksen elämäkerrallista merkitystä sekä pyrin ymmärtämään elämäkerrallisen haastatteluaineiston pohjalta, miten päätös hakea lähihoitajakoulutukseen rakentuu koulutukseen hakeneiden urateemaisissa elämäntarinoissa. Tutkimukseni on kerronnallinen. Tutkimuksen kohteena on kertojien reflektiivisesti rakentamat elämäntarinat (Perttula 2008, 139). Annoin tutkimukseen osallistuneille tilaa ja aikaa kertoa vapaasti tarinansa koulutushakuun johtaneista tekijöistä, ja tutkijana pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan kertojien urateemaisista elämäntarinoista lähihoitajakoulutushaun merkitystä ja rakentumista.

Kutsuin tutkimukseeni keski-ikäisiä koulutukseen hakeneita ja valittuja lähihoitajaopiskelijoita. Keski-ikä elämänvaiheena kiinnittää tutkimuksen kohteen ajallisesti tiettyyn vaiheeseen ihmisen elämänkulkua. Koulutushakupäätös ja ammatinvalinta keski-ikässä merkitsevät koulutukseen hakeneille siirtymää työuralla. Tutkimuksen keskiössä ovat siten keski-ikäisten kertojien tarinat urasiirtymästä keski-ikässä (kuvio 1).

KUVIO 1 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Aineistolähtöisen analyysin edetessä identiteetti ja toimijuus osoittautuivat keskeisiksi käsitteiksi tulkitessani kertojien urasiirtymän rakentumista. Koulutushaku ja ammatinvalinta keski-ikässä haastoivat kertojia tutkimaan identiteettiään, itseyttä ja samana pysymistä muutoksessa ja toimijuuden kautta kertojilla oli mahdollisuus tehdä valintoja ja muuttaa elämänsä suuntaa. Vaikka kertomukset sijoittuvat koulutushakupäätösten ja ammatinvalinnan kontekstiin, tutkimukseni keskiössä on urasiirtymä. Kiinnitän tutkimuksessani huomiota siihen, millaisena toimijuus ja identiteetti sekä niiden kehitysprosessit näyttäytyvät kertojien urasiirtymäpäätösten rakentumisessa.

Tutkimuksessani kerronnallisuus on kiinnike, joka määrittää tarkastelun näkökulman. Kerronnallisuus mahdollistaa urasiirtymän, identiteetin ja toimijuuden ymmärtämisen toisaalta kokemuksellisina ja toisaalta suhteessa aikaan ja kontekstiin. Tutkimustani ohjaavia keskeisiä käsitteitä (kuvio 1) ovat siten keski-ikä, ura ja urasiirtymä, identiteetti ja toimijuus. Kerronnallisuutta metodologisenä käsitteenä tarkastelen luvussa 4 Tutkimuksen metodologiset ja metodiset lähtökohdat.

2.1 Keski-ikä: elämän arviointia

Keski-ikä on elämänvaihe, jolloin ihminen ei ole enää nuori eikä vielä vanha. Keski-ikä ei ole kuitenkaan vain välitila nuoruuden ja vanhuuden välissä, vaan antoisa ja merkityksellinen sekä kohtalaisen pitkä ajanjakso elämässä. Keski-ikä määritellään yleisesti alkavan noin 35 tai 40 vuoden iässä ja päättyvän noin 60 tai 65 vuoden iässä, kun ihminen jää eläkkeelle (mm. Jung & Siedlecki 2018, 141–149; Lachman 2004, 310; Lachman ym. 2015, 21; Levinson & Darrow 1978, 57; Perrig-Chiello & Perren 2005, 144; Pulkkinen 2023, 243). Käytän tässä tutkimuksessa käsitteitä keski-ikä ja keskiaikuisuus synonyymeinä ja viittaan niillä kronologisiin ikävuosiin noin 40:stä 65:een.

2.1.1 Keski-ikä kehitysvaiheena

Keski-ikässä keskeinen kehitystehtävä eriksonilaisittain¹ on generatiivisuus, joka tarkoittaa tahtoa ja halua huolehtia muista ihmisistä sekä ohjata seuraavia sukupolvia (Erikson 1982, 253; Gilleard & Higgs 2016, 301–315; Lachman 2004, 316; Perho & Korhonen 2008, 353). Käsite sisältää myös kokemuksen omasta tarpeellisuudesta. Laajasti ymmärrettynä generatiivisuus merkitsee elämän tarkoituksen ymmärtämistä siten, että yksilö haluaa toimia toisten ihmisten, koko yhteiskunnan ja ihmiskunnan hyväksi. Se merkitsee sitä, että aikuinen ottaa vastuuta ja toimii rooleissa ja tehtävissä, joiden tavoitteena on tuottaa hyvinvointia ja merkityksiä nuoremmille sukupolville ja jättää perinnöksi itsestään jotain hyvää ja

¹ eriksonilaisittain viittaa Erik H. Eriksonin (1968) teoriaan ihmisen psykososiaalisesta kehityksestä. Teorian mukaan ihmisen elämänsä sisältää kahdeksan kehitysvaihetta, joilla kullakin on oma kehitystehtävänsä ja -kriisinsä.

hyödyllistä, haluaa ylittää oman olemassaolon rajat toisten hyväksi tehdyn työn kautta. (Erikson 1982, 253; Perho & Korhonen 2008, 351–369; Reinilä ym. 2023a, 328–338; Reinilä ym. 2023b, 291–304; Robinson 2013, 128–131.)

Keski-ikäiset ovat tutkimusten mukaan tyytyväisiä elämäänsä, kokevat elämässään tarkoituksellisuutta (Pulkkinen 2023, 256) ja uskovat hyvään tulevaisuuteen (mm. Baird ym. 2010, 183–203; Jung & Siedlecki 2018, 141–149; Kokko 2010, 3; Robinson 2013, 143). Siedlecki ja hänen tutkijakollegansa (2008, 161–162) havaitsivat, että nuorten aikuisten ja keski-ikäisen välillä ei ollut koetun elämään tyytyväisyyden osalta merkittävää eroa. Keski-ikäisyydessä tunne-elämän epätasapainoisuus (ts. neuroottisuus) vähenee verrattuna nuorempiin aikuisiin (Kokko ym. 2013, 748–756). Kokemukset elämänvaiheesta vaihtelevat kuitenkin melko paljon: osa keski-ikäisistä kokee ikävaiheen myönteisenä, osa neutraalina ja osa kielteisenä (Reid & Willis 1999, 275–277; Robinson 2013, 143). Reinilän ja kumppaneiden (2023a, 328–338) tutkimuksessa havaittiin positiivinen yhteys keski-ikäisten psyykkisen hyvinvoinnin ja generatiivisuuden välillä. Emotionaalisesti ja psykologisesti hyvinvoivat keski-ikäiset kuvasivat kokemusta myös generatiivisuutena. Tutkimuksessa koettu sosiaalinen hyvinvointi näyttäytyi resurssina, jonka kautta generatiivisuutta oli mahdollista vahvistaa.

Keski-ikään on aikaisemmin liitetty kriisin käsite (Freund & Ritter 2009, 582; Lachman 2004, 305–331; Robinson 2013, 144). Tutkimuksissa keski-ikäisen normatiivinen kriisi on kuitenkin sittemmin kumottu (Freund & Ritter 2009, 588–589; Lachman ym. 2015, 21). Tutkimuksissa on havaittu, että vain osalla keski-ikäisistä, 10 prosentista (Robinson 2013, 144–145) 25 prosenttiin (Lachman 2004, 305–331) on keski-ikässä kriisin kokemuksia. Näyttää siltä, että kriisiä muistuttavan tapahtumasarjan saa aikaan useimmiten jokin uusi haasteellinen tilanne elämässä, kuten sairaus, lasten muuttaminen pois kotoa, työn menetys tai taloudelliset ongelmat, jotka pakottavat keski-ikäisen arvioimaan elämäänsä uudelleen ja tutki- maan omaa identiteettiään (Kokko 2010, 1–2; Pulkkinen 2023, 257; Wahl & Kruse 2005, 24–26).

Useimmissa teorioissa keski-ikä nähdään elämänvaiheena, joka tarjoaa todellisen mahdollisuuden ihmisen psykologiseen kasvuun ja kehitykseen (Wahl & Kruse 2005, 26). Monille keski-ikä on arvioinnin aikaa (Kokko 2010, 1–4), jossa aikaisemmin tehdyt valinnat ja sitoumukset, omat roolit, tehtävät ja sosiaaliset suhteet, arvot ja tavoitteet punnitaan ja elämää suunnataan tarvittaessa uudelleen.

2.1.2 Keski-ikä osana elämäntulkua

Tarkastelen keski-ikää osana elämäntulkua (*life course*) (Elder 1994, 4–7). Elämäntulkku on yksilöllinen ja ainutkertainen, henkilökohtainen versio elämäntapahtumista, kohtalokkaista sattumista ja tehdyistä valinnoista sekä siitä, miten ja milloin siirryimme elämäntulkussa vaiheesta toiseen (Gilleard & Higgs 2016, 301–315). Elämäntulkussa historiallinen ja yhteiskunnallinen konteksti, yksilön kokemusten ajoittuminen ja yhteys toisten ihmisten, läheisten ja yhteisöjen elämään sekä yksilön toimijuus kietoutuvat toisiinsa (Elder 1994, 4–7).

Elämänkulkua voidaan kuvata vaiheina ja siirtyminä. Levinsonin ja Darrown (1978, 18–63) mukaan ihmisen elämä muodostuu vakaista vaiheista ja siirtymistä, joiden ajoittuminen on sidoksissa ikään. Ihmisellä on eri elämänvaiheissa sille tyypillinen elämänrakenne (*life structure*) eli ihmiselle itselleen tärkeiden asioiden verkosto (Levinson & Darrow 1978, 40–63; Perho & Korhonen 1995, 323–342; Robinson 2013, 131–132). Siirtymässä (*transition*) ihminen reflektoi ja arvioi, vastaako elämä omia tärkeitä toiveita, tavoitteita ja pyrkimyksiä. Siirtymät muodostuvat oman elämän pohdinnasta ja arvioinnista, jossa ihmisen käsitys omasta itsestään tai omasta elämästään voi muuttua, sekä sellaisista valinnoista, joiden kautta ihminen tekee päätöksiä ja rakentaa elämäänsä joko säilyttäen vanhaa tai rakentaen uutta suuntaa elämälleen (Oravala & ja Rönkä 1999, 275; Saarelma-Thiel & Wallin 2012, 218–219). Siirtymiä voivat käynnistää ulkoiset vaatimukset tai mahdollisuudet kehittyä.

Työuran muutospäätökseen liittyviä ulkoisia tekijöitä ovat esimerkiksi enustamattomat ja traumatisoivat kriisit, kuten vakava tapaturma, tai organisaation muutostilanteeseen liittyvä työttömyysuhka tai työttömyys. Toisaalta siirtymiä käynnistävät myös sisäiset tekijät, kuten omien motiivien ja arvojen pohdinta tai henkilökohtaiset kehitystehtävät, kuten halu onnistua työtehtävässä. (Saarelma-Thiel & Wallin 2012, 218–219.) Ulkoiset ja sisäiset tekijät kietoutuvat usein työuraan liittyvässä muutosprosessissa yhteen. Akkermans ja kumppanit (2018, 4) määrittivät käsitteen urashokki (*career shock*) tarkoittaen sillä myönteistä tai kielteistä elämäntapahtumaa, johon yksilö itse ei usein ole voinut vaikuttaa, ja joka käynnistää uraan liittyvän reflektio- ja arviointiprosessin.

Elämänkulku keski-iässä voi sisältää myös käännekohtia (*turning points*). Siirtymästä muodostuu elämän käännekohta, kun se määrittää yksilön identiteettiä ja suuntaa elämänkulkua uudelleen (Sugarman 2005, 135–161) ja merkitsee usein uusien tavoitteiden asettamista elämälle (Gilleard & Higgs 2016, 301–315; Vilkkö 2000, 74–85). Useat tutkijat pitävät käännekohdan tunnusmerkkinä sitä, että ihminen kokee muuttuneensa tapahtuman tai tapahtumasarjan seurauksena (mm. Allemand ym. 2010, 147; Harrison & McKeon 2009, 19–34; Rönkä ym. 2002, 47–63; Sutin & Costa 2010, 524–533). Käännekohta saa aikaan pitkäaikaisia psykologisia muutoksia ihmisen elämänsäkulussa. Käännekohtiin liittyvät tapahtumat koetaan usein oppimiskokemuksina, joissa arvot, tavoitteet tai minäkäsitys saattavat muuttua. Käännekohta saattaa saada aikaan muutoksia identiteetissä tai ihmissuhteissa, tai se voi muuttaa ihmisen suhdetta maailmaan. Käännekohta saattaa myös saada aikaan uusia toimintatapoja, jotka tukevat selviytymistä elämän uusissa haasteissa. (Oravala & Rönkä 1999, 274–280; Rutter 1996, 610–621.)

Ihminen kokee ja tulkitsee positiiviseksi käännekohdaksi elämäntapahtuman, jossa hän aktiivisesti omilla päätöksillään suuntaa elämäänsä uudelleen ja elämä muuttuu merkittävästi (Oravala & Rönkä 1999, 278; Rönkä ym. 2003, 210–212). Tyypillinen omaa valintaa korostava tapahtuma on koulutus- tai työpaikan saaminen. Myönteiset käännekohdat voivat toimia suojatekijöinä. Keskeisimpiä ympäristöön liittyviä suojatekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa vielä aikuisenakin ihmisen elämään ovat esimerkiksi tukea tarjoavat ihmissuhteet ja onnistumisen

kokemukset (mm. Rönkä ym. 2002, 47–63). Myös odottamattomat ja oman kontrollin ulkopuolella olevat tapahtumat, kuten menetykset tai sairastumiset koe-taan usein käännekohtaksi (Oravala & Rönkä 1999, 275; Rönkä ym. 2003, 210–213). Rutterin (1996, 603–626) tavoin ajattelun käännekohtien liittyvän useiden eri tekijöiden, kuten sosiaalisten, kulttuuristen, biologisten ja henkilökohtaisten tekijöiden vuorovaikutukseen.

2.1.3 Tavoitteet elämän kompassina

Ihminen ohjaa omaa elämäänsä luomalla henkilökohtaisia tavoitteita ja pyrkii toimimaan arjessa siten, että saavuttaa nämä asettamansa tavoitteet (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 92; Robinson 2013, 120–122). Valikoivan optimoinnin ja kompensaaation mallin (*selective optimization with compensation*, SOC) mukaan valitsemme tavoitteita, joiden saavuttaminen on arviomme mukaan mahdollista, ja jotka ovat yhdensuuntaisia muiden tavoitteiden kanssa (Baltes 1997, 370–373). Henkilökohtaisten tavoitteiden avulla suunnataan elämää erityisesti siirtymissä (Pulkkinen 2017, 117, 122; Salmela-Aro 2009, 134). Realististen tavoitteiden asettaminen edellyttää, että yksilö vertaa motiivejaan kunkin ikävaiheen mahdollisuuksiin, haasteisiin ja vaatimuksiin. Tavoitteet asetetaan siis sovittamalla yhteen yksilön toiveet ja motiivit, jotka määrittyvät aikaisemmista kokemuksista ja persoonallisuudesta ja toisaalta ympäristön mahdollisuudet, jotka näyttäytyvät eräänlaisina ikänormeina ja kehitystehtävinä. (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 92–93.)

Siirtymät sisältävät muutoksia yksilön kohtaamissa vaatimuksissa, tehtävissä ja haasteissa. Jotta yksilö pystyisi toimimaan onnistuneesti siirtymätilanteissa, hänen pitää sopeuttaa henkilökohtaiset tavoitteensa muuttuneisiin haasteisiin. Tämä tapahtuu luopumalla sellaisista tavoitteista, jotka huonosti vastaavat uusia vaatimuksia ja muodostamalla sen sijaan uusia tavoitteita, joiden avulla voidaan saavuttaa siirtymään liittyvät uudet odotukset ja vaatimukset. Kyky muokata tavoitteita uusien tilanteiden ja vaatimusten mukaiseksi lisää yksilön hyvinvointia ja päinvastoin, niiden huomiotta jättäminen heikentää yksilön hyvinvointia. (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 92–93.) Pulkkinen (2023, 257) mukaan keskiäikuisuudessa ympäristön odotuksia ja henkilökohtaisia tavoitteita osataan useimmiten sovittaa yhteen paremmin kuin varhaisikäisyydessä.

Tavoitteet perustuvat arvoihin tai ovat itse arvoja (Laine 2013, 61). Arvottaminen ilmenee elämässämme siten, että tavoittelemme niitä asioita, joita pidämme arvokkaana (Joutsenvirta & Salonen 2020, 67; Laine 2013, 61). Arvot ovat melko pysyviä ja laajoja konstruktioita, periaatteita, jotka ilmaisevat, mitä yksilö pitää tärkeänä ja toivottavana, jotka ohjaavat yksilön havaintoja ja arviointeja tapahtumista ja ihmisistä, tekoja ja toimintaa, ja joilla yksilö perustelee ja oikeuttaa tekemiään valintoja ja päätöksiä (mm. Parks-Leduc ym. 2015, 3; Schwartz & Bilsky 1987, 551; Schwartz & Sortheix 2018, 2). Arvot ovat subjektiivisia (Ahlman 1967, 125) ja ne ovat keskeinen osa identiteettiä ja minuutta (Schwartz & Sortheix 2018, 2).

Arvot voidaan jakaa itseisarvoihin (*intrinsic values*) ja välinearvoihin (*instrumental values*). Itseisarvo merkitsee asian, teon tai tapahtuman olevan itsessään

arvokas, kun taas välinearvo muodostuu siitä, että asialla, teolla tai tapahtumalla on kyky toimia välineenä jonkin muun arvokkaan asian saavuttamiseksi (Lehtonen 2009, 7; Niiniluoto 2008, 84; Schwartz & Bilsky 1990, 878). Schwartzin (1992; ks. myös Schwartz & Boehnke 1994) tunnetussa arvoteoriassa kuvataan 10 universaalia perusarvoa (taulukko 1). Teoriassa arvot muodostavat arvoympyrän, jossa vastakkaiset arvot ovat keskenään ristiriidassa. Arvot muodostavat myös arvopareja, kuten esimerkiksi universalismi ja hyväntahtoisuus muodostavat arvoparin, samoin kuin itseohjautuvuus ja universalismi. Myöhemmin Schwartz ja hänen kollegansa (2012; ks. myös Schwartz & Sortheix 2018) muotoilivat teoriaa uudelleen tarkentamalla ja täydentämällä arvotyyppeiden määrää.

TAULUKKO 1 Perusarvot (Schwartz ym. 2012, 664, muokattu)

Perusarvo	Määritelmään sisältyvät tavoitteet
Valta (<i>power</i>)	Sosiaalinen asema ja arvostus, ihmisten ja resurssien hallinta tai määräävä asema
Saavutukset (<i>achievement</i>)	Henkilökohtainen menestys osoittamalla pätevyyttä sosiaalisten normien mukaisesti
Hedonismi (<i>hedonism</i>)	Mielihyvä tai aistillinen tyydytys itselle
Stimulaatio (<i>stimulation</i>)	Jännitys, uutuus ja haasteellisuus elämässä
Itseohjautuvuus (<i>self-direction</i>)	Itsenäinen ajattelu ja toiminta - valitseminen, luominen, tutkiminen
Universalismi (<i>universalism</i>)	Ymmärrys, arvostus, suvaitsevaisuus, kaikkien ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen ja luonnon suojelu
Hyväntahtoisuus (<i>benevolence</i>)	Niiden ihmisten hyvinvoinnin säilyttäminen ja parantaminen, joiden kanssa on usein henkilökohtaisessa yhteydessä
Perinne (<i>tradition</i>)	Perinteisen kulttuurin tai uskonnon tarjoamien tapojen ja ajatusten kunnioittaminen, niihin sitoutuminen ja niiden hyväksyminen
Sovinnaisuus (<i>conformity</i>)	Sellaisten tekojen, taipumusten ja impulssien hillitseminen, jotka todennäköisesti järkyttävät tai vahingoittavat muita ja rikkovat sosiaalisia odotuksia tai normeja
Turvallisuus (<i>security</i>)	Yhteiskunnan, ihmissuhteiden ja itsensä turvallisuus, harmonia ja vakaus

Tavoitteiden asettaminen ei ole ainoastaan sopeutumista, vaan myös suunnistamista ja säätelyä: ihmiset tekevät itse valintoja, ohjaavat elämäänsä tavoitteiden avulla ja pyrkivät saavuttamaan tavoitteet itsesäätelyn avulla (Salmela-Aro 2009, 130–131). Ihminen pyrkii valitsemaan tavoitteita, jotka ovat sopusoinnussa omien arvojen ja minäkuvan kanssa (Hietalahti ym. 2015, 218; Ryan & Deci 2017, 273). Tällöin tavoitteet ovat sisäisesti (*intra*) integroituneita: ne koetaan itselle tärkeiksi ja merkityksellisiksi ja niihin pyrkiminen tuottaa mielihyvää (Ryan & Deci 2017, 197; Sheldon & Kasser 2001b, 43). Voidaan puhua sisäisestä motivaatiosta (Deci & Ryan 2000, 233–237; Ryan & Deci 2017, 193–198), jolloin ihminen on motivoitunut tekemään jotain, koska arvioi toiminnan olevan aidosti kiinnostavaa, merkityksellistä ja omien arvojen mukaista. Sisäisesti motivoituneiden tavoitteiden valinta innostaa tekemään työtä tavoitteiden saavuttamiseksi ja tukee myös edistymistä tavoitteiden saavuttamisessa (Vasalampi ym. 2010, 402–411). Ryanin ja Decin (2017, 192–198; ks. myös Deci & Ryan 2000, 233–237) teoriassa ulkoisella motivaatiolla tarkoitetaan tilannetta, johon osallistutaan ulkoisten tekijöiden vuoksi, vaikka toiminnasta ei olla aidosti kiinnostuneita. Deci ja Ryan (2000, 233–

237) jakavat ulkoisesti motivoituneen toiminnan ulkoiseen (pakotettu toimimaan), sisäistettyyn tai sisään kääntyneeseen (kokee häpeää, pelkoa, ahdistusta tai syyllisyyttä, jos ei toimi jollain tavalla), samaistettuun (kokee velvollisuudeksi toimia tavalla, joka on yksilön mielestä arvokasta) sekä integroituneeseen ja kiinnittyneeseen säätelyyn (yksilö toimii tavalla, jonka kokee palkitsevaksi ja arvokkaaksi).

Henkilökohtaisten tavoitteiden sisältö ja arviointi ovat yhteydessä yksilön hyvinvointiin (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 93). Tutkimusten mukaan sisäisesti motivoituneet tavoitteet, jolloin toimitaan tietyllä tavalla, koska se on palkitsevaa, edistävät psyykkistä tasapainoa (Sheldon 2002, 73–78; Sheldon & Kasser 2001b, 44). Sisäisesti motivoituneet tavoitteet edistävät myös interpersoonallista integraatiota, jolloin ne tukevat Sheldonin ja Kasserin (2001, 43) mukaan perustarpeiden tyydyttymistä, kuten persoonallista kasvua ja osallisuutta yhteisössä sekä yhteyttä toisten ihmisten kanssa. Keski-ikäisen ihmisen katumuksen tunteet voivat liittyä siihen, että hänellä on ollut elämässään tavoitteita, joita hän ei jostain syystä koskaan aktiivisesti pyrkinyt saavuttamaan tai toteuttamaan, tai katumuksen tunteet saattavat liittyä tilanteisiin, joissa ihminen epäonnistui, vaikka hänellä olisi ollut hyvä mahdollisuus onnistua (Lahtela ym. 2014, 4). Steward ja Vandewater (1999, 270–283) havaitsivat, että ne keski-ikäiset naiset, jotka olivat pettyneitä saavuttamattomiin tavoitteisiinsa ja pohdinnan jälkeen muuttivat elämänsä henkilökohtaisia tavoitteita ja suuntasivat elämäänsä uudelleen, olivat onnellisempia kuin ne keski-ikäiset naiset, jotka eivät olleet pystyneet korjaamaan henkilökohtaisia tavoitteitaan ja surivat menetettyjä mahdollisuuksiaan.

Keskiaikaisuudessa tavoitteet liittyvät Sheldonin ja Kasserin (2001, 498) mukaan enemmän itsensä hyväksymiseen, yhteisöllisyyteen ja emotionaaliseen läheisyyteen ja vähemmän ulkoisiin arvoihin, kuten taloudelliseen menestykseen, kunniaan ja tunnustuksen saamiseen. Vanhempien aikuisten tavoitteet ovat kypsempiä kuin nuorempien ikäryhmien tavoitteet. (Sheldon & Kasser 2001a, 498; ks. myös Robinson 2013, 121–123.) Rekerin ja hänen kollegoidensa (1987, 44–49) tutkimuksen mukaan aikuisiässä keskeinen tahtotila liittyy elämän tarkoituksellisuuden etsimiseen. He myös havaitsivat, että keski-ikäisillä esiintyy eniten eksistentiaalista (ihmisen olemassaoloa koskevaa) tyhjyyttä: keski-ikäisillä joillakin ihmisillä tunne elämän tarkoituksesta ja merkityksestä häviää ja se etsitään uudelleen. Keski-ikäisissä saavuttamattomia ja toimimattomia valintoja usein tarkistetaan ja tavoitteita muokataan elämäntilanteeseen sopivaksi (Brandstädter & Rothermund 2002, 117–150; Robinson 2013, 115).

Työ on keskeinen elämänaalue, johon liittyviä valintoja ja tavoitteita tarkastellaan ja määritellään keski-ikäisissä uudelleen. Tavoitteiden määrittelyssä työlle annetut merkitykset ja merkityksellisyys ohjaavat valintoja ja toimintaa. Esimerkiksi joillekin työ voi merkitä objektiivisesti mitattavia tuloja tai hierarkkista nousua työuralla, ja joillekin työ merkitsee subjektiivista kutsumuksen toteuttamista (Duffy ym. 2012; Gaile ym. 2019; Rantanen ym. 2022, 392). Työn merkitys (*meaning*) tarkoittaa suhtautumista enemmänkin työhön, kun taas työn merkityksellisyys (*meaningfulness*) tarkoittaa yksilön arviota työn arvosta ja tärkeydestä (Lepistö & Pratt 2017; Rantanen ym. 2022, 392). Rosson ja hänen kollegoidensa (2010,

95) mukaan kokemukseen oman työn merkityksellisyydestä vaikuttaa se, millaisia merkityksiä ihminen antaa työlleen ja kuinka hyvin ne toteutuvat työssä. Osana elämäkokonaisuutta työn merkityksellisyyden lähteiksi on tunnistettu perustarpeet (toimeentulo ja vakaus), yksilöllisyys (aitous ja itsensä kehittäminen) ja itsenäisyys, osaaminen (arvostus ja kyvykkyys) ja uramenestys, yhteisöllisyys (yhteenkuuluvuus ja myötävaikuttaminen) ja hyvän tekeminen (laaja-alainen ja arkinen hyvän tekeminen) työssä (Rantanen 2023; Rantanen ym. 2023; ks. myös Lips-Wiersman & Wright 2012, 660; Peterson ym. 2017; Rosso ym. 2010, 114). Työn merkityksen arviointi kiinnittyy arviointiin urasta osana elämäkokonaisuutta.

2.2 Ura osana elämäkokonaisuutta

Tutkimuksessani olen kiinnostunut koulutushakupäätöksen ja ammatinvalinnan merkityksestä ja rakentumisesta keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden uratarinoissa. Käsitteet koulutushaku ja ammatinvalinta (*vocational choice*) ovat hyvin tunnettuja ja niitä käytetään usein kuvattaessa nuorten siirtymiä perusopinnoista jatko-opintoihin. Koulutushaku ja ammatinvalinta voivat kuitenkin elinikäisen ja jatkuvan oppimisen periaatteiden (OECD 2021, 3-4) mukaan olla syklisesti koko elämäkulun ajan toistuvia prosesseja. Jatkuva oppiminen tarkoittaa koko elämänajan jatkuvaa oppimista ja kehittymistä, ja jatkuvan oppimisen uudistuksella on pyritty parantamaan erityisesti työikäisen väestön osaamista ja osaavan työvoiman saatavuutta (Valtioneuvosto 2020, 13; 2023a, 12).

Ammatinvalintaa ja koulutushakua koskevat tutkimukset nojautuvat usein niin kutsuttuihin perinteisiin urateorioihin (ks. luku 2.2.3) kuvaten ammatinvalintaa prosessina, jossa yksilön ominaisuuksia sovitetaan yhteen työn ominaisuuksien ja piirteiden kanssa. Huolimatta siitä, että tämä ”goodness of fit” -tyyppinen ajattelutapa ammatinvalintaan koetaan hyödyllisenä, se ei ota huomioon kaikkea urakäyttäytymisen monimutkaisuutta (Bujold 2004, 471). Ammatinvalinta on monikerroksisempi ja sisäisesti ristiriitaisempi kuin ammatinvalintaa koskevat yksipuoliset tutkimukset antavat ymmärtää (McAdams ym. 2001, xviii). Uraa koskeva narratiivinen lähestymistapa eroaa selvästi perinteisistä urateorioista ja käsitteiden määrittelystä (Bujold 2004, 471-472). Tässä kerronnallisessa tutkimuksessani käytän käsitteitä ura, uramuutos ja urasiirtymä kuvatessani kertojien uraa koskevia tavoitteita ja tavoitteille annettuja merkityksiä sekä urasiirtymän (toisin sanoen koulutushaku- ja ammatinvalintapäätöksen) rakentumista osana kertojien urateemaista elämäntarinaa. Tämä luku sisältää näiden käsitteiden määrittelyn lisäksi kuvauksen keskeisistä urateorioista.

2.2.1 Ura-käsite

Uralla (*career*) on perinteisesti tarkoitettu ihmisen työkokemusten kronologista järjestystä ja jatkumoa (Arthur ym. 1989, 7-25; Baruch 2004b, 59; Baruch 2006, 125-138; Kiviranta 2012, 26; Koivunen ym. 2012, 11-24; Pyöriä 2020, 97). Ura on

tällöin nähty hierarkkisena ja nousujohteisena etenemispolkuna työtehtävästä tai työpaikasta toiseen. Tämä klassinen ura -käsite edustaa objektiivista uratulkintaa. Objektiivinen ura määrittyy yksilön ulkopuolelta käsin, rakenteiden ehdoilla ja sen eteneminen näyttäytyy organisaatiossa vastuutehtävien ja työroolien muutoksina tai ammattitaidon lisääntymisenä. Organisatorisen uran mukaan työura on työroolien ja -asemien muodostama prosessi, joiden avulla organisaatio johtaa ja uudistaa itseään. (mm. Baruch 2006, 98–145; Lähteenmäki 1995, 28–38.)

Työelämän kiristynyt muutostahti ja katkonaisuus sekä aiempaa joustavampi työvoiman käyttö osa- ja määräaikaisten työsuhteita hyödyntämällä, tehtäviä ulkoistamalla ja uudistamalla (Jakonen 2014, 287–320; Pärnänen 2015, 242–250) on haastanut perinteistä urakäsitystä (Pyöriä 2020, 98; Savickas ym. 2009, 240). Työn lisääntyneillä tehokkuusvaatimuksilla (*intensified job demands, IJD*) viitataan työn ominaisuuksiin, jotka nopeuttavat ja tehostavat työtahtia, kuten työmäärän lisääntymiseen, työn ja uran suunnittelu- ja päätöksentekovaatimusten sekä oppimisvaatimusten tehostumiseen (Huhtala ym. 2021, 3721–3719; Kubicek ym. 2015, 899–900; Mauno ym. 2020, 224–226). Työelämän muutokset edellyttävät työntekijöiltä jatkuvaa kehittymistä, muutosvalmiutta ja joustavuutta (Clarke 2008, 258–284), ja muutosten myötä työurien ajatellaan pirstaloituneen ja yksilöllistyneen (mm. Pärnänen 2015, 242–250). Uran ajatellaan muistuttavan enemmän mosaiikkia kuin lineaarista jatkumoa (Pyöriä 2020, 99–100). Pyöriän (2020, 101) mukaan suomalaiset tutkimukset eivät tue väitettä epävakasta työurista, vaikka uraliikkuvuutta tapahtuukin jatkuvasti. Pyöriän näkemystä on kritisoitu: väitteessä työsuhteiden muuttumisesta epävarmoiksi ja epätyyppillisiksi viitataan enemmänkin tendenssiin, eikä niinkään kaiken työn muutokseen kohti epävarmuutta (Jakonen 2014, 299). Työ- ja elinkeinoministeriön Työvoimatietokartta -hankkeessa (Larja & Peltonen 2023) havaittiin, että melkein puolet avoimista työsuhteista ovat määrä- tai osa-aikaisia tai vuokratyösuhteita. Ojalan ja Isopahkala-Bouretin (2022, 44–62) tutkimus teki näkyväksi ylemmän ammattikorkeakoulututkimuksen suorittaneiden urapolkujen rikkonaisuuden ja moninaisuuden tämän päivän työelämän kontekstissa. Huotarinen (2010, 84–93) mukaan hierarkkiselle nousulle rakennetut urakehityksen mallit ja työurat väistyvät ja tilalle on tullut horisontaalinen urakehityksen malli. Hänen mukaansa horisontaalinen urakehitys voi olla ratkaisu tilanteeseen, jossa mielenkiinto työhön ja sen sisältöön on haihtunut ja työ on muuttunut rutiiniksi, josta ei enää löydy uutta opittavaa ja omakohtaista haastetta.

Tutkimuksessani kiinnostuksen kohteena on ymmärtää keski-ikässä uudelle alalle suuntautuneiden opiskelijoiden urapolkua heidän itsensä kokemana. Hierarkkisen työuralla etenemisen sijaan tarkastelen tutkimuksessani uraa yksilön subjektiivisena, sisäisenä kokemuksena, toisin sanoen sisäistä uraa (*subjective career*). Sisäinen ura on yksilön henkilökohtainen käsitys omasta urastaan, sen etenemisestä ja uratavoitteista sekä kuinka yksilö kokee onnistuneensa luomallaan uralla (Baruch 2004b, 58–73; Baruch 2006, 3). Uran arviointia tehdään asenteiden ja arvojen pohjalta. Yksilön näkökulmasta uran onnistumisen kriteereitä ovat esimerkiksi kokemus elämäntyytyväisyydestä ja tasapainosta, autonomiasta ja vapaudesta (Baruch 2004b, 61). Yksilön subjektiivisia kokemuksia urasta on tutkittu

useista eri näkökulmista, muun muassa koetun uramenestyksen (mm. Shockley ym. 2016; Spurk ym. 2019), työn merkitykselliseksi kokemisen (mm. Allan ym. 2019; Lips-Wiersma ym. 2012; Rantanen ym. 2022) tai koetun työkyvyn (mm. Stuer ym. 2019) näkökulmista, sekä arvioitu kokemusten kehitystä ja muutosta uran eri vaiheissa (Hupkens ym. 2021).

Subjektiiivista näkökulmaa uraan edustaa Hallin (2004, 4; ks. myös Baruch 2006, 71–72; Briscoe ym. 2006, 30–47) ensimmäisen kerran jo vuonna 1976 kirjassa 'Careers in organizations' käyttämä käsite proteuksen ura (*protean career*) tai monimuotoistuva ura (Pyöriä 2020, 98), jota johtaa yksilö itse, ei organisaatio. Proteuksen ura merkitsee sitä, että yksilö määrittelee itse omien arvovalintojensa pohjalta omat uratavoitteensa ja subjektiiviset uramenestyksensä kriteerit (Hall 2004, 4). Yksilön omat uravalinnat, itsensä toteuttaminen, säännöllinen uudistuminen ja omien taitojen kehittäminen ovat keskeisellä sijalla. Ura rakentuu koko elämän ajan sarjasta erilaisia kokemuksia, kuten koulutuksista ja tehtävistä erilaisissa organisaatioissa ja muutoksista ammatillisessa orientaatioissa ja suuntautumisessa. (Hall 1996, 8–9.)

Uudemmaa tutkimusta edustaa kestävän uran käsite (*sustainable career*), jolla tarkoitetaan yksilön ja urakokemusten dynaamista ja systeemistä yhteensopivuutta ja jatkuvuutta tavalla, joka mahdollistaa yksilön terveyden (fyysinen ja psyykinen terveys ja hyvinvointi), onnellisuuden (subjektiivinen kokemus uramenestyksestä ja tyytyväisyydestä) sekä tuottavuuden (työllistettävyys, työkykyisyys ja suoriutuminen) toteutumisen pitkällä aikavälillä. Kestävän uran prosessimallissa yksilö on keskeinen toimija ja arvioi oman uran merkityksellisyyttä, mutta samanaikaisesti yksilö on vastavuoroisessa suhteessa sidosryhmiin, kontekstiin ja yhteiskuntaan, joiden tuki tarvitaan kestävän uran toteutumiseksi. (De Vos ym. 2020.)

Muita vastaavia uran määritelmiä yksilön näkökulmasta ovat riippumaton ura (*boundaryless career*) ja älykäs ura (*intelligent career*). Riippumattoman ura (Arthur 1994, 295–306; Arthur 2014, 628) tarkoittaa uraa, jossa työntekijä on riippumaton perinteisistä hierarkisista malleista ja liikkuu esimerkiksi eri organisaatioiden välillä hyödyntäen osaamistaan tai rikkoo oletuksia urakehityksen hierarkisesta etenemisestä. Älykkäällä uralla (Arthur ym. 1995, 9–10) yksilö tekee itsenäisiä, tietoisia ja tavoitteellisia suunnitelmia, valintoja ja päätöksiä (*knowing why*) monipuolisen tiedollisen, taidollisen ja kehittävän asiantuntijaosaamisen (*knowing how*), verkostojen ja sosiaalisen pääomansa (*knowing whom*) avulla. Määritelmää lähellä on Ruohotien (2000, 209–210) näkemys urasta asiantuntijuuden ja osaamisen lisääntymisenä, läpi elämän jatkuvana ammatillisen kasvun prosessina.

Uudemmissa urateorioissa (mm. Savickas ym. 2009 ja Niles 2011) uran ajatellaan jatkuvan koko elämän ajan ja niissä tarkastellaan koulutus- ja työuran lisäksi elämää kokonaisuutena. Uudempien urateorioiden tavoin tarkastelen tutkimuksessani uraa osana yksilön elämänkokonaisuutta, yksilön tekemiä henkilökohtaisia kokemuksia, valintoja ja ratkaisuja elämässään, osaamisen lisäämistä ja päivittämistä sekä sosiaalista verkostoitumista (Baruch 2004b, 59–60; Ojala & Isopahkala-Bouret 2022, 47; Savickas ym. 2009, 239–250). Jokainen ihminen tekee

elämässään uran ja ura voi sisältää monenlaista tekemistä (Baruch 2004b, 58–73; Marttila 2015, 19), kuten palkka- ja vapaaehtoistyötä, opiskelu- ja koulutusjaksoja, reppureissuja, työttömyyttä, hoivatyötä, vanhempainvapaata, yrittäjyyttä tai omavaraistaloutta. Ura-käsite merkitsee siten tutkimuksessani samaa kuin elämänura, ja käytän molempia käsitteitä rinnasteisesti.

Haugin ja hänen kollegoidensa (2020) tavoin ajattelen, että ura sisältää sekä tietoisia että tiedostamattomia tavoitteita ja uran toteutuminen on sidoksissa kontekstiin. Ura -käsitteen avulla voimme tarkastella yksilön suhdetta yhteiskuntaan, kuinka yksilöt toisaalta sitoutuvat instituutioihin ja kuinka he toisaalta irrottautuvat ja liikkuvat instituutioiden välillä. Siten uraa tutkimalla voidaan tutkia yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutteista suhdetta: yhteiskunta määrittää yksilön identiteetin rakentumista ja toisaalta yksilö vaikuttaa yhteiskunnan sosiaaliseen ja poliittiseen kontekstiin. (Haug ym. 2020; ks. myös De Vos ym. 2020.) Väitöstutkimuksessani tarkastelen yksilön urapolkua läpi elämän: merkityksellisiä kokemuksia sekä tehtyjä valintoja ja päätöksiä, ja toisaalta sopeutumista tilanteisiin tai konteksteihin, joihin ei ole voinut vaikuttaa, lähihoitaja-ammattinvalintaan ja koulutushakuun liittyvän urasiirtymän rakentumista ja merkitystä.

2.2.2 Urasiirtymä ja uramuutos

Koulutushaku ja ammatinvalinta keski-iässä merkitsevät koulutukseen hakijalle siirtymää työuralla. Urasiirtymän (*career transition*) ja uramuutoksen (*career change*) käsitteitä käytetään usein synonyymeinä samankin tutkimuksen sisällä (Koivunen ym. 2012, 11–24). Uramuutos käsitteenä tulee esille esimerkiksi urajoustavuuden yhteydessä: uramuutoksissa on merkityksellistä urajoustavuus (*career resilience*) sekä organisaation että yksilön kannalta (Grzeda 1999, 306). Urasiirtymä tarkoittaa urankulun erilaisia muutoksia, käännteitä ja pysähdyksiä, jotka vaikuttavat uran kulkuun (Marttila 2015, 22). Urasiirtymä on prosessi, jossa huomio kohdistuu urasiirtymän eri ajankohtiin (irtautuminen vanhasta, välivaihe vanhan ja uuden vaiheen välissä sekä siirtymähetki), tai koko siirtymäprosessiin vaiheineen (Koivunen ym. 2012, 23–27). Subjektiivisesta näkökulmasta yksittäinen ihminen kokee uudessa tilanteessa työnsä erilaisena suhteessa aikaisempaan. Louisin (1980, 329–340) mukaan subjektiivinen siirtymä voi olla esimerkiksi työroolin muutos, jota muut eivät välttämättä havaitse. Objektiivinen urasiirtymä merkitsee puolestaan objektiivisesti havaittavissa olevaa eroa suhteessa aikaisempaan tilanteeseen, kuten työpaikan tai ammatin vaihdosta (Louis 1980, 329–340).

Uraasiirtymän ja uramuutoksen käsitteisiin liittyy usein ajatus merkittävästä muutoksesta entiseen tilanteeseen verrattuna. Tosin joskus urasiirtymäksi nimitetään mikä tahansa yksilön työuraa koskeva muutos. (Koivunen ym. 2012, 23.) Urasiirtymä voi tarkoittaa työtehtävien muutosta (*task change*), jolloin työ ja asema säilyvät, tehtäväkuvan tai aseman muutosta (*position change*), jossa myös työnantaja voi muuttua sekä ammatinvaihdosta (*occupation change*), mikä tarkoittaa kokonaan uudelle alalle tai uuteen työrooliin siirtymistä (Peake & McDowall 2012, 396). Tutkimukseni kohteena on havaittavissa oleva objektiivinen urasiirtymäprosessi, ammatinvaihdos kertojan kokemana. Mielestäni Huuskosen ja hä-

nen kollegoidensa (1990, 6–9) käsite työuran muutospäätös kuvaa hyvin yksilön subjektiivista päätöstä hakeutua pois entisestä kohti uudenlaista työuraa. Työuran muutospäätöksessä on kysymys yksilön valinnasta, joka edellyttää autonomiaa ja sisäistä vahvuutta sekä sopivia olosuhteita (Huuskonen ym. 1990). Huuskosen ja kumppaneiden (1990) mukaan jokin erityinen tapahtuma toimii katalyysaattorina, minkä seurauksena yksilö irtaantuu tutulta urapolulta.

Urashokki tarkoittaa ennakoimatonta, suunnittelematonta ja useimmiten yksilön hallinnan ulkopuolella olevaa myönteistä tai kielteistä elämäntapahtumaa, joka käynnistää yksilön uraan ja uratavoitteisiin liittyvän reflektio- ja arviointiteko-prosessin (Akkermans ym. 2018, 4; Seibert ym. 2013, 172). Urashokista saattaa seurata urasiirtymä, kuten päätös hakeutua uudelleen koulutukseen ja vaihtaa ammattia (Seibert ym. 2013, 175–177). Urashokin yhteyttä urasiirtymään määrittävät Akkermansin ja kumppaneiden (2018, 4–6) mukaan muun muassa tapahtumien esiintymistiheys, hallittavuus ja ennustettavuus ja tunnearvo sekä urashokin kesto ja aiheuttaja.

Useat tutkijat ovat pyrkineet tunnistamaan, mitkä tekijät liittyvät uramuutokseen johtavaan reflektio- ja arviointiprosessiin (mm. Hanhimäki ym. 2021; Karlsson ym. 2022; Laakkonen ym. 2017; LaPointe 2014). Aikuisten urapolkuja tutkineet Karlsson ja kumppanit (2022, 117–123) tunnistivat erilaisia urapolkuja, jotka kiinnittyivät aikuisen identiteetin kehitykseen: käytännöllinen valinta (*a pragmatic choice*), yksi polku muiden joukossa (*one path among others*), aikaisempiin kokemuksiin ja vaikutuksiin perustuva polku (*a choice based on prior experience and external influence*), mahdollisuuksien polku (*a path with possibilities*), pakotettu valinta (*a forced choice*) ja idealistinen urapolku (*the idealistic choice of path*). Pakotettu valinta kuvasi uravalintaa, joka tehtiin yhteiskunnan ”pakottamana”, jotta tulevaisuudessa esimerkiksi työllistyminen olisi mahdollista. Tutkimuksessa idealistisen urapolun valinneilla kertojilla oli keskeistä kiinnostus opiskeltaviin aiheisiin, mutta he kuvasivat koulutushakupäätöstään myös mahdollisuutena tehdä elämällään jotain enemmän, tehdä yhteiskunnalle hyvää. Laakkosen ja kumppaneiden (2017, 8–13) tutkimuksessa naisten osallistuminen koulutukseen liittyi ammatillisen identiteetin saavuttamiseen, erilaisiin reunaehtoihin (kuten raha), aktiivisuuden ylläpitämiseen ja normatiivisen käsikirjoituksen rikkomiseen. LaPointe (2014, 20–22) puolestaan hyödynsi ekonomiopiskelijoiden uramuutostarpeita kuvatessaan mallitarinoita, ja tunnisti aineistosta murtumiskertomuksen, yhteensopimattomuuskertomuksen ja uudistumiskertomuksen. Esimerkiksi murtumiskertomuksessa uramuutoksen käynnisti aikaisemmassa työssä tapahtuneet vastoinkäymiset ja yhteensopimattomuuskertomuksessa aikaisempi työ ei enää tuntunut omalta. Kiinnostava oli myös Hanhimäen ja hänen kollegoidensa (2021, 324–328) tutkimus, jossa korkeakoulutettujen uratarinoista muodostettiin seitsemän uratyyppeä: suunnitelmalliset, osaamisen tunnistajat, aktiiviset, sattuman kuljettamat, intohimon ohjaamat, polveilijat ja yrittäjähenkiset. Esimerkiksi aktiivisten mielestä kaikkiin mahdollisuuksiin kannatti tarttua ja uteliaana seurata, mitä mahdollisuuksia suoritettu koulutus tuo tullessaan, ja polveilijoiden urapolku sisälsi työpaikan vaihtoa, työttömyyttä ja irtisanomisia.

Tutkimuksessani on kiinnostavaa tarkastella koulutushakupäätöksen rakentumista kertojan kuvaamana. Missä määrin päätöksen rakentumista määrittävät yksittäisen ihmisen antamat merkitykset ja valinnat sekä identiteettiyö, missä määrin esimerkiksi sosiaalinen ympäristö, yhteiskunnallinen tilanne tai konteksti ja millaiset tapahtumat toimivat urasiirtymässä katalysaattorina? Seuraavaksi tarkastelen erilaisia urateorioita ja niiden kuvaamia selitysmalleja ja tulkitintoja suhteessa uravalintoihin ja -suuntautumiseen urasiirtymissä ja -muutoksissa.

2.2.3 Urateoriat uravalintojen tulkitsijoina

Urateoriat jaetaan usein perinteisiin tai moderneihin urateorioihin ja postmoderneihin urateorioihin (esim. Baruch 2004a; Onnismaa 2003; Vanhalakka-Ruoho 2015, 39–54). Jaottelu on karkea ja on huomioitava, että jaottelu moderneihin ja postmoderneihin teorioihin kuvaa teorioiden syntyä osana aikakautensa kulloistakin yhteiskunnallista ja kulttuurista tilannetta, mutta uravalintojen tulkitsijoina useat eri urateoriat saattavat olla läsnä yhtäaikaisesti (Pukkila 2023, 34–44).

Perinteisissä urateorioissa urasuuntautumista ja -valintoja selitetään ja tulkitaan esimerkiksi tarkastelemalla persoonallisuuden ja ympäristön yhteensopivuutta (Holland 1959; Holland 1996), ammatillisen minäkuvan kehitystä (Super 1954) tai kognitiivisia uraan liittyviä päätöksiä (*cognitive information processing theory*, Sampson ym. 1992; Sheward & Branch 2012). Hollandin (1959) teoria edustaa varhaisimpia urateorioita. Hollandin mukaan ura on onnistunut, kun persoonallisuustyyppi ja työympäristö ovat yhteensopivia ja hän tyypittelee sekä persoonallisuudet (realistinen, tutkiva, taiteellinen, sosiaalinen, yrittävä sekä sovinainen) että työympäristöt. Tässä urateoriassa persoonallisuuspiirteiden vaikutus ammatinvalintaan kuvataan lähes deterministisenä (Kuurila 2014, 69). Hollandin urateoriassa kuvattua persoonallisuuden piirteiden luokittelua ei enää myöskään pidetä validina, ja persoonallisuuden piirteiden luokittelussa käytetään nykyisin melko yleisesti niin kutsuttua viiden piirteen (*big five*) mallia (ekstraversio, neuroottisuus, tunnollisuus, avoimuus ja sovinollisuus (Goldberg 1990, 1216–1229; McAbee & Oswald 2013). Superin (1954) kehityspsykologisessa urateoriassa työuraa tarkastellaan toisesta näkökulmasta osana yksilön elämänkaarta vaiheittain kehittyvänä. Sekä Hollandin (1996) että Superin (1954; 1980) urateorioiden mukaan ammatillinen suuntautuminen ja ammatillinen minäkuva kehittyvät yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutusprosessissa ja ihmisen kokemus tyytyväisyydestä elämäänsä ja työhön on riippuvainen siitä, miten hyvin hän voi toteuttaa työympäristössä persoonallisuuttaan, tarpeitaan, arvojaan ja minäkuvaansa.

Kognitiivinen urateoria pohjautuu kognitiiviseen informaation prosessointi-teoriaan (*cognitive information processing theory*, CIP), jossa korostetaan uraan liittyvien rationaalisten ja jäsentyneiden päätösten tekemistä (Reardon ym. 2011, 240–250; Sampson ym. 1992, 67–74; Sampson ym. 1999, 3–18). Teoriassa urasuunnitteluun liittyvää päätöksentekoa kuvataan kolmiolla, jonka alaosa määrittävät itsetuntemukseen liittyvä ymmärrys omista kiinnostuksen kohteista ja kyvyistä sekä koulutusta, ammatteja ja työelämää koskeva tieto koulutus- ja työmahdoli-

suuksista. Kolmion keskitaso sisältää informaation prosessointiin ja päätöksentekoon liittyviä taitoja: ongelmanratkaisu-, tiedonkäsittely-, analysointi- ja suunnittelutaitoja sekä vuorovaikutustaitoja. Kolmion huippua määrittävät metakognitiiviset taidot, kyky reflektoida ja arvioida omia päätöksentekotaitoja ja vaihtoehtoja, arvostaa itseä sekä uskoa omiin mahdollisuuksiin. (Reardon ym. 2011; Sampson ym. 1992; Sampson ym. 1999.) Kognitiivista näkökulmaa edustaa myös Lentin, Brownin ja Hackettin (2000) sosiaalikognitiivinen (*social cognitive career theory, SCCT*) näkökulma, jossa uraan liittyvää päätöksentekoa ohjaavat minäpystyvyyden kokemus (*self-efficacy*), uratavoitteet (*goal setting*), uskomukset seurauksista ja tulosodotukset (*outcome expectations*). Keskeistä päätöksenteossa on yksilön pystyvyysuskomukset sekä persoonallinen toimijuus (*personal agency*), jolla tarkoitetaan yksilön kykyä ohjata toimintaansa tavoitteiden suunnassa.

Perinteisissä urateorioissa uraa tarkastellaan yksittäisen ihmisen saavutuksena erityisesti palkkatyössä. Onnistumisen ja epäonnistumisen uralla katsotaan selittyvän yksilön ominaisuuksilla (eikä kontekstilla tai yksilön ja yhteiskunnan monimutkaisella vuorovaikutteisella suhteella), ja palkaton työ kuten vapaaehtoistyö tai omaishoito jäävät teorioissa vähemmälle huomiolle (Onnismaa 2003, 60). Yhteiskunnan ja työelämän taloudelliset, kulttuuriset ja teknologiset muutokset haastavat perinteistä urakäsitystä (Dufva ym. 2017; Jakonen 2014; Onnismaa 2003, 59; Pyöriä 2020; Pärnänen 2015). Työsuhteeseen liittyvät odotukset, lupaukset ja velvollisuudet ovat muuttuneet ja perinteisten urateorioiden rinnalle onkin noussut uusia työuria kuvaavia teorioita. Baruch (2004a, 13) täsmentää perinteisen ja uuden työuran eroja taulukon 2 tavoin.

TAULUKKO 2 Perinteinen ja uusi työura (Baruch 2004a, 13, muokattu)

Näkökulma	Perinteinen työura	Uusi työura
ympäristö	vakaa	dynaaminen
uravalinta tehdään	yhden kerran, nuorena	useasti, eri ikävaiheissa
päävastuu urasta	organisaatiolla	yksilöllä
kiinnittyminen (työorganisaatioon)	yksi organisaatio	useita organisaatioita
kiinnittyminen (ajallinen)	pitkä	lyhyt
työntekijä tarjoaa	sitoutumisen ja uskollisuutta	työtunteja
työnantaja tarjoaa	pysyvyyttä	työllisyyttä
edistyksen kriteeri	pitkä virassaoloaika	tuloksia ja tietoa
onnistumisen kriteeri	hierarkkinen nousu uralla	sisäinen tunne saavutuksista
koulutus	muodollinen pätevyys	työpaikkakohtainen, yksilöllinen, lisä- ja täydennyskoulutuksia

Useiden tutkijoiden mukaan (mm. Dufva ym. 2017; Jakonen 2014; Savickas ym. 2009, 240–241; Vanhalakka-ruoho 2015, 44–45) 2000-luvun urat eivät ole lineaarisia eivätkä vakaita, vaan sisältävät useita ja ennustamattomia epäjatkuvuuksia, uramuutoksia ja -siirtymiä. Urat ovat myös monisuuntaisia (*multidirectional*), dynaamisia ja muuttuvia (Baruch 2004b, 59–61).

Uusissa **postmoderneissa urateorioissa** pyritään huomioimaan muuttunut urakäsitys. Uusia näkökulmia urateorioissa ovat esimerkiksi yksilöllinen päätöksentekoprosessi, yksilölliset ja subjektiiviset kokemukset ja päätösten merkityksellisyys yksilölle, sattuman merkitys urasuuntautumisessa ja -valinnoissa (Kuurila 2014, 60) sekä uravalintaprosessi osana sosiaalista kontekstia ja yhteiskunnallista muutosta (Richardson 2002, 407–423). Postmoderneja urateorioita ovat esimerkiksi Savickasin uran rakentamisteoria (*career construction theory*) (mm. Savickas 1997; 2005), Brightin ja Pryorin (2005; 2011; myös Pryor & Bright 2014) työurien kaaos-teoria (*chaos theory of careers, CTC*), suunnitellun sattuman teoria (*planned happenstance*), jota voidaan pitää lisäyksenä Krumboltzin (1996) uraneuvonnan oppimisteoriaan sekä laajenuksena Krumboltzin (1979) sosiaalisen oppimisen teoriaan (Mitchell, Levin ja Krumboltz 1999, 116–117), De Vosin ja kollegoiden (2020) kestäväen uran (*sustainable career*) malli ja Nilesin (2011) toivokeskeinen (*hope-centered*) uraohjauksen näkökulma.

Hyödynnän tutkimuksessani postmoderneja urateorioita, joissa korostetaan perinteisiä urateorioita vahvemmin uraa prosessina, joka jatkuu koko elämän, yksilöllisiä elämäntarinoita ja yksilöä oman elämänuransa rakentajana, sosiaalista vuorovaikutusta sekä yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia. Savickasin (2005; ks. myös Savickas ym. 2009) uran rakentamisteorian mukaisesti tarkastelen uraa yksilöllisenä käsikirjoituksena, joka voi sisältää koulutuksen ja palkkatyön lisäksi työttömyyttä tai erilaisia tehtäviä ja vastuita. Savickasin (2005) uran rakentamisteoria sisältää kolme näkökulmaa: elämänteemat (*life themes*), ammatillinen persoonallisuus (*vocational personality*) ja urasopeutuvuus (*career adaptability*). Ammatillinen persoonallisuus sisältää yksilölliset arvot ja kiinnostuksen kohteet, kyvyt ja tarpeet. Urasopeutuvuus tarkoittaa työuralla tapahtuviin siirtymiin sopeutumista urakehitykseen kuuluvien viiden vaiheen kautta: kasvu, tutkiminen, vakiintuminen, hallinta ja luopuminen. Keskeisiä käsitteitä urasopeutuvuudessa ovat utelias ja kiinnostunut asenne tutkia omia mahdollisuuksia, tietoisuus työstä ja siihen suuntautuminen ja valmistautuminen, luottamus itseen ja omiin kykyihin, kokemus oman elämän kontrollista ja hallinnasta sekä vastuunotto omista päätöksistä. Elämänteema sitoo yhteen ammatillisen persoonallisuuden ja urasopeutuvuuden. Elämänteema sisältää yksilölliset elämäntarinat, tehtävät, siirtymät ja traumat, joita yksilö on kokenut elämänsä aikana sekä yksilön niille antamat merkitykset, mitkä antavat selityksen ja tulkinnan yksilön ammatilliselle persoonallisuudelle ja urasopeutuvuudelle. (Savickas 2005.)

Työurien kaaosteorian (Bright & Pryor 2005; Bright & Pryor 2011; Pryor & Bright 2014) tavoin ajattelen, että uran rakentumista ohjaavat monimutkaiset ja -muotoiset vuorovaikutussuhteet ja konteksti, sattumat ja epävarmuudet. Pyrin tunnistamaan tarinoista, onko kertojilla kaaosteorian kuvaamalla tavalla vähän mahdollisuuksia tehdä aidosti omia valintoja, ja joutuvatko he uraa rakentaessaan tasapainoilemaan osana dynaamista, systeemistä, monisuuntaista ja monimuotoista kontekstia pyrkien selviytymään ja löytämään työuraansa loogisuutta ja mielekkyyttä (Bright & Pryor 2011, 163–164).

Bright ja Pryor (2011, 164; ks. myös Pryor ja Bright 2014) kuvasivat kaaos-teorian pohjalta neljä erilaista työuran jatkumoa: suoraviivainen (*point attractor*, ajattelun ja toiminnan suuntautuminen yhteen tavoitteeseen), heilurimallinen (*pendelum attractor*, suuntautuminen dikotomisesti kahteen tavoitteeseen), hahmonsa löytävä (*torus attractor*, kompleksinen, mutta myös ennustettavissa oleva, toistuvuus) ja hahmoton (*strange attractor*, kompleksinen ilman havaittavaa tavoitetta, muuttuva) työura. Peake ja McDowall (2012, 398–405) analysoivat puolestaan kaaosteorian pohjalta urasiirtymiä uran keskivaiheella. He tunnistivat kerronnallisesta aineistosta neljä teemaa: urasuunnittelun puute, kasvuprosessi koettujen vastoinkäymisten jälkeen, onnekas sattuma ja oikean paikan löytäminen uralla. Yhteistä tarinoille oli kokemus ”väärästä alusta” ennen oikean paikan löytymistä ja kokemus ”pettymyksen ajasta” ennen urasiirtymäprosessin käynnistymistä. Kertojien uramenestystä määrittivät sattuma ja suunnittelemattomat tapahtumat sekä epälineaarisuus.

Suunnittelun sattuman teoria (Mitchell ym. 1999) korostaa sattumien merkitystä ja niiden kautta avautuneita mahdollisuuksia urasuunnittelussa. Kaikki ihmiset kohtaavat elämässään odottamattomia tapahtumia ja suunnittelemattomia sattumia, jotka vaikuttavat urakehitykseen ja sopeuttavat muutoksiin. Merkityksellistä on, kuinka tunnistamme sattumia ja kuinka niihin suhtaudumme, tarkastelemmeko sattumia merkityksellisinä oppimiskokemuksina ja hyödynnämmekö niitä urasuunnittelussa.

De Vosin ja kumppaneiden (2020, 2–5) kuvaaman kestäväen uran ulottuvuuksia ovat yksilö, aika ja konteksti. Kestäväen uran keskiössä on yksilö keskeisenä uratoimijana ja merkityksen antajana. Samanaikaisesti yksilö on osa sosiaalista verkostoaan ja sidosryhmiään, ja uramuutokset kiinnittyvät aina tiettyyn aikaan ja kontekstiin. Systemisen näkökulman lisäksi kestäväen uraa tarkastellaan myös syklisenä ja dynaamisena itsesäätelyyn perustuvana prosessina, sopeutumisena, oppimisena ja vaikuttamisena. Kestäväen uran indikaattoreita ovat yksilön hyvinvointi, onnellisuus ja tuottavuus. (De Vos ym. 2020, 2–5.) Nilesin (2011) toivokeskeisessä urasuunnittelumallissa korostetaan puolestaan yksilön kykyä itsereflektioon, itsetuntemusta, kykyä visiointiin, tavoitteenasetteluun ja suunnitteluun sekä niiden joustavaan käytännön toteutukseen.

Uraa rakennetaan aktiivisesti koko elämän ajan tehden tulkintoja mahdollisuuksista sosiaalisessa todellisuudessa (Kuurila 2014, 65). Toisaalta yhteiskunnan rakenteet ja sosiokulttuuriset käytännöt pakottavat yksilön sopeutumaan ja mukautumaan ympäristön vaatimuksiin ja odotuksiin; toisaalta yksilöt tekevät urapolkua rakentaessaan merkityksellisiä valintoja ja päätöksiä, muuttavat elämänsä ja työtään (LaPointe 2014, 17–28). Parkerin (2007, 1) mukaan päätöksiä ohjaavat yksilön eettiseen pohdintaan ja päätökseen perustuvat avainvalinnat (*key goods*), joiden kautta yksilö rakentaa omaa elämäntarinaansa, antaa merkityksiä ja arvottaa asioita (ks. myös Savickas ym. 2009, 241). Avainvalintoihin vaikuttavat Parkerin (2007, 1) mukaan esimerkiksi yksilön itsetuntemus ja eettinen ajattelu sekä huolenpito toisista ihmisistä. Yksilön avainvalinnat muovaavat kertomuksia, joita yksilö kertoo, kun hän jäsentää ja tulkitsee menneisyyttä ja nykyhetkeä ja suunnittelee tulevaisuuttaan.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, miten yksilön valinnat ja päätökset rakentuvat koulutukseen hakeneiden urateemaisissa elämäntarinoissa. Haen vastausta kysymyksiin, määritteleekö hakija itse arvovalintojensa pohjalta uramenestyksensä kriteerit ja uratavoitteet, näyttäytykö tarinoissa ns. eettiseen pohdintaan perustuvia avainvalintoja, ja tekeekö yksilö niiden pohjalta uravalintoja (*protean career orientation*)(ks. Briscoe & Hall 2006, 31; Hall 1996, 8–16; Pyöriä 2020,98), ohjaako yksilön suunnitelmia ja valintoja esimerkiksi kokemukset omista vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista, ja missä määrin yksilö tunnistaa esimerkiksi sattumien, kontekstin, sosiaalisten suhteiden tai vaikkapa yhteiskunnallisten tai kulttuuristen tekijöiden vaikuttaneen hänen urapäätöksiinsä.

Ura siirtymissä keskeistä on yksilön mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä ja rakentaa identiteettiä. Erityisen tärkeää yksilön kokeman elämäntarinnan ja hyvinvoinnin näkökulmasta on se, käynnistyykö urasiirtymä jostakin ulkopuolisesta tekijästä pakotettuna vai yksilön omasta aloitteesta, jolloin urasiirtymä määrittelee yksilön toimijuus. (Koivunen ym. 2012, 11–24.) LaPointen (2014, 17–19) mukaan uramuutos on yksi keino tavoitella mielekästä työtä. Uramuutos ei merkitse vain asioiden tekemistä toisin, vaan kokonaan uusien käytäntöjen ja identiteetin omaksumista sekä tietoista, aktiivista ja luovaa toimijuutta.

2.3 Identiteetti

2.3.1 Identiteetti -käsite

Koulutushaku ja ammatinvalinta keski-iässä haastavat kertojan tutkimaan identiteettiään, itseyttä ja samana pysymistä muutoksessa. Tutkimuksessani tarkastelen lähihoitajakoulutukseen hakeneiden identiteetikerrontaa osana heidän urateemaisia elämäntarinoitaan.

Identiteetillä tarkoitetaan usein ihmisen kokemusta ja käsitystä omasta yksilöllisyydestään, siitä, kuka ja millainen ihminen hän on, ja mihin hän kuuluu (mm. Crocetti ym. 2018, 300–310; Erikson 1968, 1982; Fadjukoff 2007; Schachter & Galliher 2018, 247–250). Identiteetti sisältää siis sekä persoonallisen että sosiaalisen ulottuvuuden. Persoonallinen identiteetti on yksilön henkilökohtaisten näkemysten, ydinuskomusten, asenteiden, arvojen ja sitoutumisten sekä itseensä ja vuorovaikutukseen ympäristön kanssa liittämien merkitysten moniulotteinen kudelma (Huhtala & Fadjukoff 2020, 244–245). Sosiaalinen identiteetti kuvaa puolestaan yksilön liittymistä, kiinnittymistä, jäsenyyttä ja sitoutumista ryhmiin (Ellemers ym. 2002, 161–186) sekä kokemusta yhteenkuuluvuudesta eri ryhmien kanssa (Leach ym. 2008, 144–165).

Sosiaalisen identiteetin ja persoonallisen identiteetin tarkasteluun toisistaan erillisinä ilmiöinä tulisi suhtautua kriittisesti, koska identiteetin persoonallinen ja sosiaalinen ulottuvuus ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa sekä teoriassa että käytännössä (Crocetti ym. 2018, 300–310; Mannerström & Salmela-Aro 2020, 262–276). Kerronnallinen tutkimukseni perustuu ontologialtaan sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan inhimilliset havainnot todellisuudesta ja tiedosta

ovat sosiaalisesti rakennettuja (ks. esim. Burr 2003, 1–5). Kerronnallisessa tutkimuksessa identiteetti nähdään myös relationaalisena: identiteetti rakentuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutussuhteessa erityisesti suhteessa merkityksellisiin toisiin ja merkityksellisiin rooleihin (esim. Bamberg 2011; Hänninen 2000). Tutkimuksessani identiteetin ajatellaan rakentuvan erilaisissa identiteetti-neuvotteluissa sekä suhteessa itseen, että suhteessa toiseen, eikä persoonallista ja sosiaalista identiteettiä tarkastella erillisinä ilmiöinä.

Identiteetti-käsitteen määritelmät ovat moninaisia, mikä johtuu identiteettiä koskevan tutkimuksen erilaisista teoria- ja tutkimusperinteistä (Fadjukoff 2007, 9–10; LaPointe 2011, 8–10). Eri tutkimus- ja teoriasuuntauksissa ollaan kuitenkin yhtä mieltä siitä, että keskeistä identiteetissä on kokemus tasapainosta samana pysymisen ja muutoksen kesken (esim. Erikson 1968, 50; Fadjukoff 2007; LaPointe 2011, 11). Ihmisellä on kehittyessään ja kasvaessaan tarve kokea pysyvyyttä ja jatkuvuutta suhteessa aikaan (menneestä nykyhetkeen ja tulevaan) ja paikkaan (Erikson 1968, 50). Kokemukset samana pysyvistä ominaisuuksista tai piirteistä muodostavat ”kiinnittymispisteitä”, jotka tuovat ennustettavan suunnan ja merkityksen elämälle (Mannerström & Salmela-Aro 2020, 263). Tarve tuntea samuutta ja jatkuvuutta liittyy myös sisäisen ja ulkoisen keskinäiseen suhteeseen: yksilön sisäisten tarpeiden ja kokemusten (subjektiiviset havainnot) tulee olla riittävästi tasapainossa toisten näkemän (objektiiviset havainnot) identiteetin kesken (Erikson 1968, 50; Erikson 1982, 249). Identiteetti tarkoittaa siten toisaalta yksilöllisyyden ja ainutlaatuisuuden tunnistamista, eriytymistä toisista ihmisistä, ja toisaalta integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja yhteisöön (Mannerström & Salmela-Aro 2020, 263).

Eriksonin (1968, 23) (ks. myös Côté ja Levine 2002, 14–17; Kerpelman & Pittman 2018, 306–314; Schachter & Gallihier 2018, 247–250) teoria ihmisen psykososiaalisesta kehityksestä perustuu näkemykseen identiteetistä, joka kehittyy ja muuttuu koko elämänkaaren ajan suhteessa sekä minuuden sisäiseen kehitysprosessiin, että sosiaalisen, kontekstuaalisen ja kulttuurisen ympäristön odotuksiin ja vaatimuksiin. Identiteetti on dynaaminen rakenne, joka edellyttää oman yksilöllisyyden ja ainutlaatuisuuden jatkuvaa pohdintaa (mm. Crocetti ym. 2018, 300–310; Erikson 1982). Côtén ja Levinen (2002, 1–6) mukaan jälkimodernille yhteiskunnalle on tyypillistä arvojen suhteellisuus, yksilöllisten valintojen ja elämäntapojen korostaminen sekä toistuvat elämäntilanteiden muutokset, joiden myötä sosiaaliset suhteet on rakennettava uudelleen. Valinnan mahdollisuuksien ja epävarmuuksien yhteiskunnassa identiteetin jäsentämisestä ja määrittämisestä on tullut yksilön jatkuvasti hallinnoitava projekti (Côté & Levine 2002, 125–127; Mannerström & Salmela-Aro 2020, 266). Nuoruuden saavutettu identiteetti ei ole pysyvä status, vaan muotoutuu aikuisen sopeutuessa uusiin elämäntilanteisiin (Fadjukoff ym. 2020, 215).

Identiteetin kehitymisprosessissa on tunnistettavissa kaksi ulottuvuutta: toinen ulottuvuus on erilaisten vaihtoehtojen pohdintaa ja identiteetin omakoh- taista etsintää, ja toinen ulottuvuuksista on valintojen tekemistä omien näkemysten, arvojen ja kiinnostuksen kohteiden mukaan sekä niihin sitoutumista (Fadjukoff ym. 2020, 213; Kroger & Marcia 2011, 33–34; Marcia 1966, 551–558). Marcian

(1966, 551–558) kehittämässä mallissa identiteetin kehitymisprosessi jaetaan näiden kahden ulottuvuuden mukaan neljään statukseen eli luokkaan: etsivä (*moratorium*), selkiintymätön (*identity diffusion*), omaksuttu (*foreclosure*) ja saavutettu (*identity achievement*) (ks. myös Fadjukoff ym. 2020, 212–214; Kroger & Marcia 2011, 34–35). Etsivä identiteetti on henkilöllä, joka on kriisissä. Hän on huolissaan ja hämmentynyt, ja hakee aktiivisesti ymmärrystä itsestään, omista arvoistaan ja tavoitteistaan, joihin sitoutua. Hän pohtii kysymystä, kuka hän on ja mikä hänestä tulee, mitä hän haluaa elämältään. Kuten edellisessä identiteettistatuksessa, myös selkiintymättömän identiteetin omaava henkilö ei tunnista omia tavoitteitaan ja arvojaan, mutta hän eroaa edellisestä siten, että hän ei myöskään aktiivisesti pyri selkeyttämään identiteettiään, muodostamaan omia perusteltuja näkemyksiä ja tekemään valintoja niiden pohjalta. Selkiintymätön identiteetti saattaa ilmetä siten, että henkilö elää nykyhetkessä, hänellä ei ole realistista näkemystä tai käsitystä eri mahdollisuuksista, tai hänellä on vaihtelevat mieltymykset ja suunnitelmat tulevaisuudesta. Omaksuttu identiteetti tarkoittaa, että henkilö on omaksunut jonkun toisen, esimerkiksi vanhemman tai muun auktoriteetin arvopohjan tai suunnitelmat ilman omaa pohdintaa ja arviointia. Identiteetti on selkiytynyt ilman omakohtaista etsintävaihetta. Saavutetun identiteetin omaava henkilö on pohtinut, arvioinut ja vertaillut vaihtoehtoja, kyseenalaistanut annettuja malleja tai näkemyksiä, ja sitoutunut omiin valintoihinsa. Hän suhtautuu ympäristöön realistisesti ja löytää keinoja käsitellä ympäristön muutoksia ja odotuksia. (Fadjukoff ym. 2020, 213–214; Kroger & Marcia 2011, 31–53; Marcia 1966.)

Fadjukoff ja hänen kollegansa (2020, 212–226) selvittivät Marcian identiteettistatus -jaottelun pohjalta aikuisten identiteetin muotoutumista työssä sekä parisuhteen ja vanhemmuuden elämäalueilla. Aineisto kerättiin osana Lapsesta aikuiseksi -pitkittäistutkimusta puolistrukturoidulla identiteettihaastattelulla neljässä ikäryhmässä: 27, 36, 42 ja 50. Kiinnostavaa on, että valtaosa 36-vuotiaista oli sitoutuneessa eli saavutetussa tai omaksutussa identiteettistatuksessa työn, parisuhteen ja vanhemmuuden alueilla ja kehitys kohti saavutettua identiteettiä jatkui tutkittavilla keski-iäisyydessä 42-vuotiaana ja 50-vuotiaana. Tutkimuksessa todettiin, että keski-ikästä alkaen identiteetin selkiintymättömyys oli yhteydessä kokoaikaisen työn ja parisuhteen puuttumiseen sekä lapsettomuuteen. Tutkimus ei kuitenkaan tuonut riittävästi esille aikuisten elämäntilanteiden yksilöllistä vaihtelua tai yksilötasolla tapahtuneita muutoksia. (Fadjukoff ym. 2020, 212–226.) Omassa tutkimuksessani tuon esille keski-ikäisten haastateltavien koulutushakupäätökseen ja ammatinvalintaan liittyvät elämäntilanteiden muutokset ja kontekstin sekä niiden kiinnittymisen identiteetin rakentumiseen yksilötasolla. On kiinnostavaa tutkia, ovatko Marcian kuvaamat identiteetin kehitymisprosessin ulottuvuudet ja identiteettistatukset (Marcia 1966; ks. myös Fadjukoff ym. 2020, 213–214) tunnistettavissa koulutukseen hakeneiden ja ammatinvalinnan tehneiden yksilöllisistä urateemaisista elämäntarinoista.

Yksi keskeisimmistä elämäntilanteista identiteetin jäsentämisessä ja määrittämisessä liittyy ammatinvalintaan ja työhön (Fadjukoff ym. 2020, 214; Marcia 1966). Aikuisuudessa jo saavutettua identiteettiä joudutaan arvioimaan ja jäsentämään uudelleen, kun muuttuneessa elämäntilanteessa aikaisemmat valinnat ja

arvomaailma eivät vastaa nykyistä arvomaailmaa tai tavoitteita ja ympäristö ja yhteiskunta tarjoavat mahdollisuuden kouluttautua uuteen ammattiin. Keskeisiä identiteetikäsitteitä urakontekstissa ovat ammatillinen identiteetti, uraidentiteetti ja osaamisidentiteetti, joita määrittelen seuraavaksi.

2.3.2 Ammatillinen identiteetti, ura- ja osaamisidentiteetti

Ammatillinen identiteetti määritellään yksilön elämänsisällönsä perustuvaksi käsitykseksi itsestä ammatillisena toimijana (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27, 43–44; Vähäsantanen ym. 2012, 96–106). Se sisältää käsityksen siitä, mihin yksilö kokee samaistuvansa ja kuuluvansa sekä mihin uraan tai ammattialaan hän sitoutuu, toisin sanoen identiteetin sosiaalisen ulottuvuuden (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27, 43–44; Meijers ym. 2013, 47–66; Vasalampi ym. 2020, 278). Ammatillinen identiteetti pitää sisällään myös identiteetin persoonallisen ulottuvuuden, käsityksen ja näkemyksen omista kyvyistä, kiinnostuksen kohteista ja arvoista sekä niihin kiinnittyvät merkityksenannot, tavoitteet ja suunnitelmat (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27, 43–44; Vasalampi ym. 2020, 278; Vähäsantanen ym. 2012, 96–106). Eteläpellon ja Vähäsantanen (2006, 45) mukaan ammatillinen identiteetti voidaan määrittellä ammattialaa laajemmin yksilön persoonallisena ja sosiaalisena suhteena koko yhteiskunnan toimintaan ja siihen, miten yksilö asemoi ja rakentaa oman paikkansa ja toimijuutensa kokonaisuudessa.

Muita keskeisiä identiteetti -käsitteitä, joiden avulla kuvataan yksilön ura- ja ammatinvalintaprosesseja ovat uraidentiteetti (*career identity*) ja osaamisidentiteetti (*competence identity*). Meijersin (1998, 191–207) mukaan uraidentiteetti on yksilön henkilökohtaisten motiivien, kiinnostuksen kohteiden ja kompetenssien sekä omaksumiinsa urarooleihin liittämien merkitysten rakenne (ks. myös Meijers & Lengelle 2012, 157–176). Uraidentiteetti kuvaa yksilön sitoutumista tiettyihin ammatillisiin aktiviteetteihin ja uraan (Meyers ym. 2013, 53). Jäsentäessään uraidentiteettiään yksilö reflektoi kokemuksiaan ja niiden merkityksiä sekä tarkastelee koko uraansa: millaisena ura näyttäytyy hänelle itselleen ja millaisia odotuksia, tavoitteita tai kiinnostuksen kohteita hän asettaa tulevalle urakehitykselleen (Anttila 2011, 5–12). Uraidentiteetti määrittää tietoisuutta itsestä työntekijänä ja tulevana työntekijänä (Skorikov & Vondracek 2011, 693–714), mitä ”yksilö on tai haluaa olla työssään” (Hanhimäki ym. 2021, 322). Yhteistä uraidentiteettien määritelmille on, että määritelmässä ura rajataan koskemaan ammatillisia aktiviteetteja, työtä. Käsitteen sisällöllisesti kapea merkitys ei vastaa uudempien postmodernien urateorioiden näkemystä urasta, joka sisältää koulutus- ja työuran lisäksi yksilön tekemiä valintoja ja ratkaisuja koko elämänsisällönsä kokonaisuudessa (Baruch 2004b, 59–60; Ojala & Isopahkala-Bouret 2022, 47; Savickas ym. 2009, 239–250). Sisällytän omassa tutkimuksessani uraidentiteetin käsitteeseen yksilön valinnat ja ratkaisut sitoutua esimerkiksi hoiva- tai vapaaehtoistyöhön tai vaikkapa omavaraistalouteen.

Työelämän nopea muutostahti sekä työurien pirstaloituminen ja yksilöllistyminen asettavat vaatimuksia aikuisten jatkuvalla osaamisen tunnistamiselle ja osaamisen kehittämiseksi (Baumeler 2019, 4; Jakonen 2014, 287–320; Pyöriä 2020, 98; Pärnänen 2015, 242–250). Suomen hallitus nosti vuonna 2020 aikuisten työ-

ikäisten jatkuvan oppimisen kansalliseksi kärkihankkeeksi tavoitteena vastata tarpeeseen uudistaa ja kehittää aikuisväestön osaamista työelämän muutoksissa työuran ja elämän eri vaiheissa (OKM 2019; Valtioneuvosto 2020). Osaamisen kehittämistä on tullut ”suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin vastaamisen perusresepti” (Julkunen 2007, 47). Ammatillisessa koulutuksessa työelämän dynaamisiin ja muuttuviin osaamistarpeisiin vastataan osaamisperustaisuudella ja vahvistamalla aikuisten osaamisidentiteettiä (Heinilä & Honkanen 2020, 31–47; Paaso & Maunu 2022, 41–69; Raudasoja ym. 2019). Tiivistetysti voidaan kuvata, että osaamisperusteisessa koulutuksessa (*competence-based education*) osaamistavoitteet määritellään työelämän toimintakokonaisuuksittain opiskelijalähtöisesti ja oppimista nähdään tapahtuvan erilaisissa oppimisympäristöissä (Kepanen 2018, 30–45; Koenen ym. 2015, 2; Misbah ym. 2020, 491). Osaamisidentiteetillä (*competence identity*) viitataan yksilön käsitykseen itsestään toimijana ja osaajana työelämän ja yhteiskunnan muutoksissa (Halonen ym. 2020; Raudasoja ym. 2019). Käsitteellä on myös ajallinen ulottuvuus: heidän mukaansa osaamisidentiteetti sisältää nykyhetken ja yksilön henkilökohtaisen elämänhistorian lisäksi odotukset ja tavoitteet osaamiselle ja työlle tulevaisuudessa. Osaamisidentiteetti on eräänlainen mosaiikkimainen kokonaisuus osaamista ja toimijuutta, joita yksilö rakentaa ja muokkaa pala kerrallaan. (Raudasoja ym. 2019.) Osaamisidentiteetin rakentamisessa yksilö tunnistaa ja kehittää osaamistaan jatkuvasti sekä tuo sen näkyväksi yhteisölle (Vieno ym. 2017).

On kiinnostavaa tarkastella, näyttäytykö koulutukseen hakeneiden urateemaisissa elämäntarinoissa koulutushakupäätöksen ja ammatinvalinnan perusteena osaamisidentiteetin kehittyminen ja rakentuminen. Osaamisidentiteetti on kuitenkin melko kapea käsite kuvaamaan ammatinvalinnan ja koulutushakupäätöksen rakentumista: käsitteen ulkopuolelle jäävät identiteetin kehittymisen persoonallisen ulottuvuuden osalta esimerkiksi sitoutuminen itselle merkityksellisiin arvoihin, kuten auttamistyön arvoihin, tai sosiaalisen ulottuvuuden osalta yhteenkuuluvuuden kokemus jonkin ryhmän kanssa tai kiinnittyminen siihen. Tutkimuksessani tarkastelen koulutukseen hakeneiden urateemaisia elämäntarinoita ja olen kiinnostunut siitä, missä määrin kiinnittyminen ja yhteenkuuluvuudentunne auttamis- ja hoivatyötä tekevien kanssa ja toisaalta persoonalliset tekijät, kuten tavoitteet, suunnitelmat, arvot tai kyvyt ohjaavat ja rakentavat koulutushakupäätöstä ja ammatinvalintaa. Työn merkitysten ja täyttymysten kyselyllä (Rantasen ym. 2022 suomalaisen työelämäkontekstiin validoitu versio Petersonin ym. 2017 kehittämästä *Vocational meaning and fulfillment survey*-kyselystä) mitataan työn merkitykselliseksi kokemisen lähteenä perustarpeita ja turvallisuutta, arvostusta ja uramenestystä, aitoutta ja toimijuutta, itsensä kehittämistä ja kyvykkyyttä, yhteenkuuluvuutta työyhteisössä sekä laaja-alaista arkista hyvän tekemistä työn kautta (Konsti ym. 2023, 362–363). On kiinnostavaa tarkastella, näyttäytykö tutkimukseni aineistossa kertojien ennakointi työlle asetettujen odotusten ja merkitysten täyttymisestä kokemuksena hoitotyön tärkeydestä ja arvosta (Konsti ym. 2023, 360).

Yhteistä ammatilliselle identiteetille, uraidentiteetille ja osaamisidentiteetille on se, että ne ovat dynaamisia, jatkuvasti muuttuvia ja kehittyviä prosesseja.

Työhön ja uraan liittyvää identiteettiä rakennetaan koko työuran ajan (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27, 43–44). Urasiiirtymiin liittyvän identiteettityön ymmärtämiseen tarvitaan kuitenkin kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa (Heikkilä 2019, 21). Tässä tutkimuksessa tarkastelen identiteetin rakentumista kerronnallisena prosessina suhteessa kokemuksiin, tilanteisiin ja ihmisiin, joiden kanssa kertojat ovat olleet vuorovaikutuksessa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27; Heikkilä 2019, 22). Kerronnallinen tutkimukseni mahdollistaa huomion kiinnittämisen kertojien elämäntilanteiden yksilölliseen vaihteluun ja yksilötason muutoksiin suhteessa aikaan ja kontekstiin.

2.3.3 Kerronnallinen identiteetti

Tutkimuksessani identiteetti on kerronnallinen: koettu, prosessimaisesti muuttuva ja kerrottu tarina itsestä (kuka olen), jossa yksilö etsii koetun menneisyyden ja kuvitellun tulevaisuuden kesken itsestään samana pysyvää, yhtenäisyyttä, tarkoitusta ja merkitystä, mutta myös tunnistaa muuttuvaa (McAdams 1996, 295–321; McAdams 2014, 57–69; McAdams & McLean 2013, 233–238; Widdershoven 1993, 6–9). Hänninen (2000, 20) käyttää käsitettä sisäinen tarina, jolla hän tarkoittaa ihmisen mielen sisäistä prosessia, jossa ”ihminen tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta”. Ricoeur (1991, 188–199) erottaa kerronnallisen identiteetin tarkastelussa itseyden (*ipse*) ja samuuden (*idem*). Itseyden merkitys on sen tutkimisessa, kuka olen ja samuuden merkitys on jatkuvuudessa, samana pysyvissä asioissa, joista tunnistamme itsemme eri aikoina. McAdamsin (2001, 101) mukaan tarinallisuus mahdollistaa itseyden eli minuuden eri elementtien integraation ja samuuden, identiteetin ajallisen jatkuvuuden.

Itseyden ymmärtäminen on jatkuva tulkintaprosessi, jossa kertomista käytetään välineenä (Ricour 1991, 189–199). Hänninen (2000, 61) käyttää tarinan kerronnan avulla tulkitusta ja luodusta minästä käsitettä reflektoitu minä. Ihminen rakentaa itsestään ja elämästään kerronnan avulla tarinoita, ja näiden tarinoiden kautta hän antaa merkityksiä omalle toiminnalleen ja elämänsä tapahtumille, selittää ja tulkitsee omaa identiteettiään (Hänninen 2000, 61–62, 93; Paananen 2017, 19; Polkinghorne 1988, 160; Tolska 2002, 19, 101). Kerronnallisessa tutkimuksessa korostetaan tuloksen sijaan prosessia, identiteetin jatkuvaa rakentamista ja kertomusten tehtävää ja roolia siinä (Hyvärinen ym. 2010, 1–15).

Osana identiteettiä määritämme kertomusten kautta myös maailmankuvaamme (Hänninen 2000, 61; McAdams & McLean 2013, 233–238) ja tuotamme toisillemme ja mielessämme itsellemme kertomuksia suhteestamme maailmaan, sen tapahtumiin ja tapahtumien merkityksestä itsellemme (Ricour 1991, 189–199). Ihminen positioi kerronnan avulla itseään suhteessa kontekstiin, merkityksellisiin toisiin ihmisiin, ihmisryhmiin ja kulttuuriin, sekä niiden edustamiin arvoihin, ja tämä positiointi saa aikaan uusia merkityksiä (Ropo & Gustafsson 2006, 73). Elämäntarinat heijastavat kulttuurisia arvoja ja normeja ja ovat ymmärrettävissä tietyssä kulttuurisessa kehyksessä, mutta ne ovat myös yksilöllisiä ja erottavat ihmisiä toisistaan (McAdams 2001, 101). Kerronnallinen identiteetti merkitsee siten laajemmin minuuden sisäisessä keskustelussa rakentuvaa avointa ja dialo-

gista suhdetta kontekstiin, aikaan (Raggatt 2006, 32) ja kulttuuriseen tarinavarantoon (Hänninen 2000, 50–52).

Aikuisten elämäntilanteiden vaihtelu on moninaista ja yksilöllistä (Fadjukoff ym. 2020, 212–226). Identiteetin rakentamista tapahtuu erityisesti erilaisissa rutiininomaisen elämäntilanteiden katkoksisissa ja muutoksissa, henkilökohtaisten elämäntilanteiden arvioinneissa tai elämäntilanteiden joutuessa keskenään ristiriitaan (Hänninen 2000, 61). Koulutushaku ja ammatinvalinta aikuisuudessa on saattanut käynnistyä edellä kuvatun katkoksen tai elämäntilanteiden arvioinnin seurauksena tai viimeistään koulutushakuun ja ammatinvaihdokseen liittyvä muutos käynnistää identiteetin uudelleen jäsentämisen ja tulkintaprosessin ihmisen merkityksellistäässä kokemuksiaan ja elämäänsä. Muutos edellyttää kerronnallista selitystä: kuka minä olin ennen ja kuka olen nyt hakeutuessani uudelleen koulutukseen ja uuteen ammattiin. Ihminen pyrkii identiteetin eheyteen: Hännisen (2000, 61–62) mukaan refleктоimalla tarinan avulla minuuttaan ihminen eheyttää omaa arvomaailmaansa (moraalinen identiteetti), toimintaansa (toimijaminä) sekä tulevaisuuden toiveita ja tavoitteita (mahdollinen minä) yhtenäiseksi ja merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Elämäntilanteiden muuttamisen muutosprosessissa aikuisena koulutukseen hakeneen ja uuden ammatin valinneen ”koko elämää koskeva tarinallinen jäsenys” saattaa saada uuden hahmon (Hänninen 2000, 71).

Edellisessä luvussa kuvatut identiteetin käsitteet, ammatillinen identiteetti, ura- ja osaamisidentiteetti ovat osa kertojan narratiivista identiteettiä, eivätkä siten ole pysyviä konstruktioita, vaan jatkuvasti arvioinnin kohteena ja muutoksessa. Kerronnallisen tutkimukseni ja kerronnallisen identiteetin kautta tarkastelen, näyttävätkö ammatillinen identiteetti, osaamisidentiteetti ja uraidentiteetti kertojen koulutushakupäätökseen ja ammatinvalintaan liittyvissä urateemaisissa elämäntarinoissa.

Tutkittaessa aikuisen identiteetin kehitystä on välttämätöntä tarkastella myös toimijuuteen liittyviä tekijöitä: kuka tai mikä määrittelee identiteetin rakentumista (Brockmeier 2009, 213–233; Huhtala & Fadjukoff 2020, 246), pyrkiikö yksilö sopeutumaan maailmaan vai muokkaako hän maailmaansa itsensä näköiseksi (Bamberg 2011, 3–24)? Identiteetin ja toimijuuden käsitteet ovat vastavuoroisessa suhteessa keskenään (Eteläpelto ym. 2014b, 205). Uraa käsittelevässä luvussa kuvasin työelämän muutosta ja työmarkkinoiden epävarmuutta (ks. esim. Jakonen 2014, 287–320; Pärnänen 2015, 242–250), jotka edellyttävät työntekijältä aktiivista muutosvalmiutta, valintojen ja päätösten tekoa (Clarke 2008, 258–284), toisin sanoen vahvaa toimijuutta (Eteläpelto ym. 2013, 46; LaPointe 2014, 17–28). Keski-ikäinen perustutkintokoulutukseen hakija tarvitsee toimijuutta ammatillisen identiteettinsä uudelleen neuvotteluun ja muokkaamiseen (Eteläpelto ym. 2014b, 207). Tutkimuksessani toimijuuden käsite on siten keskeinen tarkastellessani kertojan tekemää koulutushakupäätöstä ja lähihoitaja-ammatinvalintaa.

2.4 Toimijuus

Toimijuus (*agency*) on keskeinen käsite tutkittaessa yksittäisen ihmisen ja yhteiskunnan välistä suhdetta, sitä rajaavia ja mahdollistavia tekijöitä (Vaattovaara & Ylitapio-Mäntylä 2021, 306–307). Toimijuus on keskiössä, kun kysytään, missä määrin ihminen ohjaa omaa toimintaansa valinnoillaan ja missä määrin hän on yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden ja normien ohjattavissa (Eteläpelto ym. 2011, 18–23). Toimijuus kiinnittyy kontekstiin (Heiskanen & Lavikka 2014, 164–177), aikaan, rakenteisiin, tilanteisiin ja toimintaympäristöihin (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192–201). Uraisiirityksessä tarvitaan vahvaa ja luovaa toimijuutta (LaPointe 2014, 19). Koulutushakupäätös ja urasiirtymä aikuisuudessa tekevät toimijuuden konteksteineen ja haasteineen näkyväksi (McCrorry 2022, 503–514).

Toimijuus määritellään usein yksilön (mm. Eteläpelto ym. 2013, 45–65; LaPointe 2014, 18; McCrorry 2022, 503–514) tai yhteisön (*collective agency*, Bandura 2000, 75–78; Bandura 2006, 164–180; ks. myös esim. Hindriks 2018; Hökkä ym. 2017, 37–38; Koskela & Paloniemi 2023, 166) mahdollisuudeksi tai kyvyksi vaikuttaa, tehdä valintoja ja päätöksiä sekä toteuttaa niitä (Bandura 2000, 75–78; Emirbayer & Mische 1998, 962–1023; Pehkonen & Isopahkala-Bouret 2010, 38–54). Toimijuutta voidaan siis tarkastella toisaalta ominaisuuksina ja kykyinä, ja toisaalta tekoina (Goller & Harteis 2017, 85–103; Hanhimäki ym. 2021, 321), jotka mahdollistuvat ja rakentuvat vuorovaikutteisissa suhteissa elämän eri alueilla (De Vos ym. 2020, 1–13; LaPointe 2014, 17–28). Eteläpelto ja hänen kollegansa (Eteläpelto ym. 2013; Eteläpelto ym. 2014a; Eteläpelto ym. 2014b) määrittelevät toimijuuden prosessiksi, joka tulee esille, kun yksilö tai yhteisö, tai molemmat vaikuttavat, tekevät valintoja, tai ottavat kantaa työhönsä tai ammatilliseen identiteettiin.

Käsitteen määritelmät saavat erilaisia sisältöjä ja painotuksia eri tieteenaloilla ja samankin tieteenalan sisällä (Huhtala 2014, 29–45; Malmberg 2002, 21–39). Ojalan (2010, 37–42) mukaan toimijuutta voidaan tutkia rakenteiden näkökulmasta, yksilön toiminnan näkökulmasta tai näitä kahta näkökulmaa yhdistäen. Diskursiivisten rakenteiden tasolla toimijuus muotoutuu ja saa merkityksen kielellisissä ja symbolisissa vallan käytännöissä. Rakenteen tasolla ollaan kiinnostuneita siitä, miten erot, hierarkiat ja kategorisoinnit rajoittavat yksilön toimijuuden mahdollisuuksia. Yksilön näkökulmasta tarkastelun lähtökohtana on vahva usko yksilön kykyyn tulkita ja rakentaa sosiaalista todellisuutta. Yksilöllä katsotaan olevan tilaa ja mahdollisuus antaa kokemuksille ja asioille merkityksiä, tehdä valintoja ja määritellä omaa toimijuuttaan. Yhdistävässä näkökulmassa toimijuus nähdään dynaamisena prosessina, jossa toimijuudesta neuvotellaan ja se rakentuu yksilön ja rakenteen sekä muiden toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Yksilöllä on mahdollisuus toimia odotetulla tavalla, mutta myös tehdä vastarintaa ja pyrkiä muutokseen. Yhdistävässä näkökulmassa ollaan kiinnostuneita siitä, miten toimijuus kiinnittyy tilanteisiin, aikaan, yhteisöön

ja instituutioihin, miten yksilö neuvottelee ja mitä hän voi, osaa tai joutuu tekemään eri tilanteissa. (Ojala 2010, 37–38; ks. myös mm. Gordon 2005, 114–130.)

Eteläpelto ja kumppanit (2014b, 202–214) tunnistivat neljä tutkimusperinnettä, joissa toimijuuden käsite oli keskeinen: sosiologinen perinne, jälkistrukturalistinen naistutkimus, sosiokulttuurinen lähestymistapa sekä elämäntutkimus. Nämä tutkimusperinteet eroavat teoreettiselta viitekehykseltään, mutta myös tutkimusalueiden sisällä näkemykset toimijuuden ontologiasta sekä yksilön ja sosiaalisen välisestä suhteesta poikkeavat toisistaan. Kapeimmillaan toimijuus nähdään yksittäisenä intentionaalisenä tekona; laajimmillaan toimijuuden katsotaan olevan diskursiivisesti ja sosiaalisesti rakentuva subjektipositio tai minuus, jota määrittävät yksilön sosiaaliset ja materiaaliset resurssit. Toisaalta toimijuus voidaan nähdä yksilön tekemänä tavoitteellisenä päätöksenä ja valintana, toisaalta toimijuus nähdään yksilön elämänhistoriassa opittuna tapana ohjata yksilön elämäntutkimusta. (Eteläpelto ym. 2014b, 202–214.) Eri lähestymistavoille on yhteistä näkemys toimijuuden ja vallan sidoksellisuudesta (Eteläpelto ym. 2011, 9–30). Toimijuus edellyttää valtaa: ”Saadakseen aikaan jotakin yksilö tarvitsee valtaa (*power to*), ja vallan puute merkitsee toimijuuden puuttumista” (Eteläpelto ym. 2014b, 202–214). Toisin sanoen valta on toimijuuden resurssi, mutta valta määrittää myös toimijuuden rajat, koska yksittäinen ihminen tai organisaatio toimivat aina jonkin vallan alaisena (*power over*) (Eteläpelto ym. 2011, 9–30).

Hitlin ja Elder (2007, 170–191; ks. myös Eteläpelto ym. 2013, 45–65; Eteläpelto ym. 2014b, 202–214; Vanhalakka-Ruoho 2014, 192) jäsentävät toimijuuden eksistentiaaliseen toimijuuteen, pragmaattiseen toimijuuteen, identiteettitoimijuuteen ja elämäntutkimustoimijuuteen. Eksistentiaalinen toimijuus merkitsee ihmisen universaalia vapautta ja mahdollisuutta tehdä valintoja, olla vastuullinen, aloitteellinen ja itseohjautuva. Pragmaattinen toimijuus tarkoittaa arkisissa rutiineista poikkeavissa ongelmanratkaisutilanteissa tehtyjä päätöksiä, valintoja ja tekoja, jotka muuttavat toiminnan kulkua ja ohjaavat toimintaa uusiin käytänteisiin. Identiteettitoimijuudella tarkoitetaan kykyä toimia vuorovaikutustilanteissa sosiaalisesti määriteltyjen rooliodotusten mukaisesti samalla niitä soveltaen ja kehittäen. Sekä pragmaattinen toimijuus että identiteettitoimijuus keskittyvät ensisijaisesti tähän hetkeen ja tilanteeseen. Elämäntutkimustoimijuuden ajallinen horisontti on laajempi. Elämäntutkimustoimijuudessa tarkastelemme menneisyyttä ja nykyisyyttä ja teemme suunnitelmia tulevaisuudelle analysoimalla elämäntutkimuksen käännekohdissa ja siirtymävaiheissa tehtyjä päätöksiä. (Eteläpelto ym. 2013, 45–65; Eteläpelto ym. 2014b, 202–214; Hitlin & Elder, 2007, 170–191; Vanhalakka-Ruoho 2014, 192–201.)

Syrjämäki ja kumppanit (2022, 44–59) käyttivät Hitlinin ja Elderin (2007) neljän toimijuustyypin mallia analyttisenä kehyksenä tunnistaessaan, millaista toimijuutta ja millaisia toimijuuden polkuja muodostuu avoimen yliopiston opiskelijoiden toimijakertomuksissa. Opiskelijoiden toimijuus rakentui aineistossa kolmella tavalla: hallitun, tavoitteisen ja vahvistuneen toimijuuden polkuna. Hallitun toimijuuden polkua ohjasi opiskelijan omat arvot ja tarpeet, mutta myös käytännön tilanteet. Tavoitteisen toimijuuden polkua kuvasi ulkopuolelta tulevat ja yhteiskunnan määrittämät odotukset pätevyitä. Vahvistuneen toimijuuden

den polulla opiskelun motiivina oli tyytymättömyys nykyiseen elämäntilanteeseen ja tarve löytää uusi suunta omalle elämälle. Kaikilla toimijuuden poluilla opiskelijoiden toimijuus oli toisaalta reflektioivaa, ja toisaalta tilannesidonnaista elämänkulkutoimijuutta. (Syrjämäki ym. 2022, 44–59.)

Oman tutkimukseni kohteena on keski-ikäisenä tehdyn koulutushakupäätöksen ja ammatinvalinnan merkitys ja rakentuminen kertojan urateemaisessa elämäntarinassa. Tarkastelen kertojien tarinoissa kuvattua toimijuutta, miten informantti kuvaa kerronnassaan hänelle mahdollista, hänen toivomaansa, tai esimerkiksi hänelle määrättyä ja lopulta toteutunutta koulutuksenhaku- ja ammatinvalintapäätöstä sekä päätöksen neuvottelua suhteessa aikaan, tilanteisiin tai yhteisöihin. Olen kiinnostunut siitä, onko kertojalla tarjolla mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, joita hän voi arvioida koulutushaku- ja ammatinvalintapäätöksensä tueksi (ks. Vaattovaara & Ylitapio-Mäntylä 2021, 207) ja näyttäytyykö kertojien urateemaisissa elämäntarinoissa kertojien tietoinen, tavoitteellinen ja tarkoituksellinen päätöksenteko ja aktiivinen toimijan paikka ja asema.

Yhdistän tutkimuksessani useita tutkimusperinteitä. Tutkimuksessani toimijuus nähdään relationaalisenä (vrt. Edwards & Mackenzie 2005, 287–302). Tarkastelen tutkimuksessani toimijuutta Ojalan (2010, 37–42) kuvaaman yhdistävän näkökulman tavoin prosessina, jossa toimijuus mahdollistuu ja rakentuu vuorovaikutteisissa suhteissa instituutioihin, yhteisöihin ja toisiin ihmisiin (Edwards & Mackenzie 2005, 287–302; Hanhimäki ym. 2021, 320; LaPointe 2014, 17–28). Tutkimuksessani näkökulma on kuitenkin kertojan: näkemykseni mukaan toimijuuden perustana on kertojan tekemät valinnat, päätökset ja toiminta elämänuralla sekä kertojan näille antamat tulkinnat perusteluineen. Tarkastelen toimijuuden ilmentymiä kertojien kertomuksissaan kuvaamissa merkityksenannoissa ja tulkinnoissa, ja siinä, miten ne kietoutuvat kertojien identiteetteihin (Eteläpelto ym. 2014b, 208). Hyödynnän toimijuuden määrittelyssä siten Eteläpellon ja kumppaneiden (2014b, 202–214) kuvaamista tutkimusperinteistä subjektikeskeisen sosiokulttuurisen tutkimuksen näkökulmaa. Subjektikeskeisen sosiokulttuurisen lähestymistavan mukaan toimijuus ilmenee, kun yksilö on aktiivinen ja tekee valintoja, vaikuttaa tai ottaa kantaa asioihin tavalla, joka vaikuttaa hänen ammatilliseen identiteettiinsä, koulutushakupäätöksiin ja ammatinvalintaan (Eteläpelto ym. 2014b, 202–214). Olen kiinnostunut siitä, millaisena toimijuuden neuvottelu ja rakentuminen näyttäytyvät hakijoiden urateemaisissa tarinoissa, esimerkiksi kuvaako kertoja tarinassaan päätöksentekoaan suhteessa sosiaalisen verkoston odotuksiin tai yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin tai taloudellisiin rakenteisiin, miten päätöksenteko kiinnitetään tarinassa aikaan ja kontekstiin, kuvaako kertoja päätöstään omana valintana tai mahdollisuutena, vai kuvaako hän päätöstä, jonka on joutunut tekemään, onko koulutushakupäätös pyrkimystä muutokseen tai näyttäytyykö kerronnassa vastarinta.

Hyödynnän toimijuuden määrittelyssä myös elämänkulkututkimuksen perinteitä. Tutkimusperinteessä toimijuuden käsite kiinnitetään yksilön elämänkulkuun ja yksilön elämänkulkua ohjaavien ja rakentavien valintojen ja tekojen katsotaan ilmentävän toimijuutta (Ecclestone 2007, 121–131). Kertomuksellinen tutkimusote mahdollistaa toimijuuden tarkastelun toisaalta kertojien kuvaamien

valintojen ja tekojen kautta, ja toisaalta ajallisesti kertojan elämänkulussa menneisyydestä nykyhetkeen ja tulevaisuuteen muuttavana ja kehittyvänä (Hanhikäki ym. 2021, 321–322; Vanhalakka-Ruoho 2014, 192–201). Yksilön kehitys kestää koko elämän ajan ja yksilö rakentaa valintoja tekemällä omaa elämänkulkuaan siinä historiallisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa hän elää. Elämänkulkutoimijuus kiinnittyy kertomuksissa siten sekä kertojan identiteetin kehitykseen, että historialliseen aikaan ja kontekstiin liittyviin muutoksiin. Toimijuuden rakentumisessa on läsnä menneisyyden kokemukset ja menneisyydestä tulevat seuraamukset, tämän hetken vuorovaikutustilanteen tarjoumat ja teot, sekä tulevaisuudessa havaitut mahdollisuudet ja tulevaisuuteen suuntautuvat orientaatiot (Ecclestone 2007, 121–131; Mutanen & Siivonen 2016, 86). Emirbayerin ja Mischen (1998, 970–971) mukaan toimijuus rakentuu useista ajallisesti vaihtuvista orientaatioista. Orientoituminen menneeseen osoittaa kykyä valikoida ja aktivoida tottumuksiksi muodostuneita ajattelu- ja toimintatapoja. Orientoituminen tulevaisuuteen osoittaa puolestaan kykyä kuvitella vaihtoehtoisia toimintatapoja tulevaisuudessa. Orientoituminen nykyhetkeen osoittaa kykyä reagoida ja vastata tilanteiden vaatimuksiin ja tehdä käytännöllisiä tai normatiivisia valintoja ja päätöksiä vaihtoehtoisten toimintatapojen välillä.

Kolmas tutkimuksessani toimijuus -käsitettä määrittelevä näkökulma on kerronnallinen toimijuus (*narrative agency*), joka tarkastelee kertojaa aktiivisena toimijana hänen asemoidessaan kertomusten kautta itseään ja toisia. Asemointia tehdään suhteessa kertojan toimintaa, itseymmärrystä sekä tulevaisuuden suuntautumista ohjaaviin kertomuksiin (Meretoja 2019, 61–62). Kertomukset kerrotaan aina jostain näkökulmasta, johon kiinnittyy merkityksenantoa ja tulkintaa (MacKenzie 2008, 11–12). Kerronnallinen toimijuus on Meretojan (2023) mukaan kykyä suunnistaa ja suuntautua kulttuurisessa tarinavarannossa: analysoida, tulkita ja valita tarjolla olevista tarinoista ne tarinat, joiden kautta haluamme kertoa maailmasta, ihmissuhteista ja omasta elämästä.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimustehtävänäni on selvittää urasiirtymien elämäkerrallista merkitystä ja rakentumista. Taustalla on näkemys urasta koko elämänkulun mittaisena prosessina. Tutkimukseni tulokset auttavat ymmärtämään aikuisten ura- ja ammatinvalintaprosesseja, ja ne kuvaavat, mitkä tekijät keski-ikäisten elämäntarinoissa ja -tilanteissa liittyvät keskeisimmin koulutushakupäätöksen syntymiseen.

Tavoittaakseni urasiirtymän elämäkerrallisen merkityksen ja rakentumisen, kysyn tutkimuksessani:

1. Miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta merkityksellistyvät aikuisten elämäntarinoissa?
2. Miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta rakentuvat aikuisten elämäntarinoissa identiteetin ja toimijuuden dynaamisten ja yhteen kietoutuvien kehitysprosessien kautta tarkasteltuna?

Toisen tutkimuskysymyksen metodisena välineenä käytän identiteetin ja toimijuuden käsitteitä.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimustehtävänäni on selvittää aikuisten urasiirtymien elämäkerrallista merkitystä sekä pyrkiä ymmärtämään elämäkerrallisen haastatteluaineiston pohjalta, miten päätös hakea lähihoitajakoulutukseen rakentuu hakijan elämäntarinnassa. Tutkimukseni on elämäkerrallis-kerronnallinen. On luontaista tutkia kertomista ja kertomuksia, kun halutaan ymmärtää ilmiötä ja ilmiön merkitystä toimintaan osallistuvien ihmisten näkökulmasta (Heikkinen 2018, 170). Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia, ajatuksia, tunteita, tavoitteita, motiiveja ja merkityksiä lähihoitajakoulutukseen hakeutujat kiinnittävät urateemaisissa elämäntarinoissaan koulutushakupäätökseensä ja ammatinvalintaansa.

Kerronnallinen tutkimus on monitieteinen ja useisiin suuntiin kehittyvä (Hänninen 2018, 189) tutkimuksellinen lähestymistapa (Heikkinen 2018, 176). Kerronnallisessa tutkimusotteessa korostuu ymmärtämisen prosessi, mikä tuo Heikkisen (2018, 179) mukaan tutkimusotteen lähelle hermeneuttista tutkimusta. Heikkisen ja kumppaneiden (2005, 340–354; ks. myös Puusa ym. 2020, 226) mukaan kerronnallinen tutkimus sijoittuukin tieteellisissä lähestymistavoissa lähelle hermeneutiikkaa ja fenomenologiaa. Ymmärtämisen lisäämiseksi yhdistelen tutkimuksessa luovasti erilaisia tutkimusotteita. Olen valinnut ja soveltanut tutkimuksessani useita tutkimuksellisia lähtökohdita ja menetelmiä, jotka perustuvat osin erilaisille epistemologisille taustaoletuksille. Yhdistämällä soveltaen eri menetelmiä ja näkökulmia saan parhaiten vastauksen tutkimusongelmaani.

4.1 Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat

Elämäkerrallis-kerronnallinen tutkimukseni tieteenfilosofiset lähtökohdat liittyvät sosiaaliseen konstruktionismiin. Tutkimuskohteena inhimilliset havainnot todellisuudesta ja tiedosta on sosiaalisesti rakennettuja. Tietoa luodaan ja ylläpidetään sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa, ja käsitteet ja kategoriat,

joita käytämme ovat kulttuurisesti ja historiallisesti värittyneitä (Burr 2003, 1–5). Sosiaalinen konstruktionismi sisältää useita suuntauksia. Tutkimukseni lähtökohtana on heikko tai väljempi sosiaalinen konstruktionismi (Goldman & Blanchard 2015), joka ei kiellä meistä riippumattoman maailman olemassaoloa. Maailma on mielestä riippumaton jonkinlainen, sellainen kuin se on. Todellisuus on kulttuurisesti tuotettua, mutta kuitenkin totta. Sisällytän näkemykseeni myös inhimillisen subjektiivisuuden, kokemusten, toiveiden, pelkojen sekä tehtyjen valintojen olemassaolon merkityksen (Burr & Dick 2017, 77–78). Tutkimukseni lähtökohtana voidaan toisaalta pitää myös metodologista sosiaalista konstruktionismia (Kiikeri & Ylikoski 2004, 221): en ole tutkimuksessani kiinnostunut todellisista tapahtumista tai tilanteista, vaan kertojien kokemuksista ja tapahtumille antamista merkityksistä.

Tontin (2002, 52–63) mukaan tapahtumat ja objektit ovat ymmärrettävissä, kun ne liitetään subjektiivisiin kokemuksiin, itseyden ja olemisen kertomuksen osaksi sellaisena, kuin ne tarinallistamisessa syntyvät. Ymmärtäminen tarkoittaa tutkimuksessani Raatikaisen (2015) tavoin ihmisen toiminnan ja käyttäytymisen ymmärtämistä niitä ohjaavien sisäisten motiivien, tavoitteiden ja perusteiden pohjalta. Toisaalta ymmärtäminen kohdistuu tutkimuksessani kertojan kokemuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin, joita kertoja kuvaa tarinassaan koulutushaku- ja lähihoitaja-ammatinvalintapäätöksen syntymisestä (*internal understanding*); toisaalta ymmärtäminen kohdistuu tutkimuksessani myös kertojan tarinan kontekstiin, taustaan ja ihmissuhteisiin sekä aikaan ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen (*external understanding*). Ihminen rakentuu suhteessa maailmaan, jossa elää ja toisaalta ihminen rakentaa tuota maailmaa, ja kunkin ihmisen näkökulma, jonka kautta hän maailmaansa elää ja kokee, on rakentunut hänen elämänsä historiansa tuloksena (Laine 2018, 30). Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää tarinoiden molempien tasojen, sisäisen ja ulkoisen ymmärtämistä. Kertomushaastatteluilla kerätty aineisto antaa mahdollisuuden molempien tasojen tutkimiseen, koska ”inhimillinen, kokemuksellinen aika rakentuu kertomisen eli narraation kautta” (Tontti 2002, 52–63).

Tutkin merkityksiä, joita keski-ikäiset lähihoitajakoulutukseen hakeneet antavat lähihoitaja-ammatinvalinnalle ja koulutushakupäätökselleen (Varto 2005, 28–29). Merkityksiä voi lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla (Laine 2018, 33). Lieblich, Tuval-Mashiachin ja Zilberin (1998, 12–18) mukaan kertomusaineiston kanssa työskentely edellyttää dialogista keskustelua kolmen ”äänen” kanssa: kertojan äänen, teoreettisten työkalujen, kehysten, teorioiden ja käsitteiden, sekä omien refleksiivisten havaintojen kanssa, jolloin on jatkuvasti tietoinen omasta päätöksentekoprosessista ja päätelmien tekemisestä. Tutkimani merkitykset voivat olla kertojien tarinoissa tietoisia ja osin tiedostamattomia, yksilöllisiä, yhteisöllisiä tai universaaleja (Laine 2018, 53), kognitiivisia ja emotionaalisia, deskriptiivisiä ja normatiivisia.

4.2 Elämäkerrallis-kerronnallinen tutkimusote

Elämäkerrallis-kerronnallinen tutkimusote (*Biographical narrative interpretive methods BNIM*) (Rosenthal 2004, 48–63; Ross & Moore 2014, 450–469; Wengraf 2001, 119–151) kiinnittyy kerronnalliseen paradigmaan kolmella tavalla (Paananen 2017, 19). Ensinnäkin käsitykseni tiedosta on konstruktivistinen: tutkittava ilmiö on muuttuva, kontekstiin sidottu ja merkityksen omaava (Heikkinen 2018, 177–178; Hänninen 2000, 93). Tarinat kerrotaan tietyssä paikassa, tilanteessa ja ajankohdassa tiettyä tarkoitusta varten, ja ne rakentuvat ja muuttavat muotoaan jatkuvasti (Heikkinen 2018, 178). Kertomuksellisuuden avulla ihminen kokoa ja muodostaa tietoa ympäröivästä todellisuudesta ja sen tapahtumista, hahmottaa itseään ja todellisuutta (Heikkinen 2018, 176). Kerronnallinen tutkimusote viittaa myös tutkimusaineistoni laatuun eli kertomushaastattelujen avulla koottuihin lähihoitaja-ammatin valintaan ja koulutushakuun liittyviin elämäntarinoihin. Kolmanneksi kerronnallisuus tarkoittaa tässä tutkimuksessa aineiston käsittely- eli analyysitapoja, jotka Polkinghorne (1995, 5–23) jakaa narratiiviseen analyysiin ja narratiivien analyysiin. Myös tulosten raportointi on kerronnallista.

Elämäkerrallis-kerronnallisen tutkimuksen tutkimusaineistoa ovat niin kutsutut suuret kertomukset (*big stories*), elämäkertomukset, joissa kertojat tarkastelevat ja merkityksellistävät elettyä elämäänsä reflektoiden kokemuksiaan, tunteitaan, minuuttiaan ja tekemiään ratkaisuja ja valintoja nykyhetkestä taaksepäin (Freeman 2006, 131–138). Suuria kertomuksia tutkimusaineistona käyttävään lähestymistapaan on viime vuosikymmenellä kohdistunut kritiikkiä ja kerronnallista tutkimusta on tämän vuoksi kuvattu ajoittain ”pienten” ja ”suurten” kertomusten vastakkainasetteluna (Squire ym. 2013, 8–9). Pienillä kertomuksilla (*small stories*) tarkoitetaan arjen luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa ja keskusteluissa syntyviä kertomuksia, jotka ovat kiinni nykyhetkessä ja palvelevat esimerkiksi yhteisten sosiaalisten käytäntöjen ja kulttuurin rakentumista (Georgakopoulou 2007, 1–15; esim. Koester 2021, 86–107). Pienten kertomusten kannattajien, kuten Georgakopouloun (2007) ja Bambergin (2011) mukaan identiteetti rakentuu elämäkertomusten sijaan ihmisten sosiaalisissa ja arkisissa vuorovaikutustilanteissa sekä suhteessa yhteisöön ja kulttuuriin mallitarinoihin. Elämäntarinoita tutkivat puolustavat puolestaan suurten kertomusten reflektiivisyyttä ja rikkautta (Squire ym. 2013, 8–9). Kerronnallisen tutkimuksen muotojen välistä vastakkainasettelua voidaan kuitenkin liioitella (Squire ym. 2013, 8–9): suuret ja pienet kertomukset tutkimusaineistoina voivat olla toisiaan täydentäviä ja rikastuttavia ja parhaimmillaan mahdollistavat kerronnallisen tutkimuksen monipuolistumisen (Freeman 2006, 131–138). Elämäkerrallis-kerronnallinen tutkimusote soveltuu hyvin urasiirtymien elämäkerrallisen merkityksen ja rakentumisen tutkimiseen, koska urakehitys ja urapolkuihin liittyvät valinnat ja muutokset ovat usein kokonaisvaltaisia ja pitkäkestoisia prosesseja. Tutkimalla elämäkertomuksia on mahdollista tunnistaa kertojien urakehityksen ja urasuunnittelun moniulotteiseen ja reflektiivisen kehitys- ja kasvuprosessiin liittä-

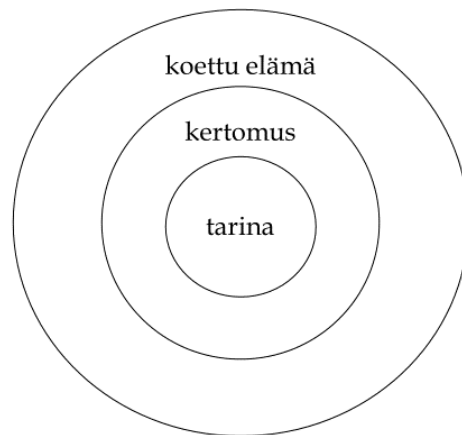
miä konteksteja, kokemuksia ja niiden tulkintoja, sekä urasuunnitteluun liittyviä ohjaustarpeita.

Vaikka käytän tutkimuksessani käsitteitä narratiivisuus ja kerronnallisuus synonyymisesti, pyrin suosimaan Heikkisen (2018, 171) tavoin narratiivisuuden vakiintunutta suomennosta kerronnallisuus. Erotan edelleen Heikkisen (2018, 172) tavoin kertomuksellisuuden käsitteen kerronnallisuudesta: kertomuksellisuudella viitataan enemmänkin kertomisen lopputulokseen, kertomukseen, ja käsite kerronnallisuus sisältää edellisen lisäksi myös kertomisen prosessin. Kerronnallisessa tutkimuksessa tarkastellaan tarinoita ja kertomista toisaalta tiedon välittäjänä ja toisaalta tiedon rakentajana (Heikkinen 2018, 172). Kertomushaastattelussa haastateltavat välittävät kokemuksensa koulutushakuun johtaneista tekijöistä elämässään, mutta samalla he kertoessaan jäsentävät omaa ymmärrystä ja tulkintaansa lähihoitaja-ammatin valinnan ja koulutushakupäätöksen merkityksestä heidän omassa elämässään.

Narratiivisen tutkimuksen käsite tarina (*story*) on kertomuksen tapahtumakulun kuvaus, ajallinen kokonaisuus, joka alkaa jostakin, ja päättyy johonkin, ja näiden välissä, tarinan keskellä tapahtuu jotakin (Heikkinen 2018, 172; Hänninen 2000, 19–20; Polkinghorne 1988, 13; Tolska 2002, 22–23). Narratiivisen tutkimuksen käsite kertomus (*narrative*) on puolestaan tarina esitettynä, esimerkiksi kielellisesti, kuvallisesti tai näytelmänä (Heikkinen 2018, 172–173; Hänninen 2018, 191; Hänninen 2000, 55; Puusa ym. 2020, 215). Hännisen (2018, 190) mukaan ”tarina leikkaa tapahtumien virrasta itselleen sopivan mittaisen pätkän eli jäsentää aikaa merkitykselliseksi”. Tarinan osat saavat merkityksensä tarinan juonesta (Polkinghorne 1995, 5). Tarina muodostuu siis ajassa etenevistä tapahtumakuluista. Tapahtumat (*events*) voivat olla tarinan päähenkilön tekoja (*actions*) tai asioita, jotka tapahtuvat hänelle (*happenings*). Tapahtumat voidaan jakaa myös toiminnassa tai tietoisuudessa tapahtuviksi. Toiminnalliset tapahtumat ovat konkreettisia ja havaittavia. Tietoisuuden tapahtumat ovat näkymättömiä, tapahtuvat mielessä, kuten oivaltaminen ja päättäminen. Tarinan tapahtumat eivät ole neutraaleja, vaan niihin liittyy tunne- ja arvolatauksia ja tapahtumat myös liittyvät toisiinsa syinä ja seurauksina. (Hänninen 2018, 190–191.) Tarinoissa haastateltavien teot ja sosiaalisen ympäristöön, yhteisöön ja ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan kiinnittyvät tapahtumat, toiminnalliset tapahtumat ja haastateltavien kuvaukset oivalluksistaan ja ajatuksistaan vuorottelevat yksilöllisissä ja monipuolisissa inhimillisen elämän kudelmissa.

Tutkimuksessani kertomus tarkoittaa nauhoitettua ja litteroitua haastateltavien luaineistoa. Haastateltavat kuvaavat kerronnassa elämäänsä ja kokemuksiaan tutkimuskysymysten suunnassa ja suurin osa heidän kokemastaan elämästä jää tutkimuksen ulkopuolelle. Myös tutkimuskysymyksiin liittyvistä kokemuksistaan kertojat itse päättävät, mitä he kertovat ja mitä jättävät kertomatta. Kertomukset sisältävät useita tarinoita, joista huomioidaan tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellinen aineisto. Tutkimuksessani tarina viittaa kertomuksessa ilmaistuun juonelliseen tapahtumarakenteeseen, jonka tavoitteena on rakentaa kertomuksellinen selitys (*causal explanation*, Elliott 2005, 112) urasiirtymälle. Jokaisen haastateltavan kertomuksesta rakennetaan tutkimuskysymyksen suun-

nassa tarina. Kun kertomuksia tiivistetään tarinoiksi, osa tutkimusaineiston materiaalia jää ulkopuolelle. Ymmärrän siis tarinan Lehdon (2020, 39) tavoin suppeammaksi käsitteeksi kuin kertomus. Jäsennän tutkimuksessani käsitteet tarina, kertomus ja koettu elämä kuvion 2 kuvaamalla tavalla.

KUVIO 2 Tutkimuksen käsitteet tarina, kertomus ja koettu elämä

Biografinen, elämäkerrallinen tutkimusote tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa keskitytään tarinan taustalla olevien tapahtumien ja tapahtumakulkujen selvittämiseen, ollaan kiinnostuneita siitä, mitä tapahtui tarinan henkilölle tietystä ajasta ja paikasta, mitä hän teki, mitkä asiat tapahtumaan johdattivat ja mikä oli tapahtuman sosiaalinen sekä mahdollisesti yhteiskunnallinen konteksti (Heikkinen 2018, 172–176). Merkityksellistä kertomuksissa ovat tilannesidonnaisuus, tapahtumien ajallinen järjestys, yllätyksellinen epätasapainotilanne sekä tarina koettuna (Herman 2009, 14). Tutkimuksessa keskitytään kertojan kokemaan elämäntarinaansa: pyritään ymmärtämään kertojien tapaa jäsentää elämäntapahtumia, ja millaista tarinaa tai juonta he niistä kertovat (Erkkilä 2008, 196–197) sekä millaisia merkityksiä he tapahtumille ja ratkaisuille antavat (Rosenthal 2004, 49–50). Tutkimuksessa tavoitteena on Johnsonin ja Kiviojan (2016, 122) kuvaamalla tavalla ymmärtää usein hämmentäviä ja ristiriitaisiakin kokemuksiin liittyviä asioita, juonentaa niitä, eli tarkastella osia ja kokonaisuuksia hermeneuttisesti ja tulkita niiden merkityksiä osana tarinaa. Kokemuksellisuuden näkökulmasta ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen: kaikki kokemamme merkitsee meille jotakin ja jokainen havainto näyttäytyy meille omien tavoitteiden, kiinnostusten ja uskomusten valossa (Laine 2018, 31). Omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa lähtökohtana on, että tapahtumien syyt ja seuraukset perustuvat ensisijaisesti ihmisten intentioihin ja ne selviävät retrospektiivisesti, kun asiayhteyksien juonelliset, ajalliset ja sosiaaliset merkitykset tarkentuvat (Johnson & Kivioja 2016, 122–123). Kertomuksia tulkitessa huomioidaan myös, että merkityksenmuodostusprosessi ja ihmisen konstruktio maailmasta ovat kokonaisvaltaisia sisältäen myös emootioita ja tunteita (Tolska 2002, 13). Tunteiden ilmaisun avulla kertojat kuvaavat suhdettaan tapahtumiin ja tekemiinsä ratkaisuihin.

Kertomukset rakentuvat usein muutoksen ympärille (Hänninen 2000, 95). Brunerin (1990, 39–40) mukaan kertomuksia kerrotaan vasta sitten, kun tapahtuu

jotain odottamatonta. Kerronnallinen tutkimusote tavoittaakin hyvin sen, millaiseksi ihmiset kokevat odottamattomat tilanteet ja tapahtumat (Hyvärinen 2017, 177). Syrjälän (2018, 269) kuvaamalla tavalla pyrin tuomaan tutkimuksessani esille haastateltavan äänen, hänen tunteensa ja toimintansa tapahtumissa, jotka ovat saattaneet muuttaa haastateltavan itselleen ja kokemuksilleen antamia merkityksiä.

Kerronnallisessa tutkimusotteessa kuvatuiksi houkuteltavien kokemusten aihe on sekä ajallisesti että sisällöltään laaja. Kokemukset ovat usein moneen kertaan rakennettuja, ja rakentaminen jatkuu tutkimustilanteessa. Haastattelija ja haastateltava luovat todellisuutta haastattelun aikana yhdessä, todellisuus ymmärretään sekä joustavaksi että situationaaliseksi (Erkkilä 2008, 199). Kertominen on vuorovaikutuksellista ja kontekstuaalista (Riessman 2008, 7–8). Tarinat kerrotaan tiettyä tarkoitusta varten, tietyssä tilanteessa ja ajassa. Tutkimusotteeseen sisältyy ajatus, että ihminen luo kokemuksistaan eheää ja jäsentynyttä muotoa (Perttula 2008, 142; Polkinghorne 1988, 160; Tolska 2002, 101). Ihmisen historia tai elämäntarina on aina hänen itsensä esittämä tulkinta omasta menneisyydestään, ja tulkinnat muuttuvat ajan ja kokemusten myötä (Perttula 2008, 147; Silvennoinen 2013, 150). Tulkinta todellisuuden merkityksestä heijastaa aina sekä yksittäisen ihmisen elämänkerrallista historiaa, että kulttuurin vakiintuneita muotoja rakentaa todellisuutta (Tolska 2002, 153).

Hänninen (2000, 21–22) toteaa, että tulkitessaan elämäänsä tietyssä kertomiskontekstissa suhteessa kulttuuriin mallitarinoihin ja omaan elämäntilanteeseen, ihminen rakentaa sisäistä tarinaansa. Sisäinen tarina tarkoittaa mielen sisäistä elämän jäsenysprosessia, jossa omaa elämää tulkitaan tarinallisten merkitysten avulla. Sisäisessä tarinassa yksilön kokemukset, motiivit ja tunteet liitetään yksilön sosiaalisiin suhteisiin, kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Kertomuksessa esitetään asioita ja tapahtumia, jotka ovat jo toteutuneet, ja kerronnassa voidaan jo toteutuneista tapahtumista luoda yhä uusia tulkintoja. Sisäinen tarina paitsi jäsentää mennyttä myös ohjaa ihmisen nykyistä ja tulevaa toimintaa. Sisäinen tarina näyttäytyy ja myös muodostuu toiminnassa ja kerronnassa, mutta osittain sisäinen tarina jää piiloon, koska kaikkia kokemuksia ei kerrota. Kertomalla tarinaansa ihminen jakaa kokemuksiaan, vaikuttaa sosiaalisesti ja saa jäsentämälleen kertomukselle sosiaalista vahvistusta sekä reflektoi kokemustaan. (Hänninen 2000, 20–22, 55–57.) Kertoessaan elämäntarinaansa yksilö jäsentää mennyttä, nykyhetkeä ja toivomaansa tulevaisuutta, käsittelee ja tulkitsee elämäänsä, antaa elämälleen kerrontahetkessä mielekkään ja mahdollisen kielellisen tarinahahmon (Perho & Korhonen 2008, 351; Polkinghorne 1988, 18). Mielenkiinnon kohteena on yksittäinen ihminen sosiaalisten suhteiden ja kokemusten verkostoissa (Erkkilä 2008, 196). Kerronnallisessa tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, miten lähihoitajakoulutukseen hakija jäsentää kokemuksiaan ja millaista tarinaa tai juonta hän niistä kertoo.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen konteksti

Tutkimus toteutettiin ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Ammatillisen koulutuksen ja ammatillisten tutkintojen perustehtävä on tuottaa opiskelijoille ammatillista osaamista, tukea opiskelijoiden elinikäisen oppimisen taitoja ja ammatillista kasvua, sekä kehittää työelämää ja vastata ennakoiden työelämän osaamistarpeisiin jatkuvasti muuttuvassa toimintaympäristössä (Ammatillisten tutkintojen kehittäminen 2023, 18–38; Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017). Ammatillisen koulutuksen keskeisenä tavoitteena on siten sekä varmistaa työelämää palvelevan ammattitaidon saavuttaminen että tukea opiskelijoiden valmiuksia elinikäiseen ja jatkuvaan oppimiseen (Isopahkala-Bouret & Vähäsantanen 2023, 133).

Ammatilliseen koulutukseen on kohdistettu viime vuosina isoja uudistuksia. Vuonna 2018 valmistuneessa ammatillisen koulutuksen reformissa nuorten ja aikuisten ammatillinen koulutus yhdistettiin ja sen tavoitteena oli tehostaa ja uudistaa ammatillinen koulutus asiakas- ja työelämälähtöiseksi ja osaamisperustaiseksi kokonaisuudeksi (Ammatillisen koulutuksen reformi 2021, 10–11). Reformin tavoitteet ja toimintamalli vastasivat suurelta osin aikuiskoulutukselle tyypillisiä koulutusprosesseja (Ammatillisen koulutuksen reformi 2021, 45) ja aikuisille kehitettyjä oppimisen ja kouluttautumisen malleja (Isopahkala-Bouret & Vähäsantanen 2023, 133). Vaikka reformin tavoitteet on pääosin arvioitu oikeiksi ja perustelluiksi (Ammatillisen koulutuksen reformi 2021, 14–15), tutkittua tietoa tarvitaan muun muassa siitä, miten yhdistyneessä ammatillisessa koulutuksessa kohdataan ja huomioidaan aikuisten opiskelijoiden yksilöllisiä elämäntilanteita ja -polkuja, toiveita ja tavoitteita (Isopahkala-Bouret & Vähäsantanen 2023, 134).

Ammatillisen koulutuksen tutkintoja ovat perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnot (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017). Tutkimukseni kohderyhmänä ovat keski-iässä opintonsa aloittaneet sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto-opiskelijat. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017) mukaan ammatillisen perustutkinnon suorit-

taminen tarjoaa opiskelijalle laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri työtehtäviin sekä erikoistuneempaa osaamista ja työelämän vaatimaa ammattitaitoa yhdellä työelämän toimintakokonaisuuteen sisältyvällä osa-alueella. Lisäksi ammatillisiin perustutkintoihin sisältyvät yhteiset tutkinnon osat vahvistavat opiskelijoiden elinikäisen oppimisen avaintaitoja, ja antavat opiskelijoille kelppoisuuden hakea korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin (Ammatillisten tutkintojen kehittäminen 2023, 14, 27). Sosiaali- ja terveystalan perustutkinnon suorittaminen antaa oikeuden käyttää ammattinimikettä lähihoitaja. Tutkinnon perusteiden (Sosiaali- ja terveystalan perustutkinto 2021) mukaan sosiaali- ja terveystalan perustutkinnon suorittanut voi työskennellä erilaisissa hoidon ja huolenpidon, vammais- ja vanhuspalvelujen, kotihoidon, mielenterveys- ja päihde-työn, varhaiskasvatuksen, lastensuojelun, lapsiperheiden, sosiaali- ja terveydenhuollon avohoidon ja laitoshoidon työtehtävissä sekä yrittäjänä. Sosiaali- ja terveystalan perustutkintokoulutus oli vuonna 2022 ammatillisista tutkinnoista suosituin (Ammatillinen koulutus Suomessa 2024; Vipunen 2024a).

Opetushallituksen Ammatillinen koulutus Suomessa (2024) -sivustolla todetaan, että ammatilliseen koulutukseen hakeudutaan peruskoulun päätyttyä, työuran aikana lisä- ja täydennyskoulutukseen tai uudelleen koulutukseen. Aikuisena tutkintoa suorittavien osuus on merkittävä: Noin puolet (50,9%) kaikista ammatillisen koulutuksen 2023 aloittaneista uusista opiskelijoista oli yli 29-vuotiaita (Vipunen 2024a). Aikuisena opiskelu tarjoaa mahdollisuuden oman osaamisen päivittämiseen ja uudelleen kouluttautuminen parantaa kilpailukykyä työelämässä (Murto & Jänkälä 2023, 191). Tutkimuksen kohderyhmän, keski-ikäisten sosiaali- ja terveystalan perustutkinto-opiskelijoiden osuus oli 2023 noin neljäsosa kaikista sosiaali- ja terveystalan perustutkinto-opiskelijoista (Vipunen 2024a). Sosiaali- ja terveystalan perustutkinto-opinnot keski-ikässä merkitsevät usein alan vaihtoa. Vipunen (2024b) -tilastopalvelun mukaan sosiaali- ja terveystalan perustutkintokoulutuksessa aloittaneiden korkein aikaisempi suoritettu tutkinto vaihteli kouluttautumattomasta ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon tai tutkijakoulutuksen suorittaneeseen.

5.2 Tutkimukseen osallistujat ja tutkimusaineisto

Kerronnallinen tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla. Tutkimusluvan saatua kutsuin keski-ikäisiä (noin 40–65-vuotiaita) yhdessä ammatillisessa oppilaitoksessa 2010-luvun loppupuolella lähihoitajakoulutuksessa opintonsa aloittaneita haastateltavaksi Wilma-viestin välityksellä (liite 1). Haastattelukutsuun vastasi myöntävästi 14 henkilöä. Ennen varsinaista aineistonkeruuta tein kaksi koehaastattelua, joista toinen soveltui lopulta varsinaiseen aineistoon. Yksi haastateltavista ilmoitti haastattelun jälkeen, että hän ei jatka tutkimuksessani. Lopullinen aineisto (taulukko 3) sisältää siten 14 lähihoitajaopiskelijan kertomuksen koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneista tekijöistä.

TAULUKKO 3 Tutkimusaineisto

Haastattelun tunnus	Haastattelun kesto (t:min:s)	Litteroitu teksti (sivua, rv 1,5)
HA1	1:16:00	23,5
HA1b	0:31:18	11,0
HA2	0:34:32	10,0
HA3	0:51:19	16,0
HA4	0:20:33	07,0
HA5	0:48:23	13,5
HA6	1:16:43	19,5
HA7	0:59:42	14,5
HA8	1:06:25	20,0
HA9	0:29:56	06,5
HA10	0:46:33	15,5
HA11	0:59:13	20,0
HA12	1:10:45	21,0
HA13	0:28:43	08,5
HA14	1:08:01	22,0
Yhteensä	12:47:59	228,5

Tutkimukseen osallistuneista 14 lähihoitajaopiskelijasta 12 on naisia ja kaksi miestä, ja he olivat tutkimushetkellä iältään 37–54-vuotiaita. Haastateltavista 12:lla oli pohjakoulutuksena lukiokoulutus ja kahdella ammatillinen peruskoulutus. Kaikki haastateltavat olivat suorittaneet jonkin ammatillisen koulutuksen. Haastateltavista 10 oli suorittanut jonkin ammatillisen perustutkinnon ja seitsemällä oli jokin ammatti- tai erikoisammattitutkinto. Haastateltavista kaksi oli suorittanut yliopistossa ylemmän korkeakoulututkinnon ja yhdellä oli opistoasteen tutkinto. Osalla haastateltavista oli useita koulutuksia ja tutkintoja. Neljällä haastateltavista aikaisempi ammatillinen koulutus tai koulutukset liittyivät sosiaali-, terveys- tai kasvatusta ja ohjausalaan. Haastateltavista kuusi oli koulutukseen hakuvaiheessa työttömiä työnhakijoita, seitsemän oli työsuhteessa ja yksi toimi yrittäjänä. Työssä olevista haastateltavista kaksi toimi esimiestehtävissä ja yksi vastuullisessa asiantuntijatehtävässä.

Kertomushaastattelujen kestot vaihtelivat noin 20 minuutista yli tuntiin. Ensimmäiseen haastatteluun tein täydennyshaastattelun. Nauhoitin haastattelut ääninauhalla ja litteroin nauhoitetut haastattelut. Taulukosta 3 käy ilmi haastattelujen kestot ja aineiston määrä litteroituna tekstinä (tekstin fontti Arial 12pt, riviväli 1,5).

5.3 Kertomushaastattelun toteutus

Kerronnallisen tutkimukseni tutkimuskohteena ovat kertojien reflektiivisesti rakentamat kokemukset (Perttula 2008, 139), jotka he itse tulkitsivat merkitykselliseksi lähihoitaja-ammatin valinnalle ja koulutushakupäätökselle. Tavoitteenani oli kertomushaastattelun eli kerronnallisen haastattelun avulla päästä selville

haastateltavan maailmasta, hänen tavastaan jäsentää asioita ja antaa niille merkityksiä sekä tuottaa aineistoksi haastateltavan omiin kokemuksiin pohjautuvia kertomuksia haastateltavan omasta elämästä ja todellisuudesta (Hyvärinen 2017, 174, 178; Partanen 2011, 51). Näkökulma on kertojan (Bretschneider 2014, 2; Erkkilä 2008, 198). Tutkijana olin kiinnostunut lähihoitajakoulutukseen hakeneen ihmisen ainutkertaisesta tavasta kokea, ajatella ja toimia (Syrjälä 2018, 268).

Haastattelukutsu (liite 1) sisälsi tiedon tutkimustehtävästä. Tutkimukseen ilmoittautui opiskelijat, jotka kokivat, että heillä on jotain kerrottavaa aiheesta. Labov (2006, 38) toteaa, että osallistuessaan kerronnalliseen tutkimukseen haastateltavat samalla viestivät, että he ovat päättäneet kertoa tarinansa ja kokevat oman kertomuksen olevan kertomisen arvoinen. Tarinan kerrottavuus on suhteessa tilanteeseen ja yleisöön (Labov & Waletzky 1997, 3–38). Hyväksytyään haastattelukutsun haastateltavalla oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun etukäteen rakentamalla kertomustaan koulutushakuun johtaneista tekijöistä. Haastateltavalla oli siten tarina mielessään jo ennen haastattelua, hän halusi kertoa sen minulle ja tuotti sen haastattelutilanteessa (konstruktivistinen käsitys). Toisaalta haastattelutilanteessa omalla asenteillani ja haastattelutaidoillani oli merkitystä aineiston rikkauteen. Konstruktionistisen lähestymistavan mukaan tarina rakentuu haastattelutilanteen aikana haastattelijan ja haastateltavan välisessä dialogissa (Hänninen 2018, 194). Haastattelussa toteutuivat siten samanlaisesti sekä konstruktivistinen, että konstruktionistinen käsitys tiedon tuottamisesta haastattelutilanteessa.

Kerronnallinen haastattelu alkaa yleisellä tehtävänannolla ja johdatuksella aiheeseen (Hyvärinen 2017, 179, 181). Omassa tutkimuksessani kerroin haastateltaville sekä tutkimuspyynnössä, että haastattelun alussa tutkimustehtävän (ks. liite 2, Haastattelukysymykset). Kerronnallisessa tutkimuksessa haastattelijalla ei ole tarkkoja, etukäteen mietittyjä kysymyksiä, vaan ilmiö, josta haastateltava kertoo ja josta keskustellaan, on määritelty (Kohonen 2011, 201). Kertomushaastattelu on siten hyvin strukturoimaton ja pyrin haastatelllessani irtautumaan perinteisestä kysymys-vastausmallista. Haastattelussa alussa tarjosin haastateltavalla mahdollisuuden tehdä muistiinpanoja elämästään elämänkulkupiirroksena tai muulla tavoin. Muistiinpanojen tehtävänä oli olla haastateltavan tukena sekä oman tarinan mieleen palauttamisessa, että sen kerronnassa.

Kerronnallinen haastattelu voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa kertojalle annetaan tilaa kertoa elämäntarinansa vapaasti ja omin sanoin. Haastattelussa pyrin kerronnallisten tutkijoiden (Chase 2005, 661; Hyvärinen 2017, 182; Hänninen 2018, 193–194; Ross & Moore 2014, 450–469) kuvaamalla tavalla tuottamaan kertomustyypistä aineistoa pyytämällä haastateltavaa kertomaan tarinan koulutushakuun johtaneista tekijöistä hänen elämässään, miten päätös hakemisesta lähihoitajakoulutukseen syntyi. Pyysin aloittamaan kertomuksen siitä kohdin elämäänsä kuin hän näkee mielekkäänä ja jatkamaan tarinaa nykyhetkeen saakka. Haastateltavat aloittivat kertomuksensa siitä kohdin elämässään, minkä he arvioivat merkitykselliseksi tutkimuskysymyksen kannalta ja kertoivat tarinansa mahdollisimman keskeytyksettä. Hännisen (2018, 193; ks. myös Eskola 2018, 212) mukaan haastateltavalle tulee korostaa, että hän saa

kertoa oman tarinansa omalla tavallaan. Vältin haastattelussa kerronnan keskeytyksiä, mutta samalla haastattelijana kannattelin tarinan kerronnan aikana kertomuksen etenemistä ja tein haastattelun aikana erilaisia kertomusta eteenpäin vieviä tiivistäviä ("ymmärsinkö oikein"), peilaavia ja konkretisoivia ("voitko kertoa", "millaisissa tilanteissa", "miten usein", "voitko kertoa esimerkkejä") jatkokysymyksiä (Hyvärinen 2017, 178, 183, 189). Kertomushaastattelun voi antaa viedä mukanaan: haastattelu kehittyy dialogiksi ja syvenee, rikastuu, sisältää naurua ja surua, ja voi jopa tavoittaa tunteen luottamuksesta ja yhdenvertaisesta toveruudesta (Bretschneider 2014, 5).

Haastattelun toisessa, syventävässä vaiheessa rikastin Paanasen (2017, 25) tavoin haastattelua niillä teemoilla ja aiheilla, jotka haastateltava nosti esille kerronnassa. Syventävien kysymysten tavoitteena oli kerronnan täydentyminen. Samalla varmistin, että kerronta ei jää liian pinnalliseksi. Syventävien kysymysten avulla selvensin ja tarkensin epäselviksi jääneitä kohtia. (Paananen 2017, 25–26.) Yhdelle haastateltavista tein myöhemmin täydennyshaastattelun havaittuani, että en ollut tehnyt riittävästi kertomukseen liittyviä syventäviä kysymyksiä.

Haastattelun kolmannessa vaiheessa käsittelin teemoja, jotka valikoituivat tutkimustehtävän mukaan (ks. Paananen 2017, 25–26). Olin kiinnostunut koulutushausta ja lähihoitaja-ammattinvalinnasta keski-iässä. Teoreettinen viitekehys ei haastatteluvaiheessa ohjannut teemojen valintaa. Mikäli kerronnassa ei ole aikaisemmin tullut esille, pyysin tarkentamaan, mihin asiaan tai tapahtumaan liittyi ensimmäinen idea lähihoitajakoulutukseen hakemisesta, mitkä asiat tai tapahtumat haastateltavan elämässä vahvistivat / heikensivät ideaa, mitkä asiat tai tapahtumat nopeuttivat / mitkä hidastivat päätöksen tekemistä sekä mitkä asiat tai tapahtumat toimivat lopullisina "laukaisevina" tekijöinä tehdä päätös lähihoitajakoulutukseen hausta. Pyysin myös haastateltavaa luonnehtimaan elämänsä ja lähihoitajakoulutuksen valintaa sekä kertomaan, miksi hän haki koulutukseen, mikä merkitys päätöksellä on hänelle nyt tai tulevaisuutta ajatellen sekä mitä koulutus tuo haastateltavan elämään. Kolmannessa vaiheessa käsitteelin myös teemoja, jotka jäivät kerronnasta puuttumaan (ks. Paananen 2017, 25–26).

Haastattelijana puhuin hitaasti ja artikuloin selkeästi, annoin aikaa ja tilaa, ja pyrin kestäämään myös hiljaisuutta, koska haastateltava tarvitsi aikaa selkeyttäessään ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan. Erityisen tärkeää oli, että haastattelijana olin ystävällinen ja kärsivällinen. Kertomushaastattelu vaatii täydellistä keskittymistä, enkä tehnyt nauhoitetun haastattelun aikana muistiinpanoja. Haastattelun aikana en voinut myöskään tehdä oletuksia eikä tulkintoja. Annoin kertojan johtaa itse kertomustaan. (Bretschneiderin 2014, 5.) Kunnioitin haastateltavan päätöstä siitä, mitä hän haluaa kertoa elämästään. Haastattelijana pyrin toisaalta tukemaan haastateltavaa hänen tuodessaan esille henkisesti raskaita kokemuksia, mutta toisaalta yritin välttää yksityiskohtaisia kysymyksiä haastateltavan kertoessa traumaattisista kokemuksistaan, ja tavoitteenani oli myös huolehtia siitä, että haastateltava ei katoa liian syvälle traumaattisiin muistoihinsa (Rosenthal 2003, 928).

Kertomushaastattelussa tunnusomaista on keskustelunomainen asioiden tarkastelu yhteistyössä haastateltavan kanssa ilman etukäteen mietittyä tarkkaa muotoa tai kaavaa (Bretschneider 2014, 2–3). Kertomushaastattelu edellytti minulta haastattelijana herkkyyttä ja sensitiivisyyttä kuulla ja ymmärtää kuulemaani. Kertojan sisäisen maailman tutkimisessa keskeisiä metodeja ovat kertojan kanssa vuorovaikutukseen pääseminen, kuunteleminen ja kuuleminen (Harni ym. 2018, 37), toistaminen ja ilmaisu, tarkentaminen ja selkeyttäminen, seuraaminen ja myötäily, empaattinen vahvistaminen sekä verbaalisten vihjeiden havaitseminen (Bretschneider 2014, 2–3; Hyvärinen 2017, 179). Haastattelijana olin enemmänkin haastateltavan keskustelukumppani, eikä keskustelulle voi määritellä oikeaa tai parasta ohjetta tai menetelmää (Bretschneider 2014, 2–4). Kertomus-haastattelussa korostetaan luottamuksellisen vuorovaikutuksen rakentumista haastattelijan ja haastateltavan välille sekä tutkijan ja kertojan panosta tuotettavaan tarinaan (Erkkilä 2008, 199). Pysin luomaan Perttulan ja Latomaan (2006, 13) kuvaamalla tavalla haastattelutilanteen ilmapiiriltään selkiseksi, että kertoja voi elää kokemuksiaan todenmukaisesti ja kuvata niitä eletyn kaltaisena.

5.4 Kerronnallisen analyysin jaotteluja

Kertomuksen analyysille ei ole olemassa yhtä, selkeää mallia tai vakiintunutta metodologia (Hyvärinen 2010, 90). Kuvaan seuraavaksi keskeisiä tapoja jaotella kerronnallisen aineiston analyysimenetelmiä, tekemiäni valintoja ja omaan tutkimusaineistooni soveltamiani analyttisiä menetelmiä. Tässä tutkimuksessa käytän analyysimenetelmiä kuvatessani pääosin käsitteitä kerronnallinen analyysi ja kertomusaineiston analyysi. Hyödynnän kertomusaineiston analyysissa Riessmanin (2008, 18) suosittelemalla tavalla erilaisia analyysimenetelmiä ja näkökulmia, jotka täydentävät toisiaan, ja näin rikastavat ja syventävät tutkimukseni tuloksia.

Liebllich ja hänen kollegansa (1998, 12–18) jaottelevat kertomustutkimuksen analyysimenetelmiä sen mukaan, tarkastellaanko analyysissa kertomisen tapaa ja muotoa (*how*) vai sisältöä (*what*). Muotoa analysoitaessa huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi kertomuksen rakenteeseen tai tapahtumiin, ja sisältöä tarkasteltaessa aineistosta luetaan kertomuksen tarkoitusta ja merkitystä, ja esimerkiksi kertojan kokemuksia ja motiiveja. (ks. myös Hänninen 2018, 195–196; Kaasila 2008, 46; Riessman 2008, 19.) Jaottelu on karkea, ja aineistoa on mahdollista lukea yhdistellen näitä kahta vaihtoehtoa. Päähuomioni on kertomusten sisällössä, ”mitä” kerrotaan. Sisällöllisestä näkökulmasta tarkastelen kertojan tapahtumiin liittämiä kokemuksia, ja millaisia merkityksiä kertoja kokemuksilleen antaa, ja analysoin osien merkitystä osana kokonaisuutta.

Hyödynnän analyysissa kuitenkin myös muodon luentaa, jolloin kiinnitän huomion kertomuksen rakenteeseen ja juoneen käänne- ja huippukohtineen. Labov ja Waletzky (1997) esittivät, että täydellisessä kertomuksessa on viisi rakenneosaa, jotka esiintyvät suhteellisen samassa järjestyksessä: abstrakti (ker-

tomuksen pääsisältö), orientaatio (johdattelu tarinan alkamiseen), mutkistavat toiminnot (tapahtumat, jotka kuljettavat tarinaa), lopputulos (juonen päätös) sekä päätäntä (palautus kerrontahetkeen). Kertomusta rakentaa edellisten rakenneosien lisäksi evaluaatiot, erilaiset tarinassa esiintyvät arvioinnit, joilla kertoja kuvaa kokemuksiaan ja tulkitsee tapahtumien merkityksiä. Arvioinnit esiintyivät kertomuksissa sekä eksplisiittisinä ("se [koulutus] tuo mulle iloa ja valoa"), että upotettuina ("mä olin aivan tiekkö hymy korvissa koko ajan"). (Hyvärinen 2010, 94–96; Hänninen 2018, 196–198; Labov 2006, 37–45; Labov & Waletzky 1997, 3–38.)

Labovin ja Waletzky (1997) mukaan kertomuksella on kaksi tehtävää: toisaalta kertomuksen tehtävänä on selostaa ja kuvata tapahtumia yksityiskohtineen (referentiaalinen tehtävä), toisaalta kertomuksen tehtävänä on arvioida kerrotun merkitystä peilaten sitä nykyhetkeen (evaluatiivinen tehtävä). Elämänkertakuvauksissa referentiaalinen ja evaluatiivinen tehtävä käyvät vuoropuhelua: kuvatessaan menneitä tapahtumia kertoja reflektoi ja arvioi tapahtumia ja kokemuksiaan nykyhetkestä käsin antaen tapahtumille ja kokemuksilleen aseman ja merkityksen oman elämänsä tulkinnessa (Vilkko 1997, 94). Labov ja Waletzky tarkoittivat mallin pienten tapahtumallisten tarinoiden analyysivälineeksi (Hyvärinen 2010, 93–94). Kerrotut elämäntarinat eivät vastaa Labovin ja Waletzky (1997) kuvaamaa rakennemallia, vaan sisältävät takaumia ja ovat epäloogisia ja katkonaisia (Hänninen 2018, 197). Hyvärisen (2010, 95) mukaan mallia voi kuitenkin hyödyntää funktionaalisesti kiinnittämällä huomiota arvioinnin keskeiseen asemaan kerronnassa.

Toinen Lieblichin ja hänen kollegoidensa (1998, 12–18) kuvaama tapa jaotella kertomusaineiston tarkastelua on jako kategoriseen ja holistiseen analyysiin. Holistisessa analyysissä kutakin kertomusta tarkastellaan kokonaisuutena, ja kertomuksen osia tulkitaan suhteessa kertomukseen kokonaisuutena, kun taas kategorisessa analyysissä kertomukset jaetaan osiin, ja tiettyä ilmiötä kuvaavat eri kertojien kategoriat kootaan yhteen (Lieblich ym. 1998, 12–18; ks. myös Kaasila 2008, 46). Polkinghornen (1995) kerronnallisen tutkimuksen analyysimenetelmien jaottelu narratiiviseen analyysiin (*narrative analysis*) ja narratiivien analyysiin (*analysis of narratives*) vastaa holistinen vs. kategorinen -jaottelua. Narratiivisessa analyysissä tavoitteena on kuulla ja säilyttää kertojan ääni sekä tunnistaa tarinan juoni. Myös tulokset on mahdollista esittää narratiiveina. Narratiivien analyysissä kertomukset luokitellaan kategorioiden, tapaustyyppien, ja metaforien avulla. Jaottelu narratiiviseen ja narratiivien analyysiin perustuu alun perin Brunerin (1986, 11–43) näkemykseen kahdesta ajattelun ja tietämisen luonteesta: narratiivinen analyysi perustuu narratiivisen ajattelun ja tietämisen tapaan (*narrative mode*), jonka tavoitteena on luokittelun sijasta synteesi; narratiivien analyysi perustuu paradigmaattiselle ajattelulle ja tietämiselle (*paradigmatic mode*) tyypillisiin muodollisiin kuvauksiin, selityksiin ja luokitteluun.

Lähestymistapani aineiston luennassa on holistinen. Tulkitseen Riessmanin (2008, 53–57) kuvaamalla tavalla koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatin valintaan liittyviä tarinoita kokonaisuuksina. Luen aineistoa tarina kerrallaan, tunnis-

tan, jäsen­nän ja jär­jestän merkitykselliset tapahtumat, kokemukset ja niiden arviointit, juonellist­an kunkin kertomuksen säilyttäen tarinat ehjänä, ja teen tulkin­nat kokonaisuuden pohjalta. Tarkastelen jokaista kertomusta kokonaisuutena tavoittaakseni kokemuksen koulutushaun ja lähihoitaja-ammatinvalinnan merkityksestä. Hyödynnän analysoinnissa myös McAdamsin (1993) elämäntarina-analyysia, jonka McAdams kehitti elämäntarinahaastatteluilla koottujen elämäntarina-aineistojen analysointiin. Kiinnitän huomioita McAdamsin tavoin kerrotun elämäntarinan keskeisiin henkilö­hahm­oihin, huippukohtiin ja pohjakosketuksiin. Kiinnitän huomiota myös tarinan narratiiviseen sävyyn (kiel­teisen tai myönteisen), jonka tausta on McAdamsin (1993, 47–50) mukaan varhaislapsuudessa. Myönteinen sävy (optimismi) tulee tarinassa esille kertojan kuvatessa myönteisiä asioita ja tapahtumia, mutta se myös heijastaa kertojan luottamusta, että kaikki jär­jestyy, toisin sanoen elämänkatsomusta. Kielteinen sävy kiinnittyy puolestaan pessimismiin asenteena. (Hänninen 2018, 202–203; Lieblich ym. 1998, 12–18; McAdams 1993.)

Sovellan aineiston luennassa narratiivista teemoittelua (*theme-ing*). Narratiivinen teema on tutkijan luova tulkinta aineistosta (Braun & Clarke 2019, 289–297), aihe, punainen lanka, joka toistuu ja kulkee tarinan tai tarinoiden läpi (Smith & Monforte 2020, 4). McAdamsin (1993, 67–90) mukaan kertomuksen teemat ovat narratiivisen sisällön ”kiinnike”. Teemat nostavat kertomuksessa esille ne asiat, jotka ovat kertojan mielestä tärkeitä ja merkityksellisiä. Teemat kertovat myös kertojan tarpeista ja motiiveista, jotka saavat kertojan toimimaan jollain tietyllä tavalla, ja suuntaamaan mielenkiinnon tiettyihin kohteisiin.

Teemat muodostuvat tutkijan reflektiivisen ja harkitun analyysiprosessin aikana (Braun ja Clarke 2019, 589–597). Koski (2020, 157–172) kuvaa analysointitapaa dialogiseksi tematisoinniksi. Analysointitavassa tulkintoja tehdessään tutkijan teoreettinen ja metodologinen ajattelu, tutkimuskohteeseen liittyvä kontekstuaalinen tieto, aikaisemmat tutkimukset, empiirinen aineisto ja tutkijan oma ymmärrys ovat vuoropuhelussa keskenään. Temaattisella analyysillä aineistosta voidaan hakea laajojen kokonaisuuksien lisäksi syvällisempiä ja piileviä merkityksiä (Braun & Clarke 2006, 77–101). Teemojen asema ja merkitys osana tarinoita kokonaisuutena ovat keskeisiä tehdessäni tulkintaa koulutushaun ja lähihoitaja-ammatinvalinnan rakentumisesta kertojan urateemaisessa elämäntarinassa.

5.5 Analyysin toteutus

Taulukosta 4 käy esille tiivistys aineistolähtöisen (Eskola 2018, 214) analyysin toteutuksesta vaiheittain. Avaan analyysin vaiheet yksityiskohtaisemmin luvuissa 5.5.1–5.5.6.

TAULUKKO 4 Analyysin vaiheet

Analyysin vaiheet	
1. vaihe: Aineistoon perehtyminen kertomus kerrallaan	<ul style="list-style-type: none"> • haastattelujen litterointi • kertomusten eläytyvä lukeminen • elämäkerrallisten tietojen kokoaminen
2. vaihe Kertomusten rakenteen jäsenys	<ul style="list-style-type: none"> • kertomusten rakenneosien tunnistaminen: abstrakti, orientaatio, jännite, lopputulos, päättäjä ja arviointi
3. vaihe Kertomukset juonellisiksi tarinoiksi	<ul style="list-style-type: none"> • vertikaalinen lukeminen: kertomusten lukeminen kokonaisuutena ja merkintöjen tekeminen aineistoon mm. kussakin kertomuksessa kertojan kiinnostuksen kohteet, tavoitteet ja suunnitelmat, kokemukset ja keskeiset elämäntapahtumat, ajatukset ja tunteet, kriisit, siirtymät ja käännekohdat, kertojan pohdintaa ja reflektointia • narratiivinen tiedonmuodostus: lähihoitajakoulutukseen hakeneen kertomuksen juontaminen ja johdonmukaisen ajallisesti etenevän tarinan rakentaminen koulutushakuun johtaneista tekijöistä elämäkulussa
4. vaihe Tarinoiden visualisointi	<ul style="list-style-type: none"> • jokaisesta tarinasta koulutushakuun ja lähihoitaja-ammattinvalintaan liittyvien merkityksellisten kokemusten ja niiden reflektoinnin tunnistaminen, tulkinta ja visualisointi kuvioksi • yhteyksien tunnistaminen, tulkinta ja visualisointi kuvioihin
5. vaihe Tarinoiden jäsenys ja ryhmittely tarinatyypeiksi	<ul style="list-style-type: none"> • samanlaisuuksien ja erilaisuuksien tunnistaminen tarinoista ja tarinoiden yhdistely ja erottelu useiden piirteiden perusteella • koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-ammattinvalinnan elämäkerrallinen merkityksellistämismenettely
6. vaihe Narratiivinen temaattinen analyysi identiteetin ja toimijuuden kehityksestä tarinoissa	<ul style="list-style-type: none"> • identiteettiä ja toimijuutta sekä niiden kehitystä kuvaavan kerronnan tunnistaminen aineistosta • narratiivisten teemojen tunnistaminen identiteetti- ja toimijuuskerronnasta

5.5.1 Aineistoon perehtyminen kertomus kerrallaan

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa perehdyin aineistoon kertomus kerrallaan. Litteroin haastattelut itse. Litteroidessani haastatteluja sain mahdollisuuden tutustua haastateltaviin uudelleen, kuulla heidän kertomuksensa ja perehtyä haastattelumateriaaliin. Tutkimusongelmani ja metodinen lähestymistapa määritteli litteroinnin tarkkuutta (Ruusuvoori 2010, 424). Tavoitteenani oli saada kertojan katkeamaton tarina kuuluviin, jolloin Atkinsonin (2002, 134–135) mukaan

haastattelijan kommentit ja kysymykset voisi jättää litteroimatta. Halusin kuitenkin jättää omat kysymykseni ja kommenttini näkyviin, jotta pystyin tarkistamaan litteroinnista, vaikuttiko oma kysymyksenasetteluni haastateltavan vastaukseen (Ruusuvuori 2010, 425). Litteroidessani haastattelut sanasta sanaan jätin sen sijaan pois tauot, omat ynähtelyt, kuten ”hmnn”, ja ”niin”-, ”no”-, ”joo”- tyyppiset kannustavat kommentit, joiden tehtävänä oli kannatella kerronnan etenemistä (Hänninen 2018, 193), koska ne olisivat katkaisseet haastateltavan kertomuksen useissa kohdin, enkä katsonut niillä olevan merkitystä tutkimustehtävälle. Haastateltavan kertomuksesta sen sijaan litteroin puheen äännähdyksineen, sekä erilaiset haastateltavan tunnetilaa kuvaavat ilmaukset, kuten liikituksen, naurun, naurahdukset ja huokaukset, koska näillä katsoin olevan merkitystä kertomuksen asiasisältöön. Yhden haastateltavan puhe oli huomattavan nopeaa ja käytin puheen hidastamisessa apuna Audacity-ohjelmaa.

Aloitin kertomusaineistoon perehtymisen avoimella lukemisella ilman analyttisiä apuvälineitä (ks. Hänninen 2018, 196). Ensimmäinen lukukokemus oli uuvuttava: heittäydyin kertomusten vietäväksi, elin mukana haastateltavien yksilöllisissä ja koskettavissakin tapahtumissa ja kokemuksissa. Toisella lukukerralla kiinnitin tietoisesti huomion kertomuksen yksityiskohtiin, minkä jälkeen kokosin Rosenthalin (1993, 68) tavoin kertojien antamista taustatiedoista, kertojien piirroksista ja muistiinpanoista, sekä itse kertomuksesta elämäkerralliset tiedot (ikä, koulutus- ja työura, perhesuhteet, harrastukset, merkittävät elämäntapahtumat, kuten ero, muutto tai läheisen sairastuminen). Seuraavassa (taulukko 5) esimerkki kertojan elämäkerrallisista tiedoista.

TAULUKKO 5 Elämäkerralliset tiedot

HA5

Ikä: [tieto poistettu tunnistettavuuden vuoksi]

Koulutus: lukio-opinnot, ylioppilas, useita ohjausalan ammatillisia tutkintoja [tiedot poistettu tunnistettavuuden vuoksi]

Työkokemus: useita ohjausalan työtehtäviä ja -suhteita [tiedot poistettu tunnistettavuuden vuoksi]

Status: työsuhhteessa

Perhemuoto: lapsi, eronnut, kertomuksessa ei tule esille, onko kertojalla tällä hetkellä puolisoa

Harrastus: liikunnallinen harrastus [tarkemmat tiedot poistettu tunnistettavuuden vuoksi]

Merkittävät elämäkokemukset: useita muuttoja, joiden jälkeen elämä on pitänyt suunnitella uudelleen, lapsen syntymä, ero

5.5.2 Kertomusten rakenteen jäsenys

Aloitin aineiston analyttisen tarkastelun kolmannella lukukerralla. Ensimmäisessä vaiheessa tarkastelin Riessmanin (1993, 61) suosittamalla tavalla kunkin kertomuksen rakennetta. Hyödynsin kertomusten rakenteen tarkastelussa Labovin ja Waletzkyin (1997, 3–38) suullisen kertomuksen rakennemallia (ks. myös Hyvärinen 2010, 94; Riessman 2008, 81–90). Heidän mukaansa kertomus rakentuu abstraktista, orientaatiosta, jännitteestä, lopputuloksesta, kertomuksen pää-

tännästä sekä arvioinneista. Vaikka kaikista kertomuksista ei löytynyt kaikkia rakennemallin mukaisia osia, eivätkä kertomukset eivät useinkaan noudattaneet rakennemallin mukaista järjestystä, rakennemalli tarjosi välineen tutkia ja järjestää aineistoa ennen kertomusten sisällön analysointia. (ks. esim. Hyvärinen 2010, 94–96; Hänninen 2018, 196–198; Labov 2006, 37–45; Labov & Waletzky 1997, 3–38.)

Kertojat olivat valmistautuneet kertomaan haastattelussa elämästään ja koulutushakuun johtaneista tekijöistä. Osa haastateltavista aloitti kertomuksensa *abstraktilla*, jonka avulla kertoja johdatteli minut kuulijana kertomukseensa tiivistämällä kertomuksensa ydinsisällön yhdellä tai kahdella lauseella. Abstrakti tiivistä kertomuksen koulutushakuun johtaneista tapahtumista ja asioista tai kertojan kokemuksen elämästään kokonaisuutena.

Kyllä siihe toi oma, oma muksu liittyy kovasti [HA9]

Mulla on ollu sillei aika rankka koko elämä, ehkä, [HA3]

Abstrakti ei tullut kuitenkaan kaikissa kertomuksissa esille. Osa kertojista aloitti kertomuksensa suoraan siitä elämänkulun ajankohdasta lapsuudessa, nuoruudessa tai aikuisuudessa, jonka hän ajatteli liittyvän koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatin valintaan, ja jolloin idea koulutushausta ja lähihoitaja-ammatin valinnasta mahdollisesti syntyi ensimmäisen kerran. Yhdessä haastattelussa kertoja piirsi ja esitteli haastattelun aluksi kertomuksensa abstraktin pelkistettynä ja selkeänä piirroksena, johon hän oli kuvannut aikajanalle kolme kotia. Kukin koti sijaitsi eri paikkakunnalla ja piirros sisälsi kertojan työn ydintehtävät ja asiakasryhmät sekä työhön liittyvän kouluttautumisen.

Kertomuksissa *orientaatio* oli tarinan taustan esittelyä: kuvausta tilanteesta, ajankohdasta ja paikasta, josta kertomus alkaa, ja ihmisistä, jotka liittyivät kertojan elämään tarinan alussa. Vaikka kertoja toteaa, että lapsuus ja nuoruus eivät liity lähihoitaja-ammatin valintaan ja koulutushakuun keski-iässä, haastateltava taustoittaa kertomustaan kuvaamalla orientaatio-osuudessa nuoruuden suunnitelmiaan, ammatinvalintaa ja nuoruuden koulutushakupäätöksiään perustelluineen.

Kaikissa kertomuksissa korostuivat Labovin ja Waletzky (1997) kuvaama käsite ”mutkistavat toiminnot”, jotka toivat tarinaan epäjatkuvuutta. Käytän Labovin ja Waletzky (1997) käsitteen ”mutkistavat toiminnot” sijaan käsitettä jännite, joka mielestäni paremmin kuvaa kertomuksissa esiintyviä tiheitä kohtia, avain tapahtumia, joissa kertomus kulminoituu ja tapahtuu jokin käänne ja joita kertoja painottaa, toistaa ja perustelee (ks. Koski 2020, 163). Jännitteet olivat kertomuksessa tapahtumia tai asioita, joiden seurauksena kertoja ryhtyi arvioimaan ja pohtimaan elämäänsä ja tekemään uusia urasuunnitelmia. Useissa kertomuksista jokin pysäyttävä tapahtuma, kuten läheisen sairaus tai kuolema, työttömyys tai sen uhka tai kokemus erityisen huonosta kohtelusta työpaikalla käynnistivät muutospöcessin, elämä kriisiytyi, ja jännitteestä muodostui käännekohta elämässä. Jännitteiden kuvauksissa vuorottelivat ja lomittuivat tapahtumakuvaukset, kertojan kokemukset, sekä tapahtumien ja kokemusten merkityksen reflektointi ja

arviointi koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneina tekijöinä osana kertojan elämää kokonaisuutena. Kertoja kuvasi myös mahdollista laukaisevaa tai ratkaisevaa tekijää tai asiaa, joka oli lopulta saanut hänet tekemään koulutushakemuksen. Esimerkiksi työpaikan psykososiaalinen kuormitus oli saattanut jatkaa pitkään ja yksittäinen epäasiallinen huomautus saa aikaan päätöksen lähteä työpaikasta. Jännitteen kuvauksen jälkeen kertomukset sisälsivät pohdintaa ja *arviointia* päätöksen tekemisestä, päätökseen ja koulutushakusuunnitelmaan liittyvistä kokemuksista, tunteista ja ajatuksista.

Kertomuksen *päätäntä* palautti kertomuksen nykyhetkeen ja sisälsi eräänlaisen yhteenvedon, millainen koulutushakuun johtanut prosessi oli ollut kokonaisuutena, arvioinnin, oliko ratkaisu hakea lähihoitajakoulutukseen ollut oikea ja vastasiko lähihoitajakoulutus kertojan odotuksia sekä suuntautumisen tulevaisuuteen. Päätäntä-osassa kertojat antoivat myös palautetta kertomushaastattelusta ja kuvasivat kokemustaan oman elämäntarinansa kertomisesta.

Hyödynsin Labovin ja Waletzky (1997, 3–38) mallia aineistoon perehtymisessä ja erityisesti paikantaessani elämäntarinallisista haastatteluaineistoista jännitteisiä kohtia ja kertojan niihin kiinnittämiä arviointeja, joissa kertojat reflektoivat ja tulkitsevat kokemusten ja tapahtumien merkitystä lähihoitaja-ammattilinnan ja koulutushakupäätöksen näkökulmasta. Rakenteen tarkastelun jälkeen palasin kertojien yksilöllisten ja subjektiivisten kokemusten sisällölliseen tarkasteluun. Palasin kysymään aineistolta mitä haastateltava kertoo, miten kertoja reflektoi ja arvioi kokemuksiaan, ja tein aineistoon merkintöjä alleviivaten ja kirjatun sivuhuomautuksia elämäntapahtumista ja -kriiseistä, käännekohtista ja siirtymistä ja kertojan kokemuksista ja keskityin kunkin yksilöllisen kertomuksen juonentamiseen: mistä idea koulutushausta ja lähihoitaja-ammattin valinnasta ensimmäisen kerran syntyi, mitkä tekijät veivät kohti koulutushakua ja mitkä syyt lopulta johtivat koulutushakuun.

5.5.3 Kertomukset juonellisiksi tarinoiksi

Haastatteluissa minulle kerrotut kertomukset eivät edenneet loogisesti, vaan hyppivät ajassa ja olivat katkonaisia (ks. myös Hänninen 2018, 197). Kertomukset sisälsivät takaumia, kuvauksia aikaisemmista tapahtumista ja kokemuksista, joita kertoja käytti pyrkiessään selittämään esimerkiksi nykyiseen tapahtumaan liittämääns merkityksiä, sekä ennakoiteja, joilla kertoja viittasi asioihin, jotka tulivat tapahtumaan hänen elämässään myöhemmin (Hyvärinen 2010, 93). Analyysin kolmannessa vaiheessa luin, tulkitsin, erittelin, jäsentelin ja järjestin kertomusta, ja juonensin kertomuksen tapahtumista ja kertojan kuvaamista kokemuksista johdonmukaisen kronologisesti etenevän tarinan (esim. Hänninen 2018, 199; Polkinghorne 1995, 16). Pyrin kirjoittaessani kuvaamaan kertomusten kaikki yksityiskohdat: tässä vaiheessa en arvioinut, mitkä tapahtumat, kokemukset ja kertojan niille antamat tulkinnat ovat merkityksellisiä koulutushaun ja lähihoitaja-ammattinvalinnan kannalta.

Kronologisten tarinoiden kirjoittaminen vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä. Kirjoittaessani juonellista tarinaa luin litterointia yhä uudelleen ja uudelleen pyrkiessäni Polkinghornen (1995, 17) kuvaamalla tavalla tunnistamaan ja kuvaamaan tari-

nassa kertojan ajatuksia, kiinnostuksen kohteita, tavoitteita ja suunnitelmia, arvoja, näkemyksiä, ja tunteita, sekä kertojan reflektointia, jotta kertojan merkitykset tapahtumille ja asioille säilyisivät tarinassa mahdollisimman autenttisenä. Samalla pyrin Hännisen (2018, 205) tavoin säilyttämään kertomuksen sisältämiä yksityiskohtia, monisyisyyttä, ja ristiriitaisuuksiakin. Seuraavassa esimerkki litteraation katkelmasta, ja siitä muodostetusta tarinan katkelmasta.

Katkelma litteraatiosta [HA9]:

Ja tota, ni siinä varmaan sitte tuli semmone, tai siis myönnänki, että tuli, että tota, että ensiks' tuli vähä semmonen, tuli se, että niinkun, että tässä ei oo niinku, minun työssä ni ei oo oikeestaa mitää järkee. Että täähän on tämmöstä laatikkojen siirtelyä. Et ei tää oo tärkeitä. Ja sitten tota, sit tietysti muuta. Kyllä siihen vaikutti sekin, ett niinku, mä olin taas sen verran kauan ollut siinä samas työpaikkaa. Sit mä niinku rupesin, että tää on niinku tylsää. Mutta sit mä kattelin tosin paljon työpaikkoja, et mihi, mihi muualle mä hakisin, ja mikään ei tuntunu niinku, et mikää ei kiinnostanu niistä työpaikoista, niistä kaupan alan työpaikoista. Mä et ei, en mä tommoseen halua vaihtaa, ja. En mä niinku noihin, ja. Et mä koin jotenkin semmosta, et mä niinku, et niinku tää entinen työ, että niinku, et täällä mä niinku, et kaikista tärkeintä on saaha vaan tavaraa paikalle hyllyy hirveetä vauhtii, että sit ihmiset ostas ja ostas enemmän. Mulle tuli iha semmone niinku. Siis koko ajan kuitenkin oli se, niin ku ois ihana tehdä jotai niinku ihmisläheistä työtä. Ja tota noin, ni. Sit mä vaan, että niinku, sit se vaa niinku jotenkin loksahdi tosi niinku sillei paikalleen. Et ei, et hyvänen aika, niinku et mä en haluu tehdä enää tätä mun nykyistä työtä. Et en kerta kaikkiaan haluu. Mä en nää mitään tulevaisuutta tässä. Mä haluan niinku jotain niinku ihmisläheistä työtä.

Litteraation tiivistys tarinaksi [HA9]:

Ritva kertoo, että tässä prosessissa [viittaa aikaisempiin tapahtumiin tarinassa] hänen työnsä menetti merkityksen. Oma työ ei enää motivoinut, mutta muutkaan avoinna olevat kaupan alan työpaikat eivät kiinnostaneet häntä. Ritva kyseenalaisti kaupan alan tavoitteen saada ihmiset ostamaan enemmän tuotteita. Ritva ymmärsi, että hän ei halua enää tehdä kaupan alan työtä, vaan hänen tulevaisuutensa on ihmisläheisessä työssä.

Tarinan tiivistelmää kirjoittaessani jouduin tekemään tulkintaa siitä, mitä kertoja kertoo ja tarkoittaa. Varmistaakseni tarinan kuvauksen ja tulkintojeni oikeellisuuden, lähetin kirjoittamani tarinat haastateltaville, ja pyysin heitä kommentoimaan ja arvioimaan, vastasiko kirjoittamani tarina heidän mielestään heidän kertomustaan, sekä tarvittaessa korjasin tarinoita kertojen palautteen perusteella. Pyysin kertojia myös tarkistamaan, onko tarinassa yksityiskohtia, joista he voisivat olla tunnistettavissa. Kahdelta informantilta en saanut vastausta. Säilytin aineistossa myös näiden kahden kertojan tarinan, mutta pyrin turvaamaan heidän tunnistamattomuutensa erityisen huolellisella luennalla. Kahdeksassa vastauksessa tarina oli koettu sellaisenaan vastaavan kertomusta, ja kirjoittamani tarinan lukeminen oli ollut kertojalle tunteellinen kokemus.

Kiitos mielettömästi tuosta tiivistelmästä! Itketti ja nauratti kun luin tuota. Asiat ovat ja olivat juuri noin, en muuttaisi mitään. [HA12]

Kiitos kirjoituksesta. Hyvä oli ja itkukin tuli. Hyvässä ja pahassa, kokemusten muistot niitä aina joskus tuo. Elämä on mieleton matka, jonka monipuolisuutta voimme vain ihailla jälkikäteen ja hetki hetkeltä, kun elämme elämää. Oikein hyvä kirjoitus ja ei tarvitse muuttaa mitään. [HA7]

Kiitos! Aivan mahtavasti olet saanut koottua meidän keskustelun pohjalta tuon tekstin. En koe, että sitä tarvitsee korjata tai muuttaa. Itku tuli lukiessa mutta tällä kertaa itku ilosta, voimasta ja periksiantamattomuudesta. [HA8]

Kahden informantin mukaan tarina vastasi kokonaisuutena kertomusta, mutta kertoja oli löytänyt tarinasta jonkin kirjoitusvirheen tai yksittäisen korjattavan asian tai väärintulkinnan.

Olipa mielenkiintoista lukea tuon hetkisen elämän ajatuksia. Asiasisällöltään teksti on juuri niinkuin asiat ovat menneet. Yhden kirjoitusvirheen sieltä bongasin, eli ylimääräinen hän-sana. [Tutkijan huomautus: kirjoitusvirhe korjattu] [HA5]

Ihan hyvä. En tosin kokenut märkää ja kuivaa puolta vastenmielisenä, liittyy siihen välinehuoltoon, vaan ehkä epämukavana. En kuvailisi itseäni aamuihmiseksi, en tykkää herätä kovin aikaisin. [Tutkijan huomautus: Korjaukset viety tarinaan] [HA10]

Yksi informanteista pyysi korjaamaan tarinaa mm. poistamalla tarinasta yhden sitaatin ja toistoa, ja korjauksen jälkeen vastasi tarinan olevan hyvä.

Alussa häiritsee kovasti Tarja kertoo, Tarja kertoo ja Tarja kertoo. Voisiko sitä muuttaa toisin, lyhennellä ja jossain kohtaa tulee toistoja samasta asiasta. Jättäisitkö ihan reilusti tuon seuraavan repliikin pois:[sitaatti]. [Tutkijan huomautus: Korjaukset viety tarinaan] [HA6]

Yksi informanteista halusi täydentää kertomustaan, jotta lukijalle syntyisi oikea kuva hänen motiiveistaan hakea koulutukseen ja hyväksyi korjatun kertomuksen.

Jees, Tuo on ihan hyvä tunnistamisen taso... En mä niin iso julkkis ole, että tuosta arvaisi kuka on kyseessä ;) Mutta jos kannat huolta aiheesta, niin tee seuraavat muutokset - ei vaikuta tunnistamiseen, mutta tarkentaa motivaatiotani, jos joku tunnistaa: [kertoja kuvaa toivomansa muutokset tarinaan]. [Tutkijan huomautus: Korjaukset viety tarinaan] [HA11]

Kirjoittamani tiivistelmät kertomuksista vaihtelivat laajuudeltaan 1,5 sivusta 5,5 sivuun kirjoitettua tekstiä (rv 1,5, marginaalit 2 cm). Kirjoitettua tekstiä oli yhteensä noin 44 sivua. Kirjoittamani juonelliset tarinat olivat rikkaita ja yksityiskohtaisia kuvauksia tapahtumista, ihmisistä ja ympäristöistä, mikä vastaa Labovin ja Waletzky (1997, 3–38) kuvaamaa kerronnan referentiaalista merkitystä. Tarinat sisälsivät myös kertojien arviointeja kertomansa merkityksestä nykyhetkeen, mikä puolestaan vastaa Labovin ja Waletzky jaottelussa kerronnan evaluatiivista, arvioivaa merkitystä.

5.5.4 Tarinoiden visualisoiminen

Haastateltavat kokivat usein oman elämäntarinan kertomisen palkitsevaksi. Kertomisen palkitsevuus kannusti heitä kertomaan elämästään tapahtumia ja yksityiskohtia, joilla ei ollut merkitystä tarinan juonen tai tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Tarinoita lukiessani tunnistin tarinoissa tapahtumia ja kokemuksia, joilla ei ollut yhteyttä koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan. Tutkimuksessani haastateltava kuvasi esimerkiksi tarinallisesti hauskaa tapahtumaa

yksityiskohtineen, kuten matkustelua nuoruudessa, vaikka tapahtuman merkitys ei tullut tutkimuskysymyksen näkökulmasta tarinassa esille.

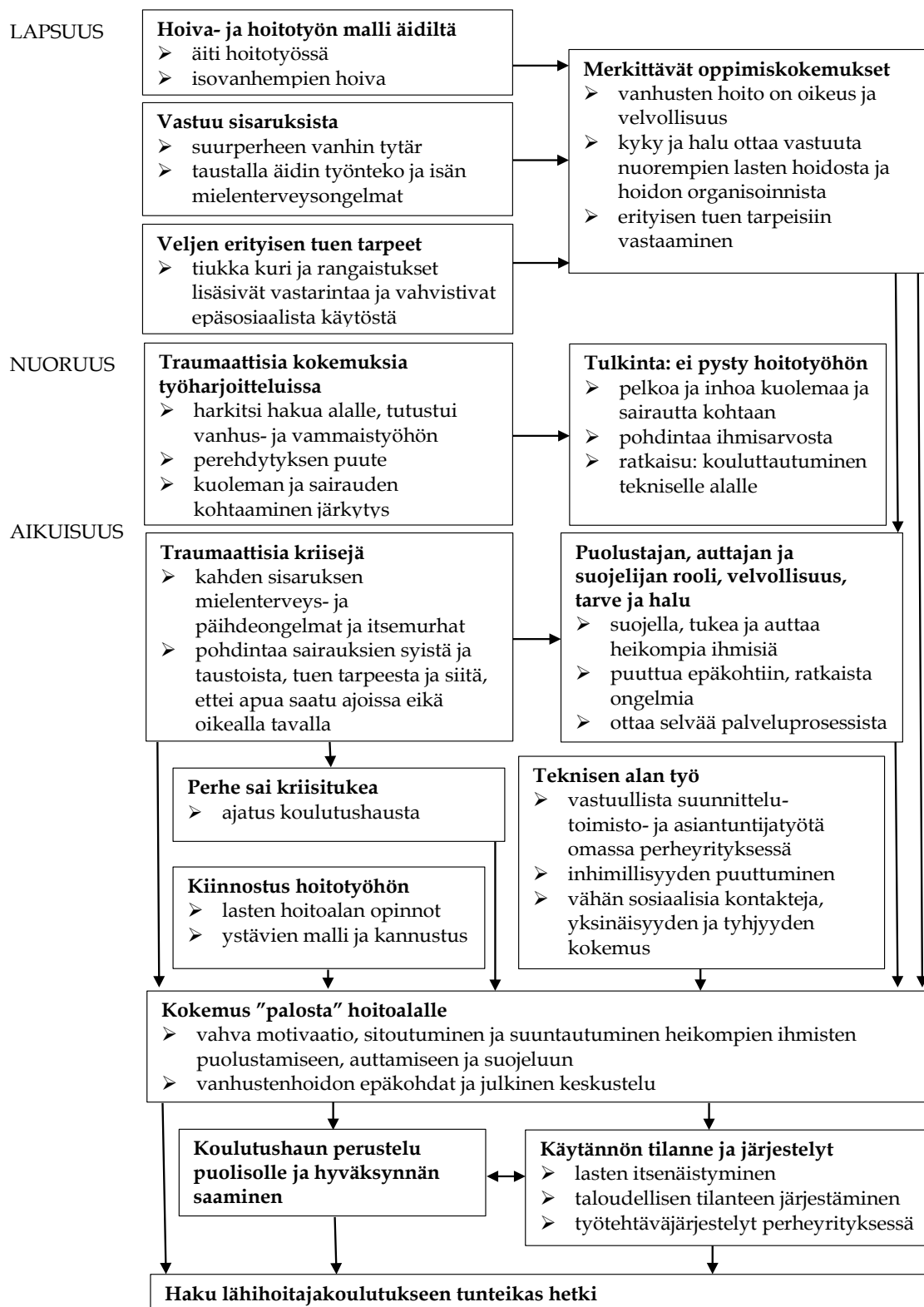
Me vaa kierrettii maata, ja pidettii semmosta mukavaa elämää. Kierreltiin vaan siellä. Hänellä oli semmonen valkoinen kuplavolkkari. Mentiin pitkin maata sit sillä. Se oli mukavaa aikaa. [HA1]

Tutkimuksen neljännessä vaiheessa pyrin Riessmanin (2008, 57) tavoin tunnistamaan, erottamaan ja järjestämään kertomuksista tutkimustehtävään liittyvät kuvaukset ja niiden arvioinnit, ja jätin tarinan kuvauksesta pois edellisen esimerkin kaltaiset juonen kehittymisen kannalta epäolennaiset tapahtumat ja kuvaukset, joilla en tunnistanut olevan yhteyttä koulutushakuun tai lähihoitaja-ammatinvalintaan kertojan elämänkerran kontekstissa. Tunnistin, tulkitsin ja poimin kirjoittamistani tarinoista koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan liittyvät merkitykselliset tapahtumat ja kokemukset sekä niiden arvioinnin ja reflektoinnin. Hyödynsin työskentelyssä visualisointia: tiivistin ja pelkistin ilmauksia ja muodostin jokaisesta tarinasta kuvion kertojan elämänkulun aikajanelle. Osassa tarinoista kertoja kiinnitti koulutushaun kannalta ensimmäiset merkitykselliset tapahtumat lapsuuteen, osassa nuoruuteen. Kuvioita rakentaessani palasin useita kertoja litteroituun tekstiin, ja kävin litterointeja lukiessani Lieblichin ja hänen kollegoidensa (1998, 12–18) kuvaamalla tavalla dialogia sekä kertojan äänen että omien refleksiivisten havaintojeni kanssa. Tiivistettyjä kronologisia tarinoita ja litterointeja lukiessani tulkitsin, ryhmittelin ja nimesin koulutushakuun ja ammatinvalintaan liittyviä tapahtumia ja kokemuksia, sekä kertojan niille antamia merkityksiä käyden samanaikaisesti sisäistä keskustelua omien havaintojeni ja päätelmieni kanssa. Prosessi oli intuitiivista työskentelyä tarina kerrallaan. Alla esimerkkinä kuviossa 3 Martan tarinan visualisoinnin ensimmäinen vaihe.

KUVIO 3 Martan tarinan visualisointi, vaihe 1

Visualisoidut tarinat kaipasivat yhä jäsenystä ja pelkistämistä, jotta tutkimusongelman näkökulmasta merkitykselliset avaintapahtumat ja niiden yhteydet toisaalta toisiinsa ja toisaalta koulutushakupäätökseen ja lähihoitaja-ammattin valintaan kirkastuisivat. Seuraavassa vaiheessa tulkitsin Riesmannin (2008, 57) tavoin merkityksellisten tapahtumien, kokemusten ja arviointien välisiä yhteyksiä keskenään, sekä niiden yhteyksiä koulutushakupäätökseen ja lähihoitaja-ammattin valintaan. Merkitsin asioiden yhteyksiä lisäämällä kuvioihin nuolia niiden tekijöiden tai asioiden välille, jotka liittyivät kertojan elämäntarinan kontekstissa toisiinsa. Samanaikaisesti tiivistin, pelkistin ja ryhmittelin kertojien kuvaamia tapahtumia, kokemuksia ja niiden tulkintoja. Työskentely oli aineistolähtöistä. Kuvioita rakentaessani en huomionnut teoreettisia työkaluja, kehyksiä, teorioita tai käsitteitä, mutta pyrin olemaan jatkuvasti tietoinen omasta päätöksentekoprosessista. Seuraavassa esimerkkinä Martan tarinasta muodostettu uusi kuvio (kuvio 4).

KUVIO 4 Martan tarinan visualisointi, vaihe 2

5.5.5 Tarinoiden jäsenitys ja ryhmittely tarinatyypeiksi

Tarinoissa ja kuvioissa tiivistyivät kerronnasta avautuvat kertojan henkilökohtaiset kokemukset ja kokemusten tulkinta. Jokainen tarina on kokonaisuus, yksilöllinen ja juonellinen kuvaus opiskelijan polusta lähihoitaja-ammatinvalintaan ja koulutushakupäätökseen sisältäen kunkin kertojan elämäntapahtumilleen ja kokemuksilleen antamia subjektiivisia merkityksiä. Vertasin 14 tarinaa toisiinsa, ja kiinnitin toisaalta huomiota ja etsin tarinoissa esiintyviä samanlaisuuksia, yhteisiä piirteitä ja teemakategorioita (ks. Riessman 2008, 62), ja toisaalta tarkastelin koulutushakuun ja ammatinvalintaan johtaneiden kertomusten erilaisuuksia, kuinka ja miten kertomukset poikkesivat toisistaan (ks. Kaasila 2008, 51). Tavoitteenani on ymmärtää ja tulkita tarinoista koulutushaun ja lähihoitaja-ammatinvalinnan elämänkerrallista merkityksellistämisprosessia. Tarkastelin tarinoita kokonaisuuksina, jolloin myös tarinan osien tarkastelu tapahtui suhteessa koko tarinaan ja kontekstiin.

Ensimmäisenä huomioni kiinnittyi siihen, miten koulutushakua ja lähihoitaja-ammatinvalintaa kuvataan kertomuksessa suhteessa aikaan, erityisesti mihiin elämänkulun ajankohtaan (lapsuus / aikuisuus) kertoja liittyy tarinassaan ensimmäisen merkityksellisen ajatuksen koulutushausta ja lähihoitaja-ammatin valinnasta, ja kuinka kauan koulutushakuun liittyvä päätöksenteko kestää suhteessa kertojan elämänkulkuun. Useat kertojista taustoittivat koulutushakupäätöstään lapsuuden tai nuoruuden kokemuksilla, mutta osassa tarinoista nämä lapsuuden kokemukset kuvattiin erityisen merkityksellisinä lähihoitaja-ammatinvalintaan vaikuttaneina tekijöinä. Osassa tarinoista sen sijaan kuvataan, miten elämäntapahtumat, -kokemukset aikuisuudessa, ja niiden merkitys kertojalle johtavat ammatinvalintaan ja koulutushakuun.

Seuraavaksi kiinnitin huomioni, miten kertoja kuvaa koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan liittyviä tavoitteita ja niiden takana olevia arvoja kertomuksessaan. Persoonallisilla arvoilla tarkoitetaan usein ihmisen tärkeinä pitämiä ja melko pysyviä tavoitteita, jotka ohjaavat hänen tekojaan ja toimintaansa, ja joilla hän perustelee ja oikeuttaa tekemiään valintoja ja päätöksiä (mm. Parks-Leduc ym. 2015, 3; Schwartz 1992, 1,4). Osa tarinoista rakentui kuvaukseen lähihoitajan työn tärkeydestä ja arvosta. Kertoja oli tehnyt päätöksen hakea lähihoitajakoulutukseen, koska lähihoitajan työ on arvokasta ja merkityksellistä työn itsensä vuoksi, toisin sanoen sillä on itseisarvoa (*intrinsic value*) (Lehtonen 2009, 7; Niiniluoto 2008, 84). Osassa tarinoista kertoja kuvasi tavoitteita, joihin hän pyrki koulutuksen avulla. Koulutus ja pätevytymisen merkitsivät jonkin asian tai hyödyn saavuttamista, toisin sanoen koulutuksella on kertojalle välinearvoa (*instrumental values, extrinsic values*) (Lehtonen 2009, 7; Niiniluoto 2008, 84). Vaikka kouluttautumisella oli kertojalle usein sekä itseis- että välinearvoa (Niiniluoto 2008, 84), toinen näistä korostui vahvemmin kertojan kuvauksessa koulutushaun merkityksestä.

Osassa kertomuksista kertojat arvioivat ja refleктоivat omakohtaisesti ammatillisista identiteettiään, osassa kertomuksista päätös hakea koulutukseen liittyi ulkoa tulevaan ohjaukseen tai paineeseen. Osa kertojista oli hyvin tietoinen ja

varma tekemästään koulutushakupäätöksestä, ja osassa kertomuksista kertoja kuvasi hämmennystään ja epätietoisuuttaan elämänsä suunnasta ja valinnoistaan.

Hyödynsin Riessmanin (2008, 57–62) kuvaamaa analyysimenetelmää ja tunnistin kertojien elämäntarinoista seuraavia temaattisia elementtejä ja näkökulmia, jotka määrittivät tulkintaani ja tarinoiden jäsenystä ja ryhmittelyä tarinatyyppeihin:

- elämänkulun ajankohta, jonka kertoja liitti tarinassaan ensimmäisen merkityksellisen ajatuksen koulutushausta ja lähihoitaja-ammattin valinnasta, sekä päätöksenteon kesto suhteessa kertojan elämänkulkuun
- kuvaus ja tulkinta kertojan koulutushakuun kiinnittämistä tavoitteista ja arvoista
- kuvaus ja tulkinta kertojan päätökseen kiinnittämistä tapahtumista, kokemuksista ja niiden arvioinneista
- kuvaus ja tulkinta kertojan koulutushaulleen ja ammatinvalinnalleen kiinnittämistä merkityksistä
- tulkinta siitä, perustuuko päätös koulutushausta kertojan omakohtaiseen arviointiin, vai liittyykö päätös ulkoa tulevaan määräykseen, paineeseen tai ohjaukseen (ilman tai vähän omaa harkintaa)
- tulkinta siitä, kuinka selkiintynyt kertojan ammatinvalinta ja ammatillinen identiteetti ovat koulutukseen haettaessa

Pyryn tyypittelyssä aineistolähtöisyyteen ja se edellytti koko aineiston, tarinoiden ja tarinoista muodostettujen kuvioiden, sekä litteroidun aineiston systemaattista lukemista ja tarkastelua useaan kertaan. Tematisoidessani ja käsitteellistäessäni kertomuksia palasin useita kertoja litteroituun tekstiin, ja ”kuuntelin” litterointeja lukiessani kertojan ”ääntä”. Tulkitsin, ryhmittelin ja nimesin koulutushakuun ja ammatinvalintaan liittyviä tapahtumia ja kokemuksia, sekä kertojan niille antamia merkityksiä käyden samanaikaisesti sisäistä keskustelua omien havaintojeni ja päätelmieni kanssa. Tyypittely perustuu kertomuksiin kokonaisuutena, ja jokainen yksilöllinen tarina sisältyy vain yhteen tarinatyyppiin. Osa tarinoista sisältää piirteitä eri tarinatyypeistä, jolloin tein päätöksen tiettyyn tarinatyyppiin kuulumisesta tarinan ydinmerkityksen mukaan. Esimerkiksi kaikissa ”Aidon minuuden selkiytyminen”-tarinoissa lähihoitajan työ koetaan merkitykselliseksi, mutta osana elämänkerrallista merkityksellistämisen prosessia tarinoissa korostuu kokemus jo lapsuudessa alkaneesta kiinnostuksesta hoivatyöhön, ja tämän kiinnostuksen kunnioittamisesta keski-ikässä lähihoitaja-ammattinvalinnan päätöksellä.

5.5.6 Narratiivinen temaattinen analyysi identiteetin ja toimijuuden kehityksestä tarinassa

Kertomuksissa kulki kaksi valtavirtaa. Kertomuksen toinen valtavirta oli tarinan kulku, tapahtumat ja kertojan kokemukset. Kirjoittamissani tarinoissa avautui tarinoiden kerrottu sisältö, tapahtumat ja kertojien tekemät arvioinnit ja valinnat, jotka johtivat koulutushakupäätökseen. Kuvasin edellisessä kappaleessa, kuinka tunnistin ja tulkitsin kertojien elämänkerrallista merkityksenantoprosessia sekä jäsensin ja ryhmittelin tarinat urasiirtymän ydinmerkityksen mukaan tarinatyyppeihin. Tarinoiden ja tarinatyyppeiden kuvauksen jälkeen kiinnitin huomion siihen,

että samaan aikaan kertomuksissa oli läsnä syvempi valtavirta, kertojan pyrkimys ymmärtää itseään ja omaa toimintaansa sekä tapahtumien ja omien kokemusten merkitystä ja vaikutusta identiteetilleen ja omalle toimijuudelleen. Tarinatyyppejen kuvauksissa ei tullut riittävän selkeästi esille, kuinka keskeinen rooli kertojien identiteetillä ja toimijuudella oli urakerronnassa. Kertoja merkityksellisesti omaa tarinaansa ja pyrki kertoessaan kuvaamaan ja samanaikaisesti myös itse ymmärtämään oman tarinansa tarkoituksen. Riessmanin (2008, 55–59) mukaan kertoja järjestää prosessissa kognitiivisia rakenteita uudelleen saadakseen kokemuksen, että elämällä on jokin suunta, identiteetillä ja toimijuudella on jokin päämäärä tai tehtävä. Tunnistaakseni ja ymmärtääkseni identiteetin ja toimijuuden tehtävän ja merkityksen kertojan urasiirtymässä, mutta myös kerronnassa, palasin litteroituun aineistoon ja aloitin aineiston luennan uudelleen.

Kertojat määrittivät ja kuvasivat kerronnassa identiteettiään samana pysyvänä ja muuttavana. Kertojien toimijuus näyttäytyi kerronnassa vaikuttamisena, kykyinä tehdä valintoja ja päätöksiä sekä toisaalta suostumisena ja sopeutumisenä ulkoisiin ehtoihin ja ympäristön odotuksiin. Kertojien kokemukset kuvasivat heidän sisäisen maailmansa lisäksi urasiirtymään liittyviä rakenteita, koulutus- ja työelämään liittyviä reunaehtoja (Harni ym. 2018, 38–39). Luin aineistoa ja paikansin aineistosta identiteettityöhön ja toimijuuden kehitykseen liittyvää kerrontaa ja merkitsin aineistoon identiteettiä ja toimijuutta kuvaavaan kerrontaan liittyvät kohdat yliviivaamalla tekstiä eri väreillä. Identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessit kietoutuvat toisiinsa, ja osa aineisto-otteista kuvasi molempien, sekä identiteetin, että toimijuuden kehitystä uratarinassa.

Seuraavaksi sovelsin aineiston luennassa narratiivista teemoittelua. Aineistoa lukiessani pohdin, mitä kertoja haluaa minun ymmärtävän kertomuksensa kautta, ja tunnistin Smithin ja Monforten (2020, 4) kuvaamalla tavalla aineistossa toistuvia teemoja, joita kertojat kiinnittivät identiteettiä ja toimijuutta kuvaaviin ja tulkitseviin reflektioihinsa sekä niiden ajalliseen muutokseen. Narratiivisen teemaattisen analyysin kohteena oli siten samanaikaisesti kolme ulottuvuutta: identiteetti, toimijuus ja ajallinen muutos.

Pyrin löytämään tarinoista keskeiset identiteetin ja toimijuuden kehitystä organisoivat avainkäsitteet ja merkitsin ne litteraatioihin. Kertojan tulkinta tapahtumien ja kokemusten sekä niihin vaikuttavien tekijöiden merkityksestä identiteetin ja toimijuuden ilmenemiselle ja muutokselle paljastuivat kertojan tavassa kertoa, toistuvissa teemoissa, äänenpainoissa, eleissä tai tunteiden ilmaisussa. Kiinnitin huomioita myös tarinallisiin jännitteisiin, reflektioihin, joissa kertoja kävi ikään kuin sisäistä keskustelua vastakkaisten tai keskenään ristiriitaisten näkemysten, ajatusten tai tunteidensa välillä. Kunkin ainutkertaisen tarinan ilmeisten ja piilevien teemojen lisäksi tunnistin tarinatyypissä esiintyviä yhteisiä teemoja. Luenta edellytti syventymistä jokaiseen yksittäiseen tarinaan omana ehjänä kokonaisuutenaan, mutta samanaikaisesti myös tarinatyyppeihin sisältyvien tarinoiden tarkastelua kokonaisuutena.

Kuvaan tuloksissa tarinatyypeittäin, miten ja millaisena kertojat kuvaavat ja tulkitsevat toimijuuttaan ja identiteettiään sekä niiden kehitysprosesseja urateemaisissa elämäntarinoissaan. Tuon kuvauksissa esille tarinatyypille yhteisten

piirteiden lisäksi tarinoissa esiintyvää yksilöllistä variaatiota. Kuvaustapa tarinatyypeittäin pelkistää kerrontaa, enkä väitä, että tarinatyyppeiden kesken ei esiintyisi samankaltaisia toimijuuden ja identiteetin kehittymisen ja rakentumisen prosesseja. Esimerkiksi selviytyjien urateemaisissa elämäntarinoissa oli useita tilanteita ja vaiheita, joissa kertojien keskeinen orientaatio oli sopeutua tilanteeseen ja ympäristön vaatimuksiin. Identiteetin ja toimijuuden rakentumisen kuvaus tarinatyypeittäin selkeytti ja kiteytti keskeisiä ja merkityksellisiä havaintoja keski-ikäisten koulutukseen hakeneiden koulutushakupäätöksen ja lähihoitajammattainvalinnan rakentumisesta.

5.6 Tutkimuksen eettiset näkökohdat

Perehdyin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan [TENK] (2012) ohjeisiin eettisesti vastuullisista ja oikeista toimintatavoista ja niiden edistämisestä tutkimustoiminnassa ja noudatin niitä omassa tutkimuksessani. Olen pohtinut arvojani ja pyrkinyt kaikessa toiminnassani avoimuuteen, rehellisyyteen, vastuullisuuteen, huolellisuuteen ja tarkkuuteen.

Noudatin tutkimuksessani ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK 2019, 7–9): tutkijana kunnioitan tutkittavieni ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Tutkittavat osallistuivat tutkimukseeni vapaaehtoisesti ja heillä oli mahdollisuus keskeyttää tai peruuttaa tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa. Saatuaani tutkimusluvan kyseisen oppilaitoksen rehtorilta kutsuin keski-ikäisiä (noin 40–65-vuotiaita) yhdessä ammatillisessa oppilaitoksessa 2010-luvun loppupuolella opintonsa aloittaneita haastateltavaksi Wilma-viestinä (liite 1). Tutkimuspyyntö lähetettiin ryhmäviestinä kaikille lähihoitajakoulutuksen aloittaneille opiskelijoille. Aineiston hankintaa ohjasi tietoon perustuva suostumus (TENK 2019, 8). Haastateltavat, jotka itse arvioivat soveltuvansa iältään tutkimukseeni, vastasivat viestiini ja ilmoittivat kiinnostuksesta osallistua tutkimukseen. Kerroin haastateltaville tutkimuspyynnössä sekä haastattelun aluksi tutkimuksen tarkoituksesta, anonymiteetin suojaamisesta ja mahdollisuudesta missä vaiheessa tahansa perua osallistuminen tutkimukseen. Haastateltavat saivat etukäteen Tietosuojailmoitus-lomakkeen tutustuttavaksi, ja kävin sen läpi haastattelun alussa, minkä jälkeen haastateltavat allekirjoittivat sekä tietosuojailmoituksen että tutkimusluvan.

Kerronnallisen tutkimuksen keskeiset eettiset kysymykset liittyvät tutkittavien anonymiteetin suojaamiseen sekä tutkimusotteen henkilökohtaisuuteen. Suojelin tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyttä (TENK 2019, 12). Pyrin siihen, että tuloksia raportoidessani yksittäinen haastateltava ei ole tunnistettavissa. Aloitin nauhoittamani haastattelun toteamalla haastattelun tunnisteiden, ajankohdan ja paikan. Äänitiedostot ja litteroimani tekstitiedostot eivät sisällä haastateltavien taustatietoja. Pseudonymisoin litteroidun haastatteluaineiston poistamalla ja muuttamalla aineistossa esiintyvät tunnistettavat tiedot, kuten ihmisten nimet ja paikannimet, sekä poistamalla tai muokkaamalla aineistossa esiintyvät

muutoin liian yksityiskohtaiset tai paljastavat tiedot. Muutetut tai poistetut tiedot on merkitty litterointiin hakasulkein.

Kerronnallinen tutkimus kunnioittaa tutkittavien yksilöllisyyttä ja antaa tutkittaville tilaa ja mahdollisuuden kertoa tarinansa omalla ”äänellään”. Vaikka oman tarinan kertominen koetaan usein palkitsevaksi, tutkittavat saattavat tuoda esille asioita ja kokemuksia, joita he eivät ole aikaisemmin kertoneet kenellekään. (Hänninen 2018, 204–205.) Kunnioitin tutkimukseen osallistuvien autonomiaa tiedonhankinnassa. Kerroin haastattelutilanteen aluksi informantille, että hän itse päättää, mitä kertoo ja mitä jättää kertomatta, ja kunnioitan hänen päätöstään. Huolellinenkin litterointi on tulkintaa: kaikkea haastattelutilanteessa esille tulleutta informaatiota en ole välttämättä havainnut, kuullut tai saanut selvää, ja toisaalta litteroidessa tein tulkintoja kertomuksesta esimerkiksi sijoittamalla litteraatioon pilkkuja ja pisteitä (Ruusuvuori 2010, 427–428). Varmistin tekemäni tulkinnat lähettämällä litteroidut tekstit haastattelun jälkeen haastateltaville luettavaksi ja siten annoin heille mahdollisuuden kommentoida, vastaako litteraatio heidän mielestään heidän kertomustaan. Tutkittavilla oli myös tilaa ja mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitkä heidän jakamistaan ajatuksista, tunteista, tavoitteista ja kokemuksista kirjaan tarinoihin. Kunkin tarinan valmistuttua lähetin sen haastateltavalle tarkistettavaksi ja pyysin häneltä palautetta erityisesti siitä, onko kertoja tai tarina hänen mielestään tunnistettavissa, onko tarinassa virheitä tai onko hänen kertomuksensa tulkittu joiltain osin väärin, tai jos tarinassa tulee esille jokin sellainen asia, jonka haastateltava haluaa siitä poistettavan, vaikka se olisikin tosi. Informantit kertoivat elämästään hyvin avoimesti ja palautteen perusteella he olivat kokeneet kerrontatilanteen ja heille lähettämäni tarinan lukemisen olleen palkitseva kokemus. Kolme informanttia pyysi korjaamaan tarinoista jonkin tai joitakin yksityiskohtia ja yksi informanteista pyysi täydentämään tarinaansa. Korjasin tarinoita palautteiden perusteella.

Eettisestä näkökulmasta tutkijana minulla on velvollisuus tavoitella tutkimuksellani hyvää ja välttää haittaa. Olen arvioinut valintojeni ja ratkaisujeni vaikutuksia tutkimukseni informanteille ja pyrkinyt toimimaan seurausten näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla (TENK 2019). Pyrin tekemään tutkimuksessani päätöksiä ja ratkaisuja noudattaen hyvää tieteellistä käytäntöä ja kunnioittaen informanttien asemaa ja oikeuksia. Tutkimuksen etiikka on kuitenkin suunnitelmallisten ja harkittujen ratkaisujen ja niiden perustelujen lisäksi myös eettisiä valintoja ja päätöksiä tutkimuksen tekemisen arkisissa ja nopeasti vaihtuvissa tilanteissa (Guillemain & Gillam 2004, 264). Kerronnallisessa tutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät erityisesti haastateltavien kunnioittavaan ja arvostavaan kohtaamiseen, luottamuksellisen suhteen rakentamiseen sekä tilan ja ajan antamiseen heidän kerronnalleen. Pyrin rakentamaan haastattelutilanteissa ilmapiirin neutraaliksi ja turvallisiksi, jotta haastateltavat uskalsivat tuoda kokemuksensa esille autenttisesti. Pyrin olemaan sensitiivinen, kuuntelemaan ja kuulemaan haastateltavan kertomus, ja myös myötäelämään tilanteessa, jossa haastateltava kertoi vaikeista elämäntapahtumista.

Oman position arviointi on tärkeää kerronnallisessa tutkimuksessa. Tieto ja sille annettu arvo asemoituvat tilanteisiin ja minuun tutkijana, ja edelleen tilan-

teissa on läsnä oma subjektiivisuuteni (Rose 1997). Oma taustani ja kokemukseni ammatillisen oppilaitoksen opettajana liittyvät motivaatiooni ja kiinnostukseeni tutkittavaa ilmiötä kohtaan, ilmiön ymmärtämiseen ja tulkintaan. Olen ollut yli 20 vuotta mukana opiskelijavalinnoissa ja arvioinut koulutukseen hakijoiden motivaatiota, suuntautumista ja sitoutumista lähihoitajakoulutukseen. Pysin tutkimukseni aineiston hankinnassa, analysoinnissa ja tulkinassa tunnistamaan ja tiedostamaan omat ennako-oletukseni ja uskomukseni, jotta en kielteisessä mielessä ohjannut informanttien vastauksia ja jokaisen haastateltavan aito kokemus ja kertomus tuli kuulluksi ja ymmärretyksi.

Opettajan positiolla voi olla erilainen merkitys haastateltavalle kuin minulle itselleni. Oma asemani opettajana on voinut vaikuttaa siihen, ketkä ilmoittautuivat tutkimukseeni sekä haastateltavien kerrontaan. Huolehdin siitä, että en opettanut tai ohjannut haastateltavia heidän opinnoissaan haastattelutilanteiden jälkeen. Osa haastateltavista oli kuitenkin osallistunut ennen haastattelutilannetta opintojaksolleni ja useat haastateltavista ovat saattaneet olla tietoisia aiheista, joita opetan. Useimmat haastateltavista avautuivat kerronnassa ja kuvasivat haastattelussa avoimesti haavoittaviakin kokemuksiaan, ja niihin liittyviä tunteitaan ja ajatuksiaan. On mahdollista, että informantit kokivat minut ihmiseksi, joka ymmärtää, ja jolle he voivat turvallisesti ja luottamuksella kertoa elämänsä raskaista tapahtumista ja kokemuksista. Haastattelun jälkeen osa informanteista kuvasi, että haastattelutilanne oli ollut heille terapeutin kokemus.

Itse koen opettajan position merkitsevän vastuuta ja huolenpitoa opiskelijan mahdollisuudesta oppia ja kehittyä. Tunnistan kiintyneeni informantteihin. Heidän elämäntarinansa tulivat minulle ”iholle” ja heidän onnistumisensa elämässään on minulle merkityksellistä. Sidonnaisuudet työpaikkaan ja sen edustajiin sekä opiskeluyhteisöön vaikuttivat myös tutkimuksen tekemisen tapaan. Olen vastuussa siitä, että tulokset ovat totuudenmukaisia ja tutkimus on tehty huolellisesti ja tarkasti.

Olen tallentanut aineiston tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti siten, että aineisto ei vaarannu missään tutkimuksen vaiheessa (TENK 2012). Säilytän haastateltavien taustatiedot ja suostumuslomakkeet erillään litteoidusta aineistosta. Tallensin haastattelut äänitiedostoiksi ja tuhoan ne ohjeen mukaisessa aikataulussa tutkimukseni päätyttyä. Säilytän sähköisen aineiston salasanalla suojatulla työnantajani tarjoamalla henkilökohtaisella verkkoasemallani ja sähköisestä aineistosta tulostamani kirjallisen aineiston lukitussa kaapissa. Yksi informanteista perui haastattelun jälkeen osallistumisen tutkimukseen, minkä jälkeen tuhosin häntä koskevan aineiston.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni ensimmäinen tulosluku Tarinatyyppit ja tarinat vastaa tutkimuskysymykseen, miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta merkityksellistyvät aikuisten elämäntarinoissa. Luku sisältää aineistolähtöiset kuvaukset tarinatyypeistä sekä niihin sisältyvistä tarinoista. Kunkin tarinatyyppin ja siihen sisältyvien tarinoiden esittelyn päättää yhteenvetoluku, jossa koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-ammatinvalinnan merkitystä tarkastellaan suhteessa teoreettisiin käsitteisiin ja aikaisempiin tutkimustuloksiin.

Toinen tulosluku vastaa tutkimuskysymykseen, miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta rakentuvat aikuisten elämäntarinoissa identiteetin ja toimijuuden dynaamisten ja yhteen kietoutuvien kehitysprosessien kautta tarkasteltuna. Toisen tutkimuskysymyksen metodisina välineinä käytin siten identiteetin ja toimijuuden käsitteitä. Identiteetin jäsennyttä ja toimijuutta tarvitaan kaikessa uraan liittyvässä päätöksenteossa, mutta erityisesti niiden merkitys korostuu aikuisen urasiirtymässä, joka edellyttää itsetuntemusta, tietoa mahdollisuuksista, informaation prosessointiin ja päätöksentekoon liittyviä taitoja sekä metakognitiivisia taitoja (Sampson ym. 1992; Sampson ym. 1999). Kuvaan identiteetin ja toimijuuden yhteen kietoutunutta ja dynaamista kehitysprosessia kertojan sisäisten kokemusten ja kertojan kokeman ulkoisen todellisuuden, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden, verkoston ja yhteiskunnallisten rakenteiden välimaastossa ja hyödynnän tulosten kuvauksessa havaintoihin liittyviä teoreettisia käsitteitä ja aikaisempia tutkimustuloksia.

6.1 Tarinatyyppit ja tarinat

Kuvaan seuraavassa viisi erilaista tarinatyyppiä, joissa koulutushaun ja lähihoitaja-ammatinvalinnan merkitystä tarkastellaan ja jäsennetään osana elämäntarinaa, uran ja ammatillisen identiteetin kehitystä. Olen nimennyt tarinatyyppit lähihoitaja-ammatinvalintaan ja koulutushakuun liittyvän ydinmerkityksen mukaan: Aidon minuuden selkiytyminen, Merkityksellisyyden löytäminen, Päte-

vyiden hakeminen, Välttämättömän valinnan tekeminen ja Uraperinnön jatka-
minen (taulukko 6). Konkretisoin ja havainnollistan kutakin tarinatyyppejä siihen
sisältyvien yksilöllisten tarinoiden avulla kuvaten ja tulkiten tarinoista koulutus-
haun ja ammatinvalinnan yksilöllisiä merkityksiä.

TAULUKKO 6 Tarinatyypit ja tarinat

Tarinatyypit	Tarinat	Elämäkerrallinen ydinmerkitys
Aidon minuuden selkiytyminen	Henkinen työvoitto Vapaaksi Hyvän arjen puolesta	Kertoja tunnistaa jo lapsuudessa il- menneen tarpeen hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia. Minuudelle ja iden- titeetille uskollinen ammatillisen suuntautuminen ja sitoutuminen.
Merkityksellisyyden löytäminen	Ihmisen hyvinvointi Asiakaspalvelu Auttamistyö Konkreettista hyvää	Aikuisuudessa kriisin seurauksena koettu käännekohta ja arvomuutos. Kiinnostus ja halu tehdä merkityksel- listä työtä, auttaa ja tukea apua tar- vitsevia.
Pätevyyden hakeminen	Elämän vakauttaminen Oma visio	Aikuisuudessa työssä haasteellinen tilanne. Tutkinnon suorittaminen an- taa muodollisen pätevyyden, joka mahdollistaa omien tavoitteiden saa- vuttamisen.
Välttämättömän valinnan tekemi- nen	Yllättävä valinta Ulospääsy haastavasta työstä Käytännön sanelema Rauhallinen oma elämä	Aikuisuudessa kehittynyt ongelmatil- anne. Kertojan tehtävä jotain ongel- man ratkaisemiseksi, ja hän hakee koulutukseen ohjattuna tai ilman harkintaa.
Uraperinnön jat- kaminen	Verenperintö	Ammatinvalinta omaksuttu lapsuu- denperheessä vanhemmalta. Kertoja ei reflektoi tai pohdi ammatillista identiteettiään, kuten kiinnostustaan alalle.

6.1.1 Aidon minuuden selkiytyminen

Tarinatyypin Aidon minuuden selkiytyminen sai nimen tarinoita kuvaavan ai-
don ja todellisen minuuden etsintä- ja löytämisprosessista, ja lopulta aidolle it-
selle uskollisesta ura- ja ammatinvalinnasta. Tähän tarinatyyppeihin sisältyvät ta-
rinat alkavat lapsuudesta tai nuoruudesta, ja kertoja kuvaa, miten hänellä oli jo
lapsuudessa ”hoivavietti”, kiinnostus ja halu huolehtia apua ja tukea tarvitse-
vista ihmisistä, taipumus pitää heikompien puolta. Nuoruudessa kertoja ajautui
uralle, joka ei vastannut hänen kokemustaan aidosta itsestä, joten hän ei voinut
toteuttaa työssään aitoa minuuttaan.

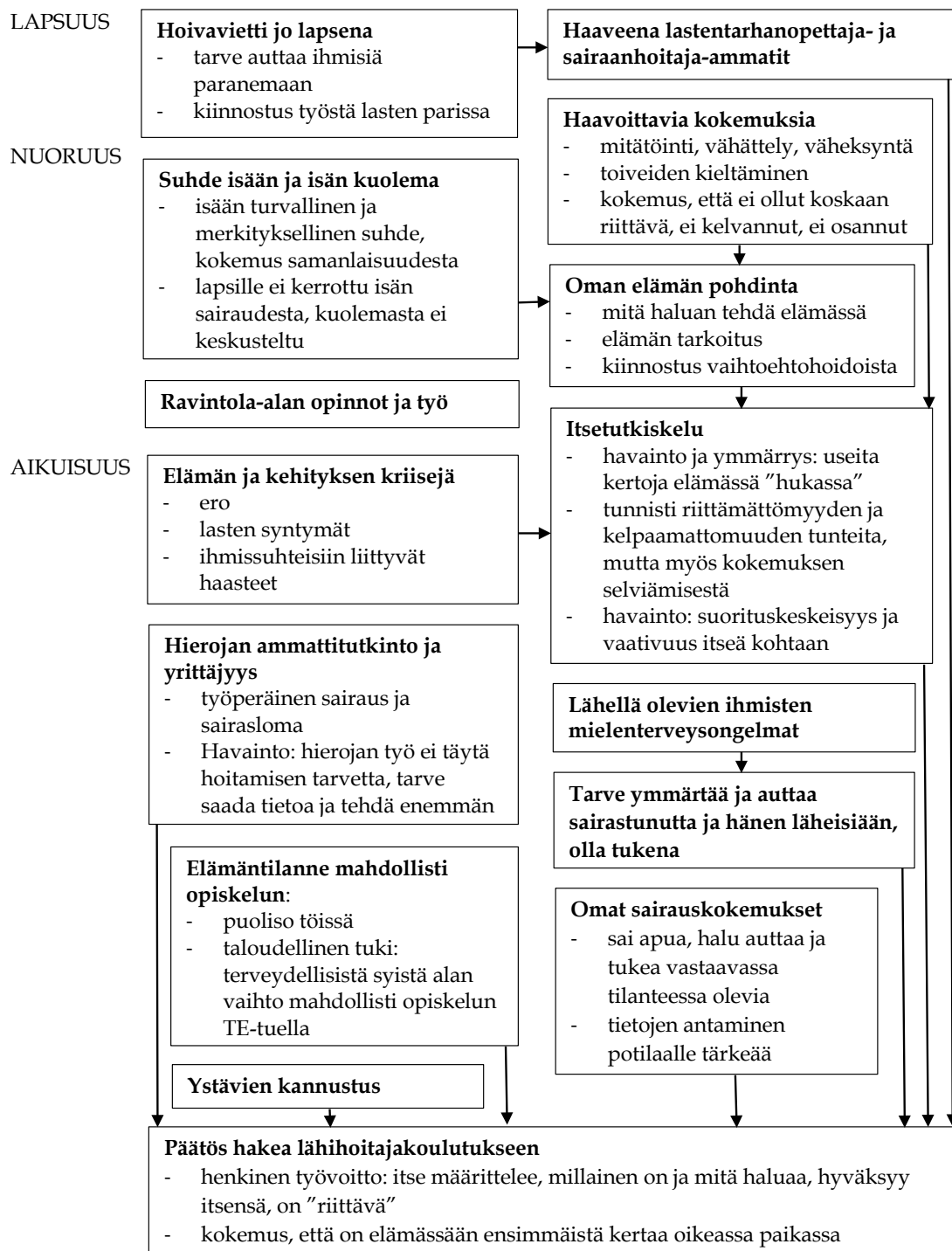
Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyypin sisältää kuormittavia elä-
mäntapahtumia, joiden seurauksena kertoja reflektoi ja pohtii ammatillista iden-
titeettiään. Tässä tarinatyypissä koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatin valin-
taan johtaa aktiivinen ja omakohtainen arviointiprosessi, jossa kertojat tunnistat-
vat ja tunnustavat haasteiden ja vastoinikäymisten jälkeen omat arvonsa, toi-
veensa ja tarpeensa, tekevät oman uravalintansa ja koulutushakupäätöksensä, ja
alkavat elää aidolle itselleen uskollista elämää. Tarinat ovat kasvutarinoita. Ko-
kemus aidon minuuden löytymisestä on kertojalle merkityksellinen. Siitä kertoo

se, että kertojat liikuttuvat kertoessaan elämästään ja selviytymisestään sekä oman sisäisen itsensä löytämisprosessista. Lähihoitaja-ammatin valinta on heidän elämäänsä ja identiteettiään vahvistava merkityksellinen päätös.

Nimesin tarinatyyppeihin kuuluvat tarinat koulutushaulla muodostuvan ydinmerkityksen mukaan. Nämä ovat Henkinen työvoitto, Vapaaksi ja Hyvän arjen puolesta. Henkinen voitto -tarinassa Taon uravalintaan vaikutti äidin ja tädin uskomukset hänelle sopivasta alasta ja työstä, ja Tao aikuisena itsensä tutkimisen kautta tunnisti ja ymmärsi halua tehdä hoiva- ja hoitotyötä. Vapaaksi -tarinan kertoja Martan traumaattinen kokemus ja sen tulkinta ohjasivat hänet uralle, jossa hän ei voinut toteuttaa omaa persoonallisuuttaan, kun taas Hyvän arjen puolesta -tarinan Lotan ammatinvalintaan vaikutti nuoruuden identiteetti- ja itsenäistymiskehitys.

6.1.1.1 Henkinen työvoitto

Taon tarinan juonta kuljettaa lapsuudessa alkaneet riittämättömyyden ja kelpaamattomuuden kokemukset, niiden tunnistaminen, ymmärtäminen ja kasvuprosessi. Sen seurauksena Tao määrittelee itse, millainen ihminen hän on, mitä hän haluaa elämässään tehdä, ja hyväksyy lopulta itsensä (kuvio 5).

KUVIO 5 Taon tarina: Henkinen työvoitto

Taolla oli jo lapsena tarve hoivata ja auttaa ihmisiä paranemaan, ja hän haaveili lastentarhanopettajan ja erityisesti sairaanhoitajan työstä. Tao kuitenkin koki, että voimakastahtoinen äiti ja sukulainen tekivät uskomuksillaan ja haavoittavilla kommentaillaan hänen haaveensa tyhjiksi:

He sano, et ei musta oo, eei [nimi] susta tuu ikinä kuule hoitajaa, ja eei, et sä oo sel-lainen, et sä pärjäisit siellä, ja et sä jaksaa lapsia päiväkodissa, ja. Sit se jotenkin var-

maa sinne pienen tytön alitajuntaa jäi aika voimallisesti se, et musta ei vaa oo hoitaja.

Taon äiti ja sukulainen olivat häntä kohtaan hyvin vaativia, ja vaikka hän pyrki tekemään, mitä häneltä vaadittiin, hän ei kokenut saaneensa äidiltään ja sukulaiseltaan hyväksyntää: hän ei ollut riittävä, hän ei kelvannut eikä hän saanut kiitosta. Merkittävä tapahtuma Taon elämässä oli isän kuolema hänen ollessaan nuori, mikä käynnisti oman elämän pohdintaprosessin siitä, mitä hän haluaa elämässään tehdä ja mikä on elämän tarkoitus. Isän kuoleman jälkeen Tao kiinnostui vaihtoehtoisista hoitomuodoista. Isä oli rakas, ja Tao koki, että hän ja isä olivat luonteeltaan samanlaisia, avoimia ja sosiaalisia. Isä sairasteli pitkään ennen kuolemaansa ja Tao kertoo, että hänellä oli, ja on yhä tarve saada tietoa, ja oli raastavaa, että heille lapsille ei kerrottu sairaudesta eikä kuolemasta. Äidin kanssa ei voinut keskustella aiheesta. Tao korostaa tarinassaan useita kertoja tiedon saamisen merkitystä.

Tao vaihtoi urasuunnitelmiaan useita kertoja. Lukion jälkeen Tao opiskeli ja työllistyi ravintola-alalle. Ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen hän pääsi terveydenhoitajakoulutukseen, mutta perui koulutuspaikan, koska lähisukulaisen puoliso tarvitsi yritykseensä työntekijän. Lopulta työ osoittautui liian raskaaksi yrityksen omistajan haastavan persoonallisuuden ja psyykkisten ongelmien vuoksi. Myöhemmin lasten syntymän jälkeen Tao kouluttautui hierojaksi, mutta ei terveydellisistä syistä voinut jatkaa toimimista hierojana. Tao myös pohtii, että hakiessaan hierojakoulutukseen hän ei riittävästi kuunnellut itseään:

Tietyllä lailla ei vastannu kuitenkaan sitä, täyttäny sitä mun hoitamisen halua.

Tao pohtii sairauden aikaisia kokemuksiaan. Saatuaan apua hän koki, että hän haluaa tukea ja auttaa vastaavassa tilanteessa olevia ihmisiä. Tuen antamisessa korostuu hänen mielestään oikeiden tietojen antaminen potilaalle.

Urakehityksen kuvauksen sijaan kertomuksessa korostuvat ihmissuhteisiin liittyvät haasteet ja elämän- ja kehityksen kriisit, kuten isän kuolema, parisuhteen päättyminen, ensimmäisen lapsen syntymä, uusperheessä lasten syntymät, haastava vuorovaikutus puolison entisen kumppanin kanssa, sekä näihin liittyvät riittämättömyyden ja kelpaamattomuuden tunteet, mutta myös kokemukset selviämisestä. Vaikka pärjäämisen ja selviämisen kokemukset vahvistivat Taon uskoa ja voimaa tehdä itse elämässä päätöksiä, hän havaitsi ja ymmärsi olleensa elämässään useita kertoja psyykkisesti hämmentynyt ja hukassa, tutki itseään, ja tunnisti itsessään suorituskeskeisyyden ja vaativuuden itseä kohtaan. Palattuaan lapsuuden haavoittaviin kokemuksiin Tao ymmärsi itseään, mutta myös äidin toimintaa.

et mä en osannu tehdä ikinä mitään oikein, ni se, et oli aika hukassa itsensä kanssa, että ei riittäny niinku kellekään mitenkään. [...] Ni lähtisin tutkimaan enemmänkin itseään, että mikä siellä mulla on se. Ja sihtän ne sieltä lähti nousemaan pintaan [itkettä] ne oman lapsuuden aikaiset asiat. Oon osannu myös antaa omalle äidille anteeks. Koska sen itsensä, minun tutkiskelun myötä mä ymmärsin, miksi mun äiti käyttäytyy niin kuin hän käyttäytyy.

Tao sai ymmärrystä omille tunteilleen ja ajatuksilleen. Oman minän tutkimista vahvasti kouluttautuminen ja perehtyminen vaihtoehtoisiiin hoitomuotoihin, jotka edelleen vahvistivat kiinnostusta ja halua tehdä hoitotyötä, ja toimia auttajana.

Ja niiden koulutusten tai opintojen myötä myös sit se oma käsitys siitä, että haluaa hoitaa, ja haluaa olla auttajana, ni vahvistu ja voimistu.

Koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatin valintaan vaikuttivat myös lähellä olevan ihmisen päihde- ja mielenterveysongelmat. Taolla on tarve ymmärtää psyykkisesti sairastuneen toimintaa ja tekoja. Hän pohtii kertomuksessaan sairastuneen lapsia, heidän rakkautta äitiään kohtaan ja lasten kärsimystä, ja hän haluaa auttaa lapsia, olla heille tukena ja turvana.

mä oppisin ymmärtämään häntä ja ymmärtämään hänen tekojaan, esimerkiksi []. Mutta hänen tekojaan myös hänen lapsia kohtaan. Ni se on ehkä yks. Ja sitten toinen on varmasti just se, että mä oppisin, tai just se, et pystyisin jollain keinoilla auttamaan myös näitä lapsia. [...] siillon jääny ne, mitä on jääny heille traumoja, ni ne on siellä. Tokihan niitä pystyy lieventämään. Mutta tota. Ehkä siinä on yks syy myös se, että mä ikään kuin saan itse ymmärryksen, vielä lisää ymmärrystä siihen, miksi hän toiminut niin kuin hän on toiminut. Tai miksi hän toimii edelleen niin kuin toimii.

Lopullisesti kouluttautumisen aikuisuudessa mahdollisti elämäntilanne ja taloudellinen tuki: puoliso oli työpaikka, Tao oli sairaslomalla, ja Taolla oli mahdollisuus kouluttautua lähihoitajaksi koulutusetuudella, koska Taon oli vaihdettava alaa terveydellisistä syistä. Myös ystävät kannustivat koulutushakuun. Lähihoitajakoulutus merkitsee Taolle henkistä työvoittoa: Tao määrittelee itse, millainen ihminen hän on, ja mitä hän haluaa elämässään tehdä.

Ehkä tota siinä mielessä, että se on mun ihan oma päätös. Et kukaan ei ole päättäny mun puolesta, että mä tuun tänne. Tietyllä lailla TE-toimisto ikään kuin valkkasi minulle alan, mutta silti se oli ala, mille mä oon ite halunnu. Niin ni tota. Se, että, että tota, antanu sen vahvistuksen siitä, että, että tota, mä voin oikeesti ite määritellä minäkäläinen mä olen, mitä mä haluan, ja tota. Et niinku se on ihan sama, mitä muut aattelee. Et sillä on enemmänkin itselle semmonen henkinen, tää on ollu sellanen henkinen työvoitto tietyllä lailla. Vaikka se ei oo niinku vaatinu hir, se ei vaatinu multa hirveetä ponnisteluja mieltä, että lähenkö, vai enkö, vaan se oli hyvin selkee, että totakai mä haen.

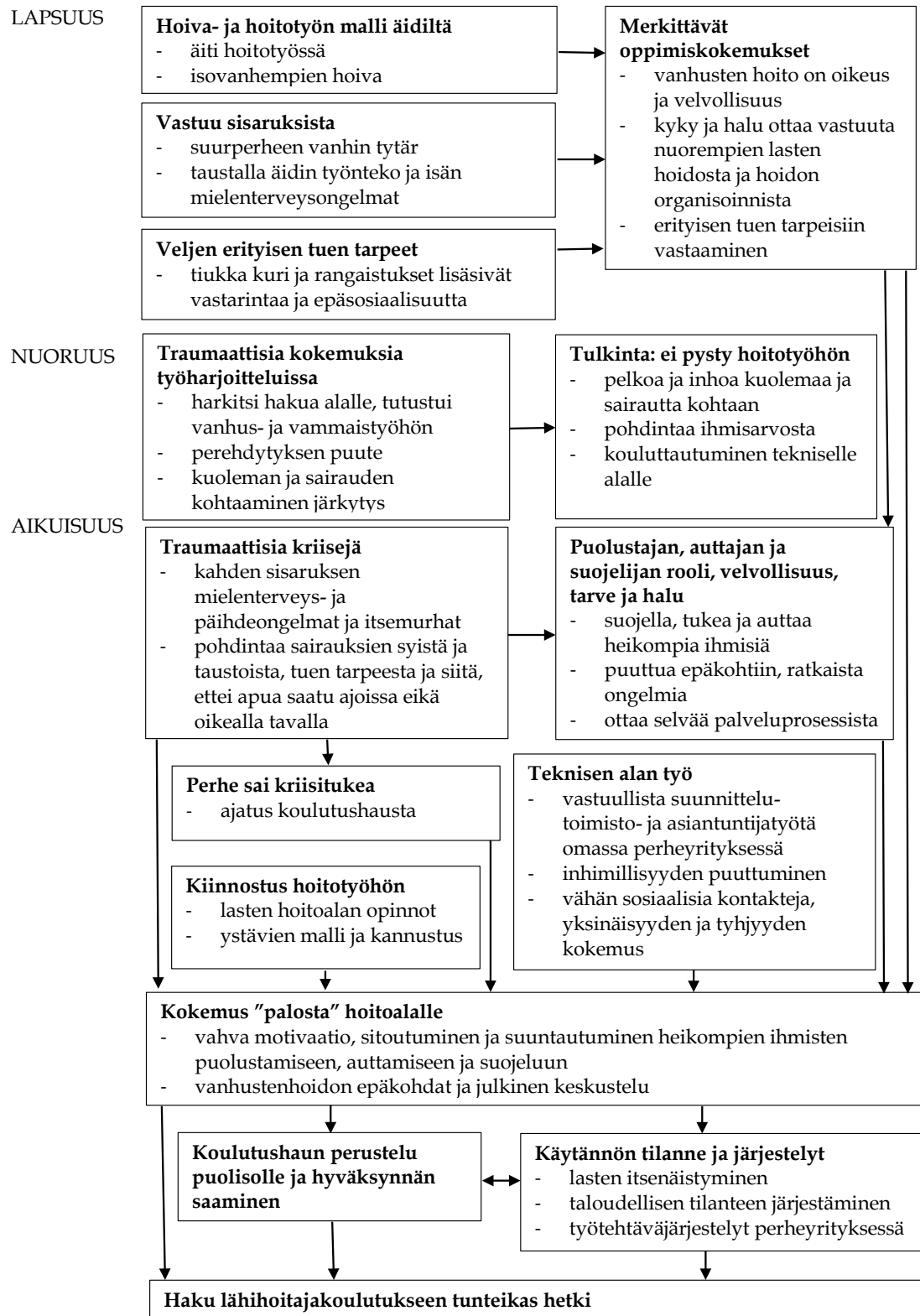
Koulutus tuo Taon elämään iloa ja valoa, kokemuksen, että osaa tehdä asioita oikein, että on ensimmäistä kertaa elämässään oikeassa paikassa.

Se [koulutus] tuo mulle iloa ja valoa. Se, että [itkee], tota näkee, että osaa tehdä jotain oikein. Ja niin, että toinen ihminen siitä tykkää. Ni se on ollu sellanen, mikä niinku, mikä on itelle ollu tosi tärkeitä. [...] elämänsä ensimmäisen kerran on [itkun sekasta naurua] kerran, niinku kerranki on oikeassa paikassa.

6.1.1.2 Vapaaksi

Martta ajautui aidolle ja todelliselle itselleen väärälle alalle traumaattisten kokemusten jälkeen kehittyneiden pelkojen vuoksi. Aikuisena raskaiden elämäntilanteiden jälkeen Martta ymmärsi, että on kieltänyt tarpeensa tehdä auttamis- ja

hoivatyötä, ylitti pelkonsa ja hakeutui ammattiin, jossa voi tehdä hoivatyötä (ku-
vio 6).

KUVIO 6 Martan tarina: Vapaaksi

Martta sai mallin hoitotyöstä äidiltään, joka työskenteli vanhusten hoitajana. Martta oppi, että hoitotyö, erityisesti vanhusten hoito on meidän ”oikeus ja velvollisuus”. Jo lapsuudessa suurperheen vanhimpana tyttärenä Martalla oli kyky ja halu ottaa vastuuta, ja hoitaa asioita. Martan isällä oli mielenterveysongelmia ja äiti oli työelämässä, joten asioiden organisointi ja sisaruksista huolehtiminen jäi usein hänen tehtäväkseen. Martta vei sisariaan äidilleen imetettäväksi, haki sisaruksia koulusta, seurasi ja havainnoi pitkäaikaissairaana sisarensa terveydentilaa. Hän myös seurasi, kuinka hänen veljensä ei saanut apua ja tukea erityisen tuen tarpeisiin, ja kuinka isän pitämä tiukka kuri ja rangaistukset eivät tuottaneet kasvatuksessa tulosta, vaan aiheuttivat vastarintaa, ja veli ajautui päihdekierteseen ja väkivaltaa ratkaisukeinona käyttävän ryhmän jäseneksi.

Traumaattiset kokemukset tapahtuivat Martan ollessa lukioikäinen. Hän harkitsi koulutushakua sosiaali- ja terveysalalle, ja tutustui vanhusten ja vammaisten hoitotyöhön. Vuodeosastolla tutustumisjakson aikana Martta joutui tilanteeseen, jossa ikääntynyt, heikkokuntoinen potilas kuoli. Potilas oli asunut huoneessaan useita vuosia liikkumatta huoneen ulkopuolella. Martta hoiti häntä tutustumisjakson aikana, ja yhtenä päivänä potilas oli ollut Martan häntä syöttäessä tavallista virkeämpi ja läsnä oleva, hymyili ja söi hyvin. Tilanteeseen tullut hoitaja oli näyttänyt Martalle potilaan jalkoja, joissa näkyi merkkejä verenkierron hidastumisesta, lautumia. Potilas kuoli sillä välin, kun Martta palautti astioita. Häntä ei perehdytetty tai valmisteltu tilanteeseen, ja vaikka kuolema oli odotettu eikä potilas näyttänyt kuolleena pelottavalta, tapahtuma järkytti alaikäistä Marttaa. Hän ei saanut työpaikalla tukea ja ohjausta kuoleman käsittelyyn. Jakson aikana Marttaa järkytti myös diabetespotilaan hoitotilanne. Hän kuvaa muistiin tallentuneita yksityiskohtaisia havaintoja, kokemuksia ja tunteita potilaan suihkutustilanteesta: pahalta haisevia syviä reikiä jaloissa, haavaumia, joissa jänteet näkyivät, ja joista vesi meni suihkutettaessa läpi. Hän kertoo, miten hän potilasta suihkuttaessaan itki, ja istui suihkutilan lattialla vaatteet märkänä, koska häntä heikotti niin, ettei hän voinut seistä, ja hän luuli, että vesi syövyttää reikiä isommaksi. Martta oli nuorena myös kesätöissä eri ikäisten kehitysvammaisten lasten parissa. Hän kertoo järkyttyneensä tilanteessa, jossa monivammaista lasta jouduttiin elvyttämään. Näiden kokemusten seurauksena Martta koki, ettei kykene tekemään hoitotyötä, ja päätti, ettei tule hakeutumaan hoitoalalle:

sillon mä päätin, et en ikinä hoitoalalle. Et musta ei oo tähän.

Martta kouluttautui tekniselle alalle, ja avioiduttuaan ja lasten synnyttyä työllistyi ensin isoon yritykseen koneen ohjaajaksi, ja siirtyi myöhemmin työhön perheyrikykseen. Työ oli yksinäistä ja vastuullista asiantuntija-, suunnittelu- ja toimistotyötä, jossa oli Martan kokemuksen mukaan liian vähän sosiaalisia suhteita ja sosiaalista kanssakäymistä. Martta kärsi.

Mulla oli vähä semmonen tyhjä olo, kun mulla jäi ihmiskontaktit liian vähälle. Ja sitte mä sanoin, että mä kärsin tästä, että kun mä oon paljon sosiaalisempi ja semmonen.

Raskaat elämäkokemukset aikuisuudessa liittyvät kahden sisaruksen itsemurhiin. Molemmilla sisaruksista oli taustalla mielenterveys- ja päihdeongelmia, joihin he eivät saaneet riittävästi apua ja tukea. Martta yritti saada toiselle heistä apua ja hoitoa siinä onnistumatta. Martta koki, että hoito ei ollut ajanmukaista, sisarusta kohdeltiin epäasiallisesti, ja hänen kokemuksiinsa suhtauduttiin välinpitämättömästi. Ajatus hoitajaksi kouluttautumisesta vahvistui noin 2–3 vuotta sisarusten kuoleman jälkeen, kun perhe sai kotiin kriisitukea. Martta kokee tehtäväkseen ja velvollisuudekseen puuttua epäkohtiin, erityisesti niiden ihmisten puolesta, jotka eivät itse jaksaa tai pysty tuomaan epäkohtia esille, viemään prosessia eteenpäin tai korjaamaan tilannetta. Martalle on tärkeää, että asiat etenevät, ja ne hoidetaan loppuun saakka. Tilanteen niin vaatiessa hän pystyy ottamaan vastuuta, puuttumaan ja antamaan ohjeita. Hän kertoo, että hänen tehtävänään on suojella ja varjella niitä ihmisiä, jotka eivät itse pysty tuomaan näkemyksiään esille.

Mun tehtävä ja rooli on niinkö [aa] suojella ja varjella niitä, jotka ei saa omaa ääntään kuuluviin. Ketkä on siellä heikoimpia.

Martalla oli ystäviä, joiden oma kokemus lähihoitajaopinnoista oli kannustava. Ajatus hakeutumisesta lähihoitajakoulutukseen vahvistui, mutta Martta oli valmis hakemaan koulutukseen vasta sitten, kun lapset olivat riittävän itsenäisiä ja pärjääviä. Myös työtehtävät piti suunnitella perheyrietyksessä siten, että opiskelu oli mahdollista, ja taloudellista tilannetta piti helpottaa laittamalla talo myyntiin. Martan piti saada hyväksyntä koulutushakuun puolisoilta. Pitkän suostuttelun jälkeen puoliso hyväksyi koulutushaun, ja Martta haki saman tien. Hakemuksen tekeminen oli tunteikas hetki.

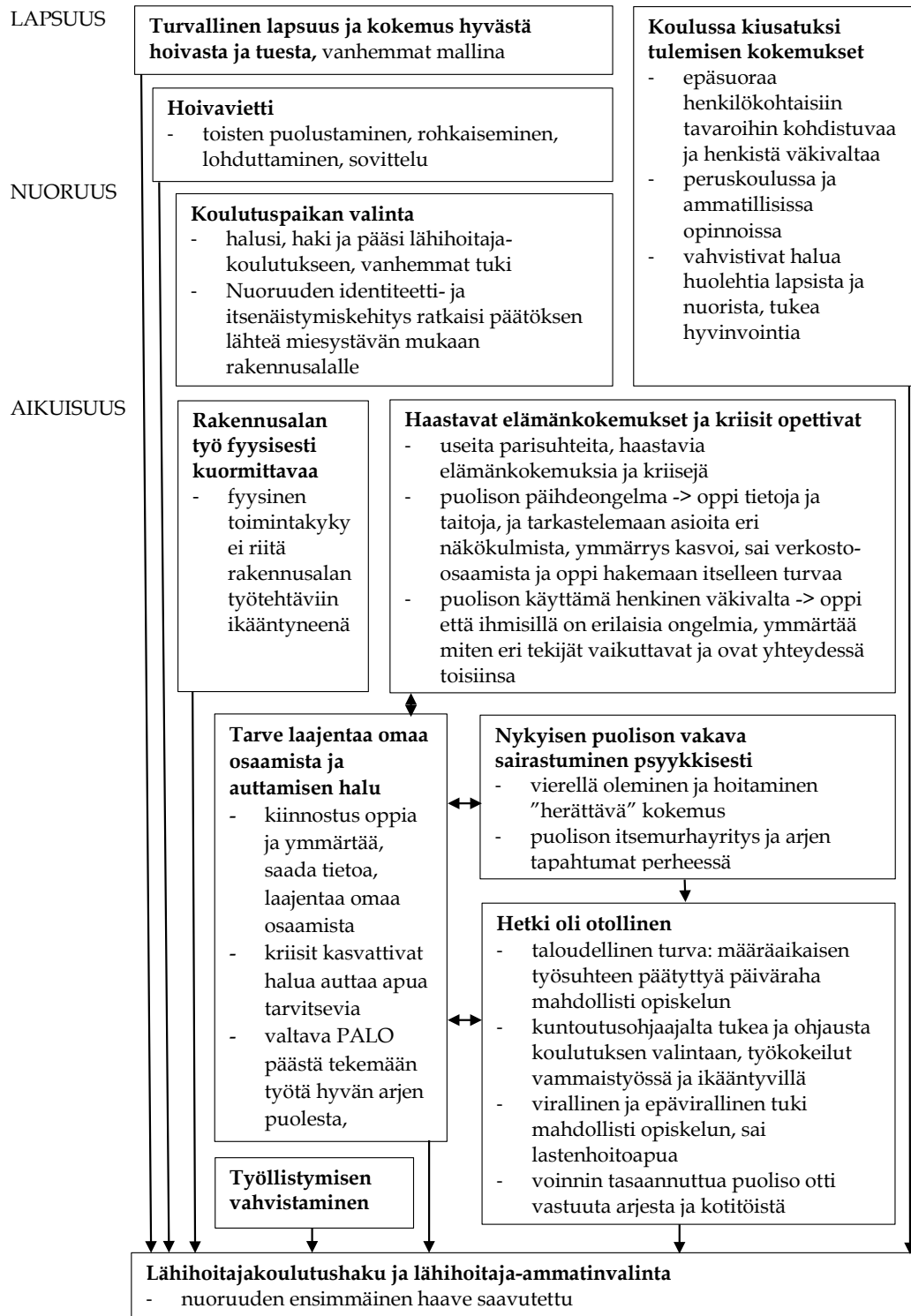
Mä olin aivan tiekkö hymy korvissa koko ajan [nauraa]. Se oli niinkö mieletön hetki.

Martta kokee palkitsevana sen, että hän voi auttaa, jonkun ihmisen tilanne helpottuu, ja hän saa kiitosta avusta ja kauniista sanoista. Martta kokee ihmisten auttamistyön kutsumustyönä, jota ei voi toteuttaa omassa perheyrietyksessä. Teknisen alan yritysmaailma on kylmää bisnestä, josta puuttuu inhimillisyys, ja sen vuoksi Martta kaipaa sosiaali- ja terveysalan työtehtäviin. Hänellä on oman kokemuksensa mukaan hoivavietti, jota hän ei voi toteuttaa nykyisessä työssään, eikä myöskään äitinä omien lasten kasvettua isoiksi. Martta pohtii, että hänellä on ollut aina tarve tehdä auttamis- ja hoivatyötä, mutta hän on kieltänyt tarpeensa ja itsensä nuoruudessa koettujen järkyttävien tapahtumien ja kokemusten vuoksi. Hyväksyttyään tarpeensa tehdä hoivatyötä Martta kokee vapautuneensa.

Mä luulen, että se on ollu mulla jo sillon, se on ollu koko ajan siellä taustalla. Mutta mä oon koko ajan väkiste painanu sitä alas. Et mä oon niinkö. Mä luulen, että nyt mä pääsen toteuttamaan sitä. Mulla on semmonen, vähä niinku semmonen tunne, että nyt mä pääsen vapaaks. Tiekkö semmonen tunne. Mä en osaa selittää, mutta se on. Et se on ollu mulla aina.

6.1.1.3 Hyvän arjen puolesta

Lotan tarinassa Hyvän arjen puolesta Lotta tekee nuorena itsenäistymiskehityksen keskellä päätöksen hakea lähihoitajakoulutuksen sijasta rakennusalan koulutukseen, ja raskaiden elämänvaiheiden ja -kokemusten jälkeen palaa aikuisena alkuperäiseen suunnitelmaansa tekemään työtä hyvän arjen puolesta (kuvio 7).

KUVIO 7 Lotan tarina: Hyvän arjen puolesta

Lotta sai vanhemmiltaan mallin toisen ihmisen tukemiseen ja hoivaamiseen. Hänellä oli jo lapsena hoivavietti, mikä näkyi esimerkiksi siinä, kuinka hän puolusti sinnikkäästi pikkuveljeään, sovitteli riitoja, lohdutti, rohkaisi ja auttoi vertaisiaan. Kouluaikaiset kiusaamiskokemukset ovat vahvistaneet halua pitää huolta lapsista ja nuorista, ja tukea lasten ja nuorten hyvinvointia. Peruskoulun jälkeen Lotta halusi opiskella lähihoitajaksi. Vanhemmat pohtivat yhdessä Lotan kanssa hänen ammatinvalintaansa ja tukivat päätöstä. Lotta haki ja pääsi lähihoitajakoulutukseen, mutta ei ottanutkaan haluamaansa opiskelupaikkaa vastaan, vaan lähti ensimmäisen miesystävänsä matkassa toiselle paikkakunnalle rakennusalan ammatilliseen koulutukseen. Hän ei ajatellut tai harkinnut lainkaan päätöksen sisältöä, ammatinvalintaa ja koulutushakua rakennusosalalle. Päätökset miesystävän mukaan lähtemisestä ja koulutusvalinnasta liittyivät Lotan mukaan oman identiteetin etsintään, ehkä myös itsenäistymiseen. Lotta kuvaa, että päätös oli aidosti ensimmäinen itsenäisesti tehty omaa elämää koskeva päätös, ja hänen oli seurattava, mitä päätös tuottaa ja mihin se johtaa.

siinä oli käytävä sit semmonen nuoren ihmisen oma ympyrä. Nii, ehkä se oli niinku itsenäistymistä, mut semmonen niinkun tavallaa kattoo, että mihin se niinkun ensimmäinen oma, niinku aidosti tavallaa omaa elämää koskeva päätös tavallaa niinku, mi, mitä se niinku tuottaa. Mihin se johtaa. Et eh, ehkä siinä vielä tavallaa kuitenkin etsi sitä omaa itseänsä.

Lotta valmistui rakennusalan ammattiin. Hänellä alkoi elämänvaihe, jolloin hänen parisuhteensa vaihtuivat useaan kertaan 3–4 vuoden välein. Valmistuttuaan Lotta erosi ensimmäisestä miesystävästään, tapasi uuden miehen, muutti toiseen maakuntaan, ja toimi siellä esimiestehtävissä toisella alalla muutaman vuoden. Elämänvaihe oli raskas ja haastava puolison alkoholismien ja velkaantumisen vuoksi, mutta hän kertoo oppineensa tietoja ja taitoja, hahmottavansa verkostoja, ja ymmärtävänsä asioita eri tavalla, tarkastelevansa asioita eri näkökulmista, oppineensa hakemaan turvaa. Lotta erosi, muutti, ja palasi fyysisesti kuormittaviin rakennusalan töihin. Seuraavassa parisuhteessa puoliso käytti henkistä väkivaltaa, alistui ja oli uskoton. Väkivaltainen avioliitto oli kestänyt viisi vuotta, kunnes Lotta erosi. Raskaat ja haasteelliset kokemukset eivät ole vähentäneet auttamisen halua, vaan ovat päinvastoin kasvattaneet sitä. Lotta on huomannut, että erilaisilla ihmisillä on erilaisia ongelmia, ja ymmärtänyt miten eri tekijät vaikuttavat ja ovat yhteydessä toisiinsa, ja nämä huomiot ovat vahvistaneet hänen motivaatiotaan ja suunnitelmaansa tehdä työtä, jossa hän pystyy auttamaan apua tarvitsevia, olemaan heidän tukiverkostossaan.

Ja mulla on, siis se auttamisen halu on jotenki niin vahva, et kyllä mä oon niinku kaikkia ihmisiä pyrkinyt tavallaa ainaki jollain asteella aina elämäni varjossa niinku auttamaan. Että vaikka en nyt en aina oo sillai onnistunu, mutta kyllä ainaki aina oon niinku yrittäny opastaa, ja hakea tavallaa niitä keinoja, millä niinku olla tukena, tukena ja kattoo, et onko niinku muutoksiin mahdollisuutta

Vuoden kuluttua väkivaltaisen suhteen päättymisestä Lotta tapasi nykyisen puolisonsa. Kiinnostus alanvaihtoa ja uudelleen koulutusta kohtaan liittyi puolison mielenterveysongelmiin. Puoliso ei päässyt sairaalahoitoon, ja kaikkein pysäyt-

tävimä oli psykoosissa olevan puolison vierellä oleminen ja hoitaminen. Lotta halusi oppia ymmärtää sairautta.

Alko semmonen valtava niinku, mites mä nyt sanosin, tiedonjano tavallaa.

Puolison sairastumisen myötä perhe sai epävirallista ja virallista tukea, ja voinnin tasaannuttua puoliso pystyi myös ottamaan vastuuta kodinhoidosta ja arjesta. Määräaikaisen rakennusalan työsuhteen päätyttyä ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha toi taloudellista turvaa ja toimeentulon, mikä mahdollisti Lotan opiskelun. Hetki oli otollinen opiskelun aloittamiselle, ja päätös oli tehtävä. Lotta halusi saada tukea ja vahvistusta omille ajatuksilleen ja ratkaisulleen, ja hakeutui keskustelemaan ja suunnittelemaan tulevaisuuttaan kuntoutusohjaajan kanssa. Työkokeilussa kehitysvammaisten asumisyksikössä Lotalle vahvistui kiinnostus tehdä hoiva- ja hoitotyötä kehitysvammaisten parissa ja tukea mahdollistaa heille hyvä arki.

heräs kehitysvammasten niinku kanssa toimiessa ni semmonen ääretön palo päästä niinku heidän kanssa tekemään työtä. Hyvän arjen puolesta.

Lotta suoritti oppisopimuksella kehitysvamma-alan ammattitutkinnon, ja valmistuttuaan jatkoi lähihoitajakoulutukseen, joka parantaa ja laajentaa omaa osaamista ja parantaa mahdollisuuksia työllistyä.

Nyt on tavallaa saanu niinkun, miten mä sanosin, ympyrän suljettua, et tavallaa se, mikä on ollu se ensimmäinen haave sillon nuoruudessa, ni se on tavallaan nyt saavutettu.

6.1.1.4 Yhteenveto tarinatyyppistä

Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä kertojat olivat siirtyneet omaaloitteisesti kokonaan toiselle alalle ja ammattiin. He reflektoivat kerronnassa minuuttaan ja tunnistivat jo lapsuudessa ilmenneen tarpeen hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia, mikä vaikutti koulutukseen hakeutumiseen. Koulutushaku merkitsi kertojalle siis hakeutumista urapolulle ja työhön, josta hän oli haaveillut jo lapsena ja nuorena.

Kertomukset ovat kasvutarinoita. Kasvutarinassa (Hänninen & Koski-Jännes 1999, 1841–1843) kertoja kuvaa, kuinka hän ei aikaisemmin tunnistanut omia tarpeitaan ja toiveitaan tai kielsi ne. Henkinen työvoitto -tarinassa Tao kuvaa, miten hänen tunteensa ja toiveensa jätettiin lapsuudessa huomiotta ja hän oppi miellyttämään aikuisia tullakseen hyväksytyksi. Vapaaksi -kertomuksen Martta kielsi aidot tarpeensa traumaattisen kokemuksen seurauksen. Hyvän arjen puolesta -tarinassa kertoja kuvaa ajautumista alistaviin ja hyväksikäyttäviin suhteisiin. Toipumisen mahdollistaa prosessi, jossa kertoja tunnistaa ja hyväksyy itsensä, saa kosketuksen omiin ajatuksiinsa ja tunteisiinsa ja vahvistaa toimijuuttaan, alkaa toteuttamaan omia tavoitteitaan (Hänninen & Koski-Jännes 1999, 1841–1843). Päätös hakeutua koulutukseen sai voimaa ja vahvuutta oman aidon minuuden tunnistamisesta ja hyväksymisestä sekä toteuttamisesta. Oman minuuden tunnistaminen ja tunnustaminen oli kertojille niin merkityksellinen ko-

kemus, että he liikkutuivat tai itkivät kuvatessaan koulutushaun ja ammatinvalinnan tarkoitusta ja merkitystä heille itselleen.

Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä koulutushaun ja ammatinvalinnan perusteena on itsetuntemuksen ja aidon minuuden toteuttaminen, ilmaisullinen individualismi (Bellah ym. 1996; Korhonen & Niska 2022, 59–62). Korhosen ja Niskan (2022, 60–61) tutkimuksessa ilmaisullista individualismia hyödyntävien opiskelijoiden tavoitteena korostui onnellisuus ja oman paikan löytäminen työelämässä. Kuten Korhosen ja Niskan (2022, 60–61) tutkimuksessa, myös Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä opiskelijoiden valinnat pohjautuivat aitoon kiinnostukseen alasta, ja lähihoitaja-ammatinvalinta rakensi kertojalle kuvaa itseä toteuttavasta toimijasta.

Tarinoissa kertojat kuvasivat valtavaa sisäistä paloa ja intohimoa tehdä auttamis- ja hoitotyötä. He kokivat toisen ihmisen auttamisen sisäisesti palkitsevaksi ja motivoivaksi. Esimerkiksi Martta kuvaa, että hän kokee onnistuneensa, kun autettavan tilanne tai vointi helpottuu. Auttaminen vastaa kertojien omia arvoja ja he ovat siitä aidosti kiinnostuneita (Deci & Ryan 2000, 233). Keskeistä tarinoissa on myös toisille hyvän tekemisen kokeminen merkityksellisenä. Kertojat kuvasivat, että he haluavat palvella toisia ihmisiä ja edistää yhteistä hyvää. Tarinatyyppissä korostuu kutsumustyö (*calling/vocation at work*), jonka keskeiset elementit ovat kokemus sisäisestä palosta (*transcendent summons*) työtä kohtaan, kokemus työn henkilökohtaisesta merkityksellisyydestä (työ on sisäisesti palkitsevaa ja sillä on arvokas päämäärä) sekä kokemus työn sosiaalisesta arvosta (keskeistä on muiden ihmisten auttaminen ja hyvän tekeminen toisille) (Duffy ym. 2018, 424–426; Mauno 2022, 88). Kertojat kokevat, että lähihoitajan työssä he pääsevät toteuttamaan kutsumustyötään, ja he kuvaavat eri sanoin, miten tavoitteen toteutuminen tuo heille onnellisuuden kokemuksia ja tunteita. Martta koki vapautuneensa. Tao puolestaan kuvasi, että koulutus tuo hänelle iloa ja valoa, kokemuksen siitä, että osaa tehdä asioita oikein ja on ensimmäistä kertaa oikeassa paikassa. Tutkimukset osoittavatkin, että mahdollisuus tehdä työtä kutsumuksen mukaan on palkitsevaa ja lisää työntekijän voimavaroja ja hyvinvointia (Duffy ym. 2018, 423–439; Mauno 2022, 101).

Kertojat kuvasivat tarinoissaan kutsumuksen rakentumista monivaiheisena prosessina, joka on saanut alkunsa jo lapsuudessa. Tarinatyyppissä kertojat kuvaavat haasteita, joiden myötä he ajautuivat nuoruudessa alalle, joka ei ollut kertojan kokemuksen mukaan yhteensopiva kertojan identiteetin, minäkuvan tai arvojen kanssa (Caplan 1987, 248–267). Aikaisemmassa ammatissa työtehtävät koettiin kuormittavana ja työnkuvan ja minäkuvan välillä oli epäsuhda (*misfit*). Kertomukset sisälsivät myös kuormittavia ja traumaattisia kokemuksia, kuten läheisen kuolema, itsen tai läheisen vakava sairastuminen. Tarinatyyppissä yhteistä oli haavoittavien tapahtumien kasautuminen ja toistuminen elämänkuluksissa (Kuusela ja Saastamoinen 2022, 218–242), joiden seurauksena kertojat pysähtyivät refleктоimaan ja arvioimaan elämäänsä ja identiteettiään. Suuntautuminen ja sitoutuminen sosiaali- ja terveysalan työhön näyttäytyi tarinatyyppissä syvällisinäkin pohdintoina ammattilaisen osaamistarpeista ja ammatillisesta toiminnasta. Kertojien elämänhistoria ja ammatillinen ja humaani kasvu kietoutuivat

vat yhteen, kun kertojat kuvasivat haavoittavien elämäkokemustensa pohjalta ajatuksiaan tulevien asiakkaidensa aidosta kohtaamisesta ja kokonaisvaltaisesta hoidosta (Wallin 2012, 16–17). Tarinatyyppissä tuli esille myös reflektiivistä ammatillisuuden kerrontaa (Wallin 2012, 17–18) suhteessa alan arvopohjaan, työntekijöiden ammatillisen osaamisen sekä asiakaslähtöisen työn kehittämiseen.

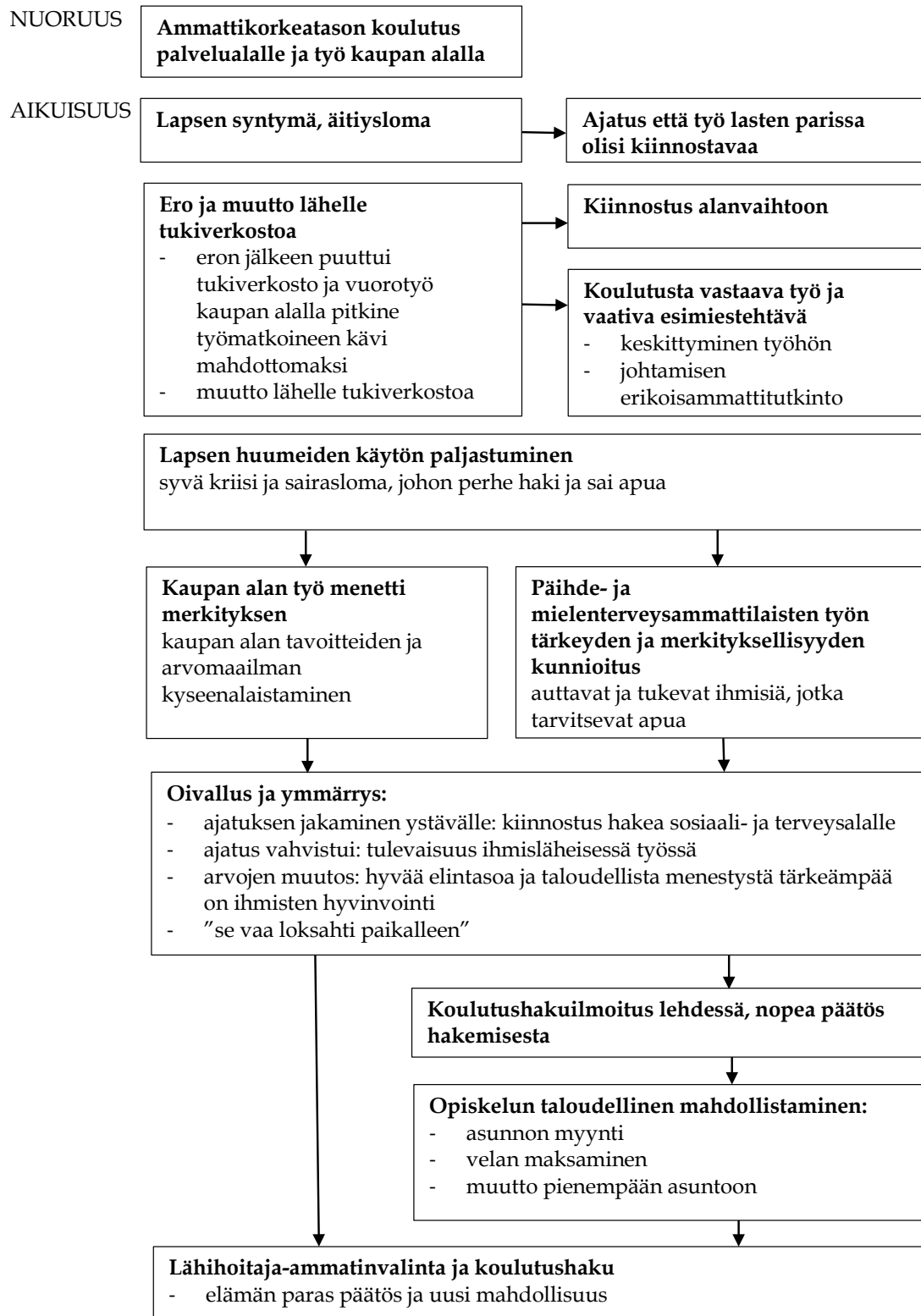
6.1.2 Merkityksellisuuden löytäminen

Tarinatyyppi Merkityksellisuuden löytäminen kuvaa, kuinka päätös hakeutua lähihoitajakoulutukseen ja lähihoitajatyöhön syntyy ja kehittyy aikuisuudessa oivalluksen ja reflektoinnin seurauksena. Ammatillinen identiteetti selkeytyy aktiivisen konstruointiprosessin tuloksena, ja kertojilla on vahva sisäinen motivaatio hakeutua lähihoitajakoulutukseen, suorittaa lähihoitajatutkinto ja tehdä arvokkaaksi kokemaansa lähihoitajan työtä. Erotuksena Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppiin Merkityksellisuuden löytäminen -tarinatyyppissä ammatinvalintaa ei perustella jo lapsuudessa esiintyneellä tarpeella ja halulla hoivata ja huolehtia, ”hoivavietillä”.

Kertojat kuvaavat, miten he pohtivat ja arvioivat elämäänsä ja sen tapahtumia, ja tarkastelevat oman identiteetin kehitystä, kuten arvojen ja näkemysten muutosta, ja pohdinnan keskiössä on omaan identiteettiin liittyvien teemojen rinnalla työhön ja sen merkityksellisyyteen liittyvät teemat. Nimesin tarinat sen mukaan, mikä lähihoitajan työssä korostuu merkityksellisenä valintakriteerinä ammatinvalinnalle ja koulutushakupäätökselle kertojan elämäntarinassa. Ritva kokee tärkeäksi edistää ihmisten hyvinvointia, Tarja haluaa tehdä asiakaspalvelua sydämellä, Mirrku haluaa tehdä auttamistyötä mielenterveys- ja päihdeongelmaisten parissa ja Mikalle tärkeää on saada aikaan konkreettista hyvää.

6.1.2.1 Ihmisten hyvinvointi

Ritvan tarinassa lapsen huumeiden käytön paljastuminen pysäyttää Ritvan elämän. Perheen saatua apua Ritva kokee, että hänen työnsä kaupan alalla ei ole tärkeää, ja sen sijaan mielenterveys- ja päihdetyön ammattilaiset, jotka tukevat ja auttavat apua tarvitsevia, tekevät arvokasta ja merkityksellistä työtä. Ritva oivaltaa, että hän haluaa tehdä ihmisläheistä työtä (kuvio 8).

KUVIO 8 Ritvan tarina: Ihmisten hyvinvointi

Valmistuttuaan ammattikorkeakoulusta palvelualalle Ritva muutti Etelä-Suomeen, ja työllistyi kaupan alalle. Ritva sai lapsen, ja äitiyslomalla mielessä kävi ajatus, että työ lasten parissa voisi olla kiinnostavaa. Lapsen ollessa 2-vuotias

Ritva erosi, ja jäi lapsensa kanssa kahden. Perheellä ei ollut Etelä-Suomessa tukiverkostoa, ja kun lapsi aloitti koulun, vuorotyö kaupan alalla pitkine työmatkoineen osoittautui mahdottomaksi. Niinpä Ritva muutti lapsensa kanssa lähelle tukiverkostoa toiseen maakuntaan, ja alkoi etsiä töitä. Työvoimatoimistossa Ritva kertoi työvoimavirkailijalle, että hän haluaisi tehdä jotain muuta kuin kaupan alan työtä, ja selvittää, mikä ala hänelle sopisi. Omaa koulutusta vastaava esimiestehtävä kuitenkin löytyi, ja Ritva keskittyi tukiverkostojensa tuella vaati-vaan esimiestyöhön.

tein ihan älyttömästi töitä, älyttömän pitkiä työpäiviä

Ritva suoritti työn ohessa Johtamisen erikoisammattitutkinnon, mutta ei kokenut opiskelua motivoivaksi. Lapsen ollessa yläkouluikäinen Ritvalle paljastui, että hänen lapsensa käyttää huumeita. Tilanne kriisiytyi, ja perhe haki ja sai apua. Ritva koki, että kriisissä hänen työnsä menetti merkityksen. Oma työ ei enää motivoinut, mutta muutkaan avoinna olevat kaupan alan työpaikat eivät kiinnostaneet. Ritva kyseenalaisti kaupan tavoitteen saada ihmiset ostamaan enemmän tuotteita.

tuli se, että niinkun, että tässä ei oo niinku, minun työssä ni ei oo oikeestaa mitää järkee. Että täähän on tämmöstä laatikkojen siirtelyä. Et ei tää oo tärkeätä. [...] Et mä koin jotenkin semmosta, et mä niinku, et niinku tää entinen työ, että niinku, et täällä mä niinku, et kaikista tärkeintä on saaha vaan tavaraa paikalle hyllyy hirveetä vauhtii, että sit ihmiset ostas ja ostas enemmän

Sen sijaan Ritva ihaili perhettä auttavien ja tukevien päihde- ja sosiaalialan ammattilaisten tärkeää ja merkityksellistä työtä.

ni mä jotenki ihailin niitten työtä. Ja tota noin, ni. [...] ni niinku jotenki tuli semmonen, et nää tekee niinku ihan älyttömän tärkeätä työtä. Että niinku, et oma työ tuntu iha niinku semmoselta mitättömältä. Et tuli vaa, et niinku tää on ihan älyttömän tärkeätä työtä, mitä tehää niinku sit ihmisten kanssa, jotka on niinku, jollai on joku niinku, jotka on pulassa, jollain tavalla tarttee apua

Lapsen ja perheen tilanteen kriisiytyessä Ritva jäi sairauslomalle. Sairasloman aikana työkaveri haki Ritvaa usein lenkille, minkä aikana he juttelivat tekemisistään ja ajatuksistaan. Yhden keskustelun aikana Ritva sanoi ensimmäisen kerran ääneen, että hän haluaisi hakea lähihoitajakoulutukseen, ja pohti, miten koulutukseen haetaan. Palattuaan töihin ajatus vahvistui.

se vaa niinku jotenkin lokshti tosi niinku sillei paikalleen

Ritva ymmärsi, että hän ei halua enää tehdä kaupan alan työtä, vaan hänen tulevaisuutensa on ihmisläheisessä työssä. Ritva kertoo, että hänen arvonsa muuttuivat. Hänelle ei ollut enää tärkeää saada hyvää palkkaa, vaan hän uskoi siihen, että hän pärjää pienemmillä tuloilla. Hyvää elintasoja tärkeämmäksi arvoksi tuli ihmisen hyvinvointi.

Mä haluan niinku jotain niinku ihmisläheistä työtä. [...] tuli nää huumekeuviot ynnä muut, ni sit se niinkun sysäs siihen, että mä rupesin. Niinku tavallaa ne arvot meni

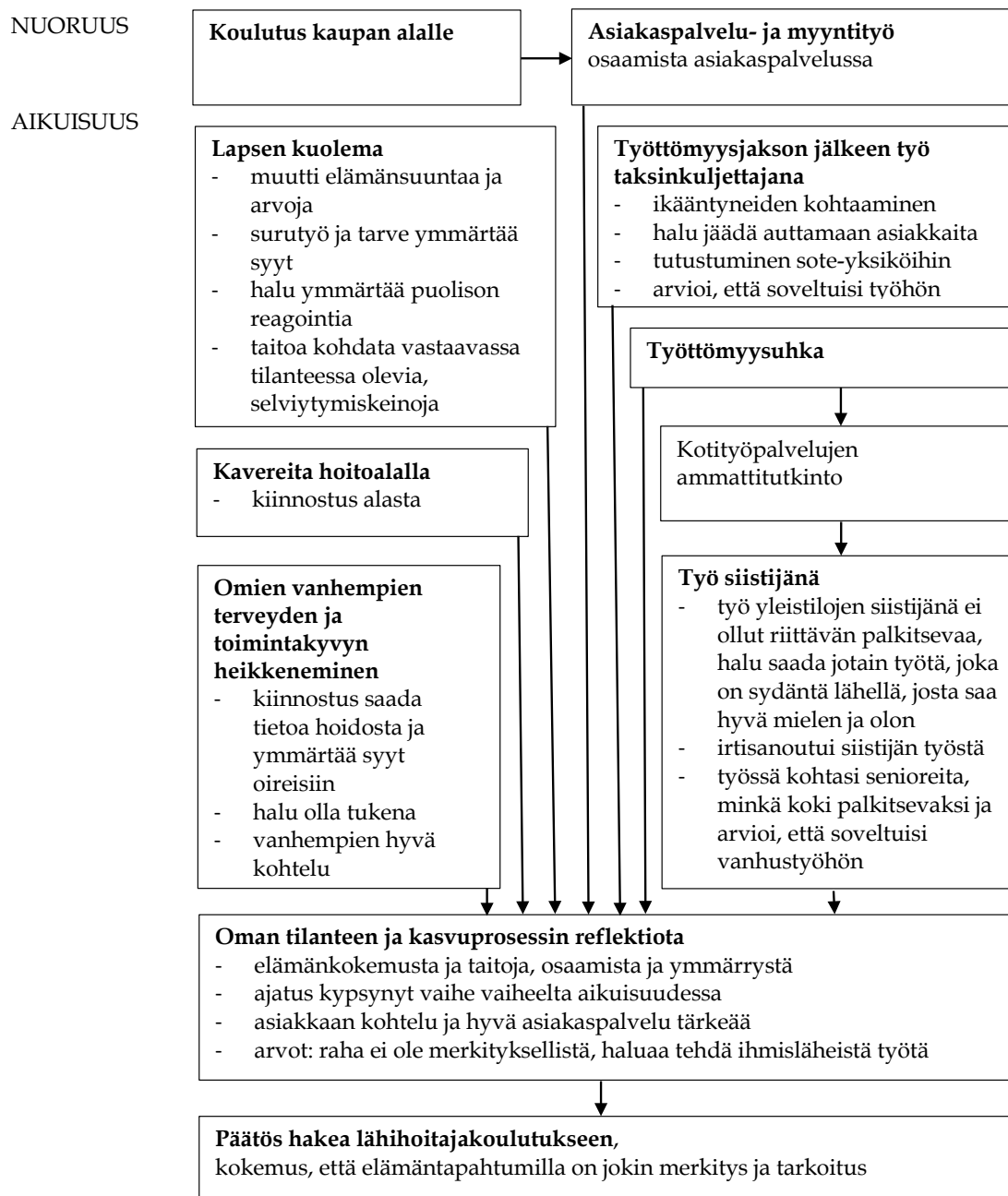
jotenki, että [...] Ne arvot. Et siis ei ollu enää niinku tärkeetä saaha niinku isoo palkkaa. Et niinkö, että mä aattelin, että tässä oo niinku mitää, mitää järkee, että, että niinku että, että jos kaikki muutki pärjää, ni kyllähän minäkin pärjään [painottaa sanomistaan kopauttamalla sormella useita kertoja pöytään] [...] pienemmällä palkalla. [...] No siihen tuli tilalle siis se, niinku tavallaa se ihmisten hyvinvointi. Ja siis sellainen on niinkun ihan tosi paljon tärkeempää.

Nähtyään koulutushakuilmoituksen lehdessä päätös hakea lähihoitajakoulutukseen syntyi nopeasti. Ritva myi asuntonsa ja maksoi velkansa pois, ja muutti pienempään asuntoon, jotta pystyi taloudellisesti aloittamaan opiskelun sosiaali- ja terveystieteiden alalla. Ritva kokee, että päätös hakea lähihoitajakoulutukseen oli oikea.

Musta tuntuu tällä hetkellä siltä, että mä oon tehny iha maailman parhaan päätöksen.

6.1.2.2 Asiakaspalvelua sydämellä

Tarjan tarinassa oman lapsen kuolema muuttaa elämänsuuntaa ja arvoja. Päätös hakea lähihoitajakoulutukseen kypsyy vaihe vaiheelta aikuisuudessa oman elämänsuunnan ja -tilanteen, uran ja ammatillisen kehityksen arviointiprosessin jälkeen (kuvio 9).

KUVIO 9 Tarjan tarina: Asiakaspalvelua sydämellä

Tarja aloittaa kertomuksensa sanomalla, että hänen lapsuutensa tai nuoruutensa eivät ole vaikuttaneet lähihoitajakoulutuksen ja -ammatin valintaan. Ajatus hakea lähihoitajakoulutukseen kypsyi Tarjan mukaan viimeisten kuuden vuoden aikana.

Niin siis varmaan, että [naurahtaa] lapsuus ei oo niinkun nyt vaikuttanu tähän millään lailla. Eikä, eikä sitten nuoruus. Tää on tullu niinkun ihan tässä, varmaan viimeisten kuuden vuoden aikana pikkuhiljaa uudestaan, tavallaan mä oon kypsyneet tähän ajatukseen, että mitä jos minusta tulisikin lähihoitaja.

Lukion jälkeen Tarja opiskeli ja valmistui merkonomiksi, suuntautui asiakaspalvelu- ja myyntityöhön kaupan alalle, ja oli alan tehtävissä noin kymmenen vuotta. Tarja perusti perheen ja sai ensimmäisen lapsensa. Tarja kertoo, että ensimmäinen ajatus lähihoitaja-ammattista liittyy ehkä hänen toisen lapsensa kuolemaan. Lapsen kuolema muutti Tarjan elämänsuuntaa ja arvoja. Vauva syntyi täysaikaisena ja terveenä, mutta kuoli synnytyksen jälkeen noin viiden tunnin ikäisenä. Kokemus oli järkyttävä ja rankka, ja aika lapsen kuoleman jälkeen oli kauheaa ja kaoottista. Tarja olisi halunnut ymmärtää, mitä ja miksi näin tapahtui ja olisiko joku voinut tehdä jotain toisin. Tarja ei saanut lapsen kuoleman jälkeen tukea. Puoliso pakeni tilannetta juomiseen, ja ihmiset kohtelivat julmasti jättämällä hänet yksin. Ihmiset eivät kyenneet kohtaamaan häntä surussa, eikä Tarja voinut jakaa asiaa kenenkään kanssa.

Ja mä jäin yksin silloin. Mä jäin todella yksin silloin. Mulla ei ollu KETÄÄN! Ei sitä kumppania, ei se kumppanin omaa perhettä, ei mun omaa perhettä, ei ystäviä. Mulla ei ollu KETÄÄN!

Tarja kokee, että hänellä olisi nyt kykyä ja taitoa keskustella samassa tilanteessa olevan kanssa, tukea ja ohjata häntä, ja jakaa omia kokemuksiaan siitä, millä tavoin hän on selvinnyt.

Tarjalla oli kahden vuoden työttömyysjakso, minkä hän koki raskaaksi. Yrittäjäkurssin jälkeen Tarja kävi taksinkuljettajan kurssin, ja toimi viisi vuotta taksinkuljettajana, minä aikana hän kohtasi ikääntyneitä, ja näki erilaisia olosuhteita, joissa ikääntyvät asuivat ja elivät. Saatettuaan asiakkaan kotiin Tarja olisi halunnut jäädä auttamaan asiakasta. Asiakkaan jättäminen selviytymään yksin ei tuntunut oikealta. Taksinkuljettajan työssä hän sai myös mahdollisuuden tutustua erilaisiin sosiaali- ja terveystalouden palveluita tarjoaviin yksiköihin, ja Tarja uskookin sopivansa niissä tehtävään työhön hyvin. Taksinkuljettajan työ oli Tarjasta mielekästä, mutta taksiala oli muutoksessa, ja työtehtävät vähenivät. Tarja ei halunnut jäädä työttömäksi. Hän halusi säilyttää oma terveytensä ja mielen-terveytensä, sekä taloudellisen asemansa, ja hän suoritti kotityöpalvelujen ammattitutkinnon ajatuksella, että hän voisi tehdä yrittäjänä kotiaputyötä asiakkaan kotona. TE-toimisto ei auttanut eikä tukenut yrityksen perustamisessa ja tutkinnon suorittamistaan Tarja työllistyi senioritaloihin yleistilojen siistijäksi. Työ ei ollut hänelle riittävän palkitsevaa.

voihan tätäki tehdä, mutta en mää tästä mitään saa [...] Mä haluan tehdä ihan jotain muuta, ja sitä mistä minä saan, mikä on minun sydäntä lähellä, ja mistä mä saan sen hyvän olon ja mielen.

Tarjan kavereista ja tutuista useat kouluttautuivat lähihoitajaksi. Tarja vakuuttui, että lähihoitajan työ sopisi hänelle, kun hän siistijänä toimiessaan näki ympärillään senioreita. Ajatus lähihoitajakoulutukseen hakemisesta liittyy Tarjan mukaan myös hänen omien iäkkäiden vanhempiansa terveyden ja toimintakyvyn heikkenemiseen, tutkimuksiin ja lääkitykseen. Omien vanhempien lääkelistoja ja potilasasiakirjoja lukiessaan Tarja olisi halunnut ymmärtää tekstejä, oireiden taustalla olevia tekijöitä, ja vaikuttaa niihin. Tarja kertoo olevansa elämässään

uudessa tienhaarassa. Ajatus lähihoitaja-ammattista on Tarjan mukaan pysynyt hänen ajatuksissaan taustalla. Päätös hakea lähihoitajakoulutukseen kypsyy vaihe vaiheelta ja siihen vaikutti Tarjan henkilökohtainen tilanne, ammatillinen identiteetti ja ammatillinen kasvuprosessi, sekä niiden reflektointi. Kaikilla elämäntapahtumilla on ollut jokin merkitys ja tarkoitus. Tarja kuvaa arvojaan. Hänelle ei ole tärkeää saada paljon rahaa. Hän haluaa tehdä ihmisläheistä työtä.

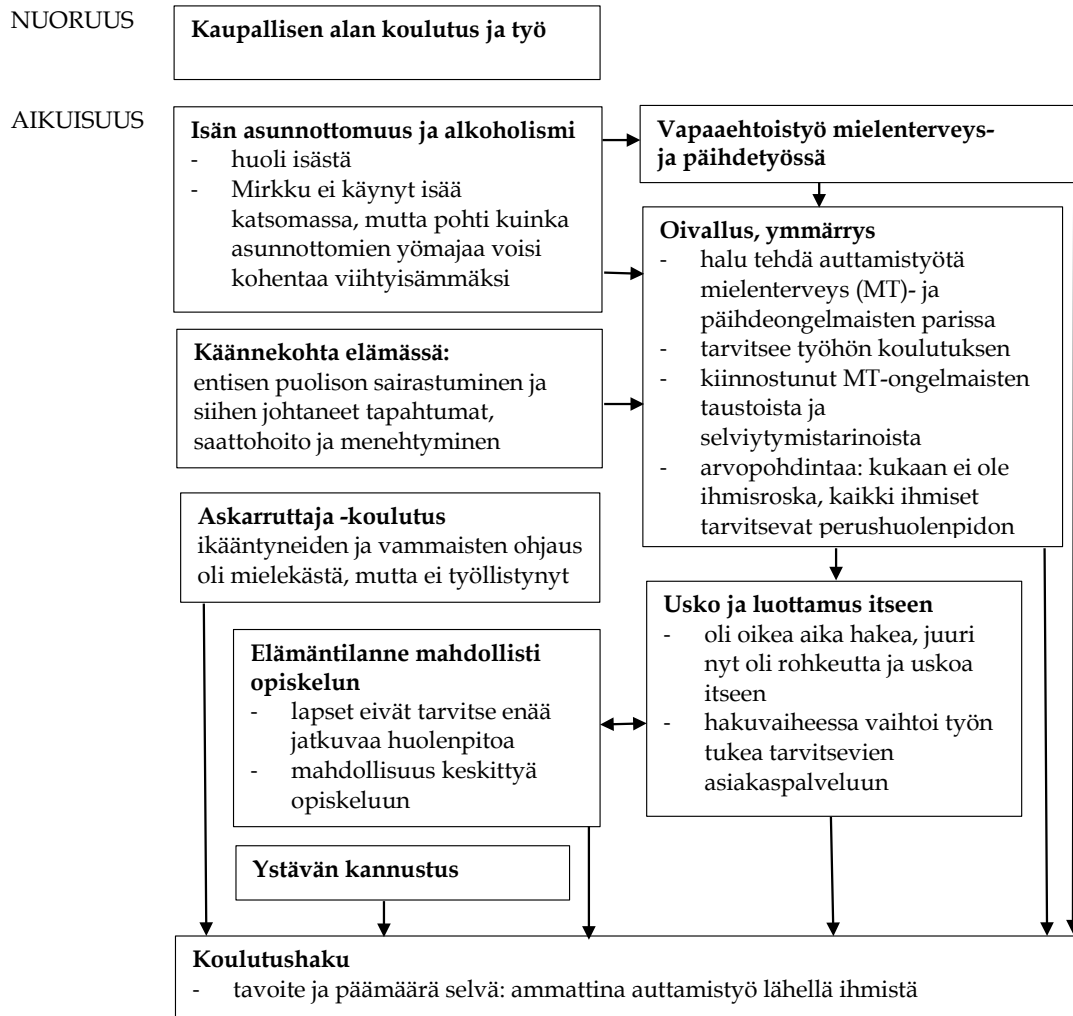
Mullei oo tavoitteet sullei korkealla, et mun pitäis saaha hirveesti rahaa, ja, ja mammonaa, ynnä muuta, ku mä en niitä sinne arkkuu saa mukaan kuitenkaan, ku kääriinliinoissa ei oo niitä taskuja. Ni mä en, mä en ole sellanen mikää hamstraaja. Et mä haluan niinku maalaisjärjellä tehdä työtä, ihmisläheistä työtä. Ja sit mä ajattelin, että nyt tällä elämäkokemuksella minä voisin tämän koko minun elämänkaaren niinku hyödyntää nyt tässä ammatissa. Eli se on sitä ihmisläheistä työtä, siinä on sitä hoivaa, mikä mulla on aika vahva, hoivavietti, mut mä en ole hoitaja. Mä olen vaa hoivaihminen.

Tarja perustaa lähihoitaja-ammattinvalintansa ajatukseen, että hän on asiakaspalvelija, ja hän on omasta mielestään nimenomaan hyvä asiakaspalvelija. Tarjalle asiakkaan kohtaaminen ja hyvä asiakaspalvelu ovat aina olleet erityisen tärkeitä. Tarjan tultua täysi-ikäiseksi hänen kaikki työsuhteensa ovat olleet tai ovat sisältäneet asiakaspalvelua, ja asiakaspalvelu on ollut aina keskeinen hänen työtä määrittävä tekijä.

Ja mä niinkun perustan sen tavallaan siihen, että mä oon aina ollu asiakaspalvelutyössä. [...] Kaikkein tärkein, mikä siinä on, on mulle ollu koko elämäni ajan, ni on se asiakas [naputtaa sormella pöytään sanoessaan tämän]. Sä muistat, että se on asiakas. Sun pitää kohdella sitä niin hyvin, kuin haluaisit itseäsi kohdeltavan. Ja se oli se, niinku se tiiäkö semmonen lähtölaukaus nyt tähän.

6.1.2.3 Auttamistyö

Mirkun tarinassa on raskaita elämäkokemuksia ja -vaiheita, joihin liittyy isän asunnottomuus ja päihdeongelma, sekä entisen puolison sairastuminen ja kuolema. Mirkku oivalsi, että hän haluaa tehdä auttamistyötä mielenterveys- ja päihdeongelmaisten parissa ja tarvitsee siihen koulutuksen (kuvio 10).

KUVIO 10 Mirkun tarina: Auttamistyö

Nuorena sairaanhoitajan ammatti kiinnosti Mirkkua, mutta hän hakeutui kaupallisen alan koulutukseen, ja teki sihteerin ja myyjän töitä. Aikuisena elämää varjosti huoli alkoholisoituneesta isästä. Kun Mirkun lapset olivat pieniä ja nukkuivat huonosti, Mirkulla itsellään oli myös vaikeuksia saada unta, ja hän valvessaan mietti, miten sisustaisi alkoholistien yömajaa viihtyisäksi.

kun mä en meinannu saada millään unta, niin mä mietin alkoholistien yömajaa, et jos minä saisin sellaisen toteuttaa, ni minkälaisen, kuule verhot oli kaikki jo, ja lakanat sinne suunniteltu, et niinku, että toiset laskee lampaita, mä sisustan niinko itse suunnittelemani niinku tämmöstä yömajaa.

Ajatuksensa alkoholistien asumisolojen parantamisesta Mirku liittyy kertomuksessaan isänsä silloiseen alkoholismiin, vaikeaan elämäntilanteeseen ja asunnottomuuteen. Myöhemmin Mirku on ymmärtänyt, mitä asunnottomuus merkitsee, ja hän katu, että hän ei käynyt niinä aikoina isänsä luona. Mielenterveys- ja päihdetyö ja siihen kouluttautuminen kiinnostivat Mirkkua, mutta hakeutuminen hoitoalan koulutukseen jäi, koska Mirku ajatteli, että hän on liian herkkä tekemään hoitotoimenpiteitä asiakkaille. Ihmisten auttaminen kiinnosti, ja

Mirkku teki vapaaehtoistyötä mielenterveys- ja päihdeongelmaisten parissa. Mirkku kävi askarruttajakoulutuksen, jossa viriketoiminnan ohjaus vanhuksille ja vammaisille harjoittelujaksoilla tuntui antoisalta, mutta koulutuksen suorittaminen ei työllistänyt Mirkkua. Mirkun mukaan entisen puolison sairastuminen, ja siihen johtaneet tapahtumat, puolison saattohoito ja menehtyminen vaikuttivat hänen koulutushakupäätökseensä ja lähihoitaja-ammatin valintaan.

Eli mun ex-mieheni sairastu syöpään. Hän kuoli viime syksynä. Ja tota se, ja mä olin niinku mukana siinä aika loppuu asti. Hän kuoli saattohoidossa kotona ja sitte kaikki, mikä oli johtanu siihen, ja sitte se sairaus, ja sitte se kuolema, ja kaikki, ni must tuntu, että siitä se, se oli yks osa semmonen, semmonen.

Puolison kuoleman jälkeen Mirkku teki erilaisia töitä, ja oivalsi, mitä hän haluaa tehdä: hän haluaa tehdä auttamistyötä lähihoitajana, ja hän tarvitsee siihen koulutuksen.

Sit ku mä tajusin, et ei vitsi, mä haluan niinku, niinku tänne lähihoitajaks. Et, et mä haluan nyt muutaki tehdä, kun jotain vapaaehtoistyötä. Että mä haluan oikeesti tehdä sitä auttamistyötä. Ja mä tarvitsen siihen niinku koulutuksen, että mä voin tehdä sitä työtä mitä mä haluan tehdä.

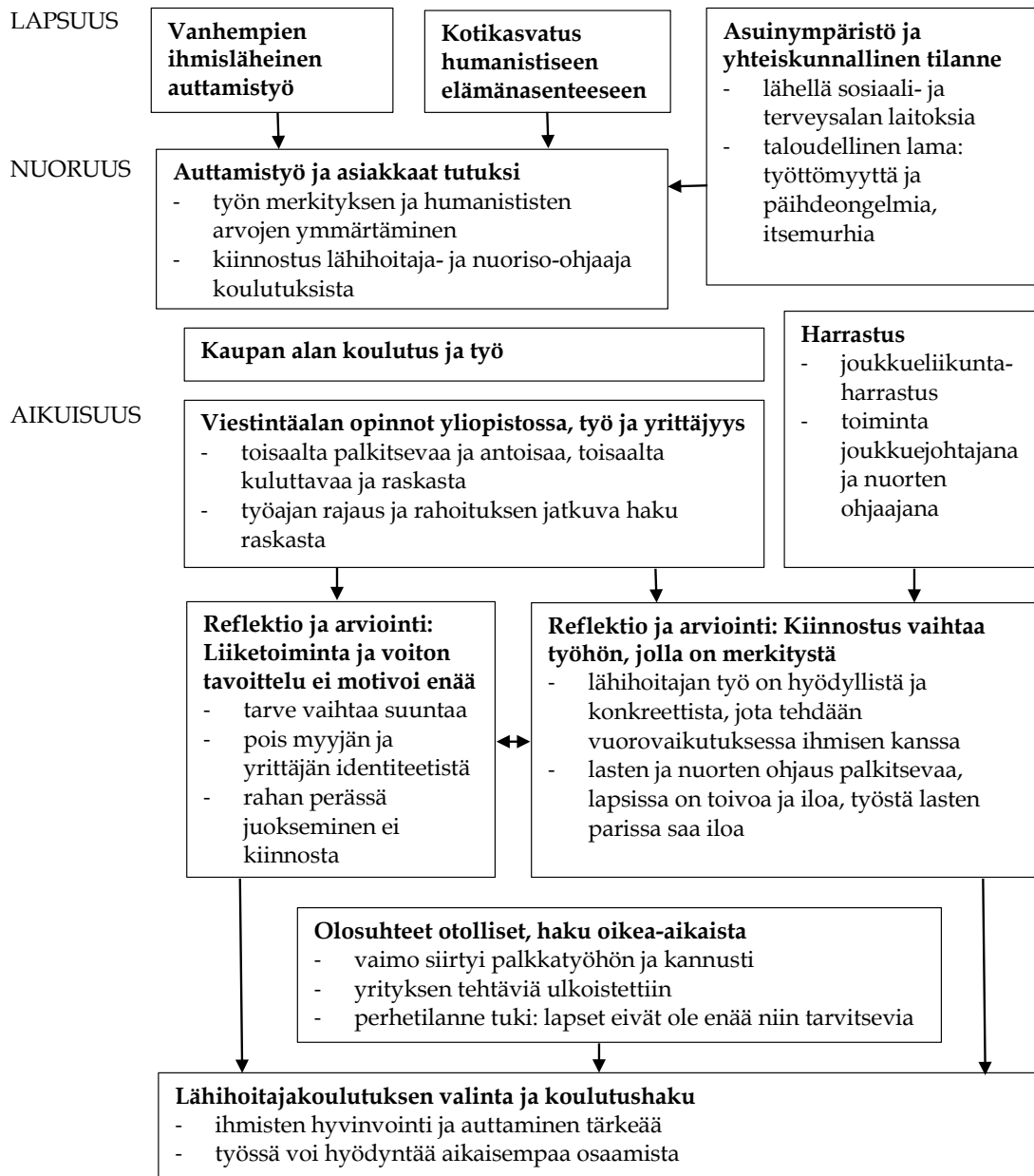
Mirkku tuo vahvasti esille, että kukaan ei ole ihmisroska. Kuka tahansa voi sairastua, ja kaikki ihmiset tarvitsevat perushuolenpidon, myös mielenterveys- ja päihdeongelmaiset. Mirkku kertoo, että viisi vuotta aikaisemmin hän ei ollut vielä valmis hakemaan lähihoitajakoulutukseen. Nyt hänellä oli rohkeutta ja uskoa itseensä.

Siellä vaa, et se rohkaes, mikä niinku itellä on. Ja nyt tuli vaan semmonen, yhtäkkiä semmonen et et hetkinen, että miksen mä pystyis.

Koulutushaun oikea-aikaisuuteen vaikutti myös elämäntilanne: lapset eivät ole enää pieniä ja Mirkku pystyy aikuisena ihmisenä paremmin paneutumaan opintoihin. Osoittaakseen opiskelijavalinnoissa aitoa kiinnostusta auttamistyöhön, ja Mirkku vaihtoi hakuvaiheessa työpaikkaa apua ja tukea tarvitsevien asiakaspalvelutehtäviin. Vaikka koulutushakuun vaikutti myös lähihoitajien hyvä työllisyystilanne, tärkein motivaatio hakeutumiseen oli halu tehdä lähihoitajan työtä, halu auttaa, halu olla mukana tekemässä jotain hyvää.

6.1.2.4 Konkreettista hyvää

Mika toimii akateemisen koulutuksen pohjalta yrittäjänä asiantuntijatehtävissä. Hän kokee työn raskaaksi, eikä voiton tavoittelu kiinnosta häntä enää. Hän haluaa tehdä työtä, jolla on merkitystä; Hän haluaa tehdä konkreettista hyvää. Oman elämän ja työn reflektoinnin ja arvioinnin seurauksena Mika päättää vaihtaa suuntaa, ja hakee lähihoitajakoulutukseen. (Kuvio 11)

KUVIO 11 Mikon tarina: Konkreettista hyvää

Mikon vanhemmat tekivät auttamistyötä. Kotona kannustettiin ja ohjattiin humanistiseen elämänsentteeseen, ihmisen kunnioittamiseen ja arvostamiseen. Lapsuudessa lähiympäristössä oli sosiaali- ja terveysalan laitoksia, ja sosiaali- ja terveysalan työ tuli tutuksi. Mikon nuoruudessa 1990-luvun lama ja yritysten heikko taloustilanne aiheuttivat teollisuuspaikkakunnalla työttömyyttä, ja perheet voivat huonosti. Opiskellessaan lukiossa lähihoitajakoulutus ja nuorisohjaajan koulutus vaikuttivat kiinnostavilta. Kiinnostus liittyi Mikon mukaan hänen sosiaalisiin taitoihinsa, vanhempien malliin sekä tuttujen perheiden ja koulukavereiden ongelmiin ja kohtaloihin. Haku sosiaali- ja terveysalan koulutukseen jäi tekemättä, koska siihen aikaan työllistymismahdollisuudet vaikuttivat heikoilta ja palkkaus huonolta. Mikon opintomenestys lukiossa ja ylioppilaskir-

joituksissa oli heikko ja hän ajautui lukion jälkeen kaupan alan koulutukseen, valmistui merkonomiksi, ja teki erilaisia kaupan alan töitä. Ala ei tuntunut omalta. Mika aloitti viestintäalan opinnot avoimessa yliopistossa, pääsi avoimen väylän kautta opiskelemaan kieli- ja viestintäalaa, ja valmistui filosofian maisteriksi.

Valmistuttuaan Mika teki viestintäalan töitä IT-alan yrityksissä ja myöhemmin omassa yrityksessään. Oman yrityksen lisäksi Mika on ollut aktiivisesti mukana viestintäalan kasvuyrityksessä. Mika koki työnsä palkitsevaksi ja antoisaksi. Työtehtävät ovat kiinnostavia, ja Mikalla on vapaus itse päättää omasta työajastaan. Työ oli kuitenkin myös raskasta ja kuluttavaa. Asiantuntijatehtävissä työhön käytettyä aikaa on vaikea rajata ja hallita, ja työ valui vapaa-ajalle. Rahoituksen ja rahoittajien jatkuva hakeminen oli raskasta.

Itellä, että, se, että on niinku juossu tossa, tossa oravanpyörässä sen oma aikansa. Ja se on ihan kivaa, joo, ja. Kauheesti kivaa, sai ite päättää kaikki työaikansa, ja touhuta ja tehdä, mutta että. Mut se on myöski kauheen kuluttavaa. Kaksytneljä seittemän [24/7], niitä mieltii ja pohtii, ja on menossa. Eikä siinä se raha, rahaa siinä kuitenkaan niin kauheesta saa [naurahtaa]. Se että. Et se on niinku kauheen semmosta niinku, että. Ei se se, niitten elämä on raskasta. Sen saa kuulostamaa kauheen hienolta, varsinkin kun on tämmönen markkinointitaustanen kaveri, mutta se on helevetin raskasta hommaa [naurahtaa].

Yrityksen palveluiden ja tuotteiden myynti, liiketoiminta ja voiton tavoittelu tuntuivat paitsi raskailta, ne eivät myöskään enää kiinnostaneet eivätkä motivoineet Mikaa.

Sitte ku mulla rupes palaa niinku vähän hihat siinä yrityshommassaki, että jaksa koko ajan olla myymässäkää omia juttujasa, ja. Se on kuitenkin omalla tavalla kauheen hienoo ja palkitsevaa, mutta sehän on se bisnes, ja se on aina vähän semmosta, ei se oo. Sitä ku aikasa tekkee, ni se on niinku nähty. Toisilla on himo siihen, mutta mulla ku ei oo sitä sellasta. En mä jaksa enää juosta sen, siinä sen rahan perässä. Nii tota pitäis tehdä jotaki semmosta, mistä on jotain hyötyä.

Yksi peruste koulutushaulla on halu tehdä oikeaa työtä, mistä saa varmaa palkkaa ilman jokapäiväistä myyntityötä. Mika ei koe työtä viestintäalalla konkreettiseksi ammatiksi, hänellä ei ole omasta mielestään ammatti-identiteettiä, vaan työ yrittäjänä on ollut enemmän myyjän työtä. Mika halusi muutosta. Noin vuosi ennen lähihoitajakoulutuksen alkua Mika totesi ensimmäisen kerran ääneen, että hän hakeutuu muihin tehtäviin.

jossakin vaiheessa tuli vähän tossa viime keväänä semmonen olo, että jotaki pittää tehdä.

Mikalle tuli tarve tehdä työtä, josta on jotain hyötyä, ja hän alkoi pohtia, mitä hän voisi ja haluaisi tehdä. Vapaa-ajallaan Mika oli jatkanut joukkueiliikuntaharrastustaan toimimalla joukkuejohtajana ja nuorten ohjaajana. Lasten ja nuorten ohjaus oli palkitsevaa. Mikan mukaan lapsissa on toivoa ja iloa, ja myös Mika itse saa iloa työstä, jossa hän voi olla esimerkkinä, opastaa ja auttaa lapsia ja nuoria.

No näkee, niillä on toivoa ja iloa, ja ne ei oo kauheen kyynisiä, ja lähetään, tehään, niille pystyy antaa itestäs jotaki, ja opastamaan, auttamaan, ja. Ne on aitoja. Sitte jos

männään niinku siihen, aatellaan sitä lastentarhaa, lastentarhassa, tai. Ni mä nyt olen tossa [päiväkodin nimi] vieressä, ni kyllä siinä, viime kesänkin kuuntelin siinä, kun ne leikki siinä pihalla, ja. Toinen teki pahuuksia, ja toinen hyppäs toisten kuorma-autolla päälle. Kyllä siitä tulee kauheen hyvä mieli. Ja vaikka se ei oo semmosta niinku akateemisesti kauhee, kauheen tota sillei tärkeätä juttua, tai siis hie, akateemisesti vaativaa juttua, mut se on semmosta niinku. Jotenki mä halusin vaan nyt tehdä sitä.

Mika haluaa nyt tehdä konkreettista hyvää. Lähihoitajan työ on Mikan mukaan oikeaa ja palkitsevaa työtä vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Lähihoitajana Mika saa tehdä arjessa työtä, jolla on merkitystä, työtä tärkeiden asioiden hyväksi, joita ovat ihmisten hyvinvointi ja ihmisten auttaminen. Mika kertoo löytäneensä itsestään nuoruuden ihanteellisuutta, ja hän kokee olevansa sellaisten arvojen kanssa yhteydessä, mitkä ovat hänelle tärkeitä: ihmisen kohtaaminen ja välittäminen, sellaisten asioiden tekeminen, jotka ovat merkityksellisiä, joista on tukea ja apua, jotka ohjaavat parempaan suuntaan, jotka ovat oikeita.

Mut siis, on semmosia asioita, mistä jollekki on jotain hyötyä. Jättää jonku jäljen johonki juttuihi.

Päätöksen tekeminen ajoittui ajankohtaan, jolloin koulutushaku oli avoinna. Vaimo kannusti hakemaan koulutukseen. Myös perhetilanne tuki opiskelemaan lähtöä. Vaimo siirtyi yrityksen tehtävien lisäksi palkkatyöhön, ja Mikan lapset ovat sen ikäisiä, että he eivät enää tarvitse arjessa isänsä läsnäoloa, tai apua harrastuksiin kulkemisessa. Ennen lähihoitajakoulutuksen alkua yrityksen tehtäviä ulkoistettiin, ja Mika vapautui vaikuttamaan toimimaan enemmänkin taustalla. Lähihoitajakoulutus oli keino hypätä pois yrittäjäidentiteetistä ja avata ovat etsimään väyliä, joissa voi hyödyntää osaamista ja asiantuntijuutta konkreettisesti ilman pitkää uudelleen kouluttautumista. Lähihoitajakoulutuksen aloittaminen oli juuri nyt oikea-aikaista.

Nyt on vaa se aika tehdä näin.

6.1.2.5 Yhteenveto tarinatyypistä

Merkityksellisyyden löytäminen -tarinatyypissä päätös hakeutua lähihoitajakoulutukseen kehittyy aikuisuudessa. Aikuisuudessa tapahtuneen traumaattisen tapahtuman tai kriisin seurauksena kertojat oivaltavat, mitä he haluavat tehdä elämässään ja he päättävät muuttaa elämänsä suuntaa. Oivallus ja suunnan muutos saa aikaan käännekohdan (*turning point*) elämässä. Oravala ja Rönkä (1999, 274) määrittelevät käännekohdan tapahtumaksi, jonka myötä ihmisen elämässä tapahtuu pysyviä muutoksia: ihmisen minäkäsitys ja elämäntyyli saattaa muuttua, uusia mahdollisuuksia avautuu ja vanhoja sulkeutuu sekä suhteet ihmisiin ja elämään voivat muuttua. Edelleen Oravalan ja Röntgenin mukaan käännekohdan voi aikaansaada odottamaton tapahtuma, johon ihminen itse ei ole voinut vaikuttaa, kuten menetys tai sairastuminen, mutta myös itse tehty valinta tai päätös. Tutkimuksessani kertojien elämän pysäytti oman lapsen huumeiden käytön paljastuminen, lapsen kuolema tai puolison sairaus ja kuolema. Yksi kertojista kuvaa omaa kehityskriisiään. Tarinoiden yhteinen piirre on kuvaus kertojan ja hänen

elämänsä muuttumisesta tapahtuman seurauksena. Käännekohdat saavat aikaan uudelleen orientoitumisen ja ihminen pyrkii kohti uusia päämääriä (Oravala & Rönkä 1999, 279). Tarinoissani kertojat päättävät hakeutua uudelle alalle ja uuteen ammattiin.

Kertojat kuvaavat perusteluksi suunnan vaihdokselle halun tehdä merkityksellistä työtä. Merkityksellinen työ tarkoittaa ihmisen tunnetta ja arvioita työnsä tärkeydestä ja arvosta, kun työlle määritellyt odotukset ja merkitykset toteutuvat (Konsti ym. 2023, 360; Lepistö & Pratt 2017, 99–121; Rantanen ym. 2022, 392). Erotuksena työn merkitykselle, joka tarjoaa välineitä ymmärtää erilaisia työtapoja, työn merkityksellisyys tarjoaa välineitä ymmärtää työn arvokkuutta ja arvottamista (Rantanen ym. 2022, 391–407). Kuten edellisessäkin Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä, myös Merkityksellisyyden löytäminen -tarinatyyppissä auttamistyö on sisäisesti motivoitunutta (Deci & Ryan 2000, 233). Millaisen työn kertojat kokivat arvokkaaksi ja merkitykselliseksi? Kertojat kuvaavat, että heidän aiempi hyvä taloudellinen asema tai vastuullinen työ asiantuntijana tai johtamisasemassa menettivät merkityksen. Kertojat kuvaavat, että he haluavat suojella ja edistää kaikkien ihmisten hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta, saada aikaan konkreettista hyvää, suojella ja auttaa apua tarvitsevia. Kuvaus vastaa Rantasen ja kumppaneiden (2022, 393) Hyvän tekeminen työssä -kategoriaa työn merkityksellisyyden lähteenä. Kertojat kuvaavat omien arvojensa muuttuneen: taloudellisen menestyksen tilalle on tullut hyvän tekeminen toisille ihmisille, toisen hyvän asettaminen oman edun edelle. Merkityksellinen työ koettiin aineellista vaurautta tärkeämmäksi päämääräksi (ks. King & Napa 1998, 162–163; Salonen & Tapani 2020, 30). Kuvaus vastaa Kingin ja Napan (1998, 162–163) tutkimustulosta, jonka mukaan kokemus elämän merkityksellisyydestä on vahvasti yhteydessä kokemukseen oikeudenmukaisuuden ja moraalisen hyvyyden edistämistä. Kertojien määritelmä muuttuneista arvoista vastaa Lehdon (2020, 60–61) kuvausta armeliaisuudesta ja altruismista. Altruismi tarkoittaa Lehdon mukaan toimintaa, jossa auttaja toimii poikkeuksellisen epäitsekkäällä tavalla: auttaessaan apua tarvitsevaa auttaja ei odota toiminnastaan vastapalvelusta, vaan hän kokee palkkioksi sen, että hän tuntee tekevänsä oikein. Merkitykselliseksi koettu työ edistää kuitenkin myös työtä tekevän omaa kehitystä. Kira ja Balkin (2014, 135–136) havaitsivat, että merkityksellinen työ saa ihmisen kukoistamaan, mikä edistää ihmisen sekä kognitiivista että emotionaalista kehitystä.

Kuten Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä, kertomuksissa tuli esille reflektointia asiakkaiden hyvästä kohtaamisesta ja hoidosta (ks. Wallin 2012, 16–17). Kertojat totesivat hyvin painokkaastikin, että hyvä asiakaspalvelu on tärkeää tai kukaan ei ole ihmisroska, ja että jokaisella ihmisellä on oikeus hyvään perushuolenpitoon. Kertojien kuvaus ammatillisuudesta oli reflektiivistä (ks. Wallin 2012, 17–18) suhteessa arvoihin, oikeudenmukaisuuteen ja asiakaslähtöiseen työhön.

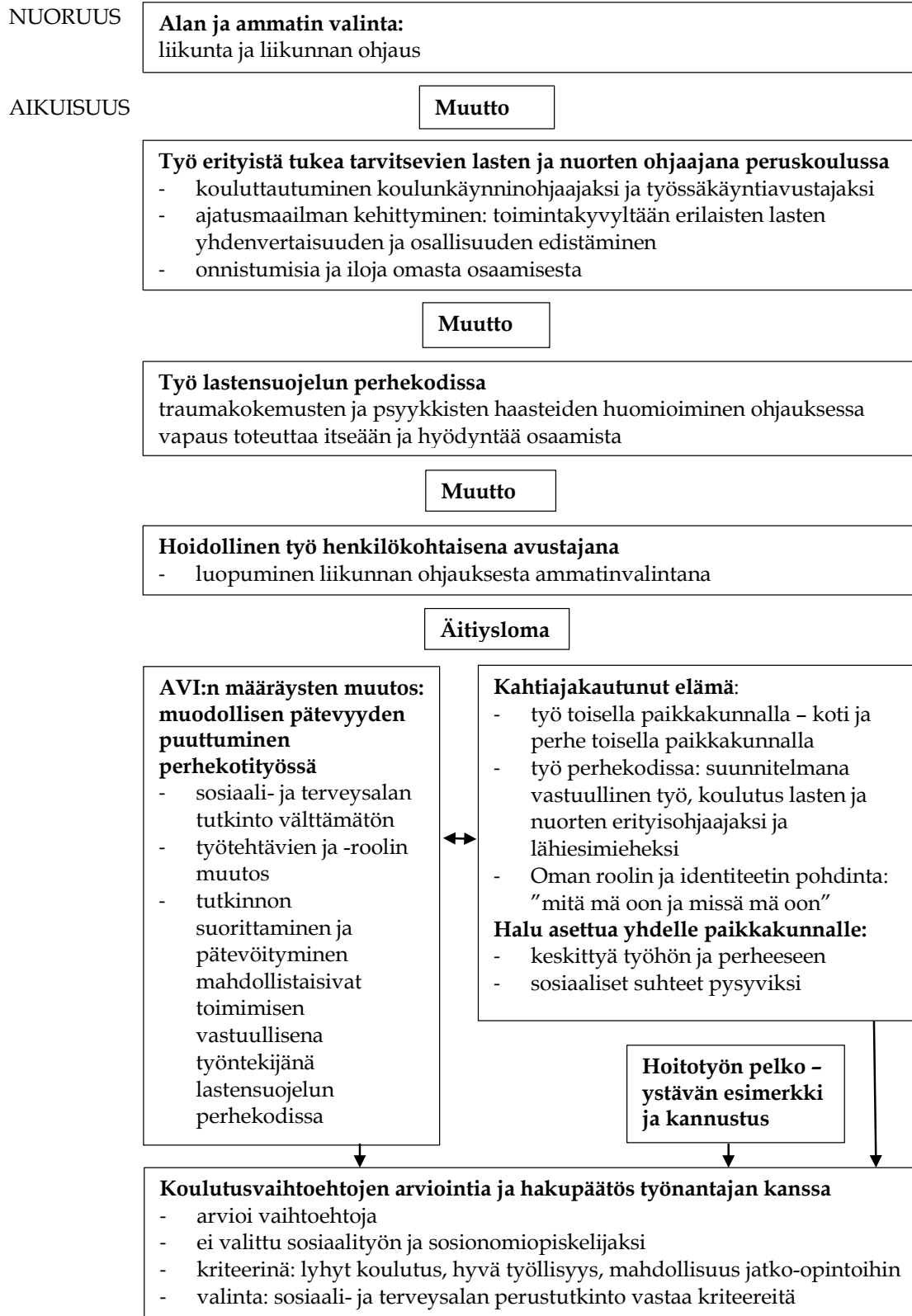
6.1.3 Pätevyyden hakeminen

Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppissä koulutushakupäätös syntyy aikuisuuden elämäntapahtumien ja niiden arvioinnin kautta. Kertoja kuvaa työhön ja oman elämän hallintaan liittyvää ongelmatilannetta, jota hän ratkaisee hakeutumalla koulutukseen. Kertoja ei korosta tarinassaan kiinnostustaan ja haluaan tehdä lähihoitajan työtä, positioi tai samaistu ensisijaisesti lähihoitajan työhön. Sen sijaan kertoja pohtii ja etsii suuntaa uralleen. Ammatillinen identiteetti ei ole tarinoissa selkiintynyt. Lähihoitajakoulutus on kertojalle yksi vaihtoehtoista ja hän arvioi tutkinnon suorittamiseen liittyviä etuja ja hyötyjä, mutta myös haasteita. Kertoja kuvaa tarinassaan, kuinka hän punnitsee erilaisia koulutusvaihtoehtoja niiden tietojen varassa, joita hänellä on työmahdollisuuksista. Kertoja reflektoi itseään, arvioi omaa tilannettaan ja "sovittaa" tekemäänsä päätöstä omaan elämäntarinaansa pyrkien rakentamaan siitä koherentin ja eheän kokonaisuuden.

Tarinatyyppin ydinsisältö liittyy koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen välineelliseen arvoon. Lähihoitajatutkinnon suorittaminen antaa kertojalle muodollisen pätevyyden, joka mahdollistaa omien tavoitteiden saavuttamisen ja vahvistaa kertojan kokemusta elämän hallinnasta. Suorittamalla tutkinnon kertoja saavuttaa jotain itselleen tärkeää ja merkityksellistä. Nimesin tarinat sen mukaan, mitä tavoitetta tutkinnon suorittaminen kertojalle palvelee. Lillin tarinassa lähihoitajatutkinnon suorittaminen ja pätevyys mahdollistaa asettumisen yhdelle paikkakunnalle ja keskittymisen työhön ja elämä vakautuu. Maisan tarinassa tutkinnon suorittaminen mahdollistaa oman vision toteuttamisen.

6.1.3.1 Elämän vakauttaminen

Lillin tarinassa useat puolison työn vuoksi tapahtuneet muutot kuljettivat Lilliä eri puolille Suomea, ja jokainen muutto merkitsi Lillin elämässä työsuhteen ja työnkuvan, sekä sosiaalisten suhteiden rakentamista uudelleen. Lähihoitajatutkinnon suorittaminen rauhoittaa ja vakauttaa Lillin elämän yhdelle paikkakunnalle (kuvio 12).

KUVIO 12 Lillin tarina: Elämän vakauttaminen

Ensimmäisen jakson ammatillista suuntautumista kuvaa parhaiten liikunta ja liikunnanohjaus. Lukioaikana tavoitteena oli opiskella liikunnanopettajaksi. Lilli

suoritti liikunta-alan opintoja, ja tarkoituksena oli jatkaa opiskelua liikuntateollisessa. Suunnitelmat muuttuivat, kun Lilli muutti puolison työn vuoksi toiselle paikkakunnalle toiseen maakuntaan. Lillin elämässä alkoi toinen ajanjakso. Muuton jälkeen rakentui uusi suuntautuminen koulutukseen ja ammattiin: erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten ohjaus.

Ni siellä tuli tavallaan sitten niinkun nämä lapset, ja tämmöset erityis, erityistarpeet, ja semmoset, niinkun kaikki siihen liittyvä, semmoset, niinkun, että, että mitenkä mä voin lasten kanssa, tai lapsia auttaa, ja niitten, niitten elämää niinku viedä eteenpäin.

Lilli sai työtä peruskoulun erityisopetuksessa liikunnan ohjaajana ja koulunkäyntiavustajana, kouluttautui työssäkäyntiavustajaksi ja koulunkäynninohjaajaksi. Lilli koki onnistumisia ja iloja edistäessään toimintakyvyltään erilaisten lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Työ peruskoulussa jatkui muutaman vuoden, kunnes Lilli muutti puolison työn vuoksi uudelle paikkakunnalle toiseen maakuntaan. Lillia pyydettiin ohjaamaan lastensuojelun perhekodin lapsille ja nuorille liikuntaa ja aktiviteetteja. Työkenttä vaihtui lastensuojeluun ja lasten ja nuorten fyysiset ja motoriset haasteet traumakokemuksiin ja psyykkisen kehityksen haasteisiin. Lilli koki, että hän pystyi perhekotityössä vapaammin hyödyntämään omaa osaamistaan ja toteuttamaan itseään. Lillin työsuhde perhekodissa jatkui neljä vuotta, kunnes hän taas muutti puolison työn vuoksi uudelle paikkakunnalle toiseen maakuntaan. Alkoi kolmas ajanjakso. Muuton jälkeen Lilli sai hoidollisempaa työtä henkilökohtaisena avustajana. Saatuaan lapsen Lilli kaipasi asumaan takaisin edelliselle asuinpaikkakunnalleen. Kun aikaisemmasta työpäikasta, lastensuojelun perhekodista kysyttiin, tulisiko Lilli heille töihin takaisin, Lilli otti työpaikan vastaan. Elämä jakaantui kahdelle paikkakunnalle, joiden välillä oli matkaa toista sataa kilometriä: toisella paikkakunnalla oli perhe, ja toisella paikkakunnalla oli työ perhekodissa. Ajanjaksoa kuvaa kahtiajakautunut elämä, ja pohdinta omasta roolista ja identiteetistä, sekä siitä kummalla paikkakunnalla hän asuisi.

Etä tää on nyt sitten tämä vaihe ollu tämmöstä eestakasin vekslaamista, että, että mitä, mitä mä oon, ja missä mä oon.

Lilli opiskeli ja suoritti työn ohessa Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinnon sekä Lähiesimiestyön ammattitutkinnon. Työnantaja ja Lilli suunnittelivat Lillille perhekodin vastaavan ohjaajan tehtävää. Aluehallintoviraston (AVI:n) määräykset muuttuivat siten, että sijaishuollon perhekodin vastuullisella työntekijällä tulee olla sosiaalialan tai terveystieteiden tutkinto, eikä Lilli ollut muodollisesti pätevä perhekodin ohjaajan työhön. Lillin työnkuvaa ja tehtävää jouduttiin muokkaamaan. Lilli mietti työnantajansa kanssa, mistä koulutuksesta hän ja yritys hyötyisivät. Lilli haki sosiaalityön opintoihin yliopistoon sekä sosionomiopintoihin ammattikorkeakouluun, mutta ei tullut kumpaankaan hyväksytyksi ja ajatus lähihoitajakoulutukseen hakemisesta tuli keskustelussa esille. Koulutusvalinnan kriteereitä olivat lyhyt koulutus, johon voimavarat riittävät, hyvä mahdollisuus työllistyä sekä mahdollisuus jatkaa opiskelua ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa.

Lähihoitajakoulutus ei ole ollut Lillillä aikaisemmin vaihtoehtona, eikä hän oikeastaan vieläkään oikein usko, että hän on aloittanut koulutuksen. Lillillä oli pelkoja hoitotoimenpiteiden toteuttamista, mutta ystävä kannusti ja rohkaisi häntä. Lähihoitajan tutkinto antaa Lillille muodollisen pätevyyden toimia perhekodissa ohjaajan tehtävissä. Hänen ei tarvitse siirtyä yrityksessä toisiin tehtäviin, vaan hän voi jatkossa keskittyä työhönsä, ja elämästä tulee työpaikan ja työtehtävien suhteen pysyvämpi ja vakaampi. Jossain vaiheessa Lillin on mahdollista ottaa vastaan vastaavan ohjaajan tehtävä jossakin yrityksen perhekoodista.

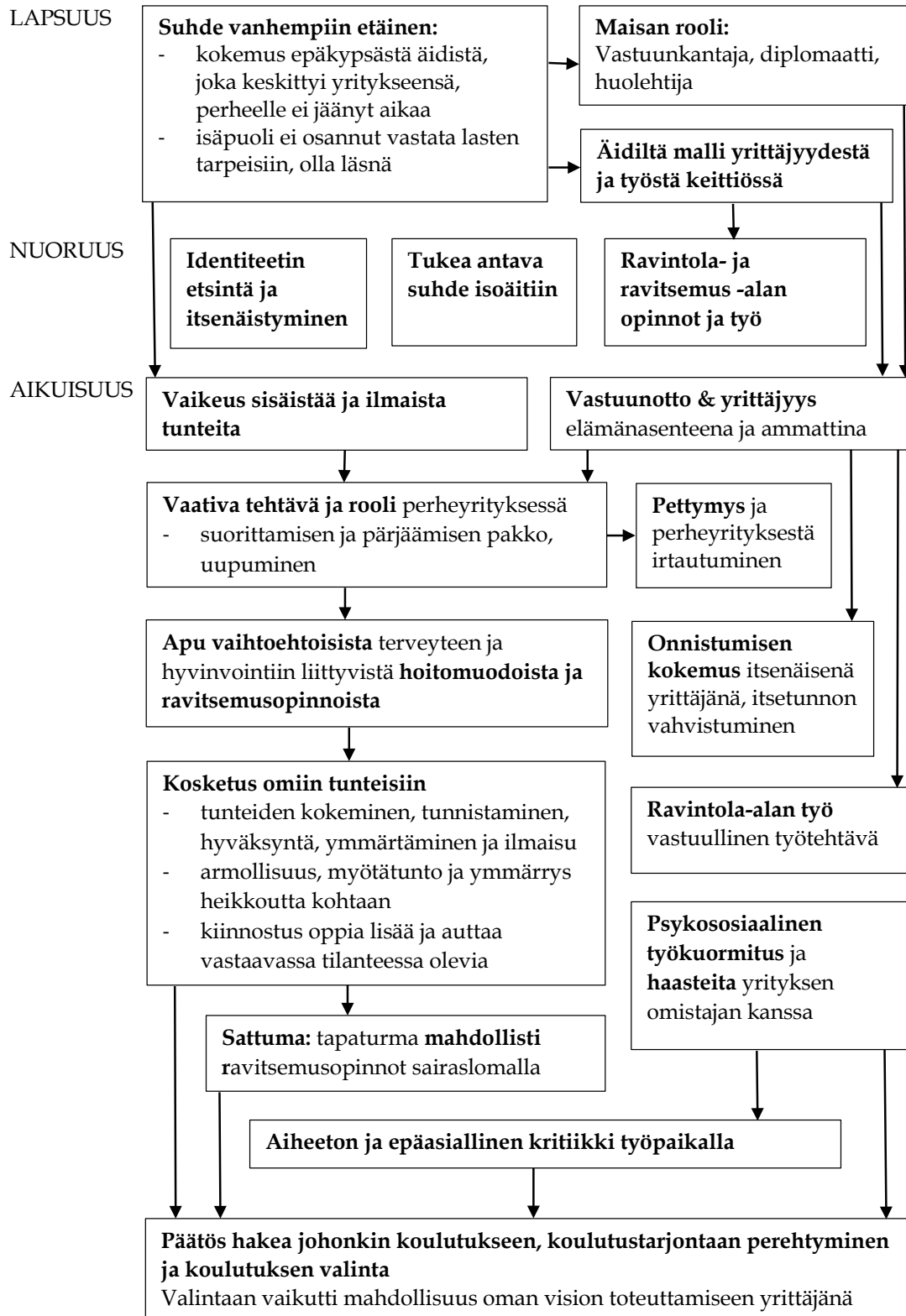
Etä jos mä sitten, kun mä saan sen tutkinnon, ni sit mä pystyn olemaan ihan rauhassa, että mun ei tarte enää niinku miettiä, että sijoitetaanko mua johonkin vaan sen takia, että, että en pysty tekemään siinä yksikössä töitä. [...] Etä tavallaan se tarve oli varmaan niinkun heillä ja minulla, molemminpuolista oli niinkun tarve, että saadaan sitten minusta sitten sinne semmonen, päte, pätevä työntekijä.

Lähihoitajakoulutus merkitsee myös sitä, että Lilli voi asettua asumaan ja elämään lapsensa kanssa nykyiselle asuinpaikkakunnalle. Jokainen muutto Lillin elämässä on merkinnyt sosiaalisen verkoston vaihtumista, ja sosiaaliset suhteet on täytynyt rakentaa aina uudelleen. Nykyiselle paikkakunnalle on kymmenen vuoden aikana muuttanut Lillin läheisiä ystäviä, koulukavereita ja sukulaisia, ja lähihoitajakoulutus merkitsee kiinnittymistä olemassa olevaan sosiaaliseen verkostoon. Kun perhekotiyritys perustaa uuden perhekodin hänen nykyiselle asuinpaikkakunnalleen, hän voi aloittaa työt uudessa perhekodissa, hänen elämänsä rauhoittuu, eikä hänen enää tarvitse matkustaa kahden paikkakunnan väliä.

Mun elämän niinku tavallaa rauhottus vaan yhteen paikkaan.

6.1.3.2 Oma visio

Maisan tarinassa päätös hakea koulutukseen liittyy työpaikan haasteisiin. Lähihoitajakoulutus ja tutkinnon suorittaminen mahdollistavat Maisalle oman vision toteuttamisen (kuvio 13).

KUVIO 13 Maisan tarina: Oma visio

Maisa aloittaa tarinansa lapsuudesta. Maisan vanhemmat saivat Maisan hyvin nuorena. Vanhemmat erosivat ja suhde biologiseen isään jäi etäiseksi. Äiti muutti perheensä kanssa syrjäiselle seudulle, perusti yrityksen ja keskittyi työhönsä.

Uusi isäpuolikaan ei osannut vastata lasten tarpeisiin, olla heille läsnä, ja Maisasta tuli perheen huolehtija ja murehtija, joka jousti ja sovitteli lapselliseksikin kokemansa äitinsä kanssa. Nuorena Maisa päätti irrottautua haasteelliseksi kokemastaan äitisuhteesta, ja muutti asumaan isoäitinsä luokse, jolta Maisa saa rakkautta ja huolenpitoa. Nuoruusvuosiin kuului kesken jääneiden lukio-opintojen jälkeen matkustelua, sekä työskentelyä Suomessa ja Ruotsissa. Lopulta nuorena aikuisena Maisa työllistyi äidin yritykseen ensin työntekijäksi, ja myöhemmin ravintolapäälliköksi, suoritti ylioppilastutkinnon ja ravintola-alan tutkinnon, sekä ravitsemustieteen opintoja.

Maisa sai lapsen, ja muutti perheensä kanssa toiseen maakuntaan, ja alkoi työskennellä puolison isän perheyrittäjänsä opettajana itsenäisesti uudella alalla vaativan ja vastuullisen työn ja työtehtävien. Maisa oli kasvanut vastuunottoon ja yrittäjyyteen, päätti selvittää tehtävästä, mikä johti uupumiseen. Maisa sai apua uupumukseensa vaihtoehtoisista hoitomuodoista, ja kokemuksen jälkeen kiinnostui opiskelemaan ravitsemusasioita ja erilaisia vaihtoehtoisia terveyden ja hyvinvointiin liittyviä hoitomuotoja, kuten reikihoito, kukkaterapia ja jalokiviterapia. Uupumisen myötä Maisa alkoi myös kokea voimakkaita tunteita, ja oli hämillään tunnekokemuksistaan.

et vähän niinku ois ne verhot niinkö otettu tiekkö pois

Kokemuksen jälkeen Maisa havahtui huomaamaan, että hän on siihen asti suorittanut elämäänsä. Hän ei ole ollut kosketuksissa omiin tunteisiinsa, eikä ilmaissut niitä avoimesti toisille ihmisille. Havainto oli merkityksellinen ja vaikuttaa yhä Maisan elämässä. Maisa on oppinut tunnistamaan, hyväksymään, ymmärtämään, käsittelemään ja ilmaisemaan erilaisia tunteita, ymmärtämään heikkoutta ja olemaan armollisempi ja myötätuntoisempi itseä ja muita kohtaan.

Perheyrittäjän sukupolvenvaihdos peruuntui, ja Maisa irtisanoutui perheyrittäjänsä yrityksestä. Sukupolvenvaihdoksen peruuntuminen oli paitsi henkisesti, myös taloudellisesti raskas prosessi. Maisa perusti yrityksen, kehitti toiminnan kannattavaksi, ja lopulta möi yrityksensä, ja sai näin onnistumisen kokemuksen yrittäjänä. Myytyään yrityksensä Maisa siirtyi yksityisen yrityksen johtajaksi, ja alkoi kehittää yrityksen toimintaa niillä resursseilla, joita hänelle annettiin. Omistajan persoonallisuuteen ja heikkoihin vuorovaikutustaitoihin liittyvät työpaikan haasteet tekivät työn raskaaksi. Tapaturma työpaikalla johti loukkaantumiseen, ja Maisalle tarjoutui mahdollisuus opiskeluun sairauslomalla. Lopulta yrityksen omistajan antama aiheeton ja epäasiallinen kritiikki työn yksityiskohdasta ratkaisi päätöksen hakea opiskelijaksi.

Nyt jotain muuta.

Maisa selasi oppilaitoksen koulutustarjontaa, ja mietti, mikä avoinna olevista koulutuksista vastaisi parhaiten hänen tarpeitaan.

Tosi paljon mä katoan just sitä, niitä niinkö erikoistumisia ja näin, että onks siellä semmost, mikä niinkö resonoi mun kanssa

Maisa pohti, että hän tarvitsee virallisen ammatin ja koulutuksen, joka mahdollistaisi oman vision toteuttamisen, antaisi mahdollisuuden toteuttaa vaihtoehtoisia hoitomuotoja ja tarjota asiakkaille ravintoneuvontaa.

Ja siitä sitte oikeestaan, kun mä rupesin tätä käymään läpi, mä aattelin, ett ois kiva että ois, kato ois kiva [naurahtaa] ja hyödyllinen ja näi, että ois sitte joku ihan virallinenkin ammatti [tässä viittaa lähihoitajakoulutukseen] tältä alalta, että mä voin tavallaan tehdä, että mulla ois vähän niinkö enemmän natsoja tehdä sitä [vaihtoehtoisia hoitomuotoja ja ravintoneuvojan] hommaa. Eihän se lähihoitaja se on vaan lähihoitaja, toisaalta, mut kuitenkin se on jotain. Ni sillä sitten.

6.1.3.3 Yhteenveto tarinatyypistä

Pätevyyden hakeminen -tarinatyypissä päätös hakea koulutukseen syntyy kertojan työpaikalla syntyneen ongelmatilanteen yhteydessä hyvin rationaalisen ja tietoisien päätösten tuloksena. Kertajat olivat etsineet tietoa eri koulutusvaihtoehdoista ja tutkinnoista sekä arvioineet kunkin vaihtoehdon valintaan liittyviä etuja ja hyötyjä. Lähihoitajakoulutus täytti hakutilanteessa hakijoiden määrittelemät kriteerit niistä vaihtoehdoista, jotka olivat kertojille realistisesti mahdollisia. Rationaalinen ajattelu näyttäytyy kertomuksissa järkisyiden ja perusteluiden kuvaamisena ja niihin tukeutumisenä.

Kertojilla ei ole selkeää käsitystä lähihoitajan työnkuvasta. Heidän tarinoissaan ei tule myöskään esille kiinnostus tai motivaatio oppia lähihoitajan ammattitaitoa tai toimia lähihoitajan työtehtävissä. Sisäinen motivaatio merkitsisi, että henkilö olisi motivoitunut tekemään jotain, koska arvioi toiminnan olevan itsessään kiinnostavaa ja omien arvojen mukaisia (Deci & Ryan 2000, 233). Kertomuksen perusteella vaikuttaa siltä, että koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammattin valinta eivät ole spontaanisti sisäisesti motivoituneita päätöksiä. Päinvastoin - Lilli epäilee tarinassaan haluaan ja kykyään toimia hoitajana, koska hän pelkää hoitotoimenpiteitä.

Kertajat ovat hakeutuneet koulutukseen, koska he tarvitsevat muodollisen pätevyyden omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Lähihoitaja on nimikesuojattu ammatti, jota voi käyttää vain sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittaneet henkilöt (Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994; Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 569/1994) ja Valvira valvoo nimikkeenkäyttöä (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto, Valvira n.d.). Ojalan ja Isopahkala-Bouretin (2022, 53) tutkimuksessa muodollisen pätevyyden korostaminen paikantui nousujohteisella työuralla olevien informanttien urakerronnassa. Nousujohteisella työuralla olevat korostivat pyrkimystä päästä eteenpäin ja ”ylöspäin” urallaan. Muodollinen pätevyys koettiin merkittäväksi keinoksi päästä heidän arvostamiinsa työtehtäviin ja -rooleihin. (Ojala & Isopahkala-Bouret 2022, 53.) Decin ja Ryanin (2000, 236) motivaatioajattelun perusteella kertojien koulutushakupäätös tavoitteena muodollisen pätevyyden saavuttaminen näyttäisi olevan ulkoisesti motivoitunutta ja kiinnittynyttä säätelystä. Käsitettä kiinnittynyt sääntely käytetään tilanteissa, jossa yksilö havaitsee toiminnan arvon ja kiinnittyy asetettuihin tavoitteisiin, vaikka ei ole aidosti kiinnostunut toiminnasta. Tutkimuksessani kertojat ovat ymmärtäneet lähihoitajatutkinnon suorittamisen arvon ja sitoutuneet suorittamaan tutkinnon saavuttaakseen muodollisen päte-

vyiden ja sen avulla toivomansa aseman ja vastuun työelämässä: Lilli voidakseen jatkaa työssään vastuullisena työntekijänä lastensuojelussa ja Maisa voidakseen perustaa asiakkaille hoivaa ja hyvinvointia tarjoavan yrityksen. Tutkinnon suorittamisella on siten kertojille välineellistä arvoa (*instrumental values*) (vrt. Lehtonen 2009, 7; Niiniluoto 2008, 84). Tutkinnon suorittamisen avulla kertojat saavuttavat jotain itselleen arvokasta, saavuttavat tavoitteet, ratkaisevat työhön liittyvän ongelmatilanteen ja vahvistavat kokemusta oman elämän hallinnasta.

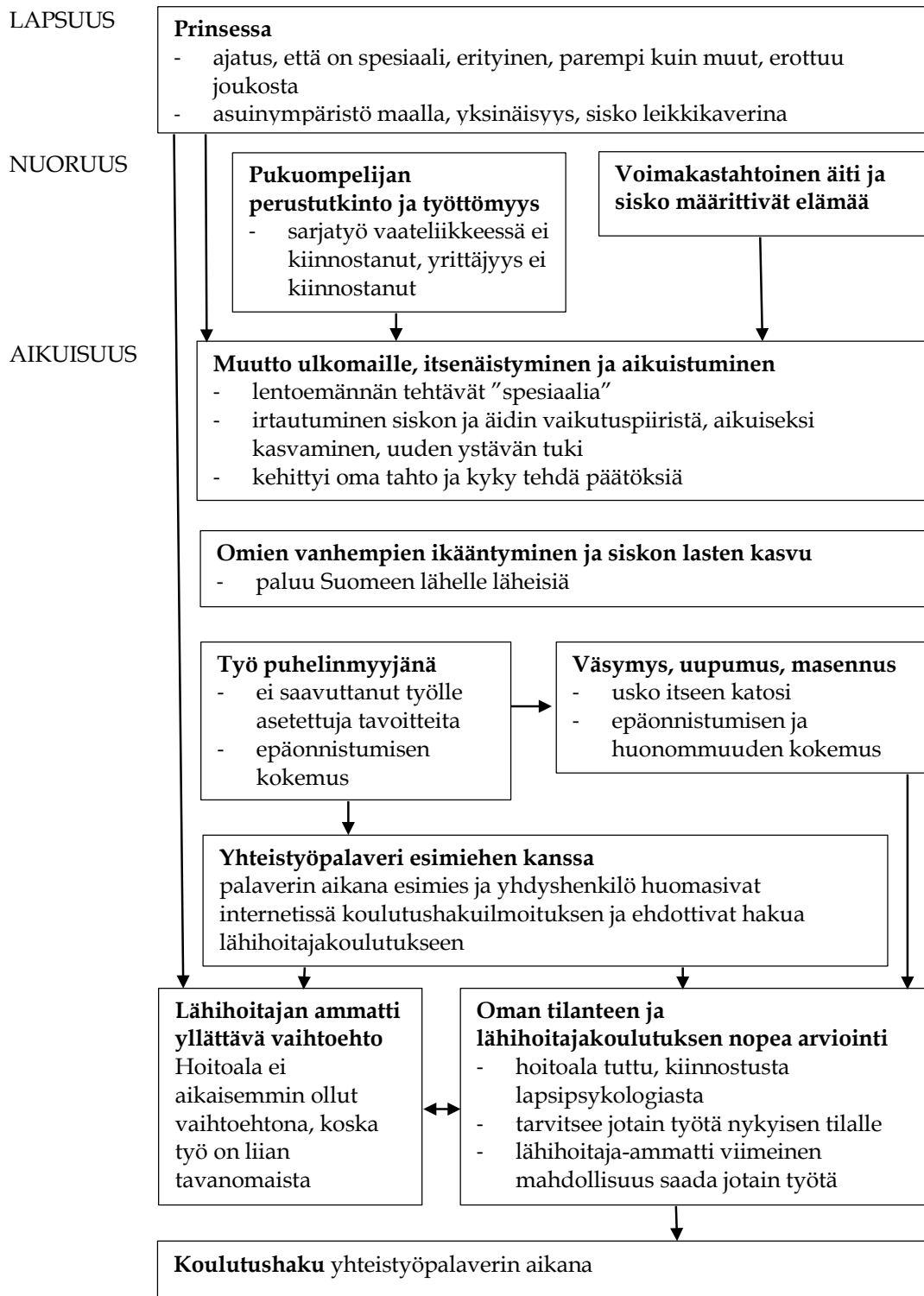
6.1.4 Välttämättömän valinnan tekeminen

Välttämättömän valinnan tekeminen on tarinatyyppeä, jossa lähihoitajakoulutukseen hakeminen on yritys saada joku ammatti, joka työllistäisi. Koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtava päätösprosessi käynnistyy aikuisuudessa. Tarinatyypissä kertojilla ei ole hakuvaiheessa selkeää käsitystä lähihoitajan ammatin ja työn vaatimuksista ja piirteistä, eikä varmuutta tai realistista kuvaa omasta soveltuvuudesta, tai kiinnostuksesta lähihoitajan työhön. Kertojan ammatillinen identiteetti ei ole selkiytynyt.

Päätös hakea lähihoitajakoulutukseen syntyy ilman harkintaa, epäolennaisilla tai -realistisilla perusteilla tai toisten ohjaamana. Yllättävä valinta -tarinassa Anne tekee koulutushakupäätöksen ja koulutushakemuksen esimiehensä ehdotuksesta. Ulospääsy haastavasta työstä ja työpaikasta -tarinassa Milli hakeutuu lähihoitajakoulutukseen päästäkseen pois kuormittavasta työstä ja haastavasta yrityksen toimintakulttuurista. Käytännön sanelema on pitkäaikaistyöttömän Kaisan tarina koulutushakupäätöksestä, jonka tavoitteena on saada jotain työtä ja työstä palkkaa. Myös Maija on työtön ja koulutus turvaa hänen toimeentulonsa, mikäli avioliitto päättyy eroon. Tarinatyypissä kertojat kokevat vaihtoehtojen olevan vähissä. Kaisa tekee päätöksen irrationaalisten tekijöiden perusteella, Anne toisten ohjaamana. Maija saa ratkaisuun rohkaisua ystäviltä ja Millin päätös perustuu kokemukseen oman lapsen tukemisesta ja auttamisesta koulutehtävissä.

6.1.4.1 Yllättävä valinta

Ennen lähihoitajakoulutushakua Anne ei ollut ajatellut, että voisi tehdä tavallisen ihmisen tavallista työtä, mitä lähihoitajan työ hänen mielestään on. Puhelinmyyntityöhön liittyvien haasteiden seurauksena Anne väsyä ja uupuu, ja tekee palaverissa esimiehen ja yhdysesikön ehdotuksesta nopean päätöksen hakea lähihoitajakoulutukseen (kuviokuva 14).

KUVIO 14 Annen tarina: Yllättävä valinta

Anne kertoo olleensa lapsena prinsessa. Anne on aina ajatellut olevansa jotenkin erityinen, spesiaali, että hänestä tulee jotain erityistä ja hän erottuu joukosta, on parempi kuin muut.

mä aina ajattelin, että mä oon jotenki hirveen spesiaali. Et mä jotenki aina ajattelin, et musta ei tuu mitään tavallista tallajaa, et musta tulee joku filmitähti, tai laulaja, tai prinsessa, tai, tai jotain semmosta oikein niinkun, et mä erotun joukosta selkeästi, et mä oon niinku jotain parempaa luokkaa.

Ensimmäisillä luokilla Annella oli hyvä ystävä, mutta perheen muutettua maalle Anne kertoo olleensa yksinäisempi. Oma pikkusisko oli Annen leikkikaveri. Lukion jälkeen Anne opiskeli pukuompelijaksi. Ompelijan työ ei ollut kuitenkaan sitä, mitä Anne siltä odotti: Opiskeluaikana hän suunnitteli ja ompeli oman työnsä alusta loppuun; Työ vaateliikkeessä oli sarjatyötä, jossa ei ollut alkua eikä loppua. Yrittäjäyyskään ei kiinnostanut ja Anne jäi työttömäksi. Anne halusi rakentaa omaa elämää, irrottautua sisaren ja voimakkaan äidin vaikutuspiiristä, ja muutti ulkomaille. Hän sai ulkomailta työtä lentoemäntänä, mikä merkitsi hänelle spesiaalia. Anne kuvaa muuton ulkomaille olleen hänen elämässään käännekohta, jolloin pumpulissa kasvaneesta kiltistä tytöstä tuli aikuinen. Hän teki noin seitsemän vuotta työtä lentoemäntänä. Huoli omien vanhempien vanheneemisesta, sekä siitä, että poissaolo etäännyttää Annen hänen sisarensa lapsista pakkotti palaamaan Suomeen ulkomailta löydetty puoliso mukanaan. Palattuaan Suomeen Anne sai vuokratyöfirman kautta töitä puhelinoperaattorin puhelinmyyjänä. Työ oli tiukasti aikataulutettua, ja sille asetettiin korkeat myyntitavoitteet. Anne ei saavuttanut työantajan määräämiä tavoitteita annetussa aikataulussa.

Mut sitten siellä tuli vastaan myynnillisyyys, ja sitten tämmönen, pitää olla nopea, ja ta, lue, katotaan niitä kellonaikoja, että millon sä meet syömään, ja millon sulla on tauko, ja sen piti olla niin jotenkin hirveän aikataulutettua.

Anne kertoo, että hän on aina halunnut olla työssään vähintään hyvä, mielellään parempi kuin hyvä. Anne väsyi, eikä hänellä ollut voimia hakeutua töihin muualle, ja usko itseän katosi.

olin niin väsynyt, ja niin jotenkin poikki. Nin et miten, kuka mut haluaa ees mihinkään [naurahtaa]. Et oli jotenkin maassa kaikilta osin, ni.

Voimattomuus siirtyi myös kotiin, yhdessäoloon oman lapsen kanssa ja ihmissuhteisiin. Anne koki epäonnistuneensa työntekijänä, äitinä, puolisona, sisarena ja tyttärenä, olevansa huono ihminen. Myöhemmin Annella todettiin masennus. Puhelinmyyntityö ei tuntunut oikealta. Jotain oli pakko tehdä. Esimies, Anne ja vuokratyöfirman yhdyshenkilö kolmestaan pohtivat Annen tulevaisuutta, ja miettivät ratkaisua tilanteeseen. Keskustelussa pohdittiin myös, voisiko vuokratyöfirma tarjota Annelle jotain muuta työtä, mitä sitten ei ollut tarjolla. Yhdyshenkilöllä oli tapaamisessa kannettava tietokone, josta hän löysi meneillään olevan lähihoitajakoulutushaun, ja ehdotti Annelle hakemista: "Et miten ois, et niinku, et se haku ois just nyt". Anne kertoi, että esimies, joka oli tutustunut häneen paremmin, kannusti hakemaan ja sanoi, että Anne sopisi hyvin lähihoitajan työhön. Hoitoala oli Annelle tuttua oman puolison työn ja vanhemman entisen työn kautta, ja Anne oli aikaisemmin ajatellut, että hän ei alentuisi lähihoitajan työhön, koska se on liian tavanomaista.

Ja tota jotenkin mä aina ajattelin, että lähihoitaja on semmonen [huokaisee] tavallinen tällaaja, semmonen niinkun niin massaan sulautuva turha ihminen niin sanotusti [naurahtaa]. Et mä en halunnu olla mitään sellasta, mutta tota. Jotenkin mä en koskaan ajatellut et mä alentuisin. Tää on niinku hirveen kuulosta, mut alentuisin tämöseeseen työhön.

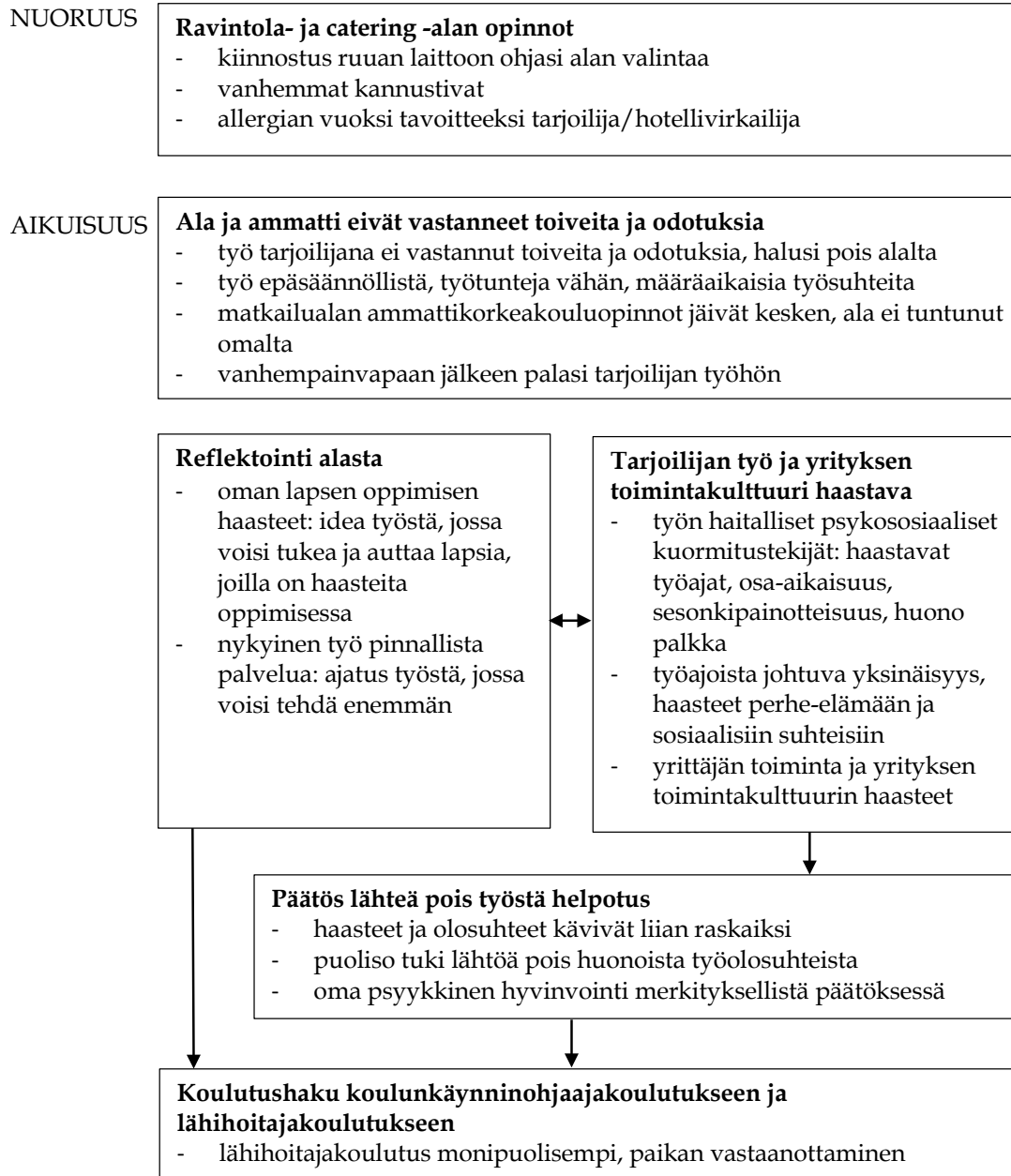
Anne tarttui ehdotukseen ja haki koulutukseen keskustelun aikana. Anne kertoo, että lähihoitajakoulutukseen haku oli hänelle yllätysvalinta. Hän ei ollut ajatellut, arvioinut tai suunnitellut lähihoitajakoulutukseen hakua ja lähihoitajan ammattia aikaisemmin. Anne kertoo, että alussa lähihoitajakoulutukseen hakeminen oli hänelle viimeinen mahdollisuus löytää jotain työtä puhelinmyyntityön tilalle.

No se tuli vähän niinku puskista. Alussa se oli vähän semmonen viimenen oljenkorsi, et jotain on löydettävä.

Lähihoitajakoulutuksen valintahaastattelussa haastattelijan ystävällisyys, rauhallisuus ja välittömyys saivat Annella aikaan tunteen, että hän riittää omana itsenään.

6.1.4.2 Ulospääsy haastavasta työstä

Millin tarinassa koulutushaku on keino päästä pois kuormittavasta ravintola-alan työstä ja yrityksestä (kuvio 15).

KUVIO 15 Millin tarina: Ulospääsy haastavasta työstä

Milli hakeutui perusopetuksen jälkeen yhden lukuvuoden kestäväälle kymppi-luokalle, jossa opinnot sujuivat hyvin. Kymppiluokan jälkeen Milli kertoo ajautuneensa lukioon, ja hän kirjoitti ylioppilaaksi. Lähihoitajan ammatti vaihtoehtona ei tullut nuorena hänen mieleensä, vaikka hän oli lukioaikana kesätöissä ikääntyneiden parissa.

kun mä olin lukiossa sitte, tämmönen kunta työllistää kesätöitä nuorille, mä olin kahdena vuonna, ni mä olin vanhuspalvelussa, päiväkeskuksessa ja sitten olin semmossa niinku tämmösessä, oisko ne ollut tämmöstä, niinkun omilla asunnoissa, rivitaloasunnoissa asuvat. Ja se oli lähinnä kyllä, et mä pidin vaan seuraa. Mutta mietin sitä, et minkä takia siinä vaiheessa ei tullu se asia mieleen, niinku että.

Milli piti ruuanlaitosta, ja hänen vanhempansa kannustivat Milliä opiskelemaan ravintola-alalla kokiksi. Opiskelun aikana Milli sai keittiötyössä allergisia oireita, ja opiskelun tavoitteeksi vaihdettiin tarjoilija ja hotellivirkailija. Milliä kiinnosti matkailuala, ja valmistuttuaan hän jatkoi opiskelua matkailualalla ja teki opiske-luajan töitä tarjoilijana. Tarjoilijan työ oli epäsäännöllistä ja työtunteja oli vähän, eikä Milli saanut vakituista työpaikkaa. Hän halusi pois tarjoilijan töistä. Myös-kään matkailuala ei enää tuntunut itselle oikealta alalta, ja ammattikorkeakoulu-opinnot jäivät kesken. Milli sai työtä varastotyöntekijänä, mistä työstä hän jäi äi-tiyslomalle. Äitiysloman ja vanhempainvapaan jälkeen Milli oli yli kymmenen vuotta töissä muutamalla yksityisellä ravintola-alan yrittäjällä. Hän sai vakituista työtä, mutta työ ei ollut kokoaikaista. Työvuorot olivat usein lyhyitä, neljästä vii-teen tunnin työvuoroja useimmiten iltaisin. Viikon aikana oli keskimäärin yksi työvuoro päiväaikaan, ja vain joka neljäs tai viiden viikonloppu oli vapaa. Työ jakaantui myös epätasaisesti: sesonkiaikoina, kuten jouluna työtä oli todella pal-jon ja muuna aikana oli hiljaista. Millin puoliso teki työtä päivisin, kuten myös suurin osa Millin lähipiiristä ja ystävistä. Iltoihin ja viikonloppuihin painottuvien työaikojen vuoksi Millillä oli vapaa-ajalla vähän sosiaalista elämää. Hän koki, että hän on päivät yksin ja illat töissä, ja tunsu yksinäisyyttäkin. Työ on alipalkat-tua, ja Milli sai ikävistä työvuoroista pientä palkkaa. Vaikka itse työ ja asiakkaat olivat mukavia ja työkaverit olivat ihania, Milli alkoi miettiä muuta työtä. Lähi-hoitajan ammatti kävi mielessä, mutta se ei siinä vaiheessa tuntunut vakavasti otettavalta vaihtoehdolta.

No se varmaan oli ehkä sillon, aattelin vaa sillei, että ku ei oo ollu tavallaan, osannut sitä, niinkun ei oo ollu mielessä mitään ammattia, ni se oli eka mikä tuli mieleen, että no, et se vois olla niinkun että. Mutta en sitten siihen paneutunu syvemmin, niinku, että mitä se lähihoitaja niinku tekee, tai on. Et se oli semmone, niinku, että sitä ei niinku oikeestaan ees vakavissaa aatellu, vaa aatteli, että jos en ois, ni oisko se sitten niinku.

Millin tuttu kuvasi Millin tilannetta Millin mielestä osuvasti: Millin työ ottaa enemmän kuin antaa. Milli ei saanut työssä kokemusta, että hän tekee ”jotain jonku hyväks”. Milli koki raskaaksi myös sen, että työssä ei saanut positiivista palautetta.

Et sitä palauteta ei anneta. Se ei oo ainakaa positiivista.

Puoliso kannusti Milliä hakeutumaan pois tarjoilijan ilta- ja viikonloppupainot-teisesta työstä ja haasteellisesta työpaikasta. Milli ryhtyi selvittämään kouluttau-tumisvaihtoehtoja. Millin lapsella oli oppimisen haasteita ja hän tarvitsi paljon tukea ja apua koulutyössään ja -tehtävissään. Auttaessaan lastaan hänen koulu-tehtävissään, Milli alkoi miettiä, millaista olisi tehdä työtä koulunkäynnin ohjaa-jana. Hän näki, miten koulukäynnin ja koulutyön haasteet vaikuttivat lapseen, ja ajatteli, että hän voisi tukea ja auttaa lapsia, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Milli alkoi pohtia myös hoivatyötä. Milli pohti, että ravintola-alan työ on pintapuolista palvelua, ja hän haluaisi auttaa asiakasta ja tehdä enemmän. Milli haki ensin kou-lunkäynninohjaajakoulutukseen, mutta ei olisi pystynyt irrottautumaan työstä

riittävän nopeasti, eikä lopulta mennyt valintahaastatteluun. Lopulta yrittäjän toimintaan ja yrityksen toimintakulttuuriin liittyvät haasteet ja olosuhteet ratkaisivat päätöksen lähteä mahdollisimman pian pois työpaikasta. Päätös lähteä työpaikasta oli hyväksi omalle mielenterveydelle.

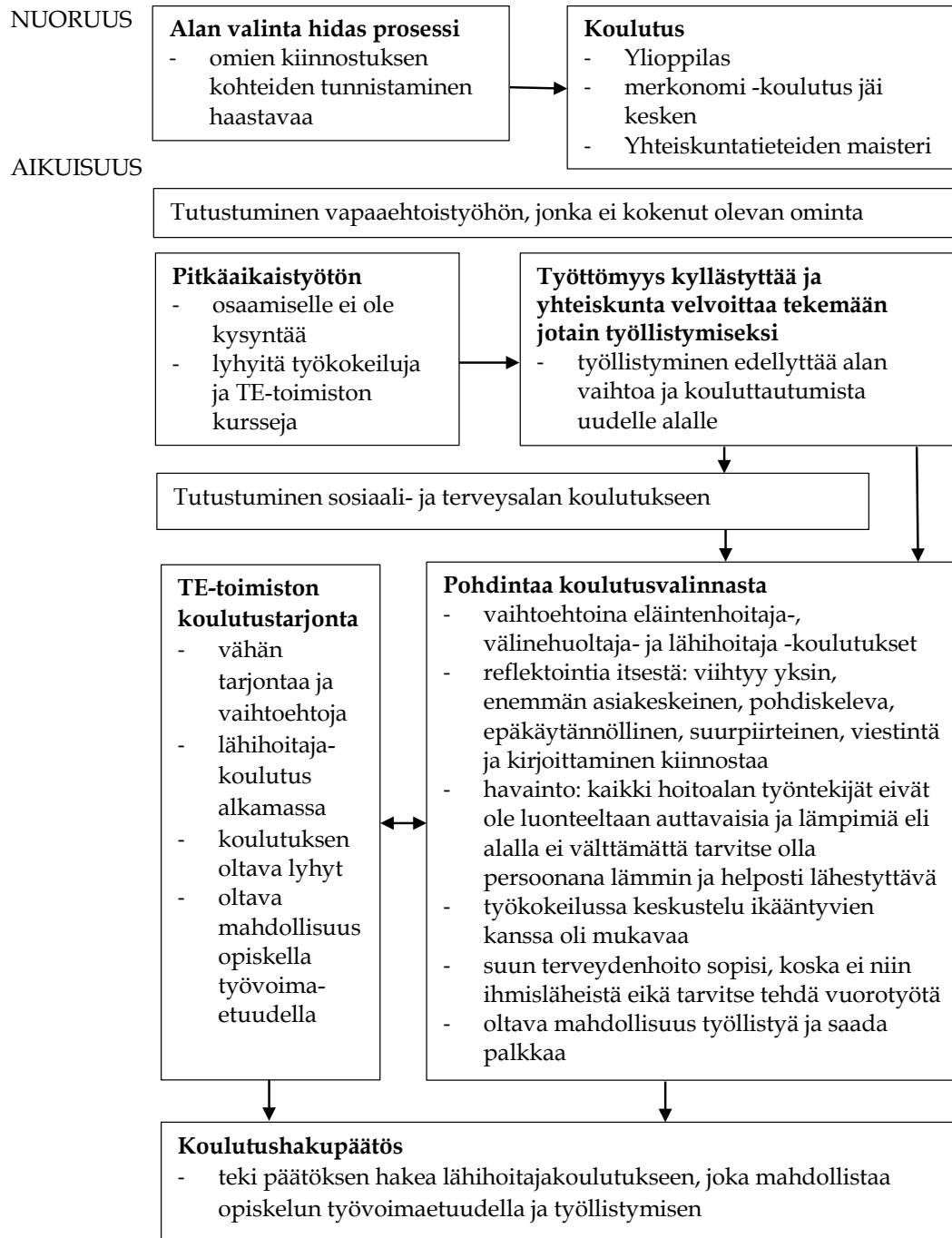
Työpaikalla tilanne semmonen, että itellä tuntu, että haluaa sieltä pois, että. [] Mutta tota kyllä se itelle oli niinku se, oman mielenterveyden kannalta, ni oli niinku hyväks se, että tota nin.

Milli haki lähihoitajakoulutukseen ja koulunkäynninohjaajakoulutukseen, kävi molempien koulutushakujen valintahaastatteluissa ja hänet hyväksyttiin molempiin koulutuksiin. Milli valitsi lähihoitajakoulutuksen, joka on hänen mielestään monipuolisempi kuin koulunkäynninohjaajan koulutus, vaikka häntä vielä mietityttääkin, pystyykö hän tekemään lähihoitajan työtä, joka on niin kiireistä, että asiakasta ei ehkä ehdi kunnolla auttamaan. Koulutukseen haku merkitsi Millille poispääsyä haastavasta työstä ja työpaikasta.

No tota nin ehkä varmaan töistä, työpaikalla tilanne semmonen, että itellä tuntu, että haluaa sieltä pois, että. Mä muistan, mä ootin sitä, että mä pääsisin mahdollisimman äkkiä pois. Etä sanoin haastattelussaki, että ku kysyttiin, et milloin haluat alottaa, ni mahdollisimman pian. [...] Et oli helpotus niinku sieltä töistä päästä pois, että

6.1.4.3 Käytännön sanelema

Kaisa on pitkäaikaistyötön. Työttömyys kyllästyttää ja yhteiskuntakin odottaa työllistymistä edistäviä toimia. Kaisa päättää toimia ja hakee lähihoitajakoulutukseen, jonka hän uskoo työllistävän (kuvio 16).

KUVIO 16 Kaisan tarina: Käytännön sanelema

Kaisa tutustui hoiva-alaan yläasteen aikana. Hän ei siinä vaiheessa tiennyt, mikä ala häntä kiinnostaisi ja päätös suorittaa työelämään tutustumisjakso vanhuustyössä liittyi ”epämääräiseen” ideaan ihmisten auttamisesta. Yläasteikäisenä siivoamiseen painottunut työ ei kuitenkaan tuntunut omalta. Lukion jälkeen Kaisa aloitti opiskelun kauppaoppilaitoksessa, mutta opinnot jäivät kesken. Itseä kiinnostavan alan löytäminen kesti kauan.

[oli] pitkään aikaan vähän semmosta haahuilua

Kaisa aloitti opinnot yliopistossa, ja valmistui yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Hän osallistui opintojensa aikana satunnaisesti vapaaehtoistyöhön, esimerkiksi olemalla ikääntyneiden apuna asioinnissa. Vapaaehtoinen ystävätoiminta jäi, osittain opiskelukiireiden ja yleisen väsymyksen vuoksi, osittain sen vuoksi, että Kaisa ei kokenut toiminnan olevan ”ominta”, hänen persoonalleen sopivinta. Kaisa oli myöhemminkin ohjaamassa ja avustamassa vapaaehtoisena työntekijänä maahanmuuttajataustaisia suomen kielen opiskelussa, mutta toiminta on sittemmin jäänyt. Syynä vapaaehtoistoiminnan hiipumiseen on Kaisan mukaan toiminnasta koituvat matkakustannukset, sekä se, että Kaisa kertoo varsinkin vanhempien viihtyvän parhaiten yksin, ja pitävänsä lukemisesta. Kaisa ei ole varma, lähtisikö hän nyt toimintaan, jos näkisi vastaavan ilmoituksen, jolla haettaisiin vapaaehtoistyöntekijöitä maahanmuuttajataustaisten tueksi.

Kaisan työura on ollut hyvin katkonainen. Työsuhteet ovat olleet lyhyitä ja määräaikaista. Kaisa kertoo, että valmistuttuaan hän yritti pitkään hakea akateemisen koulutuksensa pohjalta erilaisia työtehtäviä, kuten tutkijan, tutkimusassistentin, ja järjestötyön työtehtäviä. Häntä kiinnostaa viestintään ja tiedottamiseen liittyvät työtehtävät, ja kirjoittaminen, mutta toimistoalalla on paljon työntekijätarjontaa, eikä Kaisa ole työllistynyt alalle. Kaisa kokee, että hänen osaamiselleen ei ole kysyntää, ja pohtii, miksi häntä ei valittu hänen hakemiinsa akateemisiin tehtäviin.

mä vaan mietin, että oonko mä sitten vähän väärän tyyppinen. Tai mä en tiiä, onks sitten sullei jotenki, että ehkä mä en nyt oo niin innostunut tai, tai näin

Kaisa osallistui useisiin Työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimiston) järjestämiin koulutuksiin ja kursseihin. Työttömyysjaksolla Kaisa kävi TE-toimiston psykologilla ammatinvalinta- ja uraohjauksessa. Psykologin arvioinnissa tuli esille, että Kaisa on pohdiskeleva ja teoreettinen. Vaikka Kaisalla on halua auttaa toista ihmistä, hän on mielestään enemmän asia- kuin ihmiskeskeinen. Noin vuosi sitten Kaisa alkoi pohtia enemmän alan vaihtoa, ja hän hakeutui lyhyeen Sosiaali- ja terveystieteiden perusteet -koulutukseen. Koulutus sisälsi kaksi harjoittelujaksoa järjestötoiminnassa, toinen muistiyhdistyksellä ja toinen monikulttuurisuustyössä. Monikulttuurisuustyöstä Kaisa ei ollut erityisen innostunut, koska hänellä oli jo kokemusta edellä mainitusta työstä vapaaehtoistoiminnan kautta.

en mä vaan sitte tiiä oonks mä nyt niin kauheen innostunut siitä

Kaisa mietti tulevaa aktiivimallia, ja pohti, että hänen on päivitettävä osaamistaan. Työttömänä oleminen kyllästytti Kaisaa, ja hän ajatteli, että jotain on tehtävä tilanteelle, nyt hän voisi kokeilla jotain uutta ja hän mietti erilaisia vaihtoehtoja.

Mä itse asiassa vaan joskus ajattelin, että okei, jotain välillä pitää tässä tehdä niinkö toimi-impulsseja.

Kaisa on mielestään nyt vanhempi ja viisaampi, ja mahdollisesti motivoituneempikin opiskelemaan. Hän ajatteli, että on kiva välillä opiskella, mutta koulutuk-

sen tulee olla suhteellisen lyhyt, jotta hän saa koulutuksen ajalta työvoimaetuutta. Kaisaa ei enää innosta korkeakoulututkinnon suorittaminen, ja hän epäilee, että hänelle ei myönnettäisi opintotukea ammattikorkeakouluopintoihin. Kaisa pohti erilaisia vaihtoehtoja. Eläintenhoitajakoulutus kiinnosti Kaisaa, koska hän on mielestään kärsivällinen, rauhallinen ja huolellinenkin omien kissojensa hoitamisessa. Kaisa kuitenkin epäili, että koulutus ei työllistäisi häntä riittävästi. Toinen vaihtoehto oli välinehuoltaja, mihin työhön Kaisa ei mielestään ole ehkä riittävän näppärä, eikä välinehuoltajan työn työolosuhteetkaan vaikuta kovin miellyttäviltä. Kaisa oli aikaisemmin ajatellut, että hän ei ole perusluonteeltaan kovin sosiaalinen, eikä hän sen vuoksi sovellu hoivatyöhön tai vastaaviin työtehtäviin. Hän on kuitenkin tavannut useita hoiva-alan työntekijöitä, ja tehnyt havainnon, että kovinkaan moni hoiva-alan työntekijä ei ole ihmisenä erityisen auttavainen ja lämmin. Näiden kokemustensa perusteella Kaisa on päättellyt, että hoiva-alan työntekijän ei välttämättä tarvitse olla lämmin ja helposti lähestyttävä. Hän on havainnut, että useat hoiva-alan työntekijöistä ovat käytännöllisiä ihmisiä, jotka tekevät hoivatyötä työnä [ei kutsumuksena]. Lähihoitajakoulutus alkoi kiinnostaa Kaisaa erityisesti sen, vuoksi, että koulutuksen myötä Kaisa saisi töitä, ja työstään palkkaa. Kaisan ystävä, joka ei ole erityisen sosiaalinen ihminen, kouluttautui suuhygienistiksi. Kaisa mietti, että suun hyvinvointi vaikuttaa kaikkeen. Kaisa ei ole koskaan itse pelännyt hammaslääkärinä, eikä kokenut hammashoitoa vastenmielisenä. Lähihoitajan työ suunhoidossa sopisi Kaisalle senkin vuoksi, että univaikeuksien vuoksi Kaisa ei ole varma pystyykö hän tekemään yö- ja vuorotyötä. Häntä kiinnostaa oppia lisää terveydenhoidosta ja sairaanhoidosta, mutta työ sairaalaympäristössä ei kiinnosta.

Lähihoitajakoulutuksen haku oli menossa ja koulutus olisi alkamassa helmikuussa. Kaisalla ei ollut tietoa, milloin jokin toinen koulutus olisi alkamassa. Työ- ja elinkeinopalveluiden [TE-Palvelut] koulutustarjonnassa oli vähän vaihtoehtoja. Kaisa mietti, että asiaa voisi vatvoa loputtomiin. Hän teki päätöksen ja haki lähihoitajakoulutukseen. Kaisa ei ole mielestään kunnianhimoinen uransa suhteen. Hänelle riittää, että työ on mielekästä ja hänellä on työssä riittävästi tekemistä. Kaisa sanoo olevansa epäkäytännöllinen, suurpiirteinen ja pohdiskelija, ja hän pohtii, että ehkäpä hän pystyy työssä olemaan reippaampi, tarkempi ja sosiaalisempi. Kaisa on nyt vanhemmiten ajatellut, että uusia toimintatapoja on mahdollista oppia, ja työminän pystyy erottamaan yksityisminästä. Kaisa kertoo miettineensä vanhemmiten minäkuvan muutosta. Kaisan tarinassa syy hakea lähihoitajakoulutukseen oli käytännön sanelema päätös. Lähihoitajakoulutus merkitsee Kaisalle mahdollisuutta saada ammatti, joka toivottavasti työllistäisi.

Joo, se on sillei, ku mä aattelin, että se on vähä se käytännön sanelema. Mä vaan aattelin, että työllistä.

6.1.4.4 Rauhallinen oma elämä

Maijan tarina on kuvaus siitä, kuinka Maija elettyään elämänsä toisten hyväksi uupumisen jälkeen havahtuu, ja päättää tehdä omasta elämästään paremman ja määritellä itse, millainen haluaa olla (kuvio 17).

KUVIO 17 Maijan tarina: Rauhallinen oma elämä

Maija kokee toisten hyväksi eletyn elämänsä tapahtumineen raskaaksi.

mulla on ollut sillei aika rankka koko elämä, ehkä

Maijan äiti sairastui psyykkisesti, kun Maija on noin 10 vuoden ikäinen. Äidin sairastumisen ja isän runsaan alkoholinkäytön vuoksi Maija joutui ottamaan nuoremman siskonsa kanssa vastuuta kodinhoidosta. Maija kertoo, että hänellä oli lapsuudessa haasteita oppimisessa, erityisesti matematiikassa ja äidinkielessä, mutta hän pyrki kuitenkin hoitamaan myös koulunkäynnin hyvin, koska äidille ei saanut aiheuttaa lisää huolta. Maijalle merkityksellisiä olivat tilanteet, joissa opettaja kuunteli, tuki ja kannusti häntä. Lapsuus oli toisten tarpeiden herkkää havainnointia ja niihin vastaamista.

Peruskoulun päättyessä Maija pohti koulutusvaihtoehtoja äitinsä kanssa. Maija asui sairaala-alueella, jossa hoitotyö oli tullut tutuksi, ja hakeminen hoitoalan koulutukseen kiinnosti Maijaa. Peruskoulun päättyessä Maija ei ollut kuitenkaan alaikäisenä hakukelpoinen. Avioiduttuaan Maijan suunnitelmat hakea hoitoalalle muuttuivat, ja Maija kouluttautui alalle, jonka osaaminen tuki puolison perheyrittystä. Aikuisena ajatus hoitotyöstä ammattina ei unohtunut. Maijan nuorin lapsi sai vakavan sairauskohtauksen, jonka aikana Maija kykeni toimimaan rationaalisesti ja lapsi selvisi. Maija sai kokemuksen, että hän haluaa ja kykenee auttamaan apua tarvitsevaa. Ystävien kouluttautuminen hoitotyöhön sekä Maijan äidin sairastuminen muistisairauteen osaltaan vaikuttivat kiinnostukseen hoitoalaa kohtaan. Maijalla oli halu saada tietoa muistisairauden periytyvyydestä. Omat voimavarat ja kyvyt oppia ja opiskella kuitenkin mietityttivät.

Maija teki pitkään töitä kaupan alalla. Ensimmäiset vuodet Maija koki työn vaihtelevana ja kiinnostavana. Johdon vaihtumisen jälkeen työ ei ollut enää mielekäästä työn huonon organisoinnin, jykkien sääntöjen ja tiukan työtahdin vuoksi.

kaupan alalla, kun mä olin kaksikytävuootta, vähän reilut, niin, mä sain siitä niinku niin tarpeekseni, et mä aattelin, et en mä halua enää sille [...] koko ajan niinku oli niinku hirvee paine tehdä töitä. Ja työ, samassa työ-, niinkun tuntimäärässä piti tehdä paljon, paljon enemmän. Ja se vaikeutu se työ, ja se kävi niin henkisesti sillä tavalla raskaaks. Ja mä en saanu mitään apua siihen, siihen työhön, että se mihin sä jätit edellisenä, ni siitä sä jatkoit. Ja sit oli vielä kasa uutta tavaraa odottamassa, et se oli ihan jotain hirveetä, ja.

Aikuisuudessa Maijan elämän rankkuus liittyi oman puolison alkoholismiin. Maijasta tuli puolison alkoholiongelman vuoksi perheen vastuunkantaja sekä kotona, että perheyrittäksessä. Pitkään jatkunut vastuunotto perheestä ja yrityksestä, miehen runsas alkoholinkäyttö, sekä kokemus arvostuksen puutteesta uuvuttivat Maijan. Maija elämän käännekohta on tapahtuma, jossa hän uuvuttuaan otti yliannostuksen lääkkeitä ja alkoholia. Selvittyään tilanteesta ja saatuaan apua ja tukea, Maija ymmärsi, että hän on aina ensin tukenut toisia ihmisiä, toisten tarpeet ja toiveet ovat ohjanneet hänen elämänsä ja päätöksiään, hän on elänyt elämänsä toisten ihmisten ehdoilla, ja teki päätöksen tehdä omasta elämästään paremman. Hän alkoi ajatella myös itseään, omia tarpeitaan ja toiveitaan sekä arvojaan, minkälainen ihminen hän haluaa olla.

Et mulle, mulla kävi [...] aika rankka juttu. Ja se niinku tavallaa herätti. Mä niinku itseeni, niinku ajattelemaan enemmän, enemmän myös itseeni, että siihen mennessä mä olin vaan rakentanu toisen ihmisen unelmaa koko ajan, menny toisen ihmisen

mukana. Ja hoitanu lapset ja kaikki. Et nyt sitte sen, sen tapahtuman jälkeen mä rupe-
sin ajattelemaan, mitä mä itse haluan. Minkälainen ihminen, ihminen mä itse haluai-
sin olla. Et se oli sitten niinku semmonen. Et se oli ehkä suurin syy, miksi mä olen nyt
tässä koulussa.

Toivuttuaan Maija sai työpaikan, mutta vuoden kuluttua yrityksen siirryttyä toi-
selle paikkakunnalle hän jäi työttömäksi. Hoitoalalla olevien ystävien kannustus
rohkaisivat hakemaan lähihoitajakoulutukseen. Tehtyään päätöksen koulutus-
hausta, hakuprosessi oli parhaillaan menossa, Maija haki, ja hänet hyväksyttiin
koulutukseen. Hän koki, että hakupäätöksen tekemisellä, hakemisella ja opiske-
lijaksi pääsemisellä oli tarkoitus. Maija haluaa työskennellä haasteellisten asiak-
kaiden kanssa, jotka tarvitsevat paljon tukea ja apua. Lähihoitajan ammatti mer-
kitsee Maijalle ensimmäistä ammattia, josta voi olla ylpeä, ylpeä siitä, että on hoi-
taja. Auttamisen haluun ovat vaikuttaneet sekä omat rankat kokemukset, että ko-
kemus avun saamisesta.

ite on kokenu niin paljon kaikkee, niin sitten haluais niinkun auttaa toisia, niitte ei
tarvis kärsiä niin paljon, kuin mä oon kärsiny.

Mahdollisuus työllistyä vaikutti koulutushakupäätökseen. Ammatti ja työpaikan
saaminen tuovat turvaa, mikäli avioliitto päättyy eroon.

ni mulla olis ammatti ja että mä ehkä pystyisin niinku elättämään sitte itseni. Että jos
mä teen sen ratkasun, että mä en enää jaksa. Et mä haluan ettiä vielä itselleni niinkun
semmosen rauhallisen ja oman elämän, että.

6.1.4.5 Yhteenveto tarinatyyppistä

Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppin kertojat aloittavat kertomuk-
sensa kuvaamalla henkilökohtaisesti haasteellista ja kokonaisvaltaisesti kuormit-
tavaa elämäntilannettaan ennen hakuprosessia. Kahdella kertojista kuormittava
elämäntilanne liittyi pääosin työhön. Kertojat kuvasivat huonosti palkattua, epä-
säännöllistä, liian vaativaa tai liian kiireistä työtä, jossa he eivät saaneet onnistu-
misen kokemuksia ja kokivat työuupumusta. Myös johtamisen ongelmat aiheut-
tivat kuormitusta. Yksi kertojista kuvasi pitkäaikaistyöttömyyttään ja yhteiskun-
nan vaatimuksia ja odotuksia työllistymisestä. Yksi kertojista kuvasi perhetilan-
teen kriisiä, johon liittyi puolison alkoholismi.

Yhteistä kertojien tarinoissa oli kokonaisvaltainen kokemus turvattomuus-
desta ja näköalattomuudesta, voimattomuuden, ahdistuksen, häpeän ja arvotto-
muuden tunteet sekä taloudellinen ahdinko. Kertojien kokemukset vastasivat
tutkimuksia työttömien kokemuksista (Hult ym. 2016, 108–118), työn kuormituk-
sen aiheuttamista haasteista (mm. Kärkkäinen ym. 2014, 103–115; Meriläinen
2019, 56–73) sekä puolison alkoholismin aiheuttamasta ahdingosta koko per-
heelle (mm. Orjasniemi & Kurvinen 2017, 127–143). Elämäntilanne aiheutti ker-
tojille inhimillistä kärsimystä. Epävakaa elämäntilanne pakottaa kertojat muu-
tokseen, ja kun kertojille tuli mahdollisuus hakea koulutukseen, he tekivät haku-
päätöksen nopeasti ilman harkintaa, ohjattuna tai epärealistisilla perusteilla. Ker-
tomuksen perusteella koulutushaku- ja ammatinvalintapäätös merkitsevät siten
hakijoille poispääsyä haastavasta elämäntilanteesta.

Kertojilla ei ole selkeää käsitystä lähihoitajan ammatista ja työnkuvasta, ja käsitys työn vaatimuksista näyttäytyy kertomuksissa osittain epärealistisena. Kuten Pätevyyden hakeminen-tarinatyypissä, kertojien tarinoissa ei tule esille ai-toa kiinnostusta lähihoitajan työtä tai sosiaali- ja terveysalan perustutkintokou-lutusta kohtaan. Kertomusten perusteella koulutushakupäätös ja lähihoitaja-am-matinvalinta näyttävät ulkoisesti motivoituneilta ratkaisuilta. Kertajat ovat kiinnostuneet koulutushausta välttääkseen ahdistuneisuuden tunteita ja säilyt-tääkseen itsearvostuksensa, jolloin voidaan puhua sisään kääntyneestä ulkoi-sesta säätelystä (Deci & Ryan 2000, 227–268; Vasalampi 2017, 56–57). Vasalampi (2017, 56–57) toteaa, että kielteisten tunteiden välttäminen toiminnan perusteena ei tue yksilön sinnikästä toimintaa tavoitteen saavuttamiseksi.

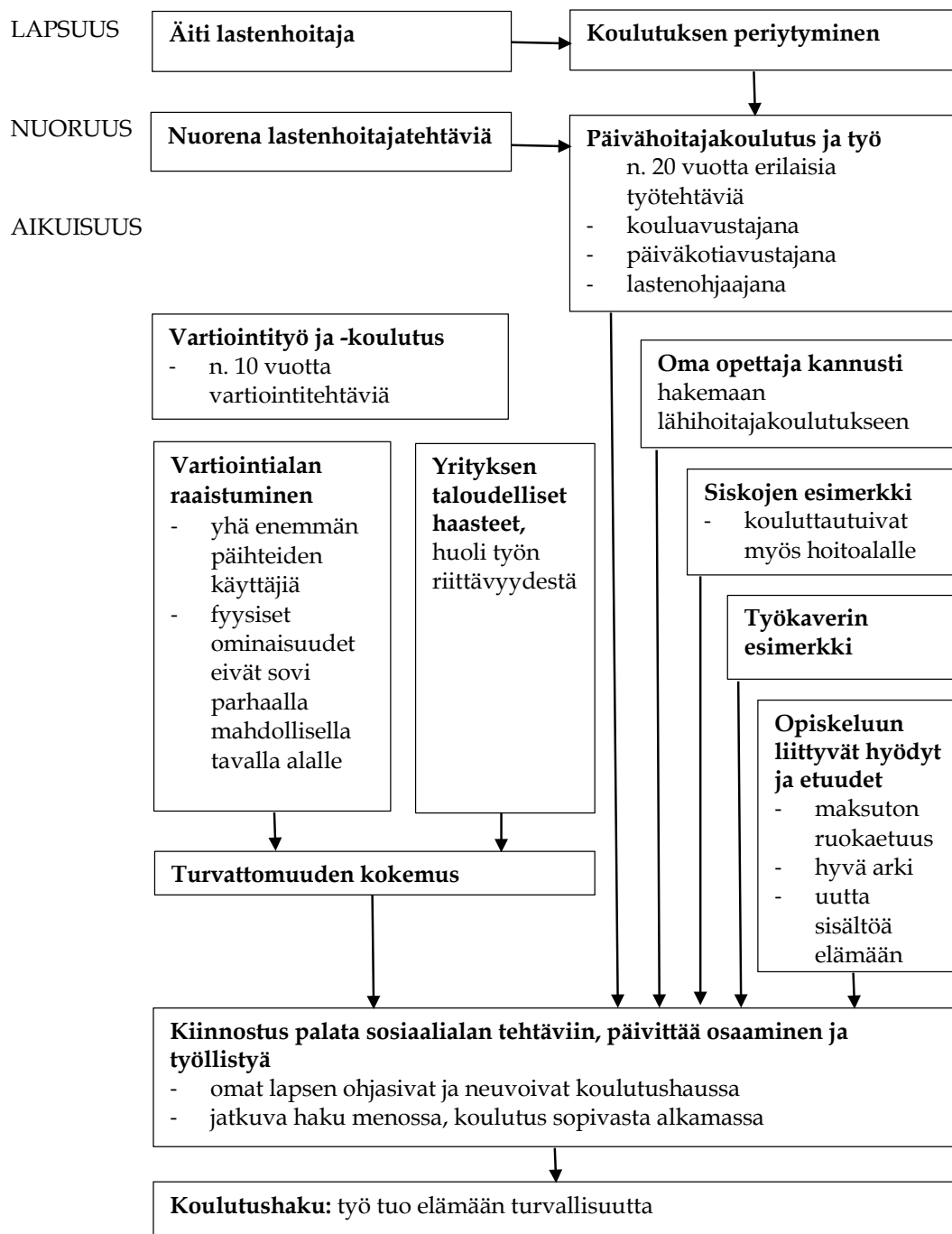
6.1.5 Uraperinnön jatkaminen

Tarinatyypin Uraperinnön jatkaminen kuvaa uravalintaa, joka on omaksuttu lapsuudessa tai nuoruudessa auktoriteetilta, Matin tarinassa äidiltä. Ratkaisu ammatinvalinnasta on selkiintynyt. Kertoja on varma ammatinvalinnastaan, mutta tarinassa ei näyttyädy kertojan omakohtaista pohdintaa, reflektointia ja ar-viointia päätöksen pohjaksi. Hän ei kuvaa lähihoitajan ammatin ja työn vaati-muksia tai piirteitä, eikä arvioi kiinnostustaan tai soveltuvuuttaan lähihoitajan työhön tai pohdi ammatillista identiteettiään ja arvojaan. Koulutushaun ja am-matinvalinnan sopivuutta perustellaan toisen henkilön tekemällä arvioinnilla.

Perusteluissa koulutushaulle tulevat esille välineelliset hyödyt, kuten mah-dollisuus työllistyä ja koulutusajan edut ja hyödyt, kuten mahdollisuus saada koulutuksen aikana tekemistä arkeen ja maksuttoman ruokaetuuden.

6.1.5.1 Verenperintö

Lähihoitaja-ammatinvalinta on Matille vanhemmanperintö. Matti kouluttautui nuorena päivähoitajaksi. Viimeiset 10 vuotta hän on kuitenkin tehnyt työtä var-tiointialalla. Kiinnostus palata sosiaalialan työhön liittyy vartiointialan työn psy-kososiaalisiin kuormitustekijöihin sekä työttömyysuhkaan (kuvio 18).

KUVIO 18 Matin tarina: Verenperintö

Matin äiti on lastenhoitaja, ja myös hänen kolme sisarustansa tekevät työtä hoitoalalla. Matin koulutushaku lähihoitajakoulutukseen liittyy Matin mukaan heidän hoitajapainotteiseen perheeseensä.

Hyvin tämmöinen hoitajapainotteinen tää mun perhe. Elikkä siis tota äiti ja kolme siskoo on hoitoalalla.

Matti teki työtä lastenhoitajana jo lukioaikana. Lukion jälkeen 18-vuotias Matti kysyi töitä vartiointiliikkeestä, mutta hänet ohjattiin suorittamaan ensin asepalvelus. Armeijan jälkeen Matin suunnitelmat muuttuivat, kun hän sai lastenhoitotyötä. Hän hakeutui päivähoitajakoulutukseen, ja suoritti päivähoitajatutkinnon. Kiinnostus lastenhoitotyöhön liittyi Matin mukaan mahdollisesti äidiltä perittyihin ominaisuuksiin tai piirteisiin.

No, hmm, se oli ehkä veren perintö.

Matti työskenteli päivähoitajatutkintonsa pohjalta sosiaalialan tehtävissä noin 20 vuotta tehden työtä kouluavustajana ja päiväkodin avustajana sekä lastenohjaajana kuntoutuskursseilla, joita vammaisjärjestöt järjestävät vammaisille lapsille ja heidän perheilleen. Joitain vuosia koulutuksen suorittamisen jälkeen Matti tapasi päivähoitajakoulutuksen aikaisen opettajansa. Opettaja ehdotti ja kannusti Mattia suorittamaan lähihoitajatutkinnon. Opettaja kertoi, että hänen mielestään Matti soveltuisi lähihoitajan työhön. Opettajan näkemys Matin soveltuvuudesta liittyi Matin mukaan ehkä siihen, että vuorovaikutus ihmisten kanssa on hänelle luontevaa.

No mä tuun helposti ihmisten kanssa juttuun, ja, ja ja, no empaattiset, empaattiset ja yms yms, mitä näitä on.

Siinä vaiheessa Matti ei kuitenkaan hakeutunut lähihoitajakoulutukseen, koska hänelle tarjoutui tilaisuus tehdä vartiointityötä. Matti tarttui mahdollisuuteen, joka oli kiinnostanut häntä nuoruudessa.

Ni mä halusin tehdä sitä, mitä mä olin halunnu tehdä joskus.

Matti suoritti ensin vartiointikurssin, ja sen jälkeen vartijan ammattitutkinnon. Vartiointityö jatkui noin kymmenen vuotta. Matti ei mielestään sovellu vartiointityöhön parhaalla mahdollisella tavalla fyysisen kokonsa vuoksi. Hän teki vartiointityötä myymälässä, jossa hän kohtasi yhä enemmän päihteiden käyttäjiä. Kiinniottotilanteissa Matti joutui fyysiseen kontaktiin päihteiden käyttäjien kanssa, ja hän koki joutuvansa niissä tilanteissa itse vaaraan. Lähihoitajakoulutushakuun vaikutti myös se, että yrityksellä oli taloudellisia haasteita. Vaikka Matin työsuhde oli vakituinen, Matilla oli huoli työn riittävydestä tulevaisuudessa. Yksi Matin työkavereista opiskeli lähihoitajaksi ja työllistyi sosiaali- ja terveysalalle. Työkaveri toimi Matille mallina.

jos hänkin on lähteny, ni miksen minä

Matin molemmat lapset opiskelivat ammatillisessa koulutuksessa, ja lähihoitajakoulutus alkoi vähitellen kiinnostaa Mattia. Koulutus tarkoittaisi aikaisemman päivähoitajatutkinnon päivittämistä ja paluuta sosiaalialan työtehtäviin.

Ja niinkun, mäkin, mulla on päivähoitajakoulutus pohjalla, nin sen päivitys on se pääasia.

Matti mietti, että jos hän opiskelisi lähihoitajaksi, hän saisi työtä. Matti sai lapsiltaan neuvoja ja ohjeita, kuinka koulutukseen haetaan, teki hakemuksen ja tuli valituksi. Lähihoitajakoulutus merkitsee Matille sitä, että hän saa valmistumisen jälkeen työtä, ja työ tuo elämään turvallisuutta. Lähihoitajakoulutus merkitsee myös mahdollisuutta oppia uutta, uusia ihmissuhteita ja tilanteita, sekä tekemistä arkeen. Opiskeluaika antaa Matille sisältöä ja erilaista tekemistä arkipäiviin, sekä terveellisen arjen maksuttomine ruokailuineen.

6.1.5.2 Yhteenveto tarinatyyppistä

Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppiin sijoittui yksi tarina, kuvaus uran periytymisestä. Kertojan äiti oli ammatiltaan lastenhoitaja ja kertojan mukaan hän omaksui uravalintansa äidiltään jo lapsuudessa. Äidin työ siis ohjasi kertojan kokemuksia ja odotuksia tulevasta urastaan. Uran periytyminen sukupolvesta toiseen on mahdollista, ja usein melko tavallistakin suomalaisissa yrittäjäperheissä tai maataloudessa (Marttila 2015, 24). Inksonin (2004, 100–101) mukaan uran periytyminen voi kapeuttaa seuraavan sukupolven urasuunnitelmia, mikäli periytyvyyttä määrittää esimerkiksi vanhempien sosiaalinen luokka tai perheen koulutus- ja taloudelliset mahdollisuudet. Uran periytyvyyttä voidaan selittää perintötekijöillä, psykososiaalisilla tekijöillä (esimerkiksi vanhemmat toimivat mallina tai vanhempien asenne työtä kohtaan välittyy lapsille) sekä yhteiskunnallisilla tekijöillä (esimerkiksi sosiaalisella rakenteella). (Inkson 2004, 100–101.) Tarinassa kerronta on suppeaa eikä perustelut tai selitykset uran periytyvyydestä avaudu haastattelijalle tarkemmin.

Kerronnassa ei tule esille kertojan kuvausta lähihoitajatyön vaatimuksista tai piirteistä. Kertoja ei myöskään reflektoi tai arvioi kiinnostuksen kohteitaan, arvojaan tai omaa soveltuvuuttaan hoitajan työhön. Marcia (1966, 551–558) käyttää käsitettä omaksuttu identiteetti, mikäli henkilö omaksuu vanhemman näkemykset ja arvot ilman omakohtaista arviointia. Kuten edellisissä tarinatyypeissä, kerronnassa ei tule esille sisällöllisesti kiinnostusta lähihoitajan työtä tai sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutusta kohtaan. Koulutushaun perusteluna tulevat esille mahdollisuus työllistyä sekä esimerkiksi koulutusajan maksuton ruokailu. Koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta ovat kerronnan perusteella ulkoisesti motivoitunutta kiinnittynyttä säätelyä (vrt. Deci & Ryan 2000, 227–268; Vasalampi 2017, 56–57). Kiinnittynyt säätely tarkoittaa, että kertoja ymmärtää koulutushaun ja kouluttautumisen arvokkuuden ja sitoutuu tavoitteisiin, mutta ei aidosti kiinnostu toiminnasta. Kertomuksen perusteella kertoja arvostaa tutkinnon suorittamista, jotta työllistyy ja voi hyödyntää opiskeluaikana opiskelijoiden ruokaetuutta. Tutkinnon suorittamisella on kertojalle välineellistä arvoa.

6.2 Toimijuuden ja identiteetin kehitys urateemaisissa elämäntarinoissa

Kertojat kuvasivat urateemaisissa elämäntarinoissaan urapolkunsa rakentumista läpi elämän, omia näkemyksiään ja arvojaan, tekemiään päätöksiä ja valintoja, sekä toisaalta tapahtumia ja asioita, joihin he eivät olleet voineet vaikuttaa. Kertojien identiteetti ja toimijuus kietoutuivat uratarinoissa yhteen (Eteläpelto ym. 2014b, 208). Urakerronnan kautta kertojat antoivat merkityksiä oman elämänsä tapahtumille, tutkivat ja jäsensivät, selittivät ja tulkitsivat omaa identiteettiään ja kuvasivat toimijuuttaan suhteessa kokemuksiinsa, merkityksellisiin elämäntapahtumiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan (vrt. Hänninen 2000, 61–62; Paananen 2017, 19; Polkinghorne 1988, 160; Tolska 2002, 19, 101). Toimijuuden neuvottelu ja vahvistuminen sekä identiteetin kehittyminen kiinnittyivät urateemaisissa elämäntarinoissa kertojien kokemuksiin, tapahtumiin, sosiaalisen verkoston odo-
tuksiin ja toimintaan.

Paikansin kertomuksista identiteettityöhön ja toimijuuden kehitykseen liittyvää kerrontaa ja tunnistin teemoja, joita kertojat kiinnittivät prosessin kuvaukseen. Havaitsin, että kullekin tarinatyyppille oli ominaista tietynlainen identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessin kuvaus. Tarinatyyppissä Aidon minuuden selkiytyminen identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi näyttäytyi vahvistumisena, Merkityksellisyyden löytämisessä uudistumisena, Pätevyyden hakemisessa sopeutumisena, Välttämättömän valinnan tekemisessä selviytymisenä ja Uraperinnön jatkamisessa urautuneena. Annoin toimijuuden ja identiteetin kehitysprosessien kuvauksille nimet Vahvistujat, Uudistujat, Sopeutujat, Selviytyjät ja Urautuneet.

Kuvaan seuraavassa tarinatyypeittäin identiteetin ja toimijuuden kehitystä kertojan sisäisten kokemusten ja kertojan kokeman ulkoisen todellisuuden, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden, verkoston sekä yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden välimaastossa. Koska kuvaus etenee tarinatyyppittäin, kuvauksissa on osittain päällekkäisyyttä edellisen luvun tarinatyyppien kuvausten kanssa. Tuon kuvauksessa esille tarinatyyppille yhteisten piirteiden lisäksi tarinoiden yksilöllistä variaatiota.

6.2.1 Vahvistujat

Tutkimushaastattelussa kehoitin haastateltavia aloittamaan kerronnan siitä kohdin elämäänsä, minkä he kokivat olevan merkityksellinen tutkimuskysymyksen kannalta ja jatkamaan kerrontaa nykyhetkeen saakka. Vahvistujat aloittivat kerronnan lapsuudesta ja nuoruudesta. Kertojat kuvasivat elämäntarinoissaan elämänvaiheitaan ja sosiaalisia vuorovaikutussuhteitaan, tilanteita ja tapahtumia lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen reflektoiden niihin liittyviä kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan sekä perustellen elämässään tekemiään ratkaisuja ja valintoja. Kertomukset ovat kasvu- ja muutostarinoita, joissa toimijuuden vahvistuessa kertoja pääsee toteuttamaan todellista ja aitoa ammatillista identiteettiään.

Vahvistujiin sijoittui tarinat Henkinen työvoitto, Vapaaksi ja Hyvän arjen puolesta.

Vahvistujien kertomuksia yhdisti kertojien kokemus jo lapsuudessa ja nuoruudessa alkaneesta hoivavietistä, tarpeesta ja halusta auttaa ja suojella apua tarvitsevia. Tarinoissa kertojat reflektoivat muun muassa lapsuuden leikkejään ja vastuunottoa sisarusten hoidosta ja vertaisten hyvinvoinnista. Mielikuvat sosiaali- ja terveysalan työstä olivat vastanneet lapsuudessa käsitystä kertojaa kiinnostavasta ja hänelle soveltuvasta ammatista (Gottfredson 1981, 545–579).

Ni kyllä se sieltä nous vaan niinku esille. Se on ollu niinku itelle lapsuudessaki semmonen niinku hoivaaminen, se vietti on ollu jotenkin sillai vahva, niinku aina (Hyvän arjen puolesta)

Huolimatta aidosta kiinnostuksesta sosiaali- ja terveysalan työtä kohtaan, kertojat päätyivät nuorena koulutukseen ja työhön jollekin toiselle alalle. Oman elämän suuntaa ja toimijuutta määrittivät (*bounded agency*, ks. Evans 2007, 92–93) kertojien urateemaisissa elämäntarinoissa toiset ihmiset ja elämäntapahtumat.

Ja silloisen, sitten kun alko ensimmäinen parisuhde, ni päädyinki ratkasuun, että en lähdekään siihen, mihin ite haluan, vaan sitte tavallaan lähin niinku sitte avopuolison matkassa ihan toiselle alalle (Hyvän arjen puolesta)

Toimijuutta määrittivät myös kertojan omat pystyvyysuskomukset (*self-efficacy*) siitä, että hän ei kykene tai sovellu toimimaan sosiaali- ja terveysalan työtehtävissä. Sosiokognitiivisten teorioiden mukaan yksilön pystyvyysuskomukset (toisin sanoen yksilön uskomukset omasta kyvykkyydestä suoriutua) määrittävätkin eniten yksilön toimijuutta (Bandura 2001, 10; Bandura 2006, 164–180; Jääskelä ym. 2023, 2). Luottamuksen puute omaan kykyyn oppia ja toimia sosiaali- ja terveysalan tehtävissä saivat Henkinen työvoitto ja Vapaaksi -tarinoissa kertojat luopumaan haaveistaan ja suunnitelmistaan hakea sosiaali- ja terveysalan koulutukseen. Minäpystyvyyden rakentumista ohjaa psyyken sisäisen kehitysprosessin lisäksi oppimiskokemukset ja sosiaalinen vuorovaikutus, ja erityisesti se, miten merkittävät muut ihmiset kohtelevat yksilöä (Bandura 2006, 170). Henkinen työvoitto -tarinassa kertojan läheiset mitätöivät ja vähätelivät kertojan suunnitelmia ja toiveita sosiaali- ja terveysalan työstä.

he on saanu lytättyä mun opiskeluhaaveet. He sano, et ei musta oo, eei [nimi] susta tuu ikinä kuule hoitajaa, ja eei, et sä oo sellainen, et sä pärjäisit siellä, ja et sä jaks lapsia päiväkodissa, ja. Sit se jotenkin varmaa sinne pienen tytön alitajuntaa jäi aika voimallisesti se, et musta ei vaa oo hoitajaa, ei musta tule hoitajaa (Henkinen työvoitto)

Tarinassa kertoja koki jääneensä vaille hyväksyntää, ymmärrystä ja kannustusta ja läheisten kertojaan kohdistama jatkuva kritiikki oli aiheuttanut kertojalle riittämättömyyden ja arvottomuuden tunteita, jotka ovat seuranneet häntä koko elämän ajan.

Olin ite niin hukassa, että ko tuntu, että aina tuli myös [läheinen] sitä, että, et mä en osannu tehdä ikinä mitään oikein, [poistettu tunnistettavuuden vuoksi], ni se, et oli aika hukassa itsensä kanssa, että ei riittänyt niinku kellekään mitenkään. Taaskaan. Nii. Ni lähtisin tutkimaan enemmänkin itseään, että mikä siellä mulla on se. Ja sithän ne sieltä lähti nousemaan pintaan [itkettää] ne oman lapsuuden aikaiset asiat. (Henkinen työvoitto)

Vapaaksi -tarinassa kertoja toistaa kerronnan aikana useita kertoja yksityiskohdaisia kuvauksia nuorena työelämään tutustumisjaksolla ja kesätyössä koetuista traumaattisista tapahtumista, joissa hän ei saanut ohjausta tai tukea. Näiden kokemusten jälkeen kertoja uskoi nuoruudessa olevansa soveltumaton toimimaan sosiaali- ja terveystalouden tehtävissä.

mä näin, et se vanha [naurahtaa] mummi, mitä mä syötin, niin ku mä menin sinne kohta kattoon, ni se oli kuollu. Ja mä järkytyin siitä. Mua ei valmisteltu siihen tilanteeseen niinkö ollenkaan. Ja mä silloin järkytyin tosi paljon. Ja mä aattelin, että mä en ikinä pysty olla. Sitte ku siellä oli semmosia vanhuksia, joilla oli diabetes tehny semmosia niinkö reikiä jalkoihin. Että ne jänteet näky. Ne haisi. Se oli aivan järkyttävää [...] Mä menin aivan kylmiltään ja suoraan työtehtäviin [...] mä olin kesän hoitamassa kehitysvammasia lapsia. Ne oli aivan tosi sulosia ne lapset. Osa oli niinkö semmosia murrosikäisiä teinejä, ja siellä oli semmonen tosi kauhee tilanne. Semmonen monivammanen poika, se piti elvyttää, ja se oli, se oli ihan järkyttävää se hetki. [...] Mieliä oli aika semmonen tiekkö aika järkyttyny. [...] Sillon mä päätin, et en ikinä hoitoalalle. Et musta ei oo tähän. Tää on aivan järkyttävää. Ja hain Tekuun (Vapaaksi)

Vahvistujien elämäntarinoissa keskeisiä ydinepisodeja olivat kuvaukset toistuvista ja kasautuvista kuormittavista elämäntapahtumista ja traumaattisista kriiseistä, kuten läheisten psyykinen sairastuminen ja alkoholismi, koulukiusaaminen, läheisten itsemurhat, avioerot ja parisuhdeväkivalta.

Mut avioliitto oli hyvin taas vaikea. Siellä oli paljon sitten tavallaan niinkun pettämistä ja alistamista. Semmosta henkistä, henkistä alistamista, että sitä jaksoin taas hetken aikaa. (Hyvän arjen puolesta)

Kuormittavat ja traumaattiset kokemukset aiheuttavat haavoittuvuutta ja heijastuvat kertojan elämäntapahtumien haurasta toimijuutta (Kuusela & Saastamoinen 2022, 219). Kertojat kuvasivat, kuinka yllättävissä ja kuormittavissa elämäntapahtumissa perusturvallisuudentunne katosi ja elämän perusta katosi.

Sehän on menny ihä, niinkö oikeestaan koko elämä meni siinä niinkö semmoseks, niinkö pohja pois ihan kokonaan. (Vapaaksi)

Kerronnassa vuorottelevat kertojan kuvaukset useista kuormittavista ja traumaattisista elämäntapahtumista ja kertojan reflektiot ja arvioinnit elämästään. Kertoessaan tarinaansa kertojat jäsentävät elämänsä ydinepisodeja ja reflektoivat identiteettiään. Kertojat kuvasivat etsivää identiteettiä (*moratorium*), prosessia, jossa he aktiivisesti pohtivat omaa minuuttaan, arvojaan ja tavoitteitaan (Marcia 1966, 551–558; ks. myös Fadjukoff ym. 2007, 212–214). Kertojien toimijuus on tunnustelevaa ja kokeilevaa. Yllättävät ja kuormittavat elämäntapahtumat olivat pakottaneet heidät arvioimaan käsityksiä itsestään ja itsetuntemuksen lisääntyessä ja merkitysnäkökenttien muuttuessa heille oli syntynyt oivalluk-

sia ja oppimista (Kovero 2004, 137–138). Kokemuksien ja niiden reflektoinnin myötä kertojat oivalsivat, että he haluavat hakeutua alalle ja työhön, jossa he voivat toteuttaa omaa minuuttaan ja auttaa ja tukea apua tarvitsevia.

Mutta kyllä mä silti, mulla on semmonen tahto, ees jonku ihmisen elämä tehdä jotenki helpommaks ja paremmaks. Semmonen mulla on. (Vapaaksi)

Hoitotyö merkitsi kertojille jo lapsuudessa ja nuoruudessa syntyneen kiinnostuksen toteutumista, kokemusta identiteetin samuudesta ja jatkuvuudesta lapsuudesta aikuisuuteen (Erikson 1968, 50). Kertojat kuvasivat kiinnittymispisteitä (Manneström & Salmela-Aro 2020, 263), identiteettinsä lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen samana pysyneitä ominaisuuksia ja piirteitä, jotka toivat jatkuvuutta ja merkitystä heidän päätökselleen hakeutua lähihoitajakoulutukseen. Kertojilla on saavutettu identiteetti (*identity achievement*, Marcia 1966, 551–558): kertojat ovat aktiivisesti pohtineet ja arvioineet vaihtoehtoja ja sitoutuneet omiin valintoihin. Ammatillisen identiteetin selkiytyessä ja vahvistuessa myös toimijuus vahvistui ja kertojat tekivät itsenäisen ja oma-aloitteisen uramuutospäätöksen alalle ja työhön, jonka he kokivat kutsumuksena. Ratkaisu osoittaa Schwartzin (2018, 3–4) arvotypologiassa vahvaa itseohjautuvuutta (*self-direction*), itsenäistä ajattelua ja toimintaa. Gallesin ja Lenzin (2013, 245) mukaan vakaa ja selkeä ammatti-identiteetti vahvistaa kokemusta kutsumustyöstä. Kertojien kokemusta kutsumustyöstä osoittivat kertojien kuvaukset sisäisestä palosta hoitotyötä kohtaan,

sinä aikana heräs kehitysvammasten niinku kanssa toimiessa ni semmonen ääretön palo päästä niinku heidän kanssa tekemään työtä. Hyvän arjen puolesta. (hyvän arjen puolesta)

Ja mulla oli kauheen semmonen voimakas palo tälle alalle. (Vapaaksi)

hoitotyön henkilökohtaisesta merkityksellisyydestä ja

Se tuo mulle iloa ja valoa. Se, että [itkee], tota näkee, että osaa tehdä jotain oikein. Ja niin, että toinen ihminen siitä tykkää. (Henkinen työvoitto)

hoitotyön sosiaalisesta arvosta.

Mä oon tavallaa oppinu siihen, että se hoitoala, ja hoitotyö, ja va, varsinkin vanhusten hoito, et se on meidän oikeus ja velvollisuus. Se on vähän niinku kumpaakin (Vapaaksi)

Kertojan identiteettiä ja toimijuutta määrittivät vahva auttamisen halu. Kuvaukset arvoista, tulevaisuuden toiveista ja tavoitteista sekä toiminnasta näyttäytyivät tarinoissa ehjänä kokonaisuutena. Kertojat kuvasivat aitoa kiinnostusta ja halua tehdä hoitotyötä ja toteuttaa työhön liittyviä arvoja, tavoitteita ja suunnitelmia. Tarinoissa toistui teema ihmisten yhteisen hyvän edistämisestä ja apua tarvitsevien auttamisesta. Kuvaus arvoista vastaa Schwartzin ja kumppaneiden (2012, 663–688; ks. myös Schwartz & Sortheix 2018, 3–4) arvokäsitetä universalismi (*universalism*), mikä merkitsee pyrkimystä ymmärtää, arvostaa ja suojella kaik-

kien ihmisten hyvinvointia, tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta riippumatta siitä, onko ihmisiin henkilökohtaista yhteyttä. Karlsson ja kumppanit (2022, 122–123) tutkivat aikuisten urapolkuja ja tunnistivat aineistostaan Aidon minuuden selkiytymistä vastaavan urapolun, jonka he nimesivät idealistiseksi urapoluksi (*the idealistic choice of path*). Idealistisen urapolun valinneilla kertojilla oli keskeistä kiinnostus opiskeltaviin aiheisiin, mutta he kuvasivat koulutushakupäätöstään myös mahdollisuutena tehdä elämällään jotain enemmän. Sisällöllisen kiinnostuksen lisäksi Karlssonin ja hänen kollegoidensa (2022, 122–123) tutkimuksessa näiden kertojien idealismia kuvasi yhteiskunnallinen näkökulma, halu tehdä yhteiskunnalle hyvää. Omassa tutkimuksessani Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppin tarinoissa kertojat kuvasivat muun muassa tavoitteekseen tarjota asiakkaiden hyvinvointia tukevaa perushoivaa huolellisella ja läsnä olevalla työotteella, jotta asiakas kokisi hoitotilanteen turvalliseksi. Tarinoissa tuli vahvasti ja toistuvasti esille kertojien näkemykset omasta tehtävästään ja roolistaan olla helpottamassa ja parantamassa asiakkaiden elämäntilanteita ja hyvinvointia.

Tää on semmosta perushoivaa. [...] Mä haluan ihan vaan niinkö, että ollaan niinkö toisen ihmisen kanssa niinkö läsnä. Tehää sen olo paremmaks. Se, sitä mä haaveilen. [...] Niin, että tulis semmonen tunne, että mä sain pikkuse helpotettua sen oloa, ja se kävi pesulla, ni nyt sen on hyvä ruveta nukkuu. Semmonen tunne. Se ois mulle niinkö semmonen aivan, siis tosi mukava. (Vapaaksi)

haluaa tavallaa tehdä ne niinku työasiat ensinnäkin hyvin niinku täsmällisesti, ja tavallaa niinku tosi rauhallisesti haluaa kertoa niinku koko ajan tavallaa mitä tehdä ja miksi tehdä, et tavallaa ei, ei tuu niinku toiselle tavallaa huolta siitä tilanteesta, ja omasta olost. Että on, on tavallaan siinä niinku hetkessä koko ajan mukana (Hyvän arjen puolesta)

Ammatillisen identiteetin laajempi määritelmä näyttäytyi kertojan ammatillisen orientaation kuvauksissa siinä, minkä kertoja arvotti työssä tärkeimmäksi ja merkitykselliseksi (Veen ym. 2001, 177). Kertojat määrittivät, että heidän vastuullinen tehtävänsä on toimia yhteiskunnassa heikkojen puolustajana ja tukijana (vrt. Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 45). Kertoja rakentaa toimijuuttaan siten laajemmin kiinnostukselle tehdä työtä paremman yhteiskunnan hyväksi.

Niin ni, [ää] mun, mää koen, että mun tehtävä on omalta osaltani helpottaa myös niitä potilaita, jotka ei saa omaa ääntään kuuluviin (Vapaaksi)

Sen, että ku on huomannu, että erilaisilla ihmisillä on niinku erilaisia ongelmia, ja et mikä asia niinku vaikuttaa mitenkäki. Ehkä se on vaan niinku edesauttanu tavallaa sitä ajatusta, ja halua, että vielä niinku joku päivä pääsee tavallaa semmoseen työhön, missä, missä pystyy niinku olemaan siinä niinku kaikkien muitten ihmisten tavallaa niinku tukiverkostossa (Hyvän arjen puolesta)

Kertojat, jotka olivat hakeneet ja saaneet TE-palveluiden uraohjausta kuvasivat hyötyneensä ohjauksesta. Toinen heistä oli päässyt työkokeiluun, minkä kautta kertoja oli saanut mahdollisuuden tutustua sosiaali- ja terveysalan asiakasryhmään ja työn luonteeseen. Kertoja kuvasivat tarinassaan, miten ohjaus oli vahvistanut hänen päätöstään hakeutua sosiaali- ja terveysalan työhön tekemään työtä tukea ja apua tarvitsevien asiakkaiden kanssa.

Pitkäaikainen opiskelu aikuisena haastaa sekä opiskelijan että hänen perheensä elämäntilannetta. Tarinoissa opintojen mahdollistuminen edellytti rahoituksen ja elämäntilanteen järjestymistä kokopäiväistä opiskelua tukevaksi. Tarinoissa lasten tarpeet asetettiin usein edelle ja opinnot aloitettiin ajankohdassa, jolloin lapset ovat riittävän itsenäisiä. Opiskelu edellytti myös puolison hyväksyntää ja tukea. Kahdelle kertojista oli merkityksellistä yhteiskunnan tarjoama taloudellinen tuki opintojen rahoitukselle. Vahvaa toimijuutta osoitti Vapaaksi -tarinassa kuvaus omakotitalon myynnistä, jotta taloudellinen tilanne mahdollistaisi opiskelun.

Meillä on talo siis myynnissä, ja taas yhet ostajat, ni tällä viikolla ratkee kaupat. Se piti ratketa jo silloin viime syksynä, että mei'än taloudellinen tilanne piti helpottaa, että se piti niinkö senki takia olla mahdollista lähteä kouluun. (Vapaaksi)

Kertojen identiteetti ja toimijuus vahvistuvat aikuisena. Kertajat kuvaavat, kuinka he kuormittavien elämäntapahtumien ja niiden reflektoinnin myötä tunnustivat omia arvojaan ja moraalisia ihanteitaan. Kertojille prosessin kuvaus oli niin merkityksellinen, että he liikuttuivat ja itkivät kertoessaan tarinaansa. Virkin (2004, 52) mukaan tunteet eivät synny itsestään, vaan ovat osa ihmisen aktiivista toimijuutta. Tunteisiin liittyy aina näkemyksiä, arviointeja, tahtoa ja toiveita sekä pyrkimystä niiden toteuttamiseen. Tarinoissa kertajat kuvaavat, miten identiteetin selkiytyessä ja vahvistuessa heidän toimijuutensa vahvistui, ja aidon identiteetin kunnioitus ja arvostus johti päämäärätietoiseen ja tavoitteelliseen uramuu-tokseen. Jo lapsuudessa alkanut ammatillisen identiteetin kehitysprosessi antoi aikuisuudessa suunnan kertojen toimijuudelle.

6.2.2 Uudistujat

Uudistujat kiinnittävät uramuutospäätöksen aikuisuuteen. Uudistujiin sijoittui tarinat Ihmisten hyvinvointi, Asiakaspalvelua sydämellä, Auttamistyö ja Konkreettista hyvää. Tarinoiden ydinepisodit ovat kuvauksia aikuiselämän käännekohtasta, tapahtumasta, joka muutti kertojen elämää ja käsitystä itsestään, arvoistaan, kiinnostuksen kohteistaan ja tavoitteistaan. Käännekohtaan kuvaukseen sisältyi tarinallinen jännite: kertajat kuvasivat, kuinka he olivat olleet elämässään tienhaarassa ja tunnustivat ristiriidan aikaisemman elämän ja uusien arvojen ja tavoitteiden kanssa.

Kertojan elämä ennen käännekohtaa oli tavoitteista ja toimijuus vahvaa. Kertoja oli tehnyt nuoruudessa tietoiset valinnat ja ratkaisut hakiessaan jollekin toiselle alalle. Ihmisen hyvinvointi -tarinassa kertoja kuvaa tavoitteista työtä esimiestehtävissä kaupan alalla.

kaupan ala vei kyllä mua vielä kovasti sillee niinku. Et mulla oli siihenki hirveesti niinku tavoitteita. Ja sit kun ne tavoitteet täytyy, ni se vei mua niinku mukanaa kuitenki (Ihmisen hyvinvointi)

Ammatillinen identiteetti ja oma rooli ja tehtävä työelämässä oli selkiintynyt. Kertojilla oli tilaa ja mahdollisuuksia tehdä ammatissaan ja työssään valintoja, vaikuttaa ja toteuttaa päätöksiä.

Sen jälkeen oon sitte tehny viestintäyrittäjänä, ja. Mä olin, kuus vuotta erilaisissa IT-firmoissa viestintähommia tein, ja. Sitte mä tota siinä terapiahommana siinä sivussa tein sitä omaa firmaa, ja. Kirjottelin, ja kirjoitin, lehtijuttuja oon kirjottanu, ja kielen huoltoa [...] Ja se on ihan kivaa, joo, ja. Kauheesti kivaa, sai ite päättää kaikki työaikansa, ja touhuta ja tehä (Konkreettista hyvää)

Tarinoissa traumaattiset tapahtumat, kuten lapsen kuolema, entisen puolison sairastuminen ja kuolema ja lapsen huumeiden käytön paljastuminen pysäyttivät kertojan elämän. Yksi kertojista kuvasi omaa kehityskriisiään. Oravala ja Rönkä (1999, 274–275) määrittelevät käännekohdaksi tapahtuman, joka saa aikaan pysyviä ja merkittäväksi koettuja psykologisia muutoksia ihmisen elämässä. Heidän mukaansa käännekohdan voi aiheuttaa yllättävä tapahtuma, johon ihminen ei ole voinut vaikuttaa, kuten läheisen kuolema tai sairaus, mutta myös ihmisen itsensä tekemä valinta tai päätös. Kertojan kokemus kriisi ja haavoittuvuus käynnistivät oppimisprosessin, joka muutti hänen kokemustaan itsestä ja maailmasta (transformatiivinen oppiminen, Calleja 2014, 120). Omat kokemukset tekivät näkyväksi avun ja tuen saamisen tärkeyden ja merkityksen.

Siis ne oli ihania. Tai siis semmosia niinku hyviä. Että niinku tietysti, ku oli näitä sitte näitä sijoituslaitoksia, missä tota noin, ni. Niitä on nyt useempiinkin tässä sitten nähty ja koettu. Ja sitte oli sosiaalityöntekijää. Ja sit siel laitoksissa niitä ihmisiä, ni, ni niinku jotenki tuli semmonen, et nää tekee niinku ihan älyttömän tärkeätä työtä. [...] ne niinku auttaa. Nii. Ne auttaa, auttaa mun poikaa, auttaa mua, ja sit tietysti ite vähän joutu hakemaan niinku keskusteluapua [työpaikan nimi] ja tälle, jotenki. (Ihmisen hyvinvointi)

Kertajat kuvasivat, että kokemus muutti heitä ihmisenä, heidän arvojaan, ajatukseen ja tunteitaan. He kuvasivat prosessia, jossa he näkivät aikaisemman työnsä uusin silmin (ks. Heikkilä 2019, 24). Oivalluksen hetki oli ollut kokonaisvaltainen ja voimakas reflektiokokemus, jossa aikaisempi työ ei enää vastannut heidän minäkuvaansa ja identiteettiään. Kuvauksessa on jotain samaa, kuin LaPointen (2014, 21) yhteensopimattomuuskertomuksessa: työ ei enää ”tuntunut omalta”. Aikaisempaan työhön liittyvät arvot ja tavoitteet menettivät merkityksen ja näyttäytyivät toisenlaisena kuin aikaisemmin (Heikkilä 2019, 24). Kerronta vastaa myös Simosin ja tutkijaryhmän (2022, 229) aineistostaan tunnistamaa ”uuden minän etsiminen” (*exploring a new self*) -sopeutumisstrategiaa uramuutoksessa sekä Kontisen ja tutkijaryhmän (2013, 255) kuvausta liminaalitulasta. Aikaisempi ammatillinen identiteetti menetti merkityksen ja alan vaihto oli kertojalle ainoa vaihtoehto.

Sit mä vaan, että niinku, sit se vaa niinku jotenkin lokahti tosi niinku sillei paikalleen. Et ei, et hyvänen aika, niinku et mä en haluu tehä enää tätä mun nykystä työtä. Et en kerta kaikkiaan haluu. Mä en nää mitään tulevaisuutta tässä. (Ihmisen hyvinvointi)

Käännekohtien jälkeen kertojat oivalsivat, mitä he haluavat elämässään tehdä ja tekivät tietoisien, moraalisten ja itsenäisten valintojen ja päätösten hakeutumista sosiaali- ja terveysalan koulutukseen ja työhön. Kuvaus vastaa Marcian (1966) identiteettistatuksista saavutettua identiteettiä (*identity achievement*). Tarinoissa kertojat vertasivat aikaisemman ja tulevan työnsä arvoja ja merkityksiä. Prosessissa he tunnustelivat ja ”pukivat” uutta ammatillista identiteettiä itselleen, vertailivat vanhan ja uuden työn sisältöä arvoineen, tavoitteineen ja tehtävineen keskenään ja ”sovittivat” uutta hoitoalan työhön sopivaa ammatillista identiteettiä omiin ihanteisiinsa, arvoihinsa, tulevaisuuden toiveisiin ja tavoitteisiin (Heikkilä 2019, 26).

on niinku enemmän niitten arvojen kanssa tekemisissä, ku minkä kanssa on tota, enemmän niitten arvojen kanssa tekemisissä, mitä niinku arvostaa. [...] On kuitenkin, tehään niitä juttuja, millä on niinku väliä. Mistä on jotain hyötyä. [...] Et niinku siis oikeita asioita. (Konkreettista hyvää)

Kertojat perustelivat alanvaihtoa näkemyksillään sosiaali- ja terveysalan työstä, jonka he kokevat tärkeäksi ja merkitykselliseksi ja johon he kokevat kuuluvansa. Kuten Vahvistujilla, myös Uudistujilla on vahva ammatillinen suuntautuminen ja sitoutuminen sosiaali- ja terveysalan arvoihin ja tavoitteisiin (universalismi, ks. Schwartz ym. 2012, 663–688; Schwartz & Sortheix 2018, 3–4). Kertojat korostavat ihmisten yhdenvertaista oikeutta hyvään hoitoon ja huolenpitoon

Ja sitte mä oon myöski sitä mieltä, että justinsa, että ku kaikki. Mä, mä vihaan niinkun sem, sitä kun puhu, tai joku on joskus sanonu, käyttäny sanaa ihmisroska, tai tai tämmöstä, niinkö, et miten voi, miten voi niinkun, koska kelle tahansa voi tapahtua ihan mitä vaan, ja kaikki ta, ta, tarvii sen perushoidon, perushuolenpidon. (Auttamistyö)

ja asiakaslähtöiseen ja asiakasta kunnioittavaan palveluun.

Kaikkein tärkein, mikä siinä on, on mulle ollu koko elämäni ajan, ni on se asiakas [naputtaa sormella pöytään sanoessaan tämän]. Sä muistat, että se on asiakas. Sun pitää kohdella sitä niin hyvin, kuin haluaisit itseäsi kohdeltavan. (Asiakaspalvelua sydämellä)

He haluavat suojella, hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia

Et tuli vaa, et niinku tää on ihan älyttömän tärkeätä työtä, mitä tehää niinku sit ihmisten kanssa, jotka on niinku, jollai on joku niinku, jotka on pulassa, jollain tavalla tarttee apua. (Ihmisen hyvinvointi)

ja ohjata ja kannustaa lapsia ja nuoria oikeaan suuntaan

Mut siis, on semmosia asioita, mistä jollekki on jotain hyötyä. Jättää jonku jäljen johonki juttuihi. Niinku jollaki ihmisellä voi olla, ehkä pienellä roolilla johonki suuntaan joskus ohjaat, niinku tökkäämässä, että. (Konkreettista hyvää)

Kuten Vahvistujilla, myös Uudistujien urapolku vastaa Karlssonin ja hänen kollegoidensa (2022, 122–123) tunnistamaa idealistista urapolkua (*the idealistic choice of path*), jossa motivaatio perustui sisällöllisen kiinnostuksen lisäksi yhteiskun-

nalliseen näkökulmaan, haluan tehdä yhteiskunnalle hyvää. Kertoajat hakeutuivat päättäväisesti omien tavoitteidensa ja tekemänsä päätöksensä mukaisesti lähihoitajakoulutukseen, vaikka he kokivat ympäristössä epäilyä ja vastustusta. Kertoajien toiminta osoittaa Schwartzin ja Sortheixin (2018, 3–4) arvotypologiassa vahvaa itseohjautuvuutta (*self-direction*), itsenäistä ajattelua ja toimintaa.

Isä pudisteli päätä, että et kyllä vielä ees tiedä, mihin oot joutunu. Ja kaikilla oli semmonen, kelle kerroinkin, ni, ni se oli semmonen vähä, et nyt ainakaa helpompaa vaiha, että miten sä tommoseen vaihat sitte? Että niinku että mikset sä vaiha niinku helpompaa, miten sä tommoseen vaihat? (Ihmisen hyvinvointi)

Kuten Vahvistujilla, myös Uudistujilla pitkäaikainen perustutkinto-opiskelu aikuisena edellytti sekä opiskelijan että hänen perheensä elämäntilanteen ja taloudellisen tilanteen tasapainoa. Kertoajat olivat ottaneet huomioon lasten tarpeet ja tilanteen opiskelua suunnitellessaan. Ilman yhteiskunnan tarjoamaa taloudellista tukea opiskelu aikuisena olisi ollut useille kertojista haastavaa ja jopa mahdotonta. Yksi kertojista osoitti vahvaa toimijuutta myymällä asuntonsa, jotta taloudellinen tilanne mahdollistaisi opiskelun.

Mä myin asunnon, että mä pääsen velattomaks, ja tota noin, ni että. Siis paljon piti tehdä, mutta että niinku. No siis justiin se, et mä myin sen asunnon. Ja maksoin velat pois. Muutin pienempään. Ja tota noin, ni tällasta, että. Et mä niinku tavallaa pystyn opiskelemaan sitte. (Ihmisen hyvinvointi)

Kertoajien ratkaisu hakeutua uudelle alalle osoitti vahvaa muutostoisimijuutta, aktiivista, tavoitteellista ja rohkeaa opitusta ja totutusta ammatillisesta identiteetistä ja työkuulttuurista irtautumista ja identiteetin uudelleen määrittelyä ja uudistumista. Käännekohdan jälkeen kertoajat sitoutuivat alanvaihtoon ja rakentavat itselleen uuden ammatillisen identiteetin. He eivät epäile kykyään toimia itselle tärkeiden ja merkityksellisten asioiden puolesta, vaan tuottavat itsestään kuvaa vahvana ja autonomisena identiteettitoimijana.

6.2.3 Sopeutajat

Sopeutujilla idea hakeutua lähihoitajakoulutukseen ja suorittaa sosiaali- ja terveysalan perustutkinto syntyy työpaikalla kehittyneen haasteellisen tilanteen vuoksi. Sopeutajat -kategoria sisältää kaksi tarinaa, Oma visio ja Elämän vakauttaminen. Koulutushakupäätöksen keskeinen merkitys liittyy molemmilla kertojilla muodollisen pätevyyden saavuttamiseen. Vaikka kertoajat eivät ole aidosti kiinnostuneita sosiaali- ja terveysalan työstä, suorittamalla tutkinnon he sopeutuvat tilanteeseen ja kouluttautumalla saavuttavat jotain itselleen tärkeää ja merkityksellistä, määrittävät oman elämänsä suuntaa, edistävät uraansa ja saavat kokemuksen oman elämän hallinnasta.

Sopeutujien urateemaisissa elämäntarinoissa toimijuus on ollut usein haastettuna. Kertomukset sisältävät useita elämänmuutoksia, joihin kertoajat eivät ole useinkaan voineet vaikuttaa. Elämän vakauttaminen -tarinassa kertoajan elämänkulkua määrittävät useat muutot, jotka aiheutuivat puolison työpaikan vaihtumisista, ja kertoajan elämäntarina rakentuu eri paikkakuntiin kiinnittyneistä epi-

sodeista eri puolilla Suomea. Myös Oma visio -tarina sisältää useita muuttoja ja uusia elämäntilanteita. Kertoja on oppinut ”luovimaan”.

Mä oon ollu aina se, mikä on joutunu luovii, niinkö. Ihan sama missä ollu, ni mä oon aina joutunu luovii siin välissä. Tai mä oon ottanu sen roolin vaan itellen. (Oma visio)

Jokainen muutto ja uusi elämäntilanne merkitsivät kertojille uutta aloitusta, elämän ja sosiaalisen verkoston rakentamista uudelleen.

Kyllä, se on just ollu sitä, että niinku aina kun on tullu muutto [toiselle paikkakunnalle], ni tavallaa siellä on sitte, aina, tietenkin työkaverit on vaihtunu, harrastusporukat on vaihtunu ja sitten niinku tavallaa, et se naapuri, se koti, kotielämä siinä sitten, naapurit ja niin ne on aina. Ja sit riippuen, että onko ollu niinku tuttuja tai ystäviä sitte siinä paikkakunnalla, missä on asunu, ni sen mukaan sitten varmaan se semmonen, muutenkin semmonen sosiaalinen elämä, että. [...] Että nää on justiinsa semmoset niinku siinä mielessä käännekohtia, että ne on täällä niinku isompana just, että, että siinä on aina joutunut rakentamaa sitte ihan uusiks kaiken, että. (Elämän vakauttaminen)

Jokaisen elämänmuutoksen jälkeen kertojan oli huomioitava myös paikkakunnan työmarkkinatilanne, keksittävä ja löydettävä itselleen uusi työpaikka ja tehtävä työelämässä. Kertojien koulutus- ja urapolut ”polveilevat” (Hanhimäki jne. 2021, 327–328): elämäntarinat sisältävät työtä eri alojen työpaikoissa erilaisissa tehtävissä ja työrooleissa. Kertojat eivät kuitenkaan mainitse kokemuksia työttömyysjaksoista tai irtisanomisista. Sopeutuminen uuteen tilanteeseen ja aktiivisuus työnhaussa tukivat työllistymistä.

No siinä varmaan sitten, kun tota mä täältä [paikannimi3] muutettiin [paikannimi3], ni siinä vaiheessa sitte tietenkin taas jouduin etsimään töitä, nin nin, mä katsoin kaikki tietenkin sen, sen alan niinku [ala] puolen ja sitten niinkun [ala] niinku nuo työhakemukset, tai se, ne työpaikkailmotukset, ja sitten laitoin kaikkiin. (Elämän vakauttaminen)

Tutkintojen suorittaminen ja kouluttautuminen näyttäytyvät kertojien urateemaisissa elämäntarinoissa kertojien keinona sopeutua uuden elämäntilanteen ehtoihin ja vaatimuksiin ja ratkaista työuraan liittyviä haasteita ja ongelmatilanteita. Tarinoissa kertojat ovat suorittaneet useita eri alojen koulutuksia ja tutkintoja. Elämän vakauttaminen -tarinassa kertoja on suorittanut kuusi toisen asteen ammatillista tutkintoa ennen hakeutumistaan lähihoitajakoulutukseen.

siis tää, tää [lähihoitajatutkinto] on niinku seitsemäs tutkinto (Elämän vakauttaminen)

Tulos vastaa Laakkosen ja kumppaneiden (2017, 9–10) tutkimuksessaan tekemää havaintoa aikuisten naisten suunnitelmallisesta osaamisten kehittämisestä, pätevyyksien ja ”professioiden” kartuttamisesta tavoitteena sopeutua aina uudelleen työtehtäviin. Toimijuus notkeaa, joka merkitsee joustavaa liikkumista, siirtymiä rooleista toiseen, valpasta tarttumista tilaisuuksiin ja mahdollisuuksiin, aktiivista ja luovaa sopeutumista elämäntilanteisiin, taloudellisten ja sosiaalisten reunaehtojen ja kulttuuristen odotusten määrittämässä tilassa (Laakkonen 2017,

15). Tuloksessa on myös yhtymäkohtia Isopahkala-Bouretin (2005, 159–160) väitöskirjasta, jossa informaatioteknologian työntekijät rakensivat kerronnassa kuvaa itsestään ammattitaitoisina ja uusiutumiskykyisinä toimijoina. Kertojen kuvaukset polveilevista koulutus- ja työurista ovat kuin kuvauksia pelisirroista oman elämän pelilaudalla, sopeutumisesta, selviytymisestä ja sisäisestä yrittäjyydestä. Kertojat olivat omaksuneet jatkuvan oppimisen ideologian pyrkimällä vastaamaan työelämän osaamistarpeisiin omaa osaamista kehittämällä ja uudistamalla.

Päätös hakea lähihoitajakoulutukseen liittyi haasteelliseen tilanteeseen kertojan työpaikalla. Elämän vakauttaminen tarinassa kertojan työnantaja edellytti, että kertoja suorittaa aluehallintoviraston määräysten mukaisesti lähihoitajatutkinnon voidakseen jatkaa lastensuojeluyrityksessä vastuullisena työntekijänä. Kertoja koki, että hänellä oli tilanteessa hyvin vähän vaihtoehtoja ja kertojan toimijuus on hyvin ohutta.

mitenkä ihmiset aina ajautuukaan. Johonkin. Että nythän se oli vähän niinku ehkä pakotettunakin [hain koulutukseen] (Elämän vakauttaminen)

Kertojan motivaatiota tutkinnon suorittamiseen vahvisti kuitenkin tieto, että työnantajan lisäksi hän itse hyötyy pätevätyöntehtäviin: lähihoitajatutkinnon suorittaminen tarjoaa kertojalle mahdollisuuden siirtyä yrityksessä josain vaiheessa esimiesasemaan (vrt. Siivonen & Isopahkala-Bouret 2016, 362).

kun nyt kävin sen lähiesimies-tutkinnonkin, ni sitten, että, että kun aateltiin, että musta joskus tulee sitten myös niinku vastaava ohjaaja, ni sitten mä voisin myös olla sitten myös vastaava ohjaajakin. Että tavallaan se tarve oli varmaan niinkun heillä ja minulla, molemminpuolista oli niinkun tarve, että saadaan sitten minusta sitten sinne semmonen, päte, pätevä työntekijä. (Elämän vakauttaminen)

Oma visio -tarinassa kertoja kuvaa ristiriitaa oman vastuullisen tehtävän ja aseman ja työpaikan kriisiytyneen tilanteen vuoksi ja kokee ainoaksi vaihtoehdoksi lähteä työpaikasta. Tarina muistuttaa LaPointen (2014, 20) murtumiskertomusta, jossa kertoja kyseenalaistaa aiemman uransa työssä tapahtuneiden vastoin käymisten vuoksi. Koska kouluttautuminen oli kertojalle tuttu tapa ratkaista haasteellisia tilanteita, hän alkoi tutkia ”koulutusmarkkinoiden” tarjoamia erilaisia vaihtoehtoja ja etsiä itselleen soveltuvaa koulutusta.

Sittenhä mä iskin sormet näppäimistölle, ja katoin, että mitäs [oppilaitos] on tarjota. Ai, [oppilaitos] ei enää ookkaan. Jaha, mikäs tää on. Mistäs täältä löytyy, kyllähän sieltä löyty. Pyörittelin sitä sitten, ja ei, ei tää nyt sen, tästä niinkö alta sitä vaa, että kyl se vaa lähetään. Tosi paljon mä katoin just sitä, niitä niinkö erikoistumisia ja näin, että onks siellä semmost, mikä niinkö resonoi mun kanssa, ja eihän siellä nyt suoraan oo niinkö mitään siihen ravitsemukseen pelkästään liittyvää, mutta kun se liittyy niin moneen asiaan ja se on. (Oma visio)

Kertojat käyvät kerronnassa sisäistä neuvottelua menneisyyden tapahtumien ja oman polveilevan koulutus- ja työuransa, tulevaisuuden toiveiden ja oman paikan löytymisen yhteiskunnassa sekä oman identiteetin kesken. Kerronta muistuttaa Marcian (1966) identiteettitilanteista ehkä eniten etsintävaihetta: kertojat

pohtivat, mitä he haluavat tehdä ja millaisen aseman ja tehtävän he haluavat saavuttaa tulevaisuuden työelämässä. He arvioivat realistisesti kouluttautumiseen ja tutkinnon suorittamiseen liittyviä hyötyjä ja etuja suhteessa omiin suunnitelmiinsa ja tavoitteisiinsa. Schwartzin ja kumppaneiden (2012, 663–688; ks. myös Schwartz & Sortheix 2018, 3–4) arvotypologiassa kuvaus vastaa itsensä korostamiseen liittyvää arvoa saavutukset (*achievement*), henkilökohtaisen menestyksen ja kyvykkyyden osoittamista yhteiskunnan standardien mukaisesti. Kertojat olivat määritelleet suoritettavalle koulutukselle tavoitteet (Siivonen & Isopahkala-Bouret 2016, 359). Lähihoitajatutkinto tutkinto ei ollut ainoa eikä ensimmäinen vaihtoehto tarjolla olevasta koulutustarjonnasta. Elämän vakauttaminen -tarinassa kertojan koulutushaku ensimmäiseen (yliopistotutkinto) ja toiseen (ammattikorkeakoulututkinto) hakutoiveeseen hylättiin. Oma visio -tarinassa kertojan tavoitteena oli oman yrityksen perustaminen. Vaikka kertojaa kiinnostivat ravitsemukseen liittyvät asiat enemmän kuin sosiaali- ja terveysala, kertoja valitsi lähihoitajakoulutuksen, koska hän tarvitsi yritysideaansa soveltuvan muodollisen pätevyyden ja tutkinnon.

Ja siitä sitte oikeestaa, kun mä rupesin tätä käymään läpi, mä aattelin, ett ois kiva että ois, kato ois kiva [naurahtaa] ja hyödyllinen ja näi, että ois sitte joku ihan virallinenkin ammatti tältä alalta, että mä voin tavallaan tehdä, että mulla ois vähän niinkö enemmän natsoja tehdä sitä [yritys] hommaa. (Oma visio)

Kertojat eivät kuvaa tarinoissaan aitoa kiinnostustaan tai taipumuksiaan lähihoitajan työtä kohtaan. Päinvastoin – kertojat epäilevät omia kykyjään toimia hoitotyössä tai ohjaustehtävissä.

enkä vielääkään oikeestaan niinku itsekään usko, että [nauraa], että olen lähihoitajaopintoihin tullut, koska mulla on ihan hirvee veri- ja piikkikammo. Että mä oon sen takia niinkun oikeestaan kaikki, niinku perushoidolliset ja kaikki, mitkä liittyy tähän alaan, ni mä oon suorittanu tenttimällä, tai muuten. Että ensiapukurssitkin ollu ihan piinaa, että mä en oo voinu kuvitellakaan, että mä niinku sitte jotenkin, joka, mikä liittyy tähän alueelle, ni semmoseen koulutukseen oisin tullut (Elämän vakauttaminen)

Tarinoissa ei tule esille arvojen tai eettisten sitoumuksien reflektointia tai arviointia, pohdintaa sosiaali- ja terveysalan asiakkaan kanssa tehtävän työn merkityksestä tai arvosta, eikä yhteenkuuluvuuden kokemuksia tai tunteita sosiaali- ja terveysalan työtä tekevien ammattilaisten kanssa. Kertojat määrittelevät omaa identiteettiään suorittamisen ja tekemisen kautta. He ovat rakentaneet identiteettiään pala kerrallaan hankkimalla tietoja ja suorittamalla tutkintoja sekä työskentelemällä useissa eri alan työpaikoissa erilaisissa työtehtävissä. Kertojat arvostavat itseohjautuvuutta (*self-direction*, Schwartz & Sortheix 2018, 3–4), oma-aloitteista vaihtoehtojen tutkimista, itsenäistä ajattelua ja toimintaa. Kerronnan perusteella he ovat sisäistäneet näkemyksen, jonka mukaan he ovat itse vastuussa oman uransa kehityksestä ja menestymisestään (Komulainen & Sinisalo 2006, 150). Ammatillisen identiteetin sijaan kerronnassa näyttäytyy osaamisidentiteetti (Heinilä & Honkanen 2020, 31–47; Paaso & Maunu 2022, 41–69; Raudasoja ym. 2019): kertojien mosaiikkimainen ja osittain pirstaleinenkin käsitys ja näkemys omasta osaamisestaan. Kertojat tuntuvat kuitenkin luottavan omaan osaami-

seensa ja siihen, että lähihoitajatutkinnon suorittuaan he ovat suhteellisen vahvoja ehdokkaita työmarkkinoilla ja yritysmaailmassa monipuolisten koulutusten, pätevyyksien ja pitkän työhistoriansa ansiosta (Siivonen & Isopahkala-Bouret 2016, 362).

Sopeutujien toimijuus näyttäytyy sopeutumisena, yritteliäisyytenä ja selviytymisenä muuttuvissa työtilanteissa ja työmarkkinoilla. Komulaisen ja Siivosen (2011, 33) sanoin, kertojat ”valitsevat koulutusjärjestelmästä itselleen sopivan tuotteen, koska haluavat maksimoida potentiaalejaan ja edistää asemiaan työmarkkinoilla”. Kertojat kuvasivat, kuinka he toimintamahdollisuuksien kapeudessa sopeuttivat ja korjasivat tavoitteitaan ja varmistivat uusissa tilanteissa tarvitsemansa osaamisen ja pätevyyden kouluttautumalla ja suorittamalla tutkintoja aina uudelleen ja uudelleen. Ja toisinpäin: kartuttamalla osaamistaan, rakentamalla uutta tulevaisuusorientaatiota ja uutta uraidentiteettiä kertojat sopeutuivat ja suuntasivat toimijuuttaan uudelleen, muokkasivat ja neuvottelivat tilaa uudelle uratoimijuudelle.

6.2.4 Selviytyjät

Selviytyjillä oli elämässään ”seinä edessä” ja vaihtoehdot vähissä. Kertojien kokemus toimijuudesta ja osallisuudesta urasuunnittelussa näyttäytyvät kertomuksissa hauraana ja ahtaana. Kertojat kokivat olevansa tilanteessa, jossa heidän oli tehtävä jokin ratkaisu, liike, joka saa aikaan muutoksen ja tarjoaa mahdollisuuden selviytymiseen haasteellisessa tilanteessa. Kertojat tiedostivat sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutuksen hyvän työmarkkina-arvon (Larja & Peltonen 2023, 17). Tutkinnon suorittamisen keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa työllistymistä. Selviytyjiin sisältyy tarinat Yllättävä valinta, Ulospääsy haastavasta työstä, Käytännön sanelema ja Rauhallinen oma elämä.

Selviytyjät olivat suorittaneet yhden tutkintokoulutuksen, minkä jälkeen kertojien uratarinat sisältävät useita ammattia vastaamattomia työtehtäviä, päätöksiä, irtisanomisia ja työttömyyttä. Sopeutujien tavoin kertojien koulutus- ja urapolut ”polveilevat” (Hanhimäki ym. 2021, 327–328). Työuran epävakaus on aiheuttanut kertojille stressiä ja huolta. Kertojilla on ollut työurallaan vähän tosiasiallisia mahdollisuuksia tehdä valintoja erilaisten toimintamahdollisuuksien välillä ja urasuunnitteluun liittyvä toimijuus näyttäytyy heikkona. Heille ei ole ollut Sopeutujien tavoin tyypillistä ratkaista urakehityksen haasteita kouluttautumalla uusille aloille tai ammatteihin ja suorittaa tutkintoja. Toimintamahdollisuuksien laajentaminen ja toimijuuden vahvistaminen hakeutumalla toisen alan koulutukseen on siten kertojille uusi ja aiheuttaa myös huolta omasta jaksamisesta opinnoissa

Että, et se ois sillee niinku, et jos mä vaan jaksan käydä tän (Rauhallinen oma elämä)

ja kyvystä oppia ja omaksua uusia asioita.

Et se vaa, ku oppii kaikki niinku just niinku ku mä oon huono mati, matematiikassa, ni se, mua hirveesti jännittää justinsa se, ne, koska niissä, näissä lääkelaskuissa ei saa tulla niitä virheitä. (Rauhallinen oma elämä)

Yhteistä tarinoille on kuvaus haasteellisesta elämäntilanteesta ennen hakua lähihoitajakoulutukseen. Kertomusten tarinallinen jännite liittyy haasteellisen elämäntilanteen tarkkaan ja yksityiskohtaiseen kuvaukseen ja kertojan arviointeihin ja reflektioihin omista vähäisistä mahdollisuuksista ja vaihtoehtoista ratkaista tilanne. Käytännön sanelema -tarinassa yliopistotutkinnon suorittanut pitkäaikaistyötön kertoja on turhautunut useisiin yrityksiinsä saada työtä. Kertoja kokee, että hänen osaamiselleen ei ole tarvetta ja on ahdistunut siitä, että hän ei ole yhteiskuntakelpoinen. Kertojan kokemukset vastaavat Hultin, Saarasen ja Pietilän (2016, 112) tutkimustuloksia työttömien kokemuksista: työttömyys saa aikaan arvottomuuden ja häpeän tunteita, koska työn puuttuessa työtön ei koe olevansa yhteiskunnalle hyödyllinen. He (2016, 108) toteavatkin, että ”työttömyys on yksi suurimmista inhimillisistä kärsimystä aiheuttavista tekijöistä länsimaissa”. Koulutus- ja työvoimapolitiikka asettavat reunaehdoja ja sääntöjä kertojan toimijuudelle. Kertojalta odotetaan aktiivisia toimia työllistymisensä edistämiseksi. Kuvaus vastaa Karlssonin ja hänen kollegoidensa (2022, 121) koulutusvalintaa yhteiskunnan pakottamana valintana (*a forced choice*), jotta kertojalla säilyisi oikeus työttömyysetuuteen.

Kun tulee kaikki aktiivimallit ja semmoset, ni ehkä nyt on kuitenkin, pitää, ko, ko tunnus, että pitäis se oman alan, pitäis ehkä koko ajan niinku päivittää. (Käytännön sanelema)

Tehdäkseen jotain asian korjaamiseksi kertoja hakee koulutukseen.

Mä oon sanonu, että pitää ehkä niinkö jonkun verran niinkö tehdä. Mä päätin, että mä haen nyt tähän koulutukseen. Sitten tekee jonku päätöksen tai valinnan. Ku voishan niitä loputtomiin vat, vatvoa, että hakeeko, eikö hae, vai mitä tästä tulee, tuleeko mitään. Ni mä vaa aattelin, että ehkä tekee jonku semmosen. (Käytännön sanelema)

Kaksi kertojista liittyy haastavan tilanteen työnsä psykososiaaliseen kuormitukseen. Kertojien kokemukset työn psykososiaalisesta kuormituksesta liittyvät työn lisääntyneisiin tehokkuusvaatimuksiin (*intensified job demands, IJD*), joilla tarkoitetaan esimerkiksi työmäärän lisääntymistä, oppimisvaatimusten tehostumista sekä työn ominaisuuksia, jotka tehostavat ja nopeuttavat työtahtia (Huh-tala ym. 2021, 3721–3719; Kubicek ym. 2015, 899–900; Mauno ym. 2020, 224–226). Yllättävä valinta -tarinassa kertojalle kehittyi tiukkaan aikataulutetussa ja tavoitteellisessa myyntityössä työuupumus. Työuupumuksella tarkoitetaan vakavaa ja pitkittynyttä työssä kehittynyttä stressioireyhtymää, jota kuvaa syvä henkinen ja fyysinen väsymys, kyyninen asenne työhön sekä riittämättömyyden ja huonomuuden tunteita (Maslach ym. 2001, 398–399). Kertoja kuvaa, miten hän on aina vaatinut itseltään paljon ja asettanut henkilökohtaiset tavoitteensa korkealle. Kun hän ei saavuttanut stressaavassa ja kiireisessä myyntityössä tavoitteitaan eikä kokenut edistymistä, hän uupui. Työuupumuksessa kertojan identiteetti ja toimijuus haurastuivat.

Ni se rupes sitte ottaa mulle niin pahasti, että mä olin sitte ensin viikon burnoutti-lomalla, ja sitten just ennen tätä koulutusta, ni mulla todettiin sitten masennus. [...] koin, että se oli niinku niin suurelta osin se työpaikka, mikä niinku tavallaan polki mut alas, koska mä oon aina halunnu olla parempi ku hyvä. Oi tai ees vähemmän,

vähintäänki hyvä. Ja sitten kun mä en niinku pystyny siellä niihi tavoitteisiin, ja mä koin, et se oli vaan semmosta niinku ylämäkee koko ajan, että mä en niinku pääse koskaan sinne niinku tasaselle alustalle. [...] Ja sitten kun se tavallaan vei mun kaiken energian siellä, ni sitten mulle tuli semmonen olo, et mä niinkun epäonnistun myös kotona (Yllättävä valinta)

Työpaikan palaverissa vuokratyöfirman yhteyshenkilö ja työpaikan esimies ehdottivat kertojalle hakua lähihoitajakoulutukseen.

tää yhteyshenkilö sieltä vuokratyöfirmasta sanoi, että mitä jos sä hakisit tonne lähihoitajakoulutukseen. [...] oltiin kaikki kolmestaan, ja sitte tää mun vuokratyöfirman, mä nyt sanon häntä esimieheks, mutta en tiä, onko se nyt lähinnä niinku tämmönen yhteyshenkilö, ni hän niinku, hänellä oli siinä läppäri, ja sano, että täällä ois lähihoitajahaku menossa, et miten ois. [...] Et niinku, et se haku ois just nyt. (Yllättävä valinta)

Mikä tahansa vaihtoehto oli kertojalle parempi kuin sen hetkinen tilanne ja kertoja teki koulutushakupäätöksen saman tien ilman harkintaa.

et olihan se siis tavallaa semmonen niinku varmasti että, et ku kuhan nyt jotain mulle löytyy, ja se [lähihoitajahaku] sattu löytymään. [...] Mä sitte saman tien hain sinne. (Yllättävä valinta)

Ulospääsy haastavasta työstä -tarinassa kertojaa kuormittivat muun muassa epä säännölliset ja lyhyet työvuorot, työvuorojen ajoittuminen iltoihin, viikonloppuihin ja juhlapyhiin, työn huono palkkaus ja yrityksen toimintakulttuuriin liittyvät haasteet. Työssä jaksaminen oli heikkoa ja kertoja koki epä säännöllisten työvuorojensa vuoksi myös yksinäisyyttä. Toimimaton yhteistyö ja vuorovaikutus työpaikan esimiehen kanssa ja työn huono organisointi saivat lopulta kertojan haautumaan pois työstä.

työpaikalla tilanne semmonen, että itellä tuntu, että haluaa sieltä pois, että. Mä muistan, mä ootin sitä, että mä pääsisin mahdollisemman äkkiä opis. [...] No, ne on tavaltaan semmosia vaihtoehtoja, että en voi siitä sen enempää sanoa, mutta että olosuhteet oli semmoset että koin. (Ulospääsy haastavasta työstä)

Kertoja teki hakemuksen sekä kasvatus- ja ohjausalan, että sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutukseen. Päästyään molempiin, hän valitsi lähihoitajakoulutuksen ammatin työllistävyyden perusteella, vaikka aikaisemmin lähihoitajakoulutus ei ollut hänelle vakavasti huomioon otettava vaihtoehto.

Et se oli semmone, niinku että sitä ei niinku oikeestaan ees vakavissaa aatellu, vaa aatteli, että jos en ois, ni oisko se sitten niinku (Ulospääsy haastavasta työstä)

Rauhallinen oma elämä -tarinassa toistuu teema rankasta elämästä ja oman puolison alkoholismiin liittyvistä turvattomuuden ja voimattomuuden tunteista. Kertojan rankat kokemukset ovat kerronnan perusteella rakentaneet kertojan identiteettiä vastuuntuntoiseksi ja opettaneet havainnoimaan toisen mielentiloja. Kertoja on elänyt elämänsä toisten ehdoilla, ja hänen tekemänsä valinnat ovat olleet toisten määrittämiä. Lopulta käännekohtaksi muodostuu tilanne, jossa koettuaan henkistä väkivaltaa kertoja uupuu. Toivuttuaan kertoja tekee päätöksen

edistää myös omia tavoitteitaan ja tehdä omia valintoja ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Kertojan ystävä kannustaa kertojaa hakeutumaan sosiaali- ja terveysalan koulutukseen. Kouluttautuminen lähihoitajaksi mahdollistaa tulevaisuudessa toimeentulon, mikäli kertoja päättää hakea avioeroa.

et mä valmistun, ni mulla olis ammatti ja että mä ehkä pystyisin niinku elättämään sitte itseni. Et jos mä teen sen ratkasun, että mä en enää jaks. Et mä haluun ettiä vielä itselleni niinkun semmosen rauhallisen ja oman elämän, että. Et mun ei tarvi aina miettiä, että missä kunnossa toinen on ja onko tänään (Rauhallinen oma elämä)

Kertojen toimijuus näyttäytyi tarinoissa epävarmana ja huolipainotteisena. Haasteellisessa elämäntilanteessa kertojen toimijuutta määrittivät (*bounded agency*, vrt. Evans 2007, 92–93) ulkoiset olosuhteet, kuten työmarkkinatilanne, työorganisaation käytänteet tai perheen rakenne ja dynamiikka. Toimijuus oli pientä ja ahdasta: kohteeksi jäämistä, hankalaksi koettua, kärsimystä, varuillaan olemista ja vaikeaa (Silvennoinen 2011, 343–344). Yhteistä tarinoissa on kertojen kuvaukset ahdingosta, avuttomuuden ja näköalattomuuden kokemuksista ja arvottomuuden tunteista. Tila kertojan toimijuudelle näyttäytyi tilanteissa kapeana: kerronnan perusteella kertojilla oli vähän mahdollisuuksia hallita elämänsä ja työnsä olosuhteita ja koulutushaussa toiminnan orientaationa oli pois pääsy haastavasta elämäntilanteesta. Kertojen tarinoissa näyttäytyy arvodimensio sovinnaisuus (*conformity*, Schwartz & Sorthaix 2018, 3–4), yhteiskunnan normien ja sääntöjen noudattaminen. Kertojan oli tehtävä jotain tilanteen ratkaisemiseksi. Vaihtoehtojen puuttuessa kertojat tekevät nopean hakupäätöksen lähihoitajakoulutukseen ilman harkintaa, epärealistisilla perusteilla tai ohjattuna. Koulutushaku oli yllättävä ja usein myös ainoaksi koettu vaihtoehto haasteellisen tilanteen ratkaisemiseksi.

Niin ni tota, sitten tuli semmonen, et mun on pakko tehdä jotain (Yllättävä valinta)

Ongelmallista kertojen tekemälle ammatinvalinnalle on se, että kerronnan perusteella päätös hakeutua sosiaali- ja terveysalan koulutukseen on irrallinen tai jopa ristiriidassa kertojan minäkäsityksen kanssa. Kognitiivisissa teorioissa ammatinvalintaan liittyvän päätöksentekoa on kuvattu pyramidilla, jonka perustan muodostavat yksilön itsetuntemus ja tiedot koulutus- ja työmahdollisuuksista sekä työmarkkinoista (Sampson ym. 1999, 6). Itsetuntemuksella mallissa tarkoitetaan yksilön näkemystä omista kiinnostuksen kohteistaan ja toiveistaan, mutta myös kyvyistään ja vahvuuksistaan. Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyypissä kertojen perustelut ammatinvalinnalle ovat irrationaalisia. Rauhallinen oma elämä tarinassa kertojan perusteluna koulutushaulle on muun muassa saada tietoa muistisairaudesta periytyvyydestä.

Aaa, no oikeestaan ehkä se Alzheimerin liittys oikeestaan enemmän. Että silloin niinkun mua niinku rupes kiinnostamaan. Mä aattelin, et kuitenkin geenit ja kaikki, et miten se niinku itteen sitte, onko mulla sitte itellä niinku, että ku äidin [läheinen] sairastu Alzheimeriin. Ja hän kuoli sit kanssa. (Rauhallinen oma elämä)

Tarinoissa kaksi kertojista jopa tunnistaa ja tunnustaa, että he eivät ole kiinnostuneita lähihoitajan työstä

Ja tota jotenkin mä aina ajattelin, että lähihoitaja on semmonen [huokaisee], tavallinen tallaaja, semmonen niinkun niin massaan sulautuva turha ihminen niin sanotusti [naurahtaa]. Et mä en halunnu olla mitään sellasta, mutta tota. Mut sitten mä hain kuitenkin (Yllättävä valinta)

ja kokevat, että eivät ehkä sovellu hoitoalalle.

mä pitkään aattelin, että ehkä mä oon sen verran, en oo perusluonteeltaani sosiaalinen. Et ehkä mä en niinkö sovi sitten välttämättä niinkö hoiva- tai sen tyyppiseen työhön. Et ehkä se, sekin vähän mietitytti [...] Mut ehkä mä oon aina ajatellu, että mä oon enempi semmonen asia- kuin ihmiskeskeinen [...] mä oon miettiny, et jos mä oon semmonen toisaalta vie, vähän semmonen sisäänpäin kääntyny, toisaalta niinkö viihdyn sitten tuota itekseni (Käytännön sanelema)

mä niinku itsestäni huomasin sen, et mä en välttämättä pysty, pysty olemaan aina-kaan ihan niin, että he ovat noin, noin toimintakyvyttömiä. Että siis, et toki voin niinku taluttaa suihkuun, jos he käyvät itse suihkussa, ja näin, et jotenkin mulle tuli tosi paha mieli, siis niinkun enemmän sen asiakkaan puolesta, joka oikeesti ei voi tehdä muuta, kun olla siinä. [...] tuli vähän semmonen, että mä en tiä pystyisinkö mä siihen, koska mä jotenki niin empaattinen ihminen, että mä pys, niinku mä en varmaan ehkä osais ottaa sitä niin kylmästi, että tää nyt on tämmönen vaan pesutilanne. (Yllättävä valinta)

Huono työmarkkinatilanne ja yhteiskunnan odotukset työllistymisestä pakottavat kertojat sopeutumaan ja jopa etsimään koulutusvaihtoehtoja, jotka ovat aikaisemmin tuntuneet hyvinkin vierailta. Kertojat uskovat, että alanvaihto ja lähihoitajatutkinnon suorittaminen ratkaisee kuormittavan elämäntilanteen vahvistamalla työllistettävyyttä (*employability*, Siivonen & Isopahkala-Bouret 2016, 352–372) työmarkkinoilla ja parantaa kertojien kokemusta turvallisuudesta (*security*, Schwarz & Sortheix 2018, 3–4).

Mä aattelin, et se lähihoitajahan ehkä on semmonen mikä työllistää sitte. (Käytännön sanelema)

Kertojien toimijuuden ja identiteetin rakentuminen näyttäytyvät tarinoissa selviytymisenä haastavassa tilanteessa. Kertojat kuvaavat kokemuksia sisäisestä epävarmuudesta. Tarinoissa identiteetti ei määritä kertojan elämän suuntaa eikä ohjaa kertojan uravalintoja. Identiteetti ei ole selkiintynyt (*diffuse identity*, Marcia 1966, 551–558): Kerronnan perusteella vaikuttaa siltä, että kertojat eivät hakeutumisvaiheessa tunnista omia kiinnostuksen kohteitaan, toiveitaan tai motiivejaan, joten itsetuntemus ei ohjannut heidän tavoitteiden asetteluaan. Vaikka kertoja on hakeutunut sosiaali- ja terveystieteiden perustutkintokoulutukseen, kertojalla ei ole realistista käsitystä siitä, millaista lähihoitajan työ on tai miten hyvin se soveltuu kertojalle. Myöskään hakupäätös lähihoitajakoulutukseen ei kerronnassa näyttäytynyt kertojan omalta valinnalta. Selviytyjien toimijuus on pientä, hapuilevaa ja haurasta. Kertojien toimintahorisontti (*horizon for action*, Hodkinson & Sparkes 1997, 34) on kapea eikä heillä ole realistisia mahdollisuuksia tai kykyä tehdä aidosti omakohtaisia valintoja ja päätöksiä. Koska kertojilla ei ole

itsellään selkeää käsitystä itselle sopivasta ratkaisusta, heidän sosiaalinen verkostonsa tukee ja ohjaa kertojien valintoja. Kertojat reagoivat ulkopuolisten tahojen vaatimuksiin ja noudattavat ohjeita saadakseen elämäntilanteensa hallintaan. Ura siirtymä ja koulutushakupäätös tarjoavat tukalassa tilanteessa ratkaisun ja auttavat kertojia selviytymään tilanteesta eteenpäin. Toimijuus on kaventunut selviytymiseksi.

6.2.5 Urautuneet

Urautuneet sisältää yhden tarinan, Veren perintö. Vaikka kertoja on tarinassa tehnyt oma-aloitteisesti koulutushakupäätöksen lähihoitajakoulutukseen, lapsuuden perheen ja erityisesti äidin ammatin vaikutus kertojan uravalintaan ja identiteetin rakentumiseen näyttäytyy vahvana. Tärkeä valintakriteeri koulutuksen valinnalle oli sen hyvä työmarkkina-arvo. Kertoja haluaa työllistyä.

Kertojan uratarina sisältää nuorena suoritetun päivähoitajatutkinnon ja aikuisena suoritetun vartijakoulutuksen sekä näitä koulutuksia vastaavat pitkät työkokemukset. Lähihoitajakoulutukseen hakiessaan kertoja toimi vartijan tehtävissä. Kertoja kuvaa lähihoitajakoulutukseen hakua ja urasiirtymää paluuna sosiaalialalle. Vartijan työ on kertojan mukaan raa'istunut eikä työ vastaa parhaalla mahdollisella tavalla kertojan ominaisuuksia. Ura siirtymässä sosiaali- ja terveysalan valinta liittyy kertojan mukaan hänen lapsuuden perheeseensä.

No, meillä on, justiin tota, juttelin koulussa jonkun kanssa, että on hyvin tämmönen hoitajapainotteinen tää mun perhe. (Veren perintö)

Lapsuuden perhesuhteilla on useissa tutkimuksissa todettu olevan merkittävä vaikutus yksilön urapäätöksiin (mm. Gottfredson 1981; Super & Hall 1978). Lapsuuden perhe muun muassa ohjaa ja rajoittaa perheenjäsenten hyväksyttävien ammatillisten vaihtoehtojen valikoimaa (Gottfredson 1981, 545–579). Tarinassa kertoja toistaa useita kertoja saaneensa mallin hoitoalan työstä lapsuuden perheestään, erityisesti hoitotyötä tekevältä äidiltä.

Ku äiti, äiti oli siis lastenhoitaja. Niin, ehkä se tuli sieltä sitten. (Veren perintö)

Hän kuvaa ammatinvalintaansa veren perintönä. Myrskylä (2009) toteaa Tilastokeskuksen hyvinvointikatsauksessaan "Koulutus periytyy edelleen", että vaikka Suomessa koulutuspolitiikan tavoitteena on ollut tarjota lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet koulutukseen, vanhempien koulutus ja kodin perintö suuntaa ja ohjaa lasten koulutusvalintoja. Tarinassa kertojan uravaihtoehdot olivat rajattuja ja pistemäisiä. Inksonin (2004, 100–101) mukaan on mahdollista, että koulutuksen vahva periytyvyys kapeuttaa koulutukseen hakijan aitoa mahdollisuutta määrittää oman elämän suuntaa ja tehdä itselleen sopivia valintoja ja urasuunnitelmia.

Kertoja ei tuo tarinassaan esille aitoa kiinnostusta lähihoitajan työtä kohtaan. Hän ei kuvaa tai reflektoi omia taipumuksiaan ja arvojaan tai sosiaali- ja terveysalan työn tärkeyttä tai merkitystä hänelle itselleen. Vaikuttaa siltä, että hän ei ole omakohtaisesti pohtinut ja arvioinut ammatin sopivuutta itselleen. Sen

sijaan kertoja tuo esille, että hänen entinen opettajansa oli kohdatessa todennut sosiaali- ja terveystalon työn sopivan hänelle.

No mulle silloin jo päivähoitajakoulun jälkeen mun opettaja sano, että, sitten kun me nähtiin joitain vuosia sen jälkeen, että lähteä lähihoitajaks. [...] sano, että vois niinku, sopis, sopis sinne, että. (Veren perintö)

Kerronta vastaa Marcian (1966; ks. myös Fadjukoff, Pulkkinen & Kokko 2020, 213–214 ja Kroger & Marcia 2011, 31–53) identiteettistatuksesta käsitettä omaksuttu identiteetti. Marcian teorian mukaan omaksutun identiteetin omaava henkilö on sitoutunut auktoriteetin, kuten oman vanhemman arvoihin ja suunnitelmiin ilman omaa arviointia ja pohdintaa. Kertoja kunnioittaa, sitoutuu ja hyväksyy perheen perinteet ammatinvalinnassaan (*tradition*, Schwartz & Sortheix 2018, 3–4). Omaksuttu identiteetti tarjoaa heikot sopeutumiskeinot olosuhteiden muuttuessa. Mikäli omaksutut arvot menettävät ympäristön tai tilanteen muuttuessa merkityksensä, yksilö kokee itsensä turvattomaksi.

Kertoja toimi koulutukseen hakuvaiheessa vartiointitehtävissä. Vartiointiyrityksen taloudellinen tilanne oli kuitenkin heikentynyt ja kertoja kuvasi hänellä olleen huolta työttömäksi jäämisestä. Kerronnassa työttömyys näyttäytyy vältettävänä toimija-asemana. Koulutusalan valinnassa kertojalle oli tärkeintä, että lähihoitajakoulutuksen suorittuaan hän saa työtä. Kertojan valinnat viestivät turvallisuuden arvostusta (*security*, Schwartz & Sortheix 2018, 3–4). Toive työllistymisestä toistuu useita kertoja kerronnassa.

Urautuneen kuvaamat uravaihtoehdot näyttävät hyvin kapeina. Tarinassa kertoja ei ole rakentanut ammatillista identiteettiään arvioimalla ja reflektoimalla omakohtaisesti kykyjään, arvojaan tai kiinnostuksen kohteitaan. Ammatillinen suuntautuminen on omaksuttu lapsuudenperheestä ja kerronnan perusteella näyttää siltä, että kertojalla on omaksuttu identiteetti. Kertojan toimijuus on kapeaa: urasuunnittelua ja toimijuutta määrittävät sosiaalisissa suhteissa saatu malli sekä yhteiskunnan työmarkkinatilanne. Toimijuus ja identiteetin rakentuminen ovat urautuneet, juuttuneet kertojan aikaisemmin tuntemiin ratkaisuihin ja vaihtoehtoihin.

6.3 Yhteenveto tutkimuksen keskeisistä tuloksista

Väitöstutkimukseni tehtävänä oli selvittää aikuisten urasiirtymien elämäkerrallista merkitystä ja rakentumista. Tutkimusotteeni oli elämäkerrallis-kerronnallinen. Aineisto muodostui 14 kerronnallisesta haastattelusta. Käyttämäni analyysimenetelmät ja tulosten raportointi olivat kerronnallisia. Seuraavaksi kuvaan tiivistetysti tutkimuksen keskeiset tulokset tutkimuskysymyksittäin.

Väitöstutkimukseni ensimmäinen tutkimuskysymys oli, **miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta merkityksellistyvät aikuisten elämäntarinoissa**. Kertojien urateemaiset elämäntarinat olivat ainutkertaisia ja sisällöltään rikkaita kuvauksia ja tulkintoja koulutushakuun johta-

neista tekijöistä. Juonensin haastateltavien kertomukset tarinoiksi. Tarinoissa tiivistyivät kertojien kuvaukset ja tulkinnat tapahtumista, kokemuksista, ajatuksesta ja tunteista liittyen koulutushakupäätökseen ja lähihoitaja-ammatinvalintaan. Tunnistin tarinoista samanlaisuuksia ja erilaisuuksia ja ryhmittelin tarinat viideksi tarinatyyppiä: Aidon minuuden selkiytyminen, Merkityksellisyyden löytyminen, Pätevyyden hakeminen, Välttämättömän valinnan tekeminen ja Ura-perinnön jatkaminen. Ryhmittelyä ohjasi kertojan koulutushaulle ja lähihoitaja-ammatinvalinnalle antama tulkinta sen elämäkerrallisesta merkityksestä, tapa, jolla kertoja merkityksellisti ja jäseni koulutushakua ja lähihoitaja-ammatinvalintaa osaksi elämäkulkuaan. Huomioin ryhmittelyssä muun muassa, mihin elämäkulun ajankohtaan kertoja kiinnitti ajatuksen lähihoitajakoulutukseen hakemisesta, miten kertoja reflektoi ammatinvalintaansa, miten selkiytyneenä kertojan identiteetti näyttäytyi tarinassa ja mitä tavoitteita päätös palveli kertojan elämäntarinassa.

Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä koulutushaku kiinnitettiin kertojan minuuteen ja identiteettiin. Kertojat tunnistivat jo lapsuudessa ilmenneen tarpeen hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia ja kuvasivat, että heillä on hoiva-vietti. Nuoruuden ammatinvalintaan oli liittynyt haasteita. Kriisien seurauksena kertojat refleктоivat ammatillista identiteettiään ja tekivät minuudelleen uskollisen ammatillisen suuntautumisen ja sitoutumisen. Tarinan kertominen oli kertojille merkityksellinen ja tunteellinen kokemus.

Merkityksellisyyden löytyminen -tarinatyyppissä koulutushakupäätös syntyi aikuisuudessa kriisin seurauksena. Kertojat kuvasivat, kuinka he kriisin jälkeen kokivat, että heidän työllään ei ollut tarkoitusta, työn merkitys oli hukassa. Materiaalisen vaurauden tavoitteluun sisältyi tyytymättömyyden ja tyhjyyden kokemuksia ja kertojat kuvasivat halua tehdä merkitykselliseksi kokemaansa työtä, suojella ja edistää kaikkien ihmisten hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta sekä auttaa apua tarvitsevia.

Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppissä koulutushakupäätös syntyy aikuisuudessa työhön liittyvän haasteellisen tilanteen jälkeen. Koulutuksella oli kertojille välineellistä arvoa: tutkinnon suorittaminen antaa kertojille muodollisen pätevyyden, joka mahdollistaa kertojan omien tavoitteiden saavuttamisen ja vahvistaa kertojien osaamista heidän koulutus- ja työurallaan. Tutkinnon suorittaminen parantaa kertojien kokemusta elämän hallinnasta sekä auttaa saavuttamaan työelämässä toivomansa aseman ja vastuun.

Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä kertojilla on vaihtoehdot vähissä työhön, työttömyyteen tai perhetilanteeseen liittyvän ongelmatilanteen vuoksi. Koulutushaun ydinmerkitys liittyy selviytymiseen haastavassa tilanteessa ja koulutushaun tavoitteena on työllistyminen.

Ura-perinnön jatkaminen -tarinatyyppissä kertoja on varma uravalinnastaan. Kertoja on omaksunut ammatinvalinnan lapsuuden perheessään ja perustelee koulutushakua ja ammatinvalintaa vanhemmalta saadulla mallilla. Koulutushaun tavoitteena on työllistyminen. Tiivistän keskeisiä ryhmittelyä ohjaavia tekijöitä taulukossa 7. Näiden lisäksi ryhmittelyä ohjasivat päätöksenteon itsenäi-

syys ja identiteetin selkeys, joita esittelin tarkemmin toisen tutkimuskysymyksen yhteydessä.

TAULUKKO 7 Tarinatyyppit, ryhmittelyä ohjaavia tekijöitä

Tarinatyyppi	Ajankohta ja kokemus, johon päätös kiinnitetään	Motivaatio	Tavoite	Ydinmerkitys
Aidon minuuden selkiytyminen	lapsuuden ja nuoruuden hoi-vavietti	sisäinen moti-vaatio	itsetuntemuksen ja aidon minuuden toteuttami-nen, onnellisuus ja oman paikan löytäminen työ-elämässä	minuudelle ja identiteetille us-kollinen amma-tillinen suuntau-tuminen ja si-toutuminen
Merkitykselli-syyden löytymi-nen	kriisi, käänne-kohta ja arvo-muutos aikui-sena	sisäinen moti-vaatio	suojella ja edis-tää kaikkien ih-misten hyvin-vointia ja oikeu-denmukaisuut-ta, auttaa apua tarvitsevia	halu tehdä mer-kitykselliseksi kokemaansa työtä
Pätevyyden ha-keminen	aikuisuudessa työssä syntynyt ongelmatilanne	ulkoinen moti-vaatio ja kiinnit-tynyt säätely	toivotun aseman ja vastuun saa-vuttaminen työ-elämässä, elä-män hallinta	muodollinen pä-tevyys mahdol-listaa omien ta-voitteiden saa-vuttamisen
Välttämättömän valinnan teke-minen	aikuisuudessa epävakaa elä-mäntilanne, ko-kemus näköalat-tomuudesta ja turvattomuudesta	ulkoinen moti-vaatio ja sisään kääntynyt ulkoi-nen säätely	työllistyminen	selviytyminen haastavassa elä-mäntilanteessa
Uraperinnön jatkaminen	lapsuuden per-heessä omak-suttu malli	ulkoinen moti-vaatio ja kiinnit-tynyt säätely	työllistyminen	vanhemmalta omaksutun am-matinvalinnan toteuttaminen

Toinen tutkimuskysymykseni oli, **miten keski-iässä tehty koulutushakupäätös ja lähihoitaja-ammatinvalinta rakentuvat aikuisten elämäntarinoissa identi-teetin ja toimijuuden dynaamisten ja yhteen kietoutuvien kehitysprosessien kautta tarkasteltuna**. Kertojien urateemaiset elämäntarinat olivat kuvauksia ta-pahtumista ja tilanteista, joissa kertojalla oli ollut mahdollisuus ja tilaa jäsentää ja ymmärtää omaa identiteettiään sekä tehdä valintoja ja päätöksiä oman uran suunnasta. Kertojat antoivat merkityksiä elämänsä tapahtumille ja kokemuksille, tutkivat kerronnassa omia arvojaan ja näkemyksiään, tekemiään päätöksiä ja va-lintoja sekä niihin vaikuttaneita tekijöitä. Paikansin kertomuksista identiteetti-työhön ja toimijuuden rakentumiseen liittyvää kerrontaa ja tunnistin teemoja, joita kertoja kiinnitti prosessin kuvaukseen. Kuvasin tuloksissa tarinatyypeittäin kertojen identiteetin ja toimijuuden rakentumista kertojen sisäisten kokemusten ja kertojen kokeman ulkoisen todellisuuden, sosiaalisten vuorovaikutussuhtei-

den, verkoston sekä yhteiskunnallisten rakenteiden välimaastossa. Annoin toimijuuden ja identiteetin rakentumisen kuvauksille nimet Vahvistajat, Uudistajat, Sopeutajat, Selviytyjät ja Urautuneet. Kertojien kuvauksissa ja tulkinnoissa identiteetin ja toimijuuden käsitteet ja näkökulmat kietoutuivat yhteen ja kehittyivät ajassa (taulukko 8).

TAULUKKO 8 Identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi

	Kerronnan alkuvaihe	Kerronnan keskivaihe	Kerronnan päätösvaihe
Vahvistajat	Ammatillisen identiteetin kehitys käynnistyy lapsuudessa ja nuoruudessa kiinnostuksena hoitotyötä kohtaan. Toimijuutta määrittävät toiset ihmiset ja elämänkulun tapahtumat sekä omat pystyvyysuskomukset.	Identiteetin etsintäprosessi: toistuvien kuormittavien elämäntapahtumien myötä arvojen, kiinnostuksen kohteiden ja tavoitteiden reflektointia. Toimijuus kokeilevaa ja tunnustelevaa.	Identiteetti selkiintyy ja toimijuus vahvistuu. Saa-vutettuun identiteettiin pohjautuva tietoinen ja tavoitteellinen urasiirtymä. Ammatinvalinta perustuu itsetuntemukseen ja aitoon kiinnostukseen alasta.
Uudistajat	Aikuisuudessa kertoja työskentelee toisella alalla. Ammatillinen identiteetti on selkeä ja toimijuus vahvaa.	Kertoja kokee kriisin, josta muodostuu käännekohta elämälle. Kertojat reflektoivat arvojaan ja tavoitteitaan ja aiempi ammatillinen identiteetti menettää merkityksen. Identiteetin etsintäprosessi. Toimijuus kokeilevaa ja tunnustelevaa.	Käännekohdan jälkeen kertojat oivaltavat, mitä he haluavat elämässään tehdä: hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia. Ammatillinen identiteetti uudistuu ja selkiintyy. Päätäväistä ja vahvaa muutostoimijuutta omien arvojen ja tavoitteiden toteuttamisessa.
Sopeutajat	Kertojien elämä sisältää useita muutoksia, joihin kertoja ei ole voinut vaikuttaa. Toimijuutta määrittävät toiset ihmiset ja elämänkulun tapahtumat. Kertoja on yritteliäs ja sopeutuu uusiin tilanteisiin kouluttautumalla ja hankkimalla osaamisia.	Työpaikalla haasteellinen tilanne, johon kertojan on reagoitava. Kertoja pohtii vaihtoehtoja. Kerronnassa ei tule esille identiteetin kuvausta, arvojen tai kiinnostuksen kohteiden reflektointia. Kertoja punnitsee eri ratkaisujen hyviä ja huonoja puolia.	Kertojat vahvistavat osaa-misidentiteettiään hakeutumalla lähihoidajakoulutukseen. Toimijuus näyttäytyy sopeutumisenä tilanteen vaatimuksiin.
Selviytyjät	Kertojien elämä on ollut haastavaa. Toimijuus on ollut elämässä hapuilevaa ja haurasta, ja sitä ovat määrittäneet ulkoiset tekijät. Identiteetti näyttäytyy epävarmana. Kertojilla näköalattomuuden ja avuttomuuden kokemuksia.	Elämässä "seinä" edessä ja vaihtoehdot vähissä. Toimijuus on kapeaa ja huolipainotteista. Kertojien on tehtävä jotain selviytyäkseen tukalassa tilanteessa. Identiteetti ei ole selkiintynyt eikä siten ohjaa valintoja.	Kertojat tekevät nopean päätöksen ohjattuna, ilman harkintaa tai epärealistisilla perusteilla. Identiteetti ei ole selkiintynyt eikä ohjaa suuntaa. Toimijuus on hapuilevaa ja haurasta. Uraisiirtymä tarjoaa mahdollisuuden selviytyä.
Urautuneet	Kertoja omaksunut ammatillisen identiteetin äidiltään. Toimijuus kapeaa: malli kapeuttaa vaihtoehtoja.	Työttömyysuhka ja työn kokeminen fyysisiltä vaatimuksilta epäsopivana. Työttömyys on vältettävä toimija-asema. Kerronnassa ei identiteetin reflektointia tai arviointia. Omaksuttu identiteetti tarjoaa vähän vaihtoehtoja.	Kertoja on varma ammatinvalinnastaan ja perustelee sitä vanhemman mallilla. Toimijuus ja identiteetin rakentuminen ovat urautuneet, juuttuneet tuttuihin vaihtoehtoihin.

Vahvistajat kuvasivat lähihoidajan ammatillisen identiteetin kehitysprosessin alkaneen jo lapsuudessa ja nuoruudessa tarpeena auttaa ja tukea apua ja tukea tar-

vitsevia. Lapsuuden haaveet ja suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet. Nuoruudessa kertojan toimijuutta määrittivät toiset ihmiset, elämäntapahtumat sekä omat pystyvyyskokemukset. Useiden kuormittavien elämäntapahtumien ja niiden reflektoinnin ja arvioinnin myötä kertojen identiteetti selkiytyi ja toimijuus vahvistui ja kertojat tekivät itsenäisen ja oma-aloitteisen uramuutospäätöksen alalle ja työhön, jonka he kokivat kutsumuksena.

Uudistujien toiminta työelämässä oli ollut aikaisemmin tavoitteista ja toimijuus vahvaa. Ammatillinen identiteetti ja oma rooli ja tehtävä oli selkiintynyt. Traumaattiset tapahtumat ja kehityskriisi pysäyttivät elämän. Kokemuksesta muodostui kertojille käännekohta, joka muutti kertojan, arvoja, kiinnostuksen kohteita ja tavoitteita. Käännekohdan jälkeen kertojat oivalsivat, mitä he halusivat elämässään tehdä: auttaa ja tukea apua tarvitsevia. Kertojat osoittivat vahvaa muutostoimijuutta: he irtautuivat totutusta työkuulttuurista, uudistivat identiteettiään ja suuntautuivat ja sitoutuivat uramuutokseen.

Sopeutujien kertomukset sisältävät useita elämänmuutoksia, joihin kertojat eivät ole voineet vaikuttaa. Toimijuutta ovat määrittäneet toiset ihmiset ja elämäntapahtumat. Kertojat ovat yritteliäitä ja ovat oppineet sopeutumaan uusiin tilanteisiin kouluttautumalla ja hankkimalla lisää pätevyys- ja muodollista osaamista. Päätös hakea lähihoitajakoulutukseen liittyi haasteelliseen tilanteeseen kertojan työpaikalla. Koska kouluttautuminen oli ollut kertojille tuttu tapa vastata haasteisiin, he tutkivat koulutusvaihtoehtoja, niiden etuja ja hyötyjä. Kouluttautuminen vahvistaa kertojen osaamisidentiteettiä ja mahdollistaa sopeutumisen uuteen tilanteeseen.

Selviytyjillä oli elämässään vaihtoehdot vähissä. Reflektiot tai arvoinnit kiinnostuksen kohteista tai arvoista eivät ohjaa kertojen koulutushakua. Identiteetti näyttää kerronnassa selkiintymättömältä. Kertojen kokemus toimijuudesta ja osallisuudesta urasuunnittelussa näyttävät kertomuksissa kapeana, epävarmana ja huolipainotteisena. Kertojat ajalehtivät elämässään ja saadakseen elämäntilanteensa hallintaan he tekevät haasteellisessa elämäntilanteessa koulutushakupäätöksen epärealistisilla perusteilla, ohjattuna tai ilman harkintaa. Urasiiirtymä tarjoaa kertojille mahdollisuuden selviytyä eteenpäin.

Urautuneella lapsuuden perheen ja erityisesti äidin ammatti vaikuttaa vahvasti kertojan uravalintaan ja identiteetin rakentumiseen. Kertojan tulkinta on saattanut kapeuttaa mahdollisuuksia määrittää itse oman elämän suuntaa ja tehdä itselleen sopivia valintoja ja urasuunnitelmia. Kertoja ei omakohtaisesti pohtinut tai arvioinut lähihoitaja-ammatin sopivuutta itselleen. Toimijuus on kapeaa ja vaihtoehtoja on vähän. Työttömyys on kertojalle vältettävä toimija-asema.

Seuraavaan taulukkoon 9 olen yhdistänyt urasiirtymän merkitystä kuvaavat ja tulkitsevat tarinatyyppit, ja rakentumista kuvaavat ja tulkitsevat identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessit. Tarinatyyppit sekä identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessit muodostavat kerronnallisessa tutkimusaineistossani jatkumon. Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyyppissä kertojen identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi näyttäytyi vahvistumisena, Merkityksellisyyden löytäminen -tarinatyyppissä uudistumisena, Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppissä

sopeutumisenä, Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä selviytymisenä ja Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppissä urautuneena.

TAULUKKO 9 Urairrtymän merkitys ja rakentuminen

Urairrtymän merkitys		Urairrtymän rakentuminen	
Tarinatyyppi	Ydinsisältö	Identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessi	Ydinsisältö
Aidon minuuden selkiytyminen	Minuudelle ja identiteetille uskollinen ammatillinen suuntautuminen ja sitoutuminen	Vahvistajat	Kasvutarina, jossa kuormittavien elämäntapahtumien ja niiden reflektoinnin jälkeen jo lapsuudessa alkanut ammatillisen identiteetin kehitys selkiintyy ja toimijuus vahvistuu.
Merkityksellisyyden löytäminen	Halu tehdä merkitykselliseksi kokemaansa työtä	Uudistajat	Aikuisuudessa koettu kriisi ja sen reflektointi muuttaa kertojien arvoja ja tavoitteita. Käännekohdan jälkeen kertojat osoittavat vahvaa muutostoisimijuuutta ja uudistavat ammatillista identiteettiä.
Pätevyyden hankkiminen	Muodollinen pätevyys mahdollistaa omien tavoitteiden saavuttamisen	Sopeutajat	Muuttuvat työtilanteet haastavat kertojaa. Suorittamalla tutkintokoulutuksen kertojat sopeutuvat tilanteeseen, vahvistavat osaamisidentiteettiä ja neuvottelevat tilaa uudelle uratoimijuudelle.
Välttämättömän valinnan tekeminen	Selviytyminen haastavassa elämäntilanteessa	Selviytyjät	Haasteellisessa tilanteessa kertojien toimintahorisontti on kapea ja toimijuus hapuilevaa ja haurasta. Identiteetti ei määritä elämän suuntaa. Kertojat tekevät päätöksen ilman harkintaa, epärealistisilla perusteilla tai ohjattuna ja selviytyvät.
Uraperinnön jatkaminen	Vanhemmalta omaksutun ammatinvalinnan toteuttaminen	Urautuneet	Toimijuus on kapeaa. Kertoja on omaksunut vanhemman mallin ilman omaa pohdintaa. Sekä toimijuus että identiteetin rakentuminen ovat urautuneet kertojan aikaisemmin tuntemiin vaihtoehtoihin.

7 POHDINTA

Selvitin väitöstutkimuksessani keski-ikäisenä lähihoitajakoulutukseen hakneiden urasiirtymien elämäkerrallista merkitystä ja rakentumista. Elämäkerralliskerronnallisen tutkimukseni kohteena oli kertojien reflektiivisesti rakentamat urateemaiset elämäntarinat. Keski-ikäisenä lähihoitajakoulutukseen hakeneet kertoivat heidän itsensä kokeman ja tulkitseman tarinan siitä, mitä koulutushaku ja lähihoitaja-ammatinvalinta keski-ikässä merkitsivät heille itselleen sekä miten polku lähihoitaja-ammatinvalintaan ja koulutushakuun rakentui heidän elämässään. Tässä luvussa pohdin urasiirtymien moninaisia merkityksiä ja rakentumista, urasuunnittelun ja uraohjauksen kehittämistarpeita ja kerronnallisen tutkimuksen antia, sekä arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja jatkotutkimustarpeita.

7.1 Urasiirtymien moninainen merkitys ja rakentuminen

Tutkimukseen osallistuneiden urateemaiset elämäntarinat olivat yksilöllisiä, monikerroksisia ja sisällöltään rikkaita aikaan ja paikkaan sidottuja kuvauksia ja tulkintoja koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneista tekijöistä kertojien elämässä. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet keski-ikäiset kertojat haiketuivat sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutukseen tavoitteena sijoittua työhön lähihoitajan työtehtäviin. Kertojien motivaatio ja tavoitteiden asettaminen sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutukselle ja työlle sekä toimijuuden ja identiteetin dynaamiset ja yhteen kietoutuneet kehitysprosessit osoittautuivat tarinatyypeissä hyvin erilaisiksi. Tunnistin ja tulkitsin kertojien tavasta merkityksellistää koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneita kokemuksiaan ja niiden tulkintoja ja muodostin niistä viisi erilaista tarinatyyppiä, Aidon minuuden selkiytyminen, Merkityksellisyyden löytäminen, Pätevyyden hakeminen, Välttämättömän valinnan tekeminen ja Uraperinnön jatkaminen. Koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-ammatinvalinnan rakentumisen kerronnassa oli keskeistä kuvaus kertojien identiteetin ja toimijuuden ilmenemisestä ja kehi-

tyksestä suhteesta kertojien sisäiseen maailmaan ja ulkoiseen todellisuuteen. Kuvattessani koulutushakupäätöksen ja lähihoitaja-ammatinvalinnan rakentumista hyödynsin metodisina välineinä identiteetin ja toimijuuden käsitteitä ja tunnistin kerronnasta tarinatyypeittäin identiteetin ja toimijuuden kehitysprosesseja kuvaavat Vahvistajat, Uudistajat, Sopeutajat, Selviytyjät ja Urautuneet. Koulutushakupäätöksen merkitys ja rakentuminen muodostavat kerronnallisessa tutkimusaineistossani jatkumon.

Urasiirtymien elämäntarinnalliset merkitykset ja rakentumisen tavat olivat kertojien elämäntarinoissa moninaisia. Tutkimuksen tieteellinen kontribuutio liittyykin aikuisena ammatilliseen koulutukseen hakeneiden urasiirtymien moninaisten merkitysten ja rakentumisen tapojen tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja hyväksymiseen. Tämän ymmärryksen pohjalta on mahdollisuus tunnistaa aikuisten ohjauksen ja uraohjauksen tarpeita ja pyrkiä vastaamaan niihin ennen koulutushakua, koulutuksen aikana ja siirryttäessä työelämään.

7.1.1 Urasiirtymä tahtona ja tarpeena tehdä ihmisille hyvää

Väitöstutkimukseni osoitti, että osalle keski-ikäisistä urasiirtymä oli hyvin tietoinen, tavoitteellinen ja tarkoituksellinen omiin kiinnostuksen kohteisiin ja arvoihin perustuva merkityksellinen ja merkittävä muutos heidän elämässään. Aidon minuuden selkiytyminen ja Merkityksellisyyden löytäminen -tarinatyypeissä työuran muutospäätös (Huuskonen ym. 1990, 6–9) käynnistyi kertojien omasta aloitteesta oman elämän ja minuuden reflektioista ja arvioinneista ja merkitsi siirtymistä keski-ikässä kokonaan uudelle alalle ja uuteen työrooliin (Peake & McDowall 2012, 396).

Urasiirtymän keskeiseksi teemaksi kiinnittyi tarinoissa voimakas tahto ja tarve tehdä ihmisille hyvää. Osa tutkimukseen osallistuneista kertojista kuvasi urashokin (Akkermans ym. 2018, 4) kaltaista ennakoimatonta ja suunnittelematonta traumaattista tai kuormittavaa tapahtumaa, joka käynnisti uraan liittyvän reflektioprosessin. Tahto ja tarve tehdä ihmisille hyvää oli teema, jonka kautta kertojat antoivat elämäntarinansa raskaille tapahtumille ja kokemuksille merkityksen ja hakeutuivat kutsumustaan (Duffy ym. 2018, 424–426; Mauno 2022, 88) vastaavalle alalle. Koulutushakupäätöstä ohjasivat Savickasin (2009, 2–3) kuvaamalla tavalla eettiseen pohdintaan ja päätökseen perustuvat avainvalinnat. Kertojat kuvasivat tarinoissa yksilön vastuuta oikeudenmukaisuuden edistämisestä ja oikeista teoista yhteiskunnassa. He asemoivat ja rakensivat omaa paikkaansa suhteessa koko yhteiskunnan toimintaan kuvaamalla tehtävänsä heikkojen puolustajana ja apua tarvitsevien auttajana (Wallin 2012, 17–18). Kuvaus koulutushakupäätöksen ja ammatinvalinnan perusteista vastaa erikssonilaisittain keski-ikäisen kehitystehtävää, generatiivisuutta: halua ylittää oman olemassaolonsa rajat toisten hyväksi tehtävän työn kautta (Erikson 1982, 253; Perho & Korhonen 2008, 351–369; Reinilä ym. 2023, 328–338; Robinson 2013, 128–131).

Kerronnassa yhdistyi koulutukseen hakuvaiheessa kuvaus ammatillisen identiteetin kehityksestä ja vahvasta toimijuudesta. Jo ammatillisen koulutuksen alussa näiden kertojien ammatillinen kehitys oli hyvässä vauhdissa vahvan sisäisen motivaation (Deci & Ryan 2000, 233) ja alalle suuntautumisen vuoksi. Kerto-

jat kuvasivat tarinoissaan olevansa nyt oikealla alalla. He kokivat lähihoitajakoulutuksen itselleen tärkeäksi ja merkitykselliseksi ja oppiminen ja ammatillinen kehitys lähihoitajaksi tuottivat heille mielihyvän kokemuksia. Molemmissa tarinatyypeissä kertojien päätös hakeutua sosiaali- ja terveysalan koulutukseen näyttäytyi tavoitteellisena päätöksentekona ja aktiivisena toimijuutena (Vaattovaara & Ylitapio-Mäntylä 2021, 207). Tarinatyyppeiden kertojat osoittivat kerronnassa vahvaa sisäistä motivaatiota ja tahtoa, suuntautumista ja sitoutumista oman ammatillisuutensa ja asiakaslähtöisen työn kehittämiseen.

Tulkintani mukaan kertojat kävivät kerronnassa dialogia yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja moraalisen hyvyyden edistämisen (King & Napa 1998, 162–163) ja itsensä toteuttamisen (ks. mm. Bellah ym. 1996) sekä elämän merkitykselliseksi kokemisen (Salonen & Tapani 2020, 30) välillä. Aidon minuuden selkiytyminen -tarinatyypissä kertojat kuvasivat, kuinka urasiirtymä merkitsi heille itsensä toteuttamista (Korhonen & Niska 2022, 59–62) lähihoitajan hoito- ja auttamistyössä. Merkityksellinen työ -tarinatyypissä kokemus elämän merkityksellisyydestä rakentui hyvän tekemisestä työssä (Rantanen ym. 2022, 393). Tutkimuksessani itsen toteuttaminen ja merkitykselliseksi koettu työ vahvistivat kertojien onnellisuuden kokemuksia, ja onnellisuuden kokemukset puolestaan syntyivät toisten hyväksi tehtävän työn kautta. Väitöstutkimuksessani näiden keskiikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden tavoitteet onnellisuuden ja merkityksellisyyden kokemisesta sekä itsen toteuttamisesta työssä palvelivat samanlaisesti siten yhteiskunnallisen vastuun tiedostamista.

Tutkimuksessani kertojien kokemukset urasiirtymän elämäkerrallisesta merkityksestä vastasivat monilta osin Rantasen ja hänen kollegoidensa (2022; ks. myös Konsti ym. 2022, 360–361; Peterson ym. 2017; Rantanen 2023; Rosso ym. 2010) kuvaamia työn merkityksellisyyden lähteitä: kertojien tarvetta kokea yhteyttä omaan minuuteensa ja toteuttaa työssä omia arvojaan (yksilöllisyys työssä), kertojien tarvetta tuntea olevansa osa yhteisöä, joka jakaa samat arvot (yhteisöllisyys työssä), kertojien osaamisen ja kyvykkyyden kokemuksia (osaaminen työssä) sekä hyvän tekemistä työssä (kontribuutio ja arjen hyvät teot). Erityisen kiinnostavaa oli, että tarinatyyppeiden kertojille nämä työn merkitysten ja täytty-mysten osa-alueet olivat tärkeämpiä kuin perustarpeet -osa-alue, toisin sanoen toimeentulo ja elämän vakaus (King & Napa 1998, 162–163; Salonen & Tapani 2020, 30). Kertojille oli tärkeämpää tehdä työtä toisten ihmisten hyväksi kuin saada hyvää palkkaa, ja moni kertojista vaihtoi työnsä hyväpalkkaisesta asiantuntija- tai johtamistehtävästä lähihoitajan perustyöhön.

Tutkijana tunnistin näistä tarinoista vastapuhetta, tarvetta vastustaa käsitystä hierarkkiselle nousulle perustuvasta urakehityksestä. Kiinnostavaa oli kertojien kuvaus ristiriidasta heidän kokemiensa sisäisten tarpeiden ja kokemusten (identiteetin subjektiivinen ulottuvuus) ja toisten näkemän identiteetin (identiteetin objektiivinen ulottuvuus) samuudessa ja jatkuvuudessa (ks. myös Erikson 1968, 50). Kertojat kuvasivat, kuinka heidän päätöstään siirtyä pois aikaisemmista asiantuntija- tai johtamistehtävistä ja hakeutua lähihoitajakoulutukseen ihmeteltiin ja jopa kyseenalaistettiin lähiyhteisöissä ja sosiaalisissa verkostoissa. Kertojien urasiirtymät haastoivat ympäristön odotuksia ja käsityksiä lineaari-

sesta ja hierarkkiselle nousulle perustuvasta urasta. Vaikka jatkuva oppiminen, osaamisen kehittäminen ja uudistaminen työelämän muutoksissa työuran ja elämän eri vaiheissa on yhteiskunnassamme virallisesti hyväksyttyä ja arvostettua (OKM 2019; Valtioneuvosto 2020), kertojilla oli tarve puolustaa päätöstään vaihtaa ammattia ja hakeutua perustutkintokoulutukseen keski-ikäisenä. Vastustuksesta huolimatta kertojat kokivat tehneensä oikean ratkaisun. Kertojien tarve puolustaa päätöksensä ”oikeellisuutta” ja lähihoitajan perustehtävän arvokkuutta ja merkityksellisyyttä saattoi olla yksi tekijä, minkä vuoksi juuri nämä kertojat halusivat kertoa minulle urateemaisen elämäntarinansa.

7.1.2 Ulkoisesti motivoitunut urasiirtymä

Tutkimukseni osoitti, että urasiirtymä keski-ikässä toimi osalle kertojista väli-teenä jonkin muun itselle tärkeän ja merkityksellisen asian saavuttamiseksi (ks. (Schwartz & Bilsky 1990, 878). Pätevyyden hakeminen, Välttämättömän valinnan tekeminen ja Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppien rinnastaminen teki näkyväksi näissä tarinatyypeissä urasiirtymän ulkoisen motivaation (Deci & Ryan 2000, 233). Kertojien koulutushakupäätös syntyi kerronnan perusteella elämäntapahtumien ja -tilanteen, ympäristön odotusten sekä mahdollisuuksien välisenä sisäisenä keskusteluna ja neuvotteluna.

Tulkintani perusteella näissä tarinatyypeissä kertojat eivät olleet aidosti kiinnostuneita lähihoitajan koulutuksesta tai työstä, vaan saavuttavat koulutuksen avulla jotain muuta itselleen tärkeää. Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppin kertojat olivat valinneet jonkun koulutuksen, jonka kautta he pätevöityvät, saavuttavat tarvitsemansa statuksen työelämässä ja pääsevät arvostamiinsa työtehtäviin (Ojala & Isopahkala-Bouret 2022, 53). Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppin kertoja kuvasi koulutushakupäätöksen keskeisimmäksi tavoitteeksi työllistymisen ja koulutusajalta saatavat etuudet. Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä kertojat tekivät koulutushakupäätöksen ”pakon” edessä. Tarinatyyppiä kuvaa kokemukset turvattomuudesta ja näköalattomuudesta (ks. esim. Hult ym. 2016, 108–118) ja epävaka elämäntilanne pakottaa johonkin muutokseen. Kertojien toimijuutta määrittävät tarinoissa toiset ihmiset, elämäntilanteet ja ulkoiset olosuhteet (Evans 2007, 92–93) ja toimijuus on tarinoissa kapeaa ja rajattua. Näkemykseni mukaan urasiirtymä osoittaa näillä kertojilla pyrkimystä sopeuttaa omia tavoitteita ulkoisen todellisuuden haasteisiin (Nurmi & Salmela-Aro 2000, 92–93).

Pätevyyden hakeminen ja Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppien koulutushakua kuvaa ulkoisesti motivoitunut kiinnittynyt säätely, mikä Decin ja Ryanin (2000, 236) jaottelun mukaan sitouttaisi suorittamaan koulutuksen loppuun saakka. Pätevyyden hakeminen ja Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppien kertojat ymmärtävät toiminnan arvon ja kiinnittyvät lähihoitajatutkinnon suorittamiseen, vaikka eivät ole aidosti kiinnostuneita lähihoitajan työstä (Deci & Ryan 2000, 236). Tutkimuksessani haastateltavat olivat vasta aloittaneet lähihoitajakoulutuksen ja heidän ammatillinen kasvunsa saattoi olla hyvin alussa. On mahdollista, että koulutuksen aikana aito kiinnostus sosiaali- ja terveystieteiden alalla kohtaan vahvistuu ja kertojat kokevat olevansa oikealla alalla. Samoin kuin nuor-

ten kouluttautumisessa myös aikuisilla on tilaa ja mahdollisuus kehittyä ammatillisesti tiedoissa, taidoissa ja asenteissa ammatillisen koulutuksen aikana. Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppin kertojat hakeutuvat koulutukseen välttääkseen ahdistuneisuuden tunteita ja säilyttääkseen itsearvostuksen (Vasalampi 2017, 56–57). Koulutushaku perustui kerronnan perusteella ulkoiseen motivaatioon ja sisään kääntyneeseen ulkoiseen säätelyyn (Deci & Ryan 2000, 227–268), joka ei toiminnan perusteena tue sinnikästä toimintaa tavoitteen saavuttamiseksi, eikä ole riittävä motivaatio sitouttamaan koulutuksen loppuun suorittamiseen. Toki myös Välttämättömän valinnan -tarinatyyppien kertojilla on mahdollisuus tunnistaa koulutuksen aikana aito kiinnostus lähihoitajan työhön.

Tutkimusten mukaan (ks. esim. Sheldon 2002, 73–78; Sheldon & Kasser 2001b, 43–44) sisäisesti motivoituneet tavoitteet edistävät yksilöiden psyykkistä tasapainoa, persoonallista kasvua ja osallisuutta yhteisöissä. Vaikka tutkimukseni työn merkityksellisyyden lähteenä tulivat esille esimerkiksi elämän vaikeus ja työllistymisellä varmistettu toimeentulo (Rantanen ym. 2022, 392), tutkimukseni tulokset saivat minut pohtimaan, onko kerronnassa esille tullut ulkoinen motivaatio riittävän vahva tukemaan näiden kertojien ammatillista kehitystä lähihoitajiksi sekä kestävä työtä, joka mahdollistaisi kertojille terveyttä, onnellisuutta ja tuottavuutta heidän työurallaan (De Vos ym. 2020).

7.1.3 Toimijuuden ja identiteetin dynaaminen ja yhteen kietoutunut kehitysprosessi

Uraidentiteetti käsitteenä (Meijers 1998, 191–207) vastasi hyvin kertojien kuvausta ja tulkintaa motiiveista, kiinnostuksen kohteista ja tavoitteista sekä heidän reflektioitaan omista kokemuksista ja niiden merkityksestä uralle kokonaisuutena. Kiinnostavalla tavalla kerronnasta oli mahdollista tunnistaa myös Marcian (1966, 551–558) kuvaamia identiteetin kehittymisprosessin ulottuvuuksia ja identiteettitatuksia. Kertojat kuvasivat ja jäsensivät kerronnassa identiteetin dynaamista kehitystä suhteessa sekä vaihtuviin elämäntilanteisiin ja kontekstiin että itsessä tapahtuviin muutoksiin (ks. myös Fadjukoff ym. 2020, 212–215).

Elämäntilanteiden toimijuuden käsite ja toimijuuden subjektikeskeinen sosio-kulttuurinen lähestymistapa soveltuivat hyvin kertojien toimijuuden tarkasteluun osana heidän urateemaisia elämäntarinoitaan. Kerronta tarjosi mahdollisuuden tarkastella toimijuutta kertojien elämäntilanteissa muuttavana ja kehittyvänä (Hanhimäki ym. 2021, 321–322). Tarinoissa kertojien toimijuus rakentui kertojan ja muiden toimijoiden sekä kertojan ja rakenteen välisessä vuorovaikutuksessa ja toimijuuden neuvottelussa (Ojala 2010, 37–38), jossa kertojat kuvasivat omaa kehitysprosessiaan, läheisten toiveita, ohjaajien tai viranomaisten antamia ohjeita ja määräyksiä sekä omia tulkintoja ympäristön tai yhteiskunnan odotuksista heidän toiminnalleen. Tulkintani toimijuuden ilmenemisestä ja kehityksestä on hyvin pelkistetty. Kerronta oli moninaista ja moniulotteista, ja toimijuutta esiintyi elämäntilanteissa ja konteksteissa pelkistettyä tulkintaani rikkaammin. Esimerkiksi joidenkin kertojien ammatillinen toimijuus toteutui työpaikasta lähtemisen kautta, mikä oli samalla myös keino vastustaa yrityksen työkuultuuria ja -käytäntöjä (ks. Vähäsantanen & Eteläpelto 2015, 2). Olen tehnyt tulkintoja toimi-

juuden rakentumisesta sen perusteella, miten kertojan toimijuus elämäntilanteissa näytetään toistuvasti ja tyypillisesti ilmenevän ja rakentuvan.

Tutkimukseni vahvasti ymmärrystä identiteetin ja toimijuuden vuorovaikutteisesta ja vastavuoroisesta suhteesta (esim. Eteläpelto ym. 2013; Hanhimäki ym. 2021, 328). Silanderin ja Mahlakaarron (2014, 117) havaintojen tavoin tutkimuksessani kertojat kuvaavat ja tulkitsevat toimijuuttaan identiteetin kehitysprosessin kautta, mutta myös toisinpäin, kertojat kuvaavat ja tulkitsevat omaa identiteettiään toimijuudelle avautuvien mahdollisuuksien ja toimijuuden vahvistumisen kautta. Tarinat ovat kuvauksia kertojien identiteetti-toimijuuden muutoksesta ja kehityksestä ajallisena ja dynaamisena prosessina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Identiteettiä ja toimijuutta jäsenetään ja tulkitaan tarinoissa pysyvänä ja muuttavana suhteessa minuuteen, tilanteisiin, aikaan ja paikkaan. Tapahtumat tai tekijät, jotka käynnistävät kertojan identiteettityön ja arvioinnin omista valinnanmahdollisuuksistaan, kiinnitetään yhteiskunnan työvoima- ja koulutuspoliittisiin päätöksiin, työtilanteeseen tai työpaikan psykososiaalisiin kuormitustekijöihin, sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoihin tai elämän yllättäviin tapahtumiin.

Väitöstutkimukseeni perustuen väitän, että identiteetin ja toimijuuden dynaamiset ja toisiinsa kietoutuneet prosessit kehittyvät samansuuntaisesti. Tutkimuksessani kertojien epävarmuus omista arvoistaan, kiinnostuksen kohteistaan, kyvyistään tai kuulumisen tunteistaan kiinnittyivät kertojien avuttomuuden ja näköalattomuuden kokemuksiin, hapuilevaan ja hauraaseen toimijuuteen. Identiteetin vahvistuessa ja selkiytyessä kokemukset minäpystyvyydestä vahvistuivat ja myös kertojien toimijuus vahvistui. Yksilön kykyyn ja mahdollisuuteen vaikuttaa, tehdä valintoja ja urapäätöksiä sekä toteuttaa niitä määrittävät minäkäsityksen lisäksi myös ulkoiset olosuhteet, kuten sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tilanteet (ks. mm. Eteläpelto ym. 2013, 45–65; Evans 2007, 92–93; LaPointe 2014, 18; McCrory 2022, 503–514). Myös identiteetti rakentuu osana sosiaalista yhteisöä ja yksilön itsensä näkemän identiteetin tulee olla riittävällä tasolla tasapainossa toisten näkemän identiteetin kesken (Erikson 1968, 50). Samoin kuin toimijuus, myös identiteetti integroituu sosiaaliseen ympäristöön ja yhteisöön (Manneström & Salmela-Aro 2020, 263). Identiteetti ja toimijuus muotoutuvat ja kehittyvät vastavuoroisessa suhteessa keskenään. Vahvistamalla yksilön minäpystyvyyden kokemuksia, itsetuntemusta ja minäkäsitystä, vahvistetaan myös hänen toimijuuttaan.

7.2 Urasuunnittelun ja uraohjauksen kehittäminen

Tutkimuksessani kiinnostuksen kohteena oli urakäsitteiden näkökulmasta sisäinen ura, kertojien henkilökohtainen kokemus omasta urastaan. Toisaalta kertojat tekivät aktiivisesti itse uravalintoja. Toisaalta jokin yllättävä tapahtuma, sosiaaliset tilanteet ja suhteet tai jopa jokin yhteiskunnallinen tilanne sysäsivät kertojia uramuutokseen. Väitöstutkimukseni pohjalta olen vakuuttunut siitä, että aikuiset tarvitsevat tukea ja ohjausta urasuunnitteluunsa ja elinikäisen uraohjauksen

palvelujärjestelmää tulee kehittää vastaamaan paremmin aikuisten ohjauksen ja uraohjauksen tarpeita. Kerronnasta tekemäni tulkinnan perusteella useat tutkimukseen osallistuneet olivat epätietoisia omista kiinnostuksen kohteistaan, vahvuksistaan tai tavoitteistaan, ja olisivat hyötäneet uraohjauksesta.

Tutkimuksessani kertojat kuvasivat uransa rakentamista ja rakentumista postmodernien urateorioiden tavoin koko elämänkulun ajan jatkuvana prosessina osana identiteetin ja toimijuuden kehitystä, sosiaalista kontekstia ja yhteiskunnallista muutosta (Richardson 2002, 407–423). Tarkastelin tutkimuksessani kertojien urateemaisia elämäntarinoita yksilöllisinä käsikirjoituksina (Savickas 2005). Tutkimukseeni osallistuneiden aikuisten elämänurat olivat rikkaita, mutkikkaita ja osin rikkonaisiaakin. Uratarinat olivat jotain enemmän kuin koulutus- ja työuratarinoita. Ne sisälsivät koulutusten ja työtehtävien lisäksi monenlaisia vastuita ja tehtäviä ja työttömyyttä. Monet opiskelijoista olivat asettaneet perheen ja lasten hyvinvoinnin omien henkilökohtaisten tavoitteiden edelle ja hakeutuvat koulutukseen vasta, kun perheen elämäntilanne ja toimeentulo oli mahdollistanut taloudellisesti ja ajankäytöllisesti äidin tai isän opiskelun (Laakkonen ym. 2017, 10). Uratarinat sisälsivät kuvauksia lasten hoidosta ja kasvatuksesta ja lasten hyvinvoinnin ja pärjäämisen ensisijaisuudesta kertojien elämässä.

Kahden tarinatyyppin, Aidon minuuden selkiytyminen ja Merkityksellisyyden löytäminen, kerronnassa urapolkujen rakentumista kuvataan ehkäpä selkeimmin Savickasin (2005) uran rakentamisteorian kuvaamalla tavalla. Savickasin (2005, ks. myös Savickas ym. 2009) uran rakentamisteoria sisältää kolme näkökulmaa: elämänteema viittaa yksilöllisiin elämäntapahtumiin ja niille annettuihin merkityksiin, ammatillinen persoonallisuus viittaa yksilöllisiin kykyihin, arvoihin, tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin ja urasopeutuvuudella tarkoitetaan siirtymiin sopeutumista. Kertojien elämäntarinat ja siirtymät, reflektiot ammatillisesta persoonallisuudesta sekä utelias ja kiinnostunut asenne omia mahdollisuuksia ja lähihoitajan työtä kohtaan ohjasivat näissä tarinoissa kertojien urasuunnittelua ja urapäätöksiä. Kertojien vahvuutta oli kyky reflektoida ja arvioida omaa elämäntarinaansa ja ammatillista persoonallisuuttaan sekä tehdä reflektioidensa pohjalta itsenäinen ja oma-aloitteinen päätös hakea lähihoitajakoulutukseen.

Muissa tarinatyypeissä kertojat eivät kiinnittäneet kerronnassa urasiirtymäänsä ensisijaisesti Savickasin (2005) kuvaamaan ammatilliseen persoonallisuuteen, omiin kiinnostuksen kohteisiin, arvoihin tai kykyihin. Heidän kerronnassaan korostui esimerkiksi tarve saada työtä ja sen mukana toimeentuloa, tai kokemus hyvänä kansalaisena toimimisesta. Kertojien kuvaukset heidän elämänsä tapahtumista ja elämäkokemuksista lisäsivät ymmärrystä esimerkiksi siitä, miten kertojien tulkinnat omista valinnan mahdollisuuksista ja uratavoitteista olivat rakentuneet. Näissä tarinatyypeissä kertojien uran rakentumista näyttäisivät ohjanneen odottamattomat sattumat ja suunnittelemattomat tapahtumat (Mitchell ym. 1999) sekä monimutkaiset ja -muotoiset vuorovaikutussuhteet, konteksti ja epävarmuudet (Bright & Pryor 2005). Kerronnassa näyttäytyi tasapainoilu osana systeemistä ja monimuotoista kontekstia ja kertojat pyrkivät selviytymään elämässään (Bright & Pryor 2011, 163–164). Kertojat kokivat, että

heillä oli hyvin vähän mahdollisuuksia tehdä valintoja, ja he pyrkivät sopeutumaan muutokseen hakeutumalla lähihoitajakoulutukseen. Uraperinnön jatkaminen suuntautui dikotomisesti kahteen tavoitteeseen ja muistutti siten Brightin ja Pryorin (2011, 163–164) heilurimallista uraa. Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä kertojien työurat olivat hahmottomia: urat olivat kompleksisia ja muuttuvia, eikä niissä kerronnan perusteella näyttänyt olevan selkeää tavoitetta. Urasuunnittelun ja uraohjauksen näkökulmasta kertojat tarvitsevat erityisesti tukea ja vahvistusta omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden tunnistamiseen, omien mahdollisuuksien tutkimiseen sekä kokemukseen, että he voivat itse suunnata elämänsä omien kiinnostusten kohteiden ja toiveiden pohjalta.

Kertojat arvioivat urapolkuaan hyödyntämällä joitakin kestävän uran käsitteen sisältämiä arviointiulottuvuuksia, kuten oma hyvinvointi (terveys), työllisyys ja työkyky (tuottavuus) sekä tyytyväisyyden kokemukset (onnellisuus) (De Vos ym. 2020). Kestävän uran käsite ei ollut tässä aineistossa riittävän kattava ja monipuolinen tulkitsemaan kertojien ura-arviointien moninaisuutta ja -ulotteisuutta ammatillisen koulutushaun perusteena. Kestävän uran käsitteet saattavatkin soveltua paremmin arvioitaessa työssä olevien kuvauksia ja tulkintoja uransa jatkuvuudesta ja kestävydestä. Koulutukseen haettaessa ammatillinen asema ja työtehtävä ovat vasta muotoutumassa ja rakentumassa. Kestävän uran teorian pohjalta voidaan kuitenkin ennakoita, tarjoaako lähihoitajakoulutus ja -ammatinvalinta kertojille riittävän pohjan kestävälle uralle tulevaisuudessa, terveyttä, tuottavuutta ja onnellisuutta.

Kerronnan perusteella haastateltavien urat näyttäytyivät Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppiä lukuun ottamatta, ainakin jollain tasolla, proteuksen urana (Baruch 2006, 71–72; Briscoe ym. 2006, 30–47; Hall 2004), jota kertojat johtivat uraansa määrittelemällä omien (arvo)valintojensa pohjalta omat uratavoitteensa ja uramenestyksen kriteerit, tai riippumattomana urana, jossa kertojat rikkoivat oletuksia urakehityksen hierarkkisesta etenemisestä. Selkeimmin proteuksen ura näyttäytyi tarinatyypeissä, joissa kertojien päätökset hakeutua sosiaali- ja terveysalan koulutukseen osoittivat tietoista, tavoitteellista ja tarkoituksellista suuntautumista ja sitoutumista lähihoitajan työhön (Vaattovaara & Ylitapio-Mäntylä 2021, 207). Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä toimijuus oli kerronnan perusteella liian hauras, jotta proteuksen uran kuvaama uratavoitteiden ja uramenestyksen määrittely ja uran ohjaus olisi ollut mahdollista. Tutkimuksissa on tunnistettu tämän tyyppisiä urapolkuja aiemminkin (ks. mm. polveilijat, Hanhimäki jne. 2021, 237–238; hahmoton ura Peake & McDowall 2012, 398–405). Nämä kertojat olivat kerronnasta tekemiensä tulkintojen perusteella tilanteessa, jossa elämäntilanne, konteksti ja yhteiskunnan vaatimukset kuormittivat kertojaa siinä määrin, että aidosti omien uratavoitteiden määrittely ja valintojen tekeminen osoittautuivat kertojille liian haastavaksi.

Savickasin (2005) uran rakentamisteoria kuvaa onnistunutta ja hyvää urasiirtymää. Mielestäni yksikään urateorioista ei ollut yksinään riittävä tulkitsemaan kaikkien kertojien urateemaisia elämäntarinoita, urasiirtymien merkityksiä ja rakentumista. Kertojat tekivät koulutushaku- ja ammatinvalintapäätöksi-

ään osana heidän monimutkaista ja -ulotteista sosiaalista verkostoaan, kontekstia, aikaa ja kulttuurista ja yhteiskunnallista tilannetta. Työelämän muutokset edellyttävät työntekijöiltä jatkuvaa kehittymistä, muutosvalmiutta ja joustavuutta (Clarke 2008, 258–284). Urapolut muodostuvat yksilöllisiksi ja monimuotoisiksi (mm. Pärnänen 2015, 242–250), ja urapolkuaan suunnittelevien haaste ja tarve tunnistaa omia ja ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoituksia jatkuu koko elämänuran ajan (Vuorinen ym. 2023, 11).

Elinikäinen ja jatkuva oppiminen, osaamisen kehittäminen ja uudistaminen työelämän muutoksissa työuran ja elämän eri vaiheissa on yhteiskunnassamme virallisesti hyväksyttyä ja arvostettua (Valtioneuvosto 2020; 2023a). Elinikäisen ja jatkuvan oppimisen vahvistuminen ja kehittyminen edellyttää kuitenkin urasuunnittelutaitoja. Urasuunnittelutaidot (ELGPN 2015, 13) sisältävät esimerkiksi ymmärryksen omasta minuudesta, identiteetistä ja omista mahdollisuuksista vaikuttaa tulevaisuuteen, tietoa ympäristön ja yhteiskunnan tilanteesta sekä työelämästä (Vuorinen ym. 2023, 15). Tutkimukseeni osallistuneiden aikuisten urasuunnittelutaidot näyttäytyivät kerronnan perusteella hyvin erilaisina. Aidon minuuden selkiytyminen ja Merkityksellisyyden löytäminen tarinatyypeissä kertojien urasuunnittelutaidot tukivat koulutushakupäätöstä ja lähihoitaja-ammattinvalintaa. Kertojat kuvasivat kerronnassa koulutushakuun johtanutta prosessia, jossa he olivat reflektoineet ja arvioineet DOTS-mallin tavoin itsetuntemukseen (*self-awareness*) liittyviä henkilökohtaisia ominaisuuksiaan ja niiden tunnistamisprosessia, tietoisuutta ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista (*opportunity awareness*), omaa päätöksentekoprosessiaan ja sen kehitystä (*decision learning*) sekä muutostilanteiden kohtaamista ja kasvuprosessiaan elämän siirtymissä ja käännekohdissa (*transition learning*) (Law 1999, 38; Vuorinen ym. 2023, 39–40). Joidenkin kertojien kuvaamissa reflektioprosesseissa oli löydettävissä Lawn (1999, 46; ks. myös Vuorinen ym. 2023, 41–42) jatkokehittelyn mukaisia vaiheita havainnointi, seulonta, tarkennus ja ymmärrys. Erityisesti itsetuntemukseen liittyvä ymmärryksen vaihe kuvattiin tarinoissa merkityksellisenä oivalluksen kokemuksena. DOTS-malli tarjoaa tutkimusaineiston perusteella hyvän välineen tutkia ja tukea uraohjauksessa uran suuntaa etsivän ja hakevan reflektio- ja arviointiprosessia uravaihtoehtoista.

Ura siirtymä edellytti kertojille opiskelun rahoituksen ja elämäntilanteen järjestymistä kokopäiväistä opiskelua tukevaksi. Olisi tärkeää, että yhteiskunnassa aikuisten koulutustukeen kohdistuvat rahoituspäätökset mahdollistavat motivoituneiden aikuisten urasiirtymät ammattiin ja työhön, jonka he kokevat merkitykselliseksi. Onnistuneet urasiirtymät tarjoavat mahdollisuuden kestävän uran (De Vos ym. 2020) kehitykseen, eli yksilöiden terveyden ja hyvinvoinnin, onnellisuuden ja tuottavuuden toteutumiseen pitkällä aikavälillä. Huolimatta siitä, että myös näitä ”hyvin koulutettuja” ihmisiä koulutetaan yhteiskunnassa uudelleen, näiden työnsä merkitykselliseksi kokevien, sisäisesti motivoituneiden ja asiakaslähtöisen työn kehittämiseen sitoutuneiden työntekijöiden työpanos vahvistaa myös yhteiskunnassa tuottavuutta. Näiden tarinatyyppien kertojat tulevat kerronnan perusteella olemaan työelämässä arvokkaita ammattilaisia, jotka kohtaavat rohkeasti yhteiskunnallisia muutoksia ja vievät arvovalintojen poh-

jalta sosiaali- ja terveysalan uudistamis- ja kehittämistyötä työelämässä eteenpäin (ks. Marcia 1966). Sosiaali- ja terveysalan asiakkaiden sekä hoitoalan ja yhteiskunnan työvoiman tarpeen näkökulmista näiden kertojien päätös hakeutua lähihoitajakoulutukseen on monin tavoin arvokas ja kunnioitettava. Toivoisin, että työelämä tarjoaa näille ihmisille riittävästi tilaa ja mahdollisuuksia hyödyntää vahvaa näkemystään asiakaslähtöisyydestä ja oikeudenmukaisuudesta (Wallin 2012, 17–18), sekä vahvaa toimijuuttaan sosiaali- ja terveysalan työn ja työelämän uudistamisessa. Tulisi myös huolehtia siitä, että kutsumuksen toteuttaminen työelämässä ei osoittautuisi urasiirtymän tehneille liian raskaaksi (ks. myös Duffy ym. 2018). Tukea ja arvostusta voidaan osoittaa esimerkiksi parantamalla perustyötä tekevien työolosuhteita ja toimeentuloa sekä tukemalla työhyvinvointia.

Kuten aikaisemminkin olen jo todennut, Pätevyyden hakeminen ja Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppien kerronnassa tuli vähän tai ei ollenkaan esille itsetuntemukseen liittyviä reflektioita. Sen sijaan Pätevyyden hakeminen -tarinatyyppin kertojat kuvasivat ja arvioivat huolellisesti vaihtoehtoja ja mahdollisuuksiaan ja niihin liittyvän arviointiprosessinsa etenemistä, päätöksentekoa ja muutostilanteiden kohtaamista. Heidän urasuunnitteluansa voitaisiin tukea antamalla kertojille tilaa ja mahdollisuus pysähtyä reflektoimaan ja tunnistamaan omia kiinnostuksen kohteita, arvoja ja vahvuuksia. Uraperinnön jatkaminen -tarinatyyppin kerronnassa mahdollisuuksien kuvaus oli kapea ja dikotominen. Muutoin urautuneen kerronta oli suppeaa ja päätöksentekoprosessi sekä käännekohtat tuotiin esille hyvin toteavana. Kertoja hyötyisi kuitenkin urasuunnittelussa mahdollisuuksien horisontin laajenemisesta dikotomisen kahden vaihtoehdon välillä valinnan sijaan.

Välttämättömän valinnan tekeminen -tarinatyyppissä nousee selkeimmin esille urasuunnittelutaitojen puute: kertojat eivät tunnistanee omia arvojaan, mielenkiinnon kohteitaan, taitojaan tai voimavarojaan eivätkä myöskään toimintaympäristön mahdollisuuksia. Heillä oli hyvin vähän voimavaroja ja keinoja ratkaista elämäntilanteeseensa ja uraansa liittyviä haasteita ja ongelmia. Koulutus- hakupäätös oli tehty nopeasti ja usein ilman harkintaa, eikä kerronnassa tullut esille, olivatko kertojat ymmärtäneet omien valintojensa merkitystä ja vaikutusta uraansa ja tulevaisuuteen. Heillä ei myöskään ollut riittävästi tietoa ja taitoa hakea tukea ja ohjausta tarjolla olevista palveluista. Hallitusohjelman 2023–2027 (Valtioneuvosto 2023b, 86) tavoitteena on vähentää ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä. Tutkimukseni perusteella keskeyttämisen ehkäisyn sijaan tärkeämpää olisi tarjota myös aikuisille mahdollisuus ja tilaa selkiyttää ja vahvistaa ohjauksen ja tuen avulla identiteettiään ja toimijuuttaan ja tunnistaa omia kiinnostuksen kohteita, arvoja, toiveita, tavoitteita ja mahdollisuuksia. Kaiken ikäisiä ihmisiä tulisi tukea sisäisesti motivoivan urapolun löytämisessä ja mielekkäiden ja merkityksellisten uravalintojen tekemisessä. Uraohjauksen keskeinen ja erityinen tehtävä ja kehittämisalue on tunnistaa näiden kertojien tyyppisiä urapolkuja ja tukea ja vahvistaa tällaisen polun omaavien urasuunnittelutaitoja. Palvelu- ja uraohjauksen avulla on mahdollista tukea yksilöitä jäsentämään ja tulkitsemaan

menneisyyttään ja suunnittelemaan tulevaisuuttaan, tekemään oman uran rakentamisessa päätöksiä, jotka perustuvat heidän omiin avainvalintoihinsa.

Työvoima- ja elinkeinopalvelut (TE-palvelut) tarjoavat uraohjausta (Uraohjaus 2023). Tutkimuksessani uraohjausta hakeneet ja saaneet kertojat kuvasivat hyötynensä ohjauksesta. Yksi kertojista kuvasi työkokeilua hyväksi menetelmäksi työn luonteeseen, asiakasryhmään ja työtehtäviin tutustumisessa. Uraohjausta saaneet kertojat kuvasivat tarinoissaan, miten ohjaus oli selkeyttänyt heidän ammatillista identiteettiään ja tavoitteitaan, sekä tukenut heidän toimijuuttaan. Tutkimukseeni osallistuneista työttömistä tai työttömyysuhan alla olevista aikuisista vain muutama hyödynsi TE-palveluiden tarjoamaa uraohjausta. TE-palveluiden tarjoama uraohjaus ei siten tavoittanut kaikkia tutkimukseeni osallistuneita työttömiä aikuisia, jotka kerronnan perusteella olisivat saattaneet hyötyä uraohjauksesta. TE-palveluiden lisäksi koulutuksen järjestäjät tarjoavat opiskelijoilleen opinto- ja uraohjausta. Tutkimuksessani kertojat eivät olleet lähiohjaajakoulutukseen hakiessaan minkään oppilaitoksen kirjoilla, joten heillä ei ollut oikeutta koulutusorganisaatioiden tarjoamaan opinto- ja uraohjaukseen. Useat koulutuksen järjestäjät tarjoavat kuitenkin hakijoille hakeutumisen ohjausta, kun kiinnostus ammattiin, alaan ja koulutukseen on selkiytynyt.

Ohjauksen hakeminen ja saaminen oman urasuunnittelun tueksi oli tutkimuksessani kerronnan perusteella työssä olevilla haastateltavilla sattumanvaraista. Tutkimukseen osallistuneiden kerronta vahvistaa näkemystä työikäisten elinikäisen ohjauksen palveluiden kehittämistarpeesta. Kerronnan perusteella aikuisille ei ole riittävästi tarjolla uraohjausta ja toisaalta tarjolla oleva uraohjaus ei tällä hetkellä tavoita riittävästi sitä tarvitsevia aikuisia. Uraohjauksen tulisi olla helpommin löydettävissä ja saavutettavissa kuin se tällä hetkellä kertojien kokemuksen kautta välittyvän kerronnan mukaan on. Alle 30 -vuotiaille on tarjolla uraohjausta Ohjaamoissa (Ohjaamot; Pukkila 2023, 17–19). Myös 30-vuotiaat ja sitä vanhemmat henkilöt hyötyisivät Ohjaamon kaltaisista esteettömistä ja monialaisista ohjaus- ja neuvontapalveluista elinikäisten urasuunnittelutaitojensa vahvistamisessa ja kehittämisessä.

Työikäisille tarjolla olevia elinikäisen ohjauksen palveluita tulisi vahvistaa ja tarjota yhdenvertaisesti kaikille työikäisille, myös työssä oleville aikuisille. Näkemys ei ole uusi: Työn murros ja elinikäinen oppiminen -julkaisun (2018, 24–28) mukaan ohjauspalvelujen toteutusta ja tarjontaa tulisi kehittää siten, että se palvelisi paremmin kaikenikäisiä eri elämäntilanteissa olevia asiakkaita ja työnantajia. Riittäväällä ja saavutettavalla uraohjauksella tulisi tukea yksilöitä tunnistamaan omia kiinnostuksen kohteita ja tavoitteita ja vahvistaa yksilöiden toimijuutta koulutusvalinnoissa ja päätöksenteossa. Oman paikan löytäminen yhteiskunnassa on merkityksellistä ja inhimillisestikin tarkastellen tärkeää yksilöille. Ohjauksen ja tuen avulla syrjäytymistä voisi tutkimukseni perusteella ehkä jarruttaa tai estää. Tutkimuksessani Selviytyjät eivät olleet saaneet urasuunnittelusta otetta. Yksilöllisten ja inhimillisten näkökulmien lisäksi ohjauksella vahvistetaan työntekijöiden suuntautumista ja sitoutumista tehtäviin ja sujuvoitetaan urasiirtymiä. Yksilön etu on myös yhteiskunnan etu: kattavalla ja yhdenvertai-

sesti saavutettavalla uraohjauksella tuetaan työllisyyttä ja vahvistetaan yhteiskunnassa yhdenvertaisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Tutkimuksessani haastateltavat kertoivat oman urateemaisen elämäntarinansa. Kertajat kuvasivat haastattelun olleen jopa terapeutin. Kertojien kokemuksen mukaan kerronnallinen haastattelu selkeytti heidän ajatuksiaan omasta elämästä ja ajatuksista, kiinnostuksen kohteista, arvoista ja tavoitteista. Nähdyksi ja hyväksytyksi tuleminen omana itsenään taustoineen ja elämänkokemuksineen tukee urasuunnittelua. Kerrontaa ja kertomuksellisuutta voitaisiin enemmänkin hyödyntää uraohjauksessa. Mikäli urakerronta käsitetään ihmisten tavaksi ymmärtää ja rakentaa omaa uraansa, tulisi kehittää välineitä, joiden avulla uraa ja uraan liittyviä tavoitteita, toiveita ja kokemuksia voitaisiin syvällisemmin tutkia ja jäsentää uraohjauksessa (Marttila 2015, 209).

Haastateltavat osoittivat haastatteluissa kerronnallista toimijuutta nostamalla tarinoissaan esille merkityksellisiä uraa ohjanneita tapahtumia ja kokemuksia, ja rakentaessaan kerronnan avulla merkitystä ja mieltä elämänsä tapahtumille ja suuntaa omalle urakehitykselle. Tunnistin kerronnasta tarvetta puolustaa omiin tavoitteisiin ja unelmiin perustuvia valintoja ja ratkaisuja, sekä vakuuttaa omien valintojen oikeutusta. Tein kerronnasta tulkinnan, että kertajat vastustivat omilla tarinoillaan ideaa lineaarisesta työurasta. Vastapuheen lisäksi kerronnassa kuvastui myös kertojan tarve saada ratkaisuilleen ja valinnoilleen minulta tutkijana ja minun kauttani suurelta yleisöltä ymmärrystä ja hyväksyntää. Uraohjaajana on hyvä pysähtyä tunnistamaan omia olettamuksia ”hyvästä” urasta, jotta omat olettamukset eivät muodostuisi esteiksi tai jarruiksi ohjattavan omaan arvopohjaan ja tavoitteisiin pohjautuvalle urasuunnittelulle.

Isopahkala-Bouretin ja Vähäsantasen (2023, 134) mukaan tutkimuksella tulisi lisätä ymmärrystä aikuisten perustutkinto-opiskelijoiden elämäntilanteista ja taustoista. Olen väitöstutkimukseni pohjalta oppinut ymmärtämään keski-ikäisten urasiirtymien erilaisia merkityksiä ja rakentumisen tapoja. Tutkimukseeni osallistuneiden aikuisten taustat ja lähtökohdat opiskelulle, ammatillisen kasvun vaiheet, opiskelumotiivit, tavoitteet ja koulutukselle antamat merkitykset olivat moninaisia. Näkemykseni mukaan aikuisopiskelijoiden elämänkokemuksia, tavoitteita ja ohjaustarpeita tulisi enemmän ottaa huomioon ammatillisen koulutuksen pedagogisissa ratkaisuissa. Toivoisin, että ammatillisen koulutuksen ja ohjausalan toimijat sekä koulutuksen järjestäjät ja toteuttajat lukisivat tutkimustani. Tutkimukseni pohjalta voidaan pohtia, tunnistammeko ja kohtaammeko aikuisten ohjaustarpeita ja vastaammeko aikuisten ohjaustarpeisiin ennen koulutushakua, koulutuksen aikana ja työelämässä yksilöllisesti huomioiden aikuisten moninaiset tavoitteet, motiivit, vahvuudet ja elämäntilanteet?

7.3 Kerronnallisen tutkimuksen taika

Kerronnallisen tutkimukseni tutkimuskohteena oli kertojien reflektiivisesti rakentamat kokemukset ja tulkinnat koulutushakuun ja lähihoitaja-ammatinvalintaan johtaneista tekijöistä (Perttula 2008, 139). Haastatteluissa ja aineiston ana-

lyysissä tavoitteenani oli ”sukeltaa” kertojien tapaan nähdä ja kokea elämänsä tapahtumia ja antaa niille merkityksiä (Hyvärinen 2017, 174, 178; Partanen 2011, 51). Metodisesti kerronnallinen haastattelu ja kerronnallinen tutkimus ovat ainetlaatuksia. Kerronnallinen haastattelu etenee haastattelijan ohjaamana, mutta haastateltavan ehdoilla (Kaasila 2000, 220). Haastatellessani minulla ei ollut tarkkoja etukäteen mietittyjä kysymyksiä, vaan ilmiö, kertojien urateemainen elämäntarina koulutushakuun ja ammatinvalintaan johtaneista tekijöistä oli määritelty (Kohonen 2011, 201). Kerronnallinen haastattelu antoi tilaa kertojien äänelle, kertojien valinnoille ja päätöksille, mitä he kertoivat tai jättivät kertomatta ja miten he tarinansa kertoivat. Kertojat tuottivat haastattelussa näkökulmia ja jäsenyksiä, joita he kokivat aiheen kannalta merkityksellisiksi ja tutkijana minun tehtäväkseni jäi luottaa siihen, että olennainen ja merkityksellisin kertojien subjektiivisesta todellisuudesta, kokemuksista ja tulkinnoista oli kerrottu.

Kerronnallinen elämänekertahaastattelu tuottaa monikerroksista ja -ulotteista aineistoa (Eskola & Suoranta 2014, 24). Kertojat kuvasivat haastatteluissa omaa elämäntulkuaan, tapahtumia ja ihmissuhteita, valintoja ja myös asioita, joihin he eivät olleet voineet elämässään vaikuttaa. Tässä väitöstutkimuksessani sovelsin Polkinghornen (1995) kuvaamaa narratiivista analyysiä juonentamalla kertojien tarinat ja kiinnittäen huomiota kerronnan sisältöön ja tarinoihin kokonaisuutena. Kerronnassa on läsnä myös elämänekertomuksen syvempi, piiloinen biografinen merkitys, jota kertoja itse ei välttämättä tiedosta (Paananen 2008, 31–32; Rosenthal 2004, 49–50). Kerronnan biografinen, elämänekerrallinen merkitys tarkoittaa elämänekerran tulkintaa ja ymmärtämistä kertojan omien kokemusten ja hänen niille antamien merkitysten kautta, esimerkiksi miten kertoja itse määrittelee oman elämänsä tärkeimmät vaiheet ja valinnat, miten hän itse tulkitsee itseään, omaa identiteettiään tai toimijuuttaan. Piiloisen merkityksen tunnistaminen edellyttää tutkijalta tekstin taakse pyrkimistä (Paananen 2008, 31). Aineiston analyysissä pysähdyin pohtimaan tapahtumien ja kokemusten merkitystä kertojalle hänen kuvaamassaan kontekstissa osana kertojan elämäntarinaa. Tarinoiden piirtämä kuva ilmiöstä on rikas ja monipuolinen. Tutkimukseni osoitti, että kerronnallisella tutkimuksella tavoitetaan tulkintoja, joita muulla tavoin kerätyllä aineistolla voisi olla vaikea tunnistaa ja jotka olisivat muilla tutkimusmenetelmillä voineet jäädä piiloon. Kerronnallinen tutkimus antoi vastauksia kysymyksiin, joita tutkijana en olisi osannut enkä ymmärtänyt kysyä sekä paljasti aiheesta näkökulmia, jotka eivät olisi tulleet esille kysyttäessä.

Kerronnallisen tutkimuksen merkitys ja arvo määrittyy myös sen kaksoistehtävästä. Kertojat kuvasivat, tulkitsivat ja pyrkivät ymmärtämään oman elämänsä tapahtumia sekä identiteetin ja toimijuuden kehitysprosessia, mutta samalla he rakensivat ja jäsensivät kuvaa elämästään ja itsestään uudelleen. Näkemykset minuudesta muuttuvat ja samoin muuttuvat myös kertomukset, joita itsestämme kerromme (Siivonen ym. 2013, 23). Kerronnallisen tutkimuksen vahvuus on erityisesti itse kerronnan merkityksellisyydessä: kertomalla oman tarinansa kertoja pyrkii samalla muodostamaan minuudestaan ja kokemuksistaan ehjän, mielekkään ja ymmärrettävän kokonaisuuden. Tutkimushaastattelu on aineistonkeruun lisäksi kertojille ammatillista identiteettityötä, jossa kertojat mää-

rittelivät omaa identiteettiään, keitä he ovat, mitä arvostavat tai tavoittelevat ja kenen joukkoon kuuluvat. Tunnistaessaan omaa minuuttaan he samalla pyrkivät eheyttämään identiteetin osa-alueita mielekkääksi kokonaisuudeksi, sekä löytämään identiteetistä samuutta, ajallista jatkuvuutta (McAdams 2001, 101). Kerronta ja tarinat tukevat ajallisen samuuden, tarkoituksen ja merkityksen tunnistamisen lisäksi muutoksen tunnistamista (McAdams 1996; 2014). Heikkisen (2018, 183) mukaan tarvitsemme kerrontaa identiteettiöhen, jossa voimme koota ja rakentaa kaoottisesta ja sirpaleisesta kokemusten joukosta ehjä ja ymmärrettävä kokonaisuus sekä vahvistaa kokemusta oman elämän mielekkyydestä ja hallinnasta. Oman elämäntarinan kertominen osoittautui tutkimuksessani kertojille itsessään merkitykselliseksi.

Tutkimukseni osoitti, että kerronnallisella tutkimuksella on mahdollista kuvata ja tulkita ymmärrettävällä tavalla koulutushakuun johtaneiden tekijöiden moninaista merkitystä ja rakentumista sekä identiteetin ja toimijuuden muutosta ja kehitystä uratarinoissa. Tutkimukseni moninaistaa ja laajentaa ymmärrystä aikuisten urasiirtymään liittyvistä kokemuksista ja tulkinnoista, mutta myös syventää ymmärrystä koulutukseen hakeneiden kokemuksista.

7.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi kiteytyy kolmeen käsitteeseen: uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Uskottavuus merkitsee sitä, että tutkimukseen osallistuneet, tiedeyhteisö ja suuri yleisö luottavat tutkijan toimineen aineiston keruussa ja analysoinnissa huolellisesti ja asianmukaisesti tieteellisiä käytänteitä noudattaen, ja hyväksyvät tutkimuksen tulokset tosiksi. Luotettavuus merkitsee sitä, että tutkija kykenee vakuuttamaan yleisönsä ammattitaidostaan valita ja käyttää oikeita ja perusteltuja tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapoja tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Eettisyydellä puolestaan tarkoitetaan eettisten periaatteiden noudattamista kaikissa tutkimuksen vaiheissa. (Juuti & Puusa 2020, 175.) Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on ollut läsnä tutkimustyössäni alun suunnitteluvaiheesta alkaen aineiston keruuseen, analyysin toteuttamiseen, tulkintojen tekemiseen ja tulosten kirjoittamiseen saakka. Koko tutkimusprosessin ajan olen pohtinut ja tehnyt valintoja pyrkien huomioimaan analyysin ja tulkintojeni uskottavuutta, luotettavuutta ja totuudellisuutta. Tarkastelen tutkimuksen eettisiä näkökulmia, omaa tutkijan positiotani ja esiymmärrystäni (ns. refleksiivisyyden periaate, Heikkinen ym. 2007, 11–13) tutkimuksen toteuttamisen kuvauksen yhteydessä luvussa 5.6. Seuraavassa arvioin tutkimukseni uskottavuutta ja luotettavuutta.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa systemaattinen analyysi, jossa kaikki tutkimuksen aikana tehdyt valinnat, rajaukset ja periaatteet kuvataan mahdollisimman täsmällisesti, johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti ja lukijalle havainnollistetaan esimerkein ja aineisto-ottein, mihin päähavainnot perustuvat (Nowell ym. 2017, 1–13; Ruusuvoori ym. 2010, 27). Luvussa 4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat olen avannut ja perustellut kerronnallisen tutki-

mukseni tieteenfilosofisia ja metodologisia lähtökohtia. Viidennessä Tutkimuksen toteutus -luvussa kuvaan tutkimukseni kontekstin ja ajallisen ulottuvuuden (Heikkinen ym. 2007, 9–10) sekä läpinäkyvästi, yksityiskohtaisesti ja esimerkein kerronnallisen tutkimuksen vaiheet aineiston keruusta raportointiin. Lukijalla on mahdollisuus seurata ja arvioida aineistolähtöisen tutkimukseni tulkintoja kertomushaastattelun aineisto-otteista ja visualisoinneista. Uskottavuutta parantaa myös se, että väitöstutkimusta edistäessäni olen tarvittaessa myös jakanut (Heikkinen ym. 2007, 13–14; Loh 2013, 1–15) tutkijaseminaariin osallistuneille tutkijakollegoilleni ja ohjaajilleni tutkimushaastattelun litteroinnin, siitä rakentamani juonellisen tarinan ja tulkinnat, ja saanut arvokasta palautetta ja vahvistusta tulkinnoilleni.

Kerronnallisessa tutkimuksessa haastatteluote on olennaisesti yhteydessä aineiston laatuun (Aaltonen & Leimumäki 2010, 119). Haastattelumenetelmänä kertomushaastattelu on vaativa ja edellyttää harjoittelua, mihin minulla oli mahdollisuus aikuiskasvatustieteen aineopintoihin sisältyvän kerronnallisen opinnäytetyön yhteydessä. Haastatteluissa annoin informanteille tilaa kertoa tarinansa mahdollisimman vapaasti ilman keskeytyksiä (ks. luku 5.3 Kertomushaastattelun toteutus). Tutkimukseni luotettavuutta vahvistavat haastateltavien vilpitön ja avoin kerronta hyvinkin sensitiivisistä kokemuksista ja tapahtumista, ajatuksista ja tunteista. Kertojien tunnereaktiot kerronnan aikana ja kertojien eläytyminen omaan kerrontaansa vahvistivat tutkijana minun kokemustani, että kertomukset olivat kertojille tosia (Loh 2013, 1–15). Toisaalta on mahdollista, että kahden haastateltavan suppea kielellinen ilmaisu ja haastattelun lyhyys saattavat vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. On kuitenkin huomioitava, että puheen tuottamisen taidot ja kielellinen ilmaisu ovat yksilöllisiä piirteitä. Näiden haastateltavien suppeakin ilmaisu oli tiivistä ja informatiivista ja toi riittävällä tasolla esille ymmärrystä kertojien valinnoista ja lähihoitajakoulutushaun merkityksestä ja rakentumisesta heidän elämäntarinoissaan. Kerronnallisessa tutkimuksessa tutkimuksen uskottavuutta vahvistaa itse kerronnallisen tutkimuksen luonne, jonka avulla ilmiöstä tavoitetaan rikas ja moniulotteinen kuva. Kertoessaan tarinansa haastateltavat avaavat tutkijalle omia ajatuksiaan ja tulkintojaan syvällisemmin, monipuolisemmin ja intuitiivisemmin, kuin kysymys-vastaus-haastattelumallilla.

Oma positioni on yhteydessä kerronnallisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Keräsin haastatteluaineiston ammatillisessa oppilaitoksessa, jossa toimin haastatteluja tehdessäni myös ammatillisena opettajana. Haastateltavien kertomuksiin on saattanut vaikuttaa tietoiset tai tiedostamattomat normit siitä, millaisia asioita on suotavaa kertoa opettajan asemassa olevalle henkilölle. Positioni on voinut vaikuttaa myös siihen, ketkä ilmoittautuivat mukaan tutkimukseen. Nämä näkökulmat on syytä tiedostaa arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta. Oman kokemukseni mukaan kehityspsykologian ja kasvatustieteellisten aineiden opettajan roolini tuki haastatteluja. Näiden teemojen opettajana minulla oli hyvä esiyymmärrys esimerkiksi ihmisen psykologisesta kehityksestä, kehitykseen vaikuttavista tekijöistä, elämänkulun vaiheista ja kehitystehtävistä. Havaitsin, että haastateltavat kertoivat urateemaisen elämäntarinansa tapahtumia, aja-

tuksiaan ja tunteitaan useimmiten hyvin avoimesti. Koin, että haastattelussa minuun ja minun ymmärrykseeni luotettiin, eikä kertojien tarvinnut varoa raskaidenkaan tapahtumien kertomista. Kerronta on rikasta ja syvällistäkin, kun haastattelija viestii olevansa valmis kuuntelemaan ja kuulemaan. Haavoittavien ja traumaattisten kokemusten kerrontaan vaikuttaa tutkijan suhde omaan itseensä sekä tutkijan suhtautuminen emotionaalisesti haastaviin aiheisiin (Laitinen & Uusitalo 2008, 139).

Haastattelujen jälkeen kysyin haastateltavilta, miten he olivat kokeneet haastattelun. Kertajat useimmiten kuvasivat haastattelun olleen terapeutin ja ohjaava. He kertoivat oivaltaneensa haastattelussa, mitä he ajattelevat, tuntevat ja toivovat tulevaisuudelta. Luvussa 5.6 Tutkimuksen eettiset näkökohdat arvioin oman positioni yhteyttä tutkimukseeni eettisiin näkökulmiin.

Heikkisen ja kumppaneiden (2007, 16–17) kuvaamalla tavalla tutkimukseni tarinat ja niiden tulkinnat voivat saada aikaan oivalluksia ja laajentaa ymmärryshorisonttia urasiirtymään liittyvistä ilmiöstä. Toisaalta haastateltavat myös rajasivat kerrontaa kuvaten kokemuksia ja tapahtumia, joita he itse pitivät ilmiön kannalta merkittävinä ja jättivät kertomatta asioita, joita eivät halunneet tuoda esille (Eskola & Suoranta 2014, 124–125). Osa haastateltavista on saattanut varoa tuomasta esille liian yksityisiksi kokemiensa asioita, ja on mahdollista, että näiden tietojen puuttuminen on voinut kapeuttaa tulkintaa. Luotettavuuden arvioinnissa on myös otettava huomioon, että kertojien urateemaiset elämäntarinat eivät ole suoraan heijastuksia tai kopioita todellisista tapahtumista, vaan ne ovat kertojien tulkintoja oman elämänsä tapahtumista heidän omista arvoistaan ja näkemyksistään käsin (Eskola & Suoranta 2014, 126). Toisaalta tutkimukseni tarkoituksena ei ollutkaan dokumentoida todellisuutta, vaan kuvata kertojien kokemuksia ja tulkintoja urasiirtymän merkityksestä ja rakentumisesta heidän elämässään.

Elämäkerrallis-kerronnallisessa tutkimuksessa tutkija tekee tulkintoja usealla tasolla: haastatelllessaan, analysoidessaan aineistoa ja kolmannen kerran kirjoittaessaan tutkimuksen tuloksia ja valitessaan intuitionsa avulla aineistosta tarkoitukseen parhaiten sopivat otteet (Eskola & Suoranta 2014, 142). Olen tietoinen siitä, että olen tutkimuksen alusta alkaen ollut itse keskeinen osa kerronnan uudelleentulkintaa. Olen myös itse vastuussa siitä, että oman elämänhistoriani, koulutus- ja työkokemukseni pohjalta kasvanut ja kehittynyt ymmärrys ja näkemys sekoittuu kerronnan tulkintaan. Tulosten tulkinta kiinnittyy väistämättä myös tutkijana minun subjektiivisiin arvostuksiini ja arviointeihin, erityisesti tulkitessani elämän merkityksellisyyttä ja tyytyväisyyttä (Perho & Korhonen 2008, 367). Tutkijan tulisikin tarkistaa, vastaavatko hänen tekemänsä tulkinnat ja käsitteellistykset tutkittavien tulkintoja (Eskola ja Suoranta 2014, 212; Loh 2013, 1–15; Patton 2002, 561). Väitöstutkimuksessani pyrin varmistamaan, että ymmärsin kertojien tarinat heidän tarkoittamallaan tavalla lähettämällä sekä litteroinnit, että niiden pohjalta kirjoittamani juonelliset tarinat kertojille ja pyysin heitä arvioimaan, vastasivatko tekstit heidän mielestään kerrontaa ja korjasin saamani palautteen perusteella kolmesta tarinasta joitakin tarinan yksityiskohtia. Kuvaan prosessia tarkemmin luvussa 5 Tutkimuksen toteutus. Tutkimukseen osallistu-

neilla kertojilla ei ole kuitenkaan ollut mahdollisuutta arvioida tekemiäni tulkintoja urasiirtymän merkityksestä ja rakentumisesta ja tekemäni tulkinnat ovat tutkijana minun vastuullani.

Käytin aineiston analysoinnissa narratiivista analyysia ja muodostin koulutushaun ja ammatinvalinnan merkityksestä viisi tarinatyyppeä. Analyysin seuraavassa vaiheessa tunnistin kerronnasta identiteetin ja toimijuuden rakentumiseen kiinnittyviä teemoja ja jäsensin identiteetin ja toimijuuden rakentumisen kuvaukset edelleen tarinatyypeittäin. Tutkimukseni yksi rajoite liittyy moniulotteisen ja rikkaan aineiston pelkistämiseen ja typistämiseen. Samalla kun yhteenveto selkeyttää tutkimuksen keskeisiä tuloksia, se toisaalta myös pelkistää tarinoissa koulutushaulle ja ammatinvalinnalle annettuja yksilöllisiä ja moninaisia merkityksiä ja rakentumisen kuvauksia ja tulkintoja. Kuvatessani tarinoiden yhteisiä, tyypillisiä ja toistuvia piirteitä tarinoiden yksilölliset piirteet jäävät vähälle huomiolle (Hänninen 2018, 204). Valitsemisani kerronnallisen tutkimuksen metodisissa valinnoissa jäävät vähemmälle huomiolle esimerkiksi kertojien yksilölliset urapolut ja niihin vaikuttaneet tekijät kertojien elämässä, urasiirtymän moninaiset merkitykset suhteessa kertojan minuuteen, vuorovaikutussuhteisiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan, toimijuuden ja identiteetin kompleksiset, monimutkaiset ja ristiriitaisetkin rakentumisen kuvaukset ja tulkinnat.

Tutkimuksen keskeinen rajoite liittyy tutkimukseen osallistuneisiin. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja on mahdollista, että haastatteluun ilmoittautui ne osallistujat, jotka kokivat, että heillä on jotain tärkeää ja erityistä kerrottavaa ilmiöstä. Haastattelukutsu saattoi vedota koulutukseen hakijoihin, jotka kokivat tarinansa poikkeavaksi, tai jotka olivat joutuneet vahvemmin puolustamaan ja perustelemaan vuorovaikutussuhteissaan hakeutumispäätöstään perustutkintokoulutukseen. Oman tarinan kertominen on usein eheyttävä kokemus (Heikkinen 2018, 183) ja haastattelukutsuun vastaamiseen on voinut vaikuttaa myös kertojien tiedostamaton tai tietoinen tarve päästä jakamaan elämänsä haastavia ja traumaattisia kokemuksia. Kaikki tarinat eivät tulleet siten tällä tutkimusotteella kuulluksi.

Kutsumukseen perustuvien urasiirtymien tulkinnassa on hyvä huomioida tiedotusvälineiden mahdollinen rooli uramuutoksia koskevien merkitysten rakentajana ja muokkaajana. LaPointe ja Heilmann (2014, 47–64) analysoivat median kerrontaa urasiirtymistä ja havaitsivat, että mediassa esillä olevissa kertomuksissa ihannoidaan kutsumukseen perustuvaa urasiirtymää ja enemmän yksilön kuin yhteiskunnan vastuuta urakehityksestä. Median sankarikerronta uranvaihtajista vahvistaa heidän mukaansa työurien yksilöllistymistä ja yksilön toimijuuden roolia uravalinnoissa.

Kerronnallinen tutkimukseni ei pyri yleistettävyyteen. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on rakentaa tutkimuksen yksittäisistä tuloksista ”käsitteellinen yleistys”, joka mahdollistaisi myös muiden kuin tutkimuksessa esille tulleiden ilmiöiden tunnistamisen ja ymmärtämisen ja ehkä myös ennakoimisen (Varto 2005, 164). Tiheiden kuvausten ansiosta tutkimukseni tulokset voivat olla siirrettävissä (*transferability*) (Nowell ym. 2017, 1–13): tutkimukseni havainnot, tulkinnat ja jäsenykset koulutushaun ja ammatinvalinnan merkityksestä ja ra-

kentumisesta keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden elämäntarinoissa voivat soveltua jossain toisessa toimintaympäristössä keski-iäkkäisyyden urasiirtymien ja koulutushakuun johtaneiden tekijöiden tarkasteluun. Tulokset ovat siirrettäviä, mikäli tutkimukseeni perehtynyt lukija tunnistaa tuloksista omaa kokemusmaailmaansa koskettavia ja kuvaavia merkityksiä (Silkelä 1999, 71). Kertojien tarinoista tekemäni tulokset voivat olla todentuntuksia ja kokemuksellisesti tunnistettavia tarkasteltaessa urasiirtymiä keski-ikässä.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan huomioida myös tutkimuksen toimivuus, hyödyllisyys tai käytännöllisyys (Heikkinen ym. 2007, 14–16; Loh 2013, 1–13). Pidän tutkimukseni ansiona sitä, että se lisää ohjaus- ja koulutusalan toimijoille ymmärrystä aikuisten urasiirtymistä ja tuo näkökulmia uraohjauksen kehittämiseen. Tutkimukseni hyötynä pidän myös sitä, että se nostaa koulutuspolitiikassa aikuiskoulutuksen asemaa ja merkitystä esille.

7.5 Jatkotutkimusaiheita

Laadullinen tutkimukseni nostaa esille keski-ikäisenä koulutukseen hakeneiden kokemuksia ja tulkintoja urasiirtymästä ja siihen johtaneista tekijöistä. Aikuisten urasiirtymiä koskevaa tutkimusta tulisi jatkaa. Tilastojen mukaan (Aikuiskoulutukseen osallistuminen n.d.) suomalaiset ovat kiinnostuneita osallistumaan koulutukseen. Edelleen saman tilaston mukaan kaikkein aktiivisimmin koulutukseen osallistuu keski-ikäiset ja tärkein syy osallistua koulutukseen liittyi työhön tai ammattiin. Koulutusvalintoihin liittyvät tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet pääosin nuorten koulutus- ja ammatinvalintaprosesseihin. Koulutuspoliittisten ratkaisujen tulisi perustua ajankohtaiseen ja kattavaan tietoon ja ymmärrykseen aikuisten urasiirtymistä, kouluttautumiseen vaikuttavista tekijöistä sekä koulutuksen vaikuttavuudesta yksilö-, yhteisö- ja yhteiskunnallisella tasolla. Tietoa ja ymmärrystä aikuisten urasiirtymistä tarvitaan erityisesti aikuisten urasuunnittelun tukemisessa ja uraohjauksen kehittämistyössä.

Kerronnallinen tutkimukseni kuvaa ja tulkitsee 14 keski-ikäisen koulutukseen hakeneen yksilöllisiä urapolkuja sekä urasiirtymän merkitystä ja rakentumista. Kerronnallinen tutkimusote soveltui hyvin kuvatessani ja tulkitessani kertojien kokemuksia urasiirtymästä. Sen sijaan suurten nimettömien ja kasvottomien aineistojen tulkintaan kerronnallinen analyysi soveltuu työläytensäkin vuoksi huonommin (Riessman 2004). Urasiirtymiä ja urapolkuja koskevaan tutkimukseen olisi kuitenkin kiinnostavaa saada mukaan useampi osallistuja, jotta kuva ja tulkinta urasiirtymän merkityksestä ja rakentumisesta olisi mahdollisimman kattava ja monipuolinen. Tutkimusta tulisi myös suunnata kaikkiin aikuisuuden vaiheisiin 18 vuotta täyttäneistä 65 vuotiaisiin tai jopa sitä vanhempiin. Olisi mielenkiintoista tutkia, mikä merkitys aikuisille, mutta iältään yhä melko nuorille 18–35-vuotiaille on uudelleen koulutuksella, tai mitä kouluttautuminen ja ammatinvaihto myöhäisaikuisuudessa merkitsevät esimerkiksi työssä jaksamisen ja työkyvyn ylläpidon näkökulmasta. Kiinnostava kohdejoukko olisi myös maahanmuuttajataustaisten koulutukseen hakeutuvien tarinat koulutushausta.

Yhteiskunnassamme ensisijainen tehtävä olisi tukea maahanmuuttajataustaisten kotoutumista yhteiskuntaan ja mahdollisuutta hakeutua koulutukseen ja ammattiin, jonka kokee merkitykselliseksi ja motivoivaksi. Olisi kiinnostavaa tarkastella, mitkä tekijät määrittävät maahanmuuttajataustaisten koulutushakupäätöksiä ja uravalintoja ja arvioida, onko maahanmuuttajataustaisten uravalintaprosessit yhdenvertaisia muun väestön uravalintaprosessien kanssa.

Kuvasin kerronnallisessa tutkimuksessani keski-ikäisten lähihoitajakoulutukseen hakeneiden ammatinvalinnalleen ja koulutushakupäätökselleen antamia merkityksiä sekä koulutushakupäätöksen rakentumista. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin seurata erilaisin merkityksin, tavoittein ja motiivein koulutukseen hakeneiden urapolkua ammatillisen koulutuksen aikana ja myöhemmin työelämässä. Olisi kiinnostavaa tutkia, muuttuuko hakuvaiheessa ammatinvalinnalle annettu merkitys koulutuksen aikana tai määrittävätkö hakuvaiheessa koulutukselle annetut merkitykset sitoutumista alan työtehtäviin. Koulutushausta ja ammatinvalinnasta kertomiseen saattaa liittyä myös konventioita, kuten haasteiden jälkeen itsensä voittaminen ja kasvutarinan ihannointi tai kehityspolku alisteisesta toimijasta voimakkaaksi toimijaksi ja oman elämän hallitsijaksi. Kiinnostava jatkotutkimuksen aihe olisi urakerronnan konventiot ja mallitarinat.

Aikuisten koulutushakuun yhteydessä olevia ja koulutushakua selittäviä tekijöitä tulisi myös tutkia kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmillä. Aikuisena kouluttautuminen on Suomessa melko yleistä ja uraohjaus on kehittymässä ja laajenemassa. Tutkimus toisi uraohjaajille ymmärrystä uraprosesseista sekä laajentaisi huomioimaan eri ikäluokkien tavoitteita ja uraprosesseja ohjaavia tekijöitä. Ammatillisen koulutuksen reformissa yhdistettiin nuorten ja aikuisten koulutus. Määrällisen tutkimuksen menetelmillä olisi mahdollista verrata nuorten ja aikuisten koulutushakuprosesseja, opiskelijoiden motiiveja ja tavoitteita sekä ohjauksen tarpeita ennen koulutusta ja koulutuksen aikana. Tulisi tutkia, miten aikuisten ja nuorten ammatillisen koulutuksen yhdistämisessä onnistuttiin, mitä osoittautuvat uudistuksen haasteiksi ja mitkä tekijät ovat edistäneet ammatillisen koulutuksen uudistukselle asetettuja tavoitteita.

SUMMARY

This research focused on interpreting the biographical meaning and construction of a career transition in middle adulthood. Several researchers (Dufva et al. 2017; Jakonen 2014, 287–320; Järvensivu & Pulkki 2019, 38; Savickas et al. 2009, 240–241; Vanhalakka-Ruoho 2015, 44–45) describe how careers in the postmodern era are characterised by multidirectional and fragmentation, as well as uncertainty, unpredictable changes, and transitions. For many adults who enter education and training, careers have been intermittent, involving multiple fixed-term employment and task changes (see Jakonen 2014). Adapting to changes in working life requires flexibility, readiness for change, and continuous development (Clarke 2008, 258–284). According to the career construction theory of Savickas and his colleagues (2009, 240–241), career planning and construction continue throughout life. On the one hand, people make active and self-initiated educational and career choices based on their knowledge (Savickas et al. 2009, 240–241); on the other hand, they are guided by unexpected events or changes in their life situation to make career changes (Mitchell et al. 1999, 116).

The reform of lifelong learning has been designed to respond to the constant need to renew and develop one's skills throughout life (Valtioneuvosto 2023a). In Finland, adults are interested in participating in education and training. According to Statistics Finland's publication (Aikuiskoulutukseen osallistuminen n.d.), in 2022, almost half of Finnish adults aged 18–64 participated in education and training organised and provided for adults, and the most active participants were aged 35–54, where the main reason for participating in education and training was related to work or occupation (Aikuiskoulutukseen osallistuminen n.d.). Although it is common for Finns to be educated as adults, there is surprisingly little research on career transitions among adults.

My dissertation research aims to investigate the biographical meaning and construction of adults' career transitions. To address the biographical meaning and construction of career transitions, I asked the following questions:

1. How do the decision to seek education in middle age and the choice to become a practical nurse make sense in the life stories of adults?
2. How are the decision to seek education in middle age and the choice of a career as a practical nurse constructed in adults' life stories through dynamic and intertwined developmental processes of identity and agency?

My research used biographical narrative interpretive methods (Rosenthal 2004, 48–63; Ross & Moore 2014, 450–469; Wengraf 2001, 119–151). The focus was on the reflective construction of career-related life stories by middle-aged applicants for training as a student nurse. The research data included 14 narrative interviews in which middle-aged applicants for training as a student nurse told a story, as experienced and interpreted by themselves, about what the search for training and the choice of a career as a student nurse in middle age meant to them and how the path to becoming a student nurse and the search for training was con-

structured in their lives. Through career narratives, the narrators structured and interpreted their own identity and described their agency in relation to their experiences and environment (Hänninen 2000, 61–62; Paananen 2017, 19; Polkinghorne 1988, 160; Tolska 2002, 19, 101). The narrators' identity and agency are intertwined in their career stories (Eteläpelto et al. 2014b, 208), and I used the concepts of identity and agency as methodological tools for the second research question. In this research, I examined the narrator's perception of their career, its progression, career goals and aspirations, and transition (Baruch 2004b) as an individual script (Savickas et al. 2009), which the narrator writes in a planned and anticipatory manner but also afterwards reflect on the events and decisions of their life.

I conducted my research in the context of undergraduate vocational education and training. The research's target group is undergraduate students in the field of social and health care who began their studies in middle age. Completion of an undergraduate degree in health and social work entitles the holder to use the professional title 'community nurse'. According to the qualification criteria (Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto 2017), graduates in social and health care can work in various settings, including care and nursing, disability and elderly care, home care, mental health and substance abuse, early childhood education, child protection, families with children, various types of social and health care, outpatient, and institutional care, and as an entrepreneur. Bachelor's degree education in social and health care was the most popular among vocational qualifications in 2018 (Ammatillinen koulutus Suomessa 2024).

The story concept in narrative research is a description of the course of events in a story, a temporal whole that begins somewhere and ends somewhere, and something happens in the middle of the story (Heikkinen 2018, 172; Hänninen 2000, 19–20; Polkinghorne 1988, 13; Tolska 2002, 22–23). The parts of a story obtain their meaning from the plot (Polkinghorne 1995, 5). A narrative, in turn, is a story presented (Heikkinen 2018, 172–173; Hänninen 2000, 55). In this research, narrative refers to the recorded and transcribed interview material, and story refers to the plot-like event structure I build on the narrative, a narrative explanation of a career transition (see Elliott 2011, 9–10).

In narrative analysis, my focus was on the content of the stories – 'what' is being told. From a content perspective, I reviewed the experiences the narrator related to the events and the meanings the narrator gave to them. My approach to reading the data was holistic. I interpreted the narratives related to the search for education and the choice of a practical nursing profession. I read the data narrative by narrating, identifying, structuring, and organising the relevant events and experiences and their evaluations and constructing a plot and chronological narrative from each narrative. Next, I applied narrative thematic to reading the data (Braun & Clarke 2019, 289–297; Reissman 2008, 57; Smith & Monforte 2020, 4). I identified thematic elements and perspectives in the narrators' stories and structured and grouped the stories into five story types. I considered several perspectives in the grouping, such as the goals and values attached to the educational search and the choice of a career as a community nurse, the point in time

in their life course that the narrator associates with the first meaningful idea of the educational search in their story, and my interpretation of whether the decision was based on the narrator's personal evaluation or whether the decision was related to an external order or guidance. In the next stage of the analysis, I identified recurring themes in the data that the narrators attached to their reflections on and interpretations of identity and agency and the changes in their identity and agency over time.

In the results, I described the significance of the search for training and the choice of a practical nurse career through the five types of stories I created. I concretised and illustrated each story type with its individual stories. In the 'clarification of authentic self' story type, the search for education was focused on the narrator's self and identity. The narrators identified a need to care for and help those in need that emerged in childhood, reflected on their professional identity as adults, and made a faithful professional orientation and commitment to themselves. In the 'finding meaning' story type, the decision to seek training emerged in adulthood. The narrators described how, after a crisis, they felt that their work had lost meaning. The narrators described a desire to do work that they found meaningful, to protect and promote the well-being and justice of all people, and to help those in need. In the 'seeking qualifications' story type, the decision to seek education and training arose in adulthood after a challenging situation at work. Education had an instrumental value for the narrators: It provided them with a formal qualification that enabled them to achieve their goals and strengthened their skills in their educational and professional careers. In the 'making an unavoidable choice' narrative type, narrators had few options due to problems related to work, unemployment, or family situations. The core meaning of the search for training was related to coping with a challenging situation, and the goal of the training search was employment. In the 'continuing a career legacy' story type, the narrator was confident in their career choice. The narrator had adopted a career choice in their childhood family and justified their search for education and career choice by the model they had received from their parents.

In response to the second research question, I described the construction of the narrators' identity and agency in the space between the narrators' internal experiences and the external reality, social interactions, networks, and social structures experienced by the narrators. Each type of story was characterised by a specific process of identity and agency development. Thus, the story types and the processes of identity and agency development form a continuum in my narrative research material. In the story type 'clarification of authentic self' the development process of identity and agency was seen as strengthening. In the story type 'finding meaning' the development process of identity and agency was seen as renewal, and in the story type 'seeking qualifications' the development process of identity and agency was seen as adaptation. In the story type 'making an unavoidable choice' the development process of identity and agency was seen as survival, and in the story type 'continuing a career legacy' the development process of identity and agency was seen as narrowed.

The stories of 'strengthened' are stories of growth, in which, after stressful life events and reflection, the development of a professional identity that began in childhood becomes clearer, and agency is strengthened. In adulthood, 'renewed' narrators experienced a crisis, and reflecting on it changed their values and goals. After the turning point, the narrators show strong transformative agency and renew their professional identity. The lives of 'adapted' narrators are challenged by changing work situations. By completing the degree training, narrators adapt to the situation, strengthen their skills and identity, and negotiate space for a new career path. In a challenging situation, 'survivors' horizons are narrow, and their agency is fragile. Their identity does not determine the direction of their lives, and they make uninformed, unrealistic, or guided decisions to seek training and survive. The agency of the 'narrowed' is narrow. The narrator has adopted the parental model without reflection. Both agency and identity construction are rooted in options previously known to the narrator.

The career-related life stories of the participants in the study were individual, multi-layered, and dynamic accounts of the factors that led to the decision to seek education and become a practical nurse, the construction of the decision to apply, and its significance in the narrators' lives. All the middle-aged narrators who participated in my study applied for an undergraduate degree in social and health care with the aim of working as a community nurses. However, the biographical meanings and ways of constructing the career transition were diverse in the narrators' life stories. Therefore, this study's scientific contribution is related to the identification, understanding, and acceptance of the multiple meanings and ways of constructing the decisions of those who applied for vocational training as adults. This understanding will enable me to identify and address the guidance and career counselling needs of adults before, during, and in the transition to work.

My dissertation research showed that for some middle-aged people, a career transition was a very conscious, purposeful, and intentional meaningful and significant change in their lives based on their own interests and values. For them, the career change decision (Huuskonen et al. 1990, 6–9) was initiated by their reflections and evaluations of their life and self and meant moving to a completely new field and new job role in middle age (see Peake & McDowall 2012, 396). The central theme of the career transition was a strong will and need to do good for people, through which the narrators gave their life stories' heavy events and experiences meaning and sought a field that corresponded to their vocation (see Duffy et al. 2018, 424–426; Mauno 2022, 88). In their narratives, the narrators showed strong inner motivation, will, orientation, and commitment to develop their professionalism and client-oriented work. The narrators' decision to apply to social and healthcare education was seen as goal-oriented decision-making and active agency (see Vaattovaara & Ylitapio-Mäntylä 2021, 207).

This research also showed that the career transition in middle age served as a means for some of the narrators to achieve something else that was important and meaningful to them (see Schwartz & Bilsky 1990, 878). The search for education was driven by extrinsic motivation (Deci & Ryan 2000, 236). For example,

the narrators' goal was to achieve the status they needed in the world of work through a degree (see Ojala & Isopahkala-Bouret 2022, 53) or to find employment. These narrators' decisions to seek education emerged from their narratives because of an internal discussion and negotiation between life events and circumstances, environmental expectations, and opportunities. In my view, the career transition of these narrators showed an attempt to adapt their goals to the challenges of external reality (see Nurmi & Salmela-Aro 2000, 92–93). Although the narrative highlighted, for example, life stability and, through employment, livelihood as a source of meaningfulness in work (see Rantanen et al. 2022, 392), the results of my study led me to question whether the external motivation revealed in the narrative was strong enough to support these narrators' professional development as family caregivers and sustainable career that would enable them to achieve health, happiness, and productivity in their careers (see De Vos et al. 2020).

This research confirmed the understanding of the interactive and reciprocal relationship between identity and agency (e.g. Eteläpelto et al. 2013; Hanhimäki et al. 2021, 328). Like Silander and Mahlakaarto's (2014, 117) findings, in this study, narrators describe and interpret their agency through the process of identity development, but also vice versa, narrators describe and interpret their own identity in the opportunities that open for agency and as agency is strengthened. Based on my dissertation research, I argue that the dynamic and intertwined processes of identity and agency develop in parallel. In this study, narrators' uncertainty about their values, interests, abilities, or sense of belonging was attached to their experiences of helplessness and lack of vision and of a fragile agency. As their identity became stronger and clearer, their experiences of self-consistency became stronger, and their agency was also strengthened.

In this study, the narrators described the construction of their careers, in line with postmodern career theories, as a continuous process throughout the life course, as part of the development of identity and agency, social context, and social change (Richardson 2002, 407–423). The narrators' career construction also appears to be guided by unexpected coincidences and unplanned events (Mitchell et al. 1999), as well as by complex and multiform interactions, contexts, and uncertainties (Bright & Pryor 2005). In some of the stories, careers appeared as protean careers (Baruch 2006, 71–72; Briscoe et al. 2006, 30–47; Hall 2004), in which narrators led their careers by defining their career goals and criteria for career success based on their (value) choices, or as independent careers, in which narrators' broke assumptions about the hierarchical progression of career development. However, in some of the stories, the narrative was too fragile to allow for the definition of career goals and career success and the control of the career as described by the protean career. Career planning skills are required to strengthen and develop lifelong and continuous learning (ELGPN 2015, 13). Based on my dissertation research, I am convinced that adults need support and guidance in their career planning and that the service system for lifelong career guidance needs to be developed to better meet the needs of adult guidance and career counselling.

This research showed that narrative research can reach interpretations that might be difficult to identify with data collected in other ways and that might have been hidden by other research methods. The narrators described, interpreted, and sought to understand events in their lives and the process of developing identity and agency. However, at the same time, they constructed and re-structured an image of their lives and themselves. In my study, telling their own life story proved to be meaningful for the narrators themselves. My research showed that narrative research makes it possible to describe and interpret, in an understandable way, the multiple meanings and constructions of factors that lead to a search for education, as well as the transformation and development of identity and agency in career stories.

In qualitative research, the assessment of reliability is based on three concepts: credibility, reliability, and ethics. From the initial design phase of my research to the collection of the data, the analysis, the interpretation, and the writing of the results, the assessment of the reliability of the research has been present in my work. I have described as precisely, consistently, and detailed as possible all the choices, delimitations, and principles made during the research, and illustrated to the reader with examples and data samples what the main findings are based on (Nowell et al. 2017, 1–13; Ruusuvuori et al. 2010, 27). My narrative research does not aim at generalisability. Due to the dense descriptions, the findings, interpretations, and structuring of my study on the meaning and construction of educational search and career choice in the life stories of middle-aged applicants for training as a practical nurse may be applicable in another setting to examine the career transitions and factors leading to educational search in middle age.

Further research on adult career transitions should be pursued. Research should also focus on all stages of adulthood, from 18 years to 65 years or even older. Knowledge and understanding of adult career transitions are particularly needed to support adult career planning and to develop career guidance.

LÄHTEET

- Aaltonen, T & Leimumäki, A. 2010. Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 119–152.
- Ahlman, E. 1967. Arvot ja välineiden maailma. Eettis-idealistinen maailmantarkastelukoe. Porvoo: WSOY.
- Aikuiskoulutukseen osallistuminen [verkkojulkaisu]. Viiteajankohta: 31.12.2022. ISSN=2489-6918. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 12.10.2023]. Saantitapa: <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8bb0zbf3s4q0avy4uyiiyx1>
- Akkermans, J., Seibert, S.E. & Mol, S.T. 2018. Tales of the unexpected: Integrating career shocks in the contemporary careers literature. *SA Journal of Industrial Psychology* 44 (1), 1–10. <https://doi.org/10.4102/sajip.v44i0.1503>
- Allan, B.A., Haley, Batz-Barbarich, C., Sterling, H.M. & Tay, L. 2019. Outcomes of meaningful work: A meta-analysis. *Journal of Management Studies* 56 (3), 500-528. <https://doi.org/10.1111/joms.12406>
- Allemand, M., Gomez, V. & Jackson, J. J. 2010. Personality trait development in midlife: Exploring the impact of psychological turning points. *European Journal of Ageing* 7, 147–155.
- Ammatillinen koulutus Suomessa. 2024. Opetushallituksen verkkosivu. [Viitattu 17.3.2024]. Saantitapa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa>
- Ammatillisen koulutuksen reformi. 2021. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2/2021. Helsinki: VTT. <http://urn.fi/urn:isbn:978-952-499-501-6>
- Ammatillisten tutkintojen kehittäminen. 2023. Työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 38. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-738-3>
- Anttila, K. 2011. Opiskelijan uraidentiteetistä ja sen kehittämisestä. Teoksessa J. Kaisto & J. O. Liimatainen (toim.) *Asiantuntijaksi kasvun tukeminen korkeakoulussa. Ajatuksia urasta, asiantuntijuudesta ja opiskelun etenemisestä. Ohjaus- ja työelämäpalvelut*. Oulu: Oulun yliopisto, 5–12. <http://urn.fi/urn:isbn:9789514296246>
- Arthur, M.B. 1994. The boundaryless career: A new perspective for organizational inquiry. *Journal of Organizational Behavior* 15 (4), 295–306.
- Arthur, M.B. 2014. The boundaryless career at 20: Where do we stand, and where can we go? *Career Development International* 19 (6), 627–640. <https://doi.org/10.1108/CDI-05-2014-0068>
- Arthur, M.B., Claman, P.H. & DeFillippi, R.J. 1995. Intelligent enterprise, intelligent careers. *Academy of Management Perspectives* 9 (4), 7–20. <https://doi.org/10.5465/ame.1995.9512032185>
- Arthur, M.B., Hall, D.T. & Lawrence, B.S. 1989. Generating new directions in career theory: The case for a transdisciplinary approach. Teoksessa M.B.

- Arthur, D.T. Hall & B.S. Lawrence (toim.) Handbook of career theory. New York: Cambridge University Press, 7–25.
- Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 567/1994. Annettu Helsingissä 28.6.1994. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940564>
- Atkinson, R. 2002. The life story interview. Teoksessa J.E. Gubrium & J.A. Holstein (toim.) Handbook of interview research: Context & Method. Thousand Oaks, London: Sage Publications, 121–140.
- Baird, B. M., Lucas, R. E. & Donnellan M. B. 2010. Life satisfaction across the lifespan: findings from two nationally representative panel studies. *Social Indicators Research* 99 (2), 183–203.
- Baltes, P.B. 1997. On the incomplete architecture of human ontogeny. Selection, optimization, and compensation as foundation of developmental theory. *The American Psychologist* 52 (4), 366–380.
- Bamberg, M. 2011. Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology* 21 (1), 3–24. <https://doi.org/10.1177/0959354309355852>
- Bandura, A. 2000. Exercise of human agency through collective efficacy. *Current Directions in Psychological Science* 9 (3), 75–78.
- Bandura, A. 2001. Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology* 52 (1), 1–26.
- Bandura, A. 2006. Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science* 1 (2), 164–180. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x>
- Baruch, Y. 2004a. *Managing careers. Theory and practice.* Harlow: FT Prentice Hall.
- Baruch, Y. 2004b. Transforming careers: From linear to multidirectional career paths. Organizational and individual perspective. *Career Development International* 9 (1), 58–73. <https://doi.org/10.1108/13620430410518147>
- Baruch, Y. 2006. Career development in organizations and beyond: Balancing traditional and contemporary viewpoints. *Human Resource Management Review* 16(2), 125–138. <https://doi.org/10.1016/j.hrmmr.2006.03.002>
- Bauer, J.J. & McAdams, D.P. 2004. Personal growth in adults' stories of life transitions. *Journal of Personality* 72 (3), 573–602. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/j.0022-3506.2004.00273.x>
- Baumeler, C. 2019. Competence-based vocational education and training and its cultural context sensitivity. *European Education* 51 (1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1344503>
- Bellah, R.N., Madsen, R., Sullivan, W.M., Swidler, A. & Tipton, S.M. 1996. *Habits of the heart: Individualism and commitment in american life.* Berkeley: university of California press.
- Brandtstädter, J. & Rothermund, K. 2002. The life-course dynamics of goal pursuit and goal adjustment: A Two-process framework. *Developmental Review* 22 (1), 117–150. <https://doi.org/10.1006/drev.2001.0539>

- Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77 - 101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. & Clarke, V. 2019. Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 11 (4), 589-597.
- Bretschneider, P.J. 2014. *Biographical research: Methodological insights*. Verkkoaineisto. London: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/978144627305013512754>
- Bright, J.E.H. & Pryor, R.G.L. 2005. The chaos theory of careers: A user's guide. *The Career Development Quarterly* 53 (4), 291-305.
- Bright, J.E.H. & Pryor, R.G.L. 2011. The chaos theory of careers. *Journal of Employment Counseling* 48 (4), 163-166.
- Briscoe, J.P., Hall, D.T. & DeMuth, R.L.F. 2006. Protean and boundaryless careers: An empirical exploration. *Journal of Vocational Behavior* 69 (1), 30-47. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.003>
- Get rights and content Brockmeier, J. 2009. Reaching for meaning. *Human agency and the narrative imagination. Theory & Psychology* 19 (2), 213-233.
- Bruner, J. 1986. *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Bruner, J. 1990. *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bujold, C. 2004 Constructing career through narrative. *Journal of Vocational Behavior* 64 (3), 470-484. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2003.12.010>
- Burr, V. 2003. *Social konstruktionism. 2. painos*. Lontoo: Routledge.
- Burr, V. & Dick, P. 2017. *Social constructionism*. Teoksessa B. Gough (toim.) *The Palgrave handbook of critical social psychology*. Palgrave Macmillan UK. Ebook Central, Academic complete international, 59-80.
https://doi.org/10.1057/978-1-137-51018-1_4
- Calleja, C. 2014. Jack Mezirow's conceptualisation of adult transformative learning: A review. *Journal of Adult and Continuing Education* 20 (1), 117-136.
- Caplan, R.D. 1987. Person-environment fit theory and organizations: commensurate dimensions, time perspectives, and mechanisms. *Journal of Vocational Behavior* 31 (3), 248-267.
- Chase, S. E. 2005. Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 651-680.
- Clarke, M. 2008. Understanding and managing employability in changing career context. *Journal of European Industrial Training* 32 (4), 258-284.
<https://doi.org/10.1108/03090590810871379>
- Cobb, D.J. 2022. Metaphorically drawing the transition into teaching: What early career teachers reveal about identity, resilience and agency. *Teaching and Teacher Education* 110, 103598. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103598>

- Côté, J.E. & Levine, C.G. 2002. Identity formation, agency, and culture: A social psychological synthesis. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Crocetti, E., Prati, F. & Rubini, M. 2018. The interplay of personal and social identity. *European Psychologist* 23 (4), 300–310.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. 2000. The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry* 11 (4), 227–268.
- De Vos, A., Van der Heijden, B.I. & Akkermans, J. 2020. Sustainable careers: Towards a conceptual model. *Journal of Vocational Behavior* 117, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.06.011>
- Duffy, R.D., Bott, E., Allan, B. & Torrey, C. 2012. Perceiving a calling, living a calling, and job satisfaction: Testing a moderated, multiple mediator model. *Journal of Counseling Psychology* 59 (1), 50–59. <https://doi.org/10.1037/a0026129>
- Duffy, R.D., Dik, B. J., Douglass, R. P., England, J. W., & Velez, B. L. 2018. Work as a calling: A theoretical model. *Journal of Counseling Psychology* 65 (4), 423–439.
- Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R. & Myllyoja, J. 2017. Kohti jaettava ymmärrystä työn tulevaisuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017. Valtioneuvoston kanslia. <http://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=18301>.
- Ecclestone, K. 2007. An identity crisis? The importance of understanding agency and identity in adults’ learning. *Studies in the Education of Adults* 39 (2), 121–131.
- Edwards, A. & Mackenzie, L. 2005. Steps towards participation: The social support of learning trajectories. *International Journal of Lifelong Education* 24 (4), 287–302. <https://doi.org/10.1080/02601370500169178>
- Elder Jr, G.H 1994. Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly* 57 (1), 4–15. <https://doi.org/10.2307/2786971>
- ELGPN (European Lifelong Guidance Policy Network). 2015. Guidelines for policies and systems development for lifelong guidance: A reference framework for the EU and for the commission. ELGPN tools no. 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://www.elgpn.eu/publications/elgpn-tools-no-6-guidelines-for-policies-and-systems-development-for-lifelong-guidance>
- Ellemers, N., Spears, R. & Doosje, B. 2002. Self and social identity. *Annual Review of Psychology* 53 (1), 161–186. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135228>
- Elliott, J. 2005. Using narrative in social research. Qualitative and quantitative approaches. Lontoo: Sage Publications Ltd. E-kirja. Verkkojulkaisu 2011. <https://doi.org/10.4135/9780857020246>
- Emirbayer, M. & Mische, A. 1998. What is agency? *American Journal of Sociology* 103 (4), 962–1023. <https://doi.org/10.1086/231294>

- Erikson, E. H. 1968. *Identity: youth and crisis*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. E. Huttunen. Toinen tarkistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Erkkilä, R. 2008. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 195–226.
- Eskola, J. 2018. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–231.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 9–30.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 26–49.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P. & Paloniemi, S. 2013. What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational research review* 10, 45–65. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.001>
- Eteläpelto, A., Hökkä, P., Paloniemi, S. & Vähäsantanen, K. 2014a. Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen: Hankkeen taustaa ja lähtökohtia. Teoksessa P. Hökkä, S. Paloniemi, K. Vähäsantanen, S. Herranen, M. Manninen & A. Eteläpelto (toim.) *Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen - Luovia voimavaroja työhön?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 17–31.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P. & Paloniemi, S. 2014b. Miten käsitteellistä ammatillista toimijuutta työssä? *Aikuiskasvatus* 34 (3), 202–214. <https://doi.org/10.33336/aik.94100>
- Evans, K. 2007. Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology* 42 (2), 85–93.
- Fadjukoff, P. 2007. *Identity formation in adulthood*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 319. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3007-3>
- Fadjukoff, P., Pulkkinen, L. & Kokko, K. 2020. Identiteetin kehitys aikuisuudessa työn ja perheen elämäntilanteilla. *Psykologia* 55 (04), 212–226.
- Freeman, M. 2006. Life “on holiday”? In defense of big stories. *Narrative Inquiry* 16 (1), 131–138. <https://doi.org/10.1075/ni.16.1.17fre>
- Freund, A. M. & Ritter, J. O. 2009. Midlife crisis: A debate. *Gerontology* 55 (5), 582–591. <https://doi.org/10.1159/000227322>

- Gaile, A., Bauman-Vitolina, I., Sumilo, E., Skiltere, D. & Flores, R.M. 2019. Values and career behaviors of entrepreneurs and employees. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 26 (7), 1607–1625. <https://doi.org/10.1108/ijebr-06-2019-0369>
- Galles, J.A. & Lenz, J.G. 2013. Relationships among career thoughts, vocational identity, and calling: Implications for practice. *The Career Development Quarterly* 61 (3), 240–248. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2013.00052.x>
- Gardiner, J., Stuart, M., MacKenzie, R., Forde, C., Greenwood, I. & Perrett, R. 2009. Redundancy as a critical life event: moving on from the Welsh steel industry through career change. *Work, Employment and Society* 23 (4), 727–745.
- Georgakopoulou, A. 2007. *Small stories, interaction, and identities. Studies in narrative* 8. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Gilleard, C. & Higgs, P. 2016. Connecting life span development with the sociology of the life course: A new direction. *Sociology* 50 (2), 301–315.
- Godwin, A., Potvin, G., Hazari, Z., & Lock, R. 2016. Identity, critical agency, and engineering: An affective model for predicting engineering as a career choice. *Journal of Engineering Education* 105 (2), 312–340.
- Goedereis, E.A., Mehta, C.M., Jones, J. & Ayotte, B. 2023. “I want to focus on something that I feel really good about every day”: Career development in established adulthood. *Acta psychologica* 234 (103863), 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2023.103863>
- Goldberg, L.R. 1990. An alternative “Description of personality”: The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology* 59 (6), 1215–1229.
- Goldman, A. & Blanchard, T. 2015. Social epistemology. E.N. Zalta (toim.) *The Stanford encyclopedia of philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/epistemology-social/>
- Goller, M. & Harteis, C. 2017. Human agency at work: Towards a clarification and operationalisation of the concept. Teoksessa M. Goller & S. Paloniemi (toim.) *Agency at work: An agentic perspective on professional learning and development*, vol 20. Springer, Cham, 85–103. https://doi.org/10.1007/978-3-319-60943-0_5
- Gordon, T. 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmit. Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Gottfredson, L.S. 1981. Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology Monograph* 28 (6) 545–579.
- Grzeda, M.M. 1999. Re-conceptualizing career change: A career development perspective. *Career Development International* 4 (6), 305–311.
- Guillemin, M. & Gillam, L. 2004. Ethics, reflexivity, and “ethically important moments” in research. *Qualitative Inquiry* 10 (2), 261–280. <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>

- Hall, D.T. 1996. Protean careers of the 21st century. *Academy of Management Perspectives* 10 (4), 8–16. <https://doi.org/10.5465/ame.1996.3145315>
- Hall, D.T. 2004. The protean career: A quarter-century journey. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 1–13. <https://doi.org/doi:10.1016/j.jvb.2003.10.006>
- Halonen, L., Grekula, M. & Wenström, S. 2020. Miten ohjaan tulevaisuuden elämään? Työkaluja opiskelijan osaamisidentiteetin rakentumisen tueksi. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 11. Hakupäivä 29.1.2023. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe202003198542>
- Hanhimäki, E., Vähäsantanen, K. & Rantanen, J. 2021. Toimijuuden ja identiteetin yksilölliset ja sosiaaliset painotukset korkeakoulutettujen urapoluilla. *Aikuiskasvatus* 41 (4), 319–332. <https://doi.org/10.33336/aik.112753>
- Harni, E., Nikkola, T. & Saari, A. 2018. Rakenteen ja kokemuksen komplementaarisuus laadullisen aineiston tulkinnessa ja analyysissa. *Aikuiskasvatus* 38 (1), 30–45.
- Harrison, J. & McKeon, F. 2009. Perceptions of beginning teacher educators of their development in research and scholarship: Identifying the turning point experiences. *Journal of Education for Teaching* 36 (1), 19–34. <https://doi.org/10.1080/02607470903461968>
- Haug, E.H., Hooley, T., Kettunen, J. & Thomsen, R. 2020. Setting nordic career guidance in context. Teoksessa E.H. Haug, T. Hooley, J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and career guidance in the Nordic countries*, 1–20. <http://doi.org/10.1163/9789004428096>
- Heikkilä, M. 2019. Alanvaihto ja ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisina tiloina ja tuntemuksina. *Aikuiskasvatus* 39 (1), 19–33. <https://doi.org/10.33336/aik.80228>
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R., Niglas, K. & Tynjälä, P. 2005. Kartta kasvatustieteen maastosta. *Kasvatus* 36 (5), 340–354.
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R. & Syrjälä, L. 2007. Action research as narrative: five principles for validation. *Educational Action Research* 15 (1), 5–19. <https://doi.org/10.1080/09650790601150709>
- Heikkinen, H.L.T. 2018. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusme-todeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.
- Heinilä, H. & Honkanen, E. 2020. Sosiaalinen sirkus ja valokuva opiskelijan osaa-misidentiteetin vahvistajana valmentavissa koulutuksissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 22 (3), 31–47.
- Heiskanen, T. & Lavikka, R. 2014. Pääluottamusmies Aliisan tarina. *Aikuiskasvatus* (3), 164–177.
- Herman, D. 2009. *Basic elements of narrative*. Malden: Wiley Blackwell.
- Hietalahti, M., Tolvanen, A. & Kokko, K. 2015. Values and personal life investment in middle-age: Measures and relations. *Journal of Adult Development* 2015 22 (4), 206–220. <https://doi.org/10.1007/s10804-015-9212-7>

- Hindriks, R. 2018. Collective agency: Moral and amora. *Dialectica* 72 (1), 3–23. <https://doi.org/10.1111/1746-8361.12215>
- Hitlin, S. & Elder, G.H. Jr. 2007. Time, self, and the curiously abstract concept of agency. *Sociological Theory* 25 (2), 170–191.
- Hodkinson, P. & Sparkes, A.C. 1997. Careership: a sociological theory of career decision making. *British Journal of Sociology of Education* 18 (1), 29–44. <https://doi.org/10.1080/0142569970180102>
- Holland, J.L. 1959. A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology* 6 (1), 35–45.
- Holland, J.L. 1996. Exploring careers with a typology: What we have learned and some new directions. *The American Psychologist* 51 (4), 397–406. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.51.4.397>
- Huhtala, A. 2014. Creating oneself through narratives: Agency in first-semester university students' career plans. *Apples – Journal of Applied Language Studies* 8 (1), 29–45.
- Huhtala, M & Fadjukoff, P. 2020. Johtajien moraalinen identiteetti: miten henkilökohtaiset moraaliset arvot ilmenevät ja kehittyvät organisaatiossa. *Psykologia* 55 (4), 244–261.
- Huhtala, M., Geurts, S., Mauno, S. & Feldt, T. 2021. Intensified job demands in healthcare and their consequences for employee well-being and patient satisfaction: A multilevel approach. *Journal of Advanced Nursing* 77 (9), 3718–3732. <https://doi.org/10.1111/jan.14861>
- Hult, M., Saaranen, T. & Pietilä, A-M. 2016. Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus. *SosiaalitiETEellinen aikakauslehti* 53 (2), 108–118. <https://journal.fi/sla/article/view/56917>
- Huotari, V. 2010. Hierarkkisesta horisontaaliseen ura-ajatteluun. *Aikuiskasvatusta* 30 (2), 84–93.
- Hupkens, L., Akkermans, J., Solinger, O. & Khapova, S. 2021. The Dynamics of subjective career success: A Qualitative inquiry. *Sustainability (Basel, Switzerland)* 13 (14), 7638. <https://doi.org/10.3390/su13147638>
- Huuskonen, V., Lähteenmäki, S. & Paalumäki, A. 1990. Urapäätös ja sen taustatekijät uran eri valintatilanteissa. *Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A, 2*. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Hyvärinen, S. 2016. Monta polkua johtajuuteen – Naisjohtajien urakertomuksia. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lapponiensis*, 321. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hyvärinen, M. 2017. Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 174–192.
- Hyvärinen, M., Hydén, L-M, Saarenheimo, M. & Tamboukou, M. 2010. Beyond narrative coherence: An introduction. Teoksessa M. Hyvärinen, L-M.

- Hydén, M. Saarenheimo M. & Tamboukou (toim.) Beyond narrative coherence. Amsterdam: John Benjamins, 1–15.
- Hänninen, V. 2018. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä, Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus, 188–208.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere. Hakupäivä 21.11.2018. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hänninen, V. & Koski-Jännes, A. 1999. Narratives of recovery from addictive behaviors. *Addiction* 94 (12), 1837–1848.
- Hökkä, P., Vähäsantanen, K. & Mahlakaarto, S. 2017. Teacher educators' collective professional agency and identity - Transforming marginality to strength. *Teaching and Teacher Education* 63, 36–46. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.12.001>
- Inkson, K. 2004. Images of career: Nine key metaphors. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 96–111.
- Isopahkala-Bouret, U. 2005. Joy and struggle for renewal: A narrative inquiry into expertise in job transitions. Väitöskirja. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia, 201. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Isopahkala-Bouret, U. & Vähäsantanen, K. 2023. Ammatillisessa koulutuksessa riittää tutkimatonta sarkaa. *Aikuiskasvatus* 43 (3), 133–135. <https://doi.org/10.33336/aik.137834>
- Jama, K-M. 2023. Career-themed life narratives of sports graduates: Intertwinement of careers and nonwork elements of life. Väitöskirja. JYU dissertations, 642. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jakonen, M. 2014. Uusi työ ja prekarisaatio. Työn muutosten vaikutukset suomalaiseseen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen. *Tiede & Edistys* 39 (4) 287–320.
- Johnson, E. & Kivioja, L. 2016. Autobiografinen opettajatutkimus ottaa ja antaa. *Aikuiskasvatus* 37 (2), 122–126.
- Joutsenvirta, M. & Salonen, A.O. 2020. Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa. Helsinki: Basam Books.
- Julkunen, R. 2007. Työ – talouden ja minän välissä. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY, 18–48.
- Jung, S. & Siedlecki, K. L. 2018. Attitude toward own aging: Age variance and construct validity across middle-aged, young-old, and old-old adults. *Journal of Adult Development* 25 (2), 141–149.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 173–175.
- Järvensivu, A. & Pulkki, J. 2019. Työura: yksilön valintoja vai monimutkaista kehkeytymistä? *Janus* 27 (1), 38–54.

- Jääskelä, P., Tolvanen, A., Marin, V.I. & Poikkeus, A-M. 2023. Assessment of students' agency in Finnish and Spanish university courses: Analysis of measurement invariance. *International Journal of Educational Research* 118, (102140), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2023.102140>
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K.E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41-67.
- Kaasila, R. 2000. Eläydyin oppilaan asemaan. Luokanopettajaksi opiskelevien kouluaikeisten muistikuvien merkitys matematiikka koskevien käsityksien ja opetuskäytäntöjen muotoutumisessa. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Karlsson, T., Muhrman, K. & Nyström, S. 2022. A path towards a possible future - Adult students' choice of vocational education. *Vocations and Learning* 15 (1), 111-128. <https://doi.org/10.1007/s12186-021-09280-6>
- Kepanen, P. 2018. "Ymmärsin olevani jonkin täysin uuden opiskelutavan edessä". Narratiivinen tutkimus polusta ammatilliseksi erityisopettajaksi osaamispe-rusteisessa koulutuksessa. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lapponiensis*, 274. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kerpelman, J.L. & Pittman, J.F. 2018. Erikson and the relational context of identity: Strengthening connections with attachment theory. *Identity* 18 (4), 306-314.
- Kiikeri, M. & Ylikoski, P. 2004. Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteentutkimukseen. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- King, L.A. & Napa, C.K. 1998. What makes a life good? *Journal of Personality and Social Psychology* 75 (1), 156-165.
- Kira, M. & Balkin, D.B. 2014. Interactions between work and identities: Thriving, withering, or redefining the self? *Human Resource Management Review* 24 (2), 131-143.
- Kiviranta, R. 2012. Työurat asiantuntijaorganisaatioissa: laadullinen tutkimus työuralla vaikuttavista tekijöistä. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun julkaisuja, 188. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koenen, A-K., Dochy, F. & Berghmans, I. 2015. A phenomenographic analysis of the implementation of competence-based education in higher education. *Teaching and Teacher Education* 50, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2015.04.001>
- Koester, A. 2021. Small stories in short interactions: The functions of narratives in care home worker interactions. *Narrative Inquiry* 32 (1), 86-107. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1075/ni.20064.koe>
- Kohonen, E. 2011. Narratiivisuus - vähän hyödynnetty lähestymistapa kauppatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat*. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Johtamistaidon opisto, 196-205.

- Koivunen, M., Lämsä, A-M. & Heikkinen, S. 2012. Ura siirtymät muuttuvassa työelämässä - analyysi urasiirtymän käsitteestä. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. Working Paper nro 371. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kokko, K. 2010. Keski-ikä määrittelyä ja kuvailua. Teoksessa L. Pulkkinen & K. Kokko (toim.) Keski-ikä elämänvaiheena. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 352, 1-4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3894-9>
- Kokko, K., Tolvanen, A. & Pulkkinen, L. 2013. Associations between personality traits and psychological well-being across time in middle adulthood. *Journal of Research in Personality* 47 (6), 748-756. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2013.07.002>
- Komulainen, K. & Siivonen, P. 2011. Erottelevan kyvykäsityksen valta aikuisopiskelussa. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 32-54.
- Komulainen, K. & Sinisalo, P. 2006. "Mul on amerikkalaisten työajattelumalli". *Itsensä työllistävien naisten urakertomukset ja yrittäjäminä. Työelämän Tutkimus* 4 (3), 149-159.
- Konsti, S., Tossavainen, A., Rantanen, J., Mauno, S. & Kinnunen, S. 2023. Työn merkityksellisyyden johtaminen: Työn merkitysten ja täyttymysten kyselyn mahdollisuudet ja haasteet. *Hallinnon Tutkimus* 42 (3), 360-375. <https://doi.org/10.37450/ht.116636>
- Kontinen, T., Houni, P., Karsten, H. & Toivanen, H. 2013. Liminaalitalan käsite työn muutosten jäsentäjänä. *Aikuiskasvatus* 33 (4), 252-264.
- Korhonen, J. & Niska, M. 2022. "Mä meen mukaan siihen mikä kiinnostaa": toimijuuden rakentuminen maisteriopiskelijoiden urasuunnittelupuheessa. *Psykologia* 57 (1), 51-65.
- Koskela, I-M. & Paloniemi, R. 2023. Learning and agency for sustainability transformations: building on Bandura's theory of human agency. *Environmental Education Research* 29 (1), 164-178. <https://doi.org/10.1080/135046622.2102153>
- Koski, L. 2020. Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 157-172.
- Kosonen, P. 2005. Sosiaalialan ja hoitotyön asiantuntijuuden kehitysehdot ja opiskelijavalinta. Väitöskirja. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-2256-1>
- Kovero, C. 2004. Muuttuva minuus. *Aikuiskasvatus* 24 (2), 136-140.
- Kroger, J. & Marcia, J.E. 2011. The identity statuses: Origins, meanings, and inter-pretations. Teoksessa S.J. Swartz, K. Luyckx & V.L. Vignoles (toim.) *Hand-book of identity theory and research*. New York: Springer, 31-53.

- Krumboltz, J.D. 1979. A social learning theory of career decision making. Teoksessa A.M. Mitchell, G.B. Jones & J.D. Krumboltz (toim.) *Social learning and career decision making*. Cranston, RI: Carroll Press, 19–40.
- Krumboltz, J. D. 1996. A learning theory of career counseling. Teoksessa M. L. Savickas & W. B. Walsh (toim.), *Handbook of career counseling theory and practice*. Palo Alto, CA: Davies-Black Publishing, 55–80.
- Kubicek, B., Paskvan, M., & Korunka, C. 2015. Development and validation of an instrument for assessing job demands arising from accelerated change: The intensification of job demands scale (IDS). *European Journal of Work and Organizational Psychology* 24 (6), 898–913. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2014.979160>.
- Kuurila, E. 2014. *Uraohjaus ja urasuunnittelu ammattikorkeakoulussa*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, 384. Turku: Turun yliopisto.
- Kuusela, P. & Saastamoinen, M. 2022. Haavat ja aikuisuuteen kasvaminen myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Teoksessa E. Laakkonen, T. Sotkasiira, I. Lehto & M. Heikkilä (toim.) *Haavoilla – käsite ja kokemus. Aikuiskasvatuksen näkökulmia rikkoviin elämäntilanteisiin*. SoPhi 149. Aikuiskasvatuksen 54. vuosikirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 218–242.
- Kärkkäinen, R., Saaranen, T. & Louhevaara, V. 2014. Työuupumus työyhteisössä: työyhteisön jäsenten kokemukset, roolien omaksuminen ja sosiaalinen tuki. *Työelämän Tutkimus* 12 (2), 103–115.
- Laakkonen, E., Manninen, J. & Kauppila, J. 2017. Nuoret aikuiset naiset elinikäisinä oppijoina. Notkeaa toimijuutta työn, perheen ja opiskelun rajapinnoilla? *Aikuiskasvatus* 37 (1), 4–18.
- Labov, W. 2006. Narrative pre-construction. *Narrative Inquiry* 16 (1), 37–45.
- Labov, W. & Waletzky, J. 1997. Narrative analysis: Oral versions of personal experience. *Journal of Narrative and Life History* 7 (1–4), 3–38.
- Lachman, M. E. 2004. Development in midlife. *Annual Review of Psychology* 55 (1), 305–331. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.141521>
- Lachman, M. E., Teshale, S. & Agrigoroaei, S. 2015. Midlife as a pivotal period in the life course: Balancing growth and decline at the crossroads of youth and old age. *International Journal of Behavioral Development* 39 (1), 20–31. <https://doi.org/10.1177/0165025414533223>
- Lahtela, L. Rajala, A-M., Kokko, K. Rääkkönen, E. & Feldt, T. 2014. Katumusten yhteydet eheyteen ja hyvinvointiin keski-iässä. *Psykologia* 49 (1), 4–22.
- Laine, T. 2013. Arvot ohjaussuhteessa. Teoksessa T. Laine, L. Penttinen, S. Puukari & T. Skaniakos (toim.) *Nelikymmenvuotiaan polkuja. Ohjauksen koulutusta ja tutkimusta Jyväskylän yliopistossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laine, T. 2018. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Juva: PS-kustannus, 29–50.

- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa R. Kaasila, F. Rajala & K. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–150.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Voimaantulo 1.1.2018. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994. Sosiaali- ja terveysministeriö. Voimaantulo 1.7.1994. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940559>
- LaPointe, K. 2011. *Moral struggles, subtle shifts: Narrative practices of identity work in career transitions*. Väitöskirja. Aalto University publication series, Doctoral dissertations, 34. Helsinki: Aalto yliopiston kauppakorkeakoulu.
- LaPointe, K. 2014. Tilaa mielekkäälle työlle. *Aikuiskasvatus* 34 (1), 17–28.
- LaPointe, K. & Heilmann, P. 2014. 'Daring Leaps' Construction of Meaning and Individual agency in career change narratives in the media. *Nordic Journal of Working Life Studies* 4 (2), 47–64.
- Larja, L. & Peltonen, J. 2023. Työvoiman saatavuus, työvoimapula ja kohtaantongelmat vuonna 2022. Työvoimatietokartat -hankkeen loppuraportti. TEM-analyyseja, 113. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Law, B. 1999. Career-learning space: new-DOTS thinking for careers education. *British Journal of Guidance & Counselling* 27 (1), 35–54.
- Leach, C.W., van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M.L.W., Pennekamp, S.F., Doosje, B., Ouwerkerk, J.W. & Spears, R. 2008. Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology* 95 (1), 144–165. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.1.144>
- Lehto, S. 2020. Pitkä matka äidiksi. Narratiivinen tutkimus äitiyden rakentumisesta tahattoman lapsettomuuden ja hedelmöityshoitojen jälkeen. Väitöskirja. JYU Dissertations, 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, T. 2009. Arvot ja arvojohtaminen: filosofisia huomautuksia. *Hallinnon Tutkimus* 4, 3–15.
- Lent, R. W., Brown, S. D. & Hackett, G. 2000. Contextual supports and barriers to career choice: a social cognitive analysis. *Journal of Counseling Psychology* 47 (1), 36–49.
- Lepistö, D.A. & Pratt, M.G. 2017. Meaningful work as realization and justification: Toward a dual conceptualization. *Organizational Psychology Review* 7 (2), 99–121.
- Levinson, D. J. & Darrow, C. N. 1978. *The seasons of a man's life*. New York: Ballantine.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. A new model of classification of approaches to reading, analysis, and interpretations. Teoksessa A. Lieblich, R. Tuval-Mashiach & T. Zilber (toim.) *Narrative research*. Applied social research methods, 47. London: Sage, 1–20.

- Lips-Wiersma, M. & Wright, S. 2012. Measuring the meaning of meaningful work: Development and validation of the comprehensive meaningful work scale (CMWS). *Group & Organization Management* 37 (5), 655–685. <https://doi.org/10.1177/1059601112461578>
- Loh, J. 2013. Inquiry into Issues of Trustworthiness and Quality in Narrative Studies: A Perspective. *Qualitative Report* 18 (33), 1–15.
- Louis, M.R. 1980. Career transitions: Varieties and commonalities. *The Academy of Management Review* 5 (3), 329–340.
- Lähteenmäki, S. 1995. "Mitä kuuluu – kuka käskää?": Yksilöllinen urakäyttäytyminen ja sitä ohjaavat tekijät suomalaisessa liiketoimintaympäristössä - vaihemallin mukainen tarkastelu. Väitöskirja. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A, 1. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- MacKenzie, C. 2008. Introduction: Practical identity and narrative agency. Teoksessa K. Atkins & C. Mackenzie (toim.) *Practical identity and narrative agency*. London: Routledge, 1–28.
- Malmberg, L-E. 2002. Actions and agency in the school context. *Reports from the Faculty of Education*, 1. Åbo: Åbo Akademi.
- Mannerström, R. & Salmela-Aro, K. 2020. Nuorten aikuisten persoonallisen ja sosi-aalisen identiteetin yhteys psyykkiseen hyvinvointiin ja nuoruuden uravalmistautumiseen. *Psykologia* 55 (4), 262–276.
- Marcia, J.E. 1966. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology* 3 (5), 551–558.
- Marttila, L. 2015. Ura kerronnallisena työnä. *Ammattikorkeakoulun opettajat kertojina*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö. *Acta Universitatis Tamperensis*, 2058. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9809-1>
- Maslach, C., Schaufeli, W.B. & Leiter, M.P. 2001. Job burnout. *Annual Review of Psychology* 52 (1), 397–422. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.397>
- Mauno, S. 2022. Haastavatko nykytyön vaatimukset kutsumuksen työhön? Tuloksia suomalaisten opettajien seurantatutkimuksesta. *Psykologia* 57 (2), 88–104.
- Mauno, S., Kubicek, B., Feldt, T. & Minkkinen, J. 2020. Intensified job demands and job performance: Does SOC strategy use make a difference? *Industrial Health* 58 (3), 224–237. <https://doi.org/10.2486/indhealth.2019-0067>
- McAbee, S.T. & Oswald, F.L. 2013. The criterion-related validity of personality measures for predicting GPA: A meta-analytic validity competition. *Psychological Assessment* 25 (2), 532–544. <https://doi.org/10.1037/a0031748>
- McAdams, D.P. 1993. *The stories we live by. Personal myths and the making of the self*. New York: The Guilford press.
- McAdams, D.P. 1996. Personality, modernity, and the storied self: A contemporary framework for studying persons. *Psychological Inquiry* 7 (4), 295–321.

- McAdams, D.P. 2001. The psychology of life stories. *Review of General Psychology* 5 (2), 100–122.
- McAdams, D.P. 2014. The life narrative at midlife. *Julkaisussa B. Schiff (toim.) New Directions for child and adolescent development. Rereading Personal Narrative and the Life Course* 2014 (145), 57–69.
<https://doi.org/10.1002/cad.20067>
- McAdams, D.P., Josselson, R. & Lieblich, A. 2001. Turns in the road: Introduction to the volume. *Teoksessa D. P. McAdams, R. Josselson, & A. Lieblich (toim.) Turns in the road: Narrative studies of lives in transition.* Washington, DC: American Psychological Association., xv–xxi.
- McAdams, D.P. & McLean, K.G. 2013. Narrative identity. *Current Directions in Psychological Science* 22 (3), 233–238.
- McCrory, M. 2022. Theorising agency for socially just career guidance and counselling scholarship and practice. *British Journal of Guidance & Counselling* 50 (4), 503–514. <https://doi.org/10.1080/03069885.2022.2026881>
- McMahon, M., Watson, M. & Zietsman, L. 2018. Adults changing careers through university education: making meaning of quantitative career assessment scores through an integrative structured interview. *SA Journal of Industrial Psychology* 2018, 44 (1), 1–10.
<https://doi.org/10.4102/sajip.v44i0.1487>
- Meijers, F. 1998. The development of a career identity. *International Journal for the Advancement of Counselling* 20 (3), 191–207.
<https://doi.org/10.1023/A:1005399417256>
- Meijers, F. & Lengelle, R. 2012. Narratives at work: the development of career identity. *British Journal of Guidance & Counselling* 40 (2), 157–176.
- Meijers, F., Kuijpers, M. & Gundy, C. 2013. The relationship between career competencies, career identity, motivation and quality of choice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 13 (1), 47–66. <https://doi.org/10.1007/s10775-012-9237-4>
- Meretoja, H. 2019. Metanarratiivisuus ja kerronnallinen toimijuus. *Avain* 16 (2), 58–77.
- Meretoja, H. 2023. Implicit narratives and narrative agency: Evaluating pandemic storytelling. *Narrative Inquiry* 33 (2), 288–316.
<https://doi.org/10.1075/ni.21076.mer>
- Meriläinen, M. 2019. Peruskoulunopettajien kokema työpaikkakiusaaminen, jaksaminen ja työpaikan vaihtohalukkuus. *Työelämän Tutkimus* 17 (1), 56–73.
- Misbah, Z., Gulikers, J., Dharma, S. & Mulder, M. 2020. Evaluating competence-based vocational education in Indonesia. *Journal of Vocational Education & Training* 72 (4), 488–515.
<https://doi.org/10.1080/13636820.2019.1635634>
- Mitchell, K.E., Levin, A.S. & Krumboltz, J.D. 1999. Planned happenstance: constructing unexpected career opportunities. *Journal of Counseling and Development* 77 (2), 115–124.

- Murto, V. & Jänkälä, J-P. 2023. Amisbarometri toisen asteen ammatillisten aikuisopiskelijoiden kuvaajana. *Aikuiskasvatus* 43 (3), 191–172. https://journal.fi/aikuiskasvatus/issue/view/3_2023/3_2023
- Mutanen, H. & Siivonen, P. 2016. Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. *Aikuiskasvatus* 1 (36), 84–98.
- Myrskylä, P. 2009. Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsaus 20 (1), 26–28. https://tilastokeskus.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html
- Niiniluoto, I. 2008. Arvot ja tosiasiat – samaa vai eri paria? Teoksessa E. Kilpinen, O. Kivinen & S. Pihlström (toim.) *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 61–87.
- Niles, S.G. 2011. Career flow: A hope-centered model of career development. *Journal of Employment Counseling* 48 (4), 173–175. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1002/j.2161-1920.2011.tb01107.x>
- Nowell, L.S., Norris, J.M., White, D.E. & Moules N.J. 2017. Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods* 16 (1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2000. Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Vantaa: Tammi, 86–98.
- OECD. 2021. *OECD skills outlook 2021: Learning for life*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/0ae365b4-en>.
- Ohjaamot. Verkko-sivusto ohjaamot.fi. Luettu 30.8.2023. <https://ohjaamot.fi/>
- Ojala, H. 2010. *Opiskelemassa tavallaan: Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Väitöskirja. Acta electronica Universitatis Tamperensis, 1025. Tampere: Tampere University Press.
- Ojala, K. & Isopahkala-Bouret, U. 2022. ”Ura on jonkinlainen menestyksen mitta” – YAMK-tutkinnon suorittaneiden uratoiveiden ja urapolkujen rakentaminen erilaisten uratyyppeiden viitekehäyksessä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 24 (1), 44–62. <https://doi.org/10.54329/akakk.115641>
- OKM. 2017. Ammatillisen koulutuksen reformi uudistaa koulutuksen vastaamaan opiskelijoiden ja työelämän tarpeita. Opetus- ja kulttuuriministeriö, tiedote 24.4.2017. <https://okm.fi/-/ammattillisen-koulutuksen-reformi-uudistaa-koulutuksen-vastaamaan-opiskelijoiden-ja-tyoelaman-tarpeita>
- OKM. 2019. Jatkuvan oppimisen uudistus. Parlamentaarinen jatkuvan oppimisen uudistus, hanke OKM033:00/2019. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://okm.fi/hanke?tunnus=OKM033:00/2019>
- Onnismaa, J. 2003. *Epävarmuuden paluu: Ohjauksen ja ohjausasiantuntijuuden muutos*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja, 91. Joensuu: Joensuun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-458-304-6>
- Oravala S. & Rönkä, A. 1999. Käännekohdat elämänkulussa. *Psykologia* 34 (4), 274–280.

- Orjasniemi, T. & Kurvinen, A. 2017. Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuvista vanhemmista. *Janus* 25 (2), 127–143.
- Paananen, S. 2017. Saksalainen elämänkerta metodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–39.
- Paaso, L. & Maunu, A. 2022. Osaamisidentiteetin rakennusaineiksia. Ammattiin opiskelevien nuorten tulevaisuuskuvia tutkimassa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 23 (1), 41–69.
- Parker, D. 2007. *The self in moral space: Life narrative and the good*. eBook Academic Collection – Worldwide.
<https://doi.org/10.7591/9781501732287>
- Parks-Leduc, L. Feldman, G. & Bardi, A. 2015. Personality traits and personal values: a meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review* 19 (1), 3–29. <https://doi.org/10.1177/1088868314538548>
- Partanen, A. 2011. “Kyllä minä tästä selviän”. Aikuisopiskelijat koulutustarinansa kertojina ja koulu-tuksellisen minäpystyvyytensä rakentajina. Väitöskirja. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Patton, M.Q. 2002. *Qualitative research and evaluation methods*. 3. painos. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Peake S. & McDowall, A 2012. Chaotic careers: a narrative analysis of career transition themes and outcomes using chaos theory as a guiding metaphor. *British Journal of Guidance & Counselling* 40 (4), 395–410.
- Pehkonen, L. & Isopahkala-Bouret, U. 2010. Yhteisten opintojen opettajan rooli ja toimijuus ammatillisessa oppilaitoksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 12 (2), 38–54.
- Perho, H. & Korhonen, M. 1995. Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkeakangas & H. Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan*. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 323–342.
- Perho, H. & Korhonen, M. 2008. Elämäntarinat keski-ian kynnyksellä ja niiden yhteydet elämäkokemuksiin ja persoonallisuuden piirteisiin. *Psykologia* 43 (5), 351–369.
- Perrig-Chiello, P. & Perren, S. 2005. Impact of past transitions of well-being in middle age. Teoksessa S.L. Willis & M. Martin (toim.) *Middle adulthood. A lifespan perspective*. Thousand Oaks: Sage, 143–178.
- Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 115–162.
- Perttula, J. & Latomaa, T. 2006. Saatteeksi. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 9–16.

- Peterson, G.W., MacFarlane, J. & Osborn, D. 2017. The vocational meaning survey (VMS): An exploration of importance in current work. *Career Planning and Adult Development Journal* 33 (2), 49–59.
<https://www.proquest.com/trade-journals/vocational-meaning-survey-vms-exploration/docview/2019972054/se-2>
- Polkinghorne, D. E. 1988. *Narrative knowing and the human sciences*. SUNY series in philosophy of the social sciences. Albany: State University of New York Press.
- Polkinghorne, D. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J.A.Hatch & R. Wisniewski (toim.) *Life history and narrative*. Qualitative studies series, 1. London: The Falmer Press, 5–23.
- Pryor, R.G.L. & Bright, J. 2014. The chaos theory of careers (CTC): Ten years on and only just begun. *Australian Journal of Career Development* 23 (1), 4–12. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/1038416213518506>
- Pukkila, P. 2023. Monialaisen ohjauksen ja yhteistyön lähtökohdat sekä rakentuminen ohjauspalveluiden työmuodoksi. Monimenetelmällinen tutkimus Ohjaamoista. Väitöskirja. JYU dissertations 720. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pulkkinen, L. 2017. *Human development from middle childhood to middle adulthood: Growing up to be middle-aged*. Lontoo: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315732947>
- Pulkkinen, L. 2023. Aikuisuus. Teoksessa L. Pulkkinen, T. Ahonen & I. Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 243–319.
- Puusa, A., Hänninen, V. & Mönkkönen, K. 2020. Narratiivinen lähestymistapa organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 216–227.
- Pyöriä, P. 2020. Työurien tutkimus: Käsitteelliset, teoreettiset ja empiiriset lähtökohdat. Teoksessa S. Ojala & P. Pyöriä (toim.) *Pirstoutuvatko työurat? Teollisuusalat talouden ja teknologian murroksissa*. Tampere: Tampere University Press, 95–143.
- Pärnänen, A. 2015. Työn tekemisen tavat 2000-luvulla – tapahtuiko rakenteellisia muutoksia? *Työelämän Tutkimus* 13 (3), 242–250.
- Raatikainen, P. 2015. Ymmärtäminen vs. selittäminen ihmistieteissä. Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu. Luettu 11.10.2021.
<https://www.tuni.fi/alustalehti/2015/01/20/yymmartaminen-vs-selittaminen-ihmistieteissa/>
- Raggatt, P.T.F. 2006. Multiplicity and conflict in the dialogical self: A life narrative approach. Teoksessa D. P. McAdams, R. Josselson & A. Lieblich. (toim.) *Identity and story: Creating self in narrative*. Washington, DC: American Psychological Association, 15–35.
- Rantanen, J. 2023. MEANWELL: Merkityksellisestä työstä hyvinvointia organisaatiolle. Työn merkitysten ja täyttymysten kyselymenetelmän

käyttökoulutus. MEANWELL -hanke. Työsuojelurahasto. Julkaisematon lähde.

- Rantanen, J., Martela, F., Auvinen, E., Hyvönen, K., & Feldt, T. 2022. Vocational Meaning Survey (VMS) -kyselyn rakenne- ja sisällön validiteetti suomalaisen työelämä- ja uraohjauksen näkökulmasta. *Psykologia*, 57 (5-6), 391-407. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202301031092>
- Rantanen, J., Konsti, S., Herttälampi, M., & Markkula, S. 2023. The MEANWELL project: Developing meaningful work and a good work life together with organization. Conference proceedings paper presented at the 39th European Group for Organizational Studies Colloquium. Cagliari, July 6th to 8th.
- Raudasoja, A., Heino, S. & Rinne, S. 2019. Osaamisidentiteetin rakentuminen am-matillisessa koulutuksessa. *HAMK Unlimited Journal* 5.8.2019. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020111690407>
- Reardon, R.C., Lenz, J.G., Sampson, J.P. Jr. & Peterson, G.W. 2011. Big questions facing vocational psychology: A cognitive information processing perspective. *Journal of Career Assessment* 19 (3), 240-250. <https://doi.org/10.1177/1069072710395531>
- Reid, J. D. & Willis, S. L. 1999. Middle age: new thoughts, new directions. In S. L. Willis & J. D. Reid (toim.) *Life in the middle. Psychological and social development in middle age*. San Diego: Academic press, 275-280.
- Reinilä, E., Kekäläinen, T., Saajanaho, M. & Kokko, K. 2023a. The structure of mental well-being and its relationship with generativity in middle adulthood and the beginning of late adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 47 (4), 328-338. doi.org/10.1177/01650254231165837
- Reinilä, E., Saajanaho, M., Fadjukoff, P., Törmäkangas, T. & Kokko, K. 2023b. The development of generativity in middle adulthood and the beginning of late adulthood: A longitudinal study from age 42 to 61. *Journal of Adult Development* 30 (3), 291-304. <https://doi.org/10.1007/s10804-022-09436-1>
- Reker, G. T., Peacock, E. J. & Wong, P.T. 1987. Meaning and purpose in life and well-being: a life-span perspective. *Journal of Gerontology* 42 (1), 44-49. DOI: 10.1093/geronj/42.1.44
- Richardson, M. A. 2002. A metaperspective for counseling practice: A response to the challenge of contextualism. *Journal of Vocational Behaviour* 61 (3), 407-423.
- Ricoeur, P. 1991. Narrative identity. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: narrative and interpretation*. London: Routledge, 188-199.
- Riessman, C. K. 1993. Narrative analysis. *Qualitative research methods series* 30. Newbury Park: Sage publications.
- Riessman, C.K. 2004. Narrative analysis. Teoksessa M.S. Lewis-Beck, A. Bryhman & T. Futing Liao (toim.) *The SAGE Encyclopedia of social science research methods*, 3. London: SAGE. <https://doi.org/10.4135/97814129505891-7>.

- Riessman, C. K. 2008. Narrative methods for the human sciences. Los Angeles: Sage publications.
- Robinson, O. 2013. Development through Adulthood. An Integrative Sourcebook. New York: Palgrave MacMillan.
- Robson, J. 2023. Stigma and spoiled identities: rescripting career norms for precariously employed academic staff. *British Journal of Sociology of Education* 44 (1), 183–198.
- Ropo, E. & Gustafsson, A-M. 2006. Elämänkerrallinen näkökulma ammatilliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46.vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 50–76.
- Rose, G. 1997. Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in Human Geography* 21 (3), 305–320.
- Rosenthal, G. 1993. Reconstruction of Life Stories. Principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich. *The narrative study of lives, volume 1*. Newbury Park: SAGE, 59–91.
- Rosenthal, G. 2003. The healing effects of storytelling: On the conditions of curative storytelling in the context of research and counseling. *Qualitative Inquiry* 9 (6), 915–933.
- Rosenthal, G. 2004. Biographical research. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (toim.) *Qualitative research practice*. Ebook Central - Academic Complete International: SAGE Publications, 48–64. <https://doi.org/10.4135/9781848608191>
- Ross, C. & Moore, S. 2014. Utilising Biographical Narrative Interpretive Methods: rich perspectives on union learning journeys and learner motivations. *Journal of Education and Work* 29 (4), 450–469.
- Rosso, B.D., Dekas, K.H. & Wrzesniewski, A. 2010. On the meaning of work: A theoretical integration and review. *Research in organizational behavior* 30, 91–127. <https://doi.org/10.1016/j.riob.2010.09.001>
- Ruohotie, P. 2000. *Oppiminen ja ammatillinen kasvu*. Helsinki: WSOY.
- Rutter, M. 1996. Transitions and turning points in developmental psychopathology: As applied to the age span between childhood and mid-adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 19 (3), 603–626.
- Ruusuvuori, J. 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 424–431.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. 2017. *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: The Guilford Press.

- Rönkä, A., Oravala, S. & Pulkkinen, L. 2002. "I met this wife of mine and things got onto a better track" Turning points in risk development. *Journal of Adolescence* 25 (1), 47-63. <https://doi.org/10.1006/jado.2001.0448>
- Rönkä, A., Oravala, S. & Pulkkinen, L. 2003. Turning points in adults' lives: The effects of gender and the amount of choice. *Journal of Adult Development* 10 (3), 203-215. <https://doi.org/10.1023/A:1023418414709>
- Saarelma-Thiel, T. & Wallin, M. 2012. Aina on oikea ikä vaihtaa suuntaa - työpaikka tukee työuran siirtymävaiheissa. *Aikuiskasvatus* 32 (2), 217-220.
- Salmela-Aro, K. 2009. Henkilökohtaiset tavoitteet elämän kulussa. Teoksessa R-L Metsäpelto & T. Feldt (toim.) *Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Juva: PS-kustannus, 129-143.
- Salonen, A.O. & Tapani, A. 2020. Palkkatyön merkityksellisyys. *Ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstön kokemuksia työstä. Työelämän Tutkimus* 18 (1), 30-43.
- Sampson, Jr.J.P., Hou, P-C., Kronholz, J.F., Dozier, V.C., McClain, M-C., Buzzetta, M., Pawley, E.K., Finklea, J.T., Peterson, G.W., Lenz, J.G., Reardon, R.C., Osborn, D.S., Hayden, S.C.W., Colvin, G.P. & Kennelly, E.L. 2014. A content analysis of career development theory, research, and practice – 2013. *The Career Development Quarterly* 62 (4), 290-326. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2014.00085.x>
- Sampson, Jr.J.P., Lenz, J.G., Reardon, R.C. & Peterson, G.W. 1999. A cognitive information processing approach to employment problem solving and decision making. *The Career Development Quarterly* 48 (1), 3-18.
- Sampson, Jr.J.P., Peterson, G., Lenz, J. & Reardon, R. 1992. A cognitive approach to career services: Translating concepts into practice. *The Career Development Quarterly* 41 (1), 67-74.
- Savickas, M.L. 1997. Career adaptability: An integrative construct for life-span, life-space theory. *The Career Development Quarterly* 45 (3), 247-259.
- Savickas, M.L. 2005. The theory and practice of career construction. Teoksessa S.C. Brown & R.W. Lent (toim.) *Career Development and Counseling*. Hoboken, NJ: Wiley, 42-70.
- Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J-P., Duarte, M.E., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R. & van Vianen A. E. M. 2009. Life Designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior* 75 (3), 239-250.
- Schachter, E.P. & Galliher, R.V. 2018. Fifty years since "Identity: Youth and crisis": A renewed look at Erikson's writings on identity. *Identity* 18 (4), 247-250.
- Schwartz, S. 1992. Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M.P. Zanna (toim.) *Advances in experimental social psychology*, volume 25. California: Elsevier, 1-65.
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. 1987. Toward a universal psychological structure of human value. *Journal of Personality and Social Psychology* 53 (3), 550-562.

- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. 1990. Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology* 58 (5), 878–891.
- Schwartz, S.H. & Boehnke, K. 2004. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality* 38 (3), 230–255. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(03\)00069-2](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(03)00069-2)
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Konty, M. 2012. Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology* 103 (4), 663–688. <https://doi.org/10.1037/a0029393>
- Schwartz, S.H. & Sortheix, F. 2018. Values and Subjective Well-Being. Teoksessa E. Diener, S. Oishi, & L. Tay (toim.) *Handbook of Well-Being*. Salt Lake City, UT: DEF Publishers, 1–25. <http://www.nobascholar.com/chapters/51>
- Seibert, S.E., Kraimer, M.L., Holtom, B.C. & Pierotti, A.J. 2013. Even the best laid plans sometimes go askew: Career self-management. *Journal of Applied Psychology* 98, (1), 169–182. <https://doi.org/10.1037/a0030882>
- Sheldon, K.M. 2002. The self-concordance model of healthy goal striving: When personal goals correctly represent the person. Teoksessa E.L. Deci & R.M. Ryan (toim.) *Handbook of self-determination research*. Rochester (N.Y.): The university of Rochester Press, 65–86.
- Sheldon, K. M. & Kasser, T. 2001a. Getting Older, Getting Better? Personal Strivings and Psychological Maturity Across the Life Span. *Developmental Psychology* 37 (4), 491–501. <https://doi.org/10.1037//0012-1649.37.4.491>
- Sheldon, K. M. & Kasser, T. 2001b. Goals, congruence, and positive well-being: New empirical support for humanistic theories. *Journal of Humanistic Psychology* 41 (1), 30–50.
- Sheward, S. & Branch, R. 2012. *Motivational career counselling and coaching: cognitive and behavioural approaches*. Verkkonaineisto. Lontoo: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446251188>
- Shockley, K.M., Ureksoy, H., Rodopman, O.B., Poteat, L.F. & Dullaghan, T.R. 2016. Development of a new scale to measure subjective career success: A mixed-methods study. *Journal of Organizational Behavior* 37 (1), 128–153. <https://doi.org/10.1002/job.2046>
- Siedlecki, K. L., Tucker-Drob, E. M., Oishi, S. & Salthouse, T. A. 2008. Life satisfaction across adulthood: different determinants at different ages? *The Journal of Positive Psychology* 3 (3), 153–164.
- Siivonen, P. & Isopahkala-Bouret, U. 2016. Adult graduates' negotiations of age(ing) and employability. *Journal of Education and Work* 29 (3), 352–372. <https://doi.org/10.1080/13639080.2014.939161>
- Siivonen, P., Snellman, J. & Isopahkala-Bouret, Ul. 2013. Kerronnallisuus, kontekstuaalisuus ja historiallisuus opettajien elämäkertatutkimuksessa. *Kasvatus ja aika* 7 (2), 20–31.
- Silander, T. & Mahlakaarto, S. 2014. Johtajaidentiteetin vahvistuminen sisäisen ja ulkoisen kohtaamisen tiloina. Teoksessa P. Hökkä, S. Paloniemi, K. Vä-

- häsantanen, S. Herranen, M. Manninen & A. Eteläpelto (toim.) Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen – Luovia voimavaroja työhön! Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 107–120.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6020-9>
- Sikkelä, R. 1999. Persoonallisesti merkittävät oppimiskokemukset: tutkimus luokanopettajaksi opiskelevien oppimiskokemuksista. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Silvennoinen, P. 2011. Ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien toimijuus koulutuksen kentällä. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 338–352.
- Silvennoinen, H. 2013. Narratiivinen oppiminen elämänculussa. Aikuiskasvatus 33 (2), 150–152.
- Simosi, M., Daskalaki, M. & Rousseau, D.M. 2022. What's next? Career narratives of women university graduates in times of precarity. *European Management Review* 19 (2), 222–235. <https://doi.org/10.1111/emre.12482>
- Skorikov, V.B. & Vondracek, F.W. 2011. Occupational identity. Teoksessa S.J. Schwartz, K. Luyckx & V.L. Vignoles (toim.), *Handbook of identity theory and research*. New York: Springer, 693–714. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9>
- Smith, B. & Monforte, J. 2020. Stories, new materialism and pluralism: Understanding, practising and pushing the boundaries of narrative analysis. *Methods in Psychology* 2 (1), 1–8.
<https://doi.org/10.1016/j.metip.2020.100016>
- Sosiaali- ja terveystalan lupa- ja valvontavirasto, Valvira. Haettu 27.4.2023.
<https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/ammattioikeudet>
- Sosiaali- ja terveystalan perustutkimto. 2021. Määräyksen diaarinumero OPH-5085-2021. Päätöspäivämäärä 17.12.2021. Voimaantulo 1.8.2022. Opetushallitus. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ammattillinen/7854765/tiedot>
- Spurk, D. Hirschi, A. & Dries, N. 2019. Antecedents and outcomes of objective versus subjective career success: Competing perspectives and future directions. *Journal of Management* 45 (1), 35–69. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/0149206318786563>
- Squire, C., Andrews, M. & Tamboukou, M. 2013. Introduction: What is narrative research? Teoksessa M. Andrews, C. Squire & Tamboukou, M. (toim.) *Doing narrative research*. 2. painos. Lontoo: SAGE publications Ltd, 1–26. <https://doi.org/10.4135/9781526402271>
- Stewart, A. J., & Vandewater, E. A. 1999. If I had it to do over again...: Midlife review, midcourse corrections, and women's well-being in midlife. *Journal of Personality and Social Psychology* 76 (2), 270–283.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.2.270>
- Stuer, D., De Vos, A., Van der Heijden, B.I.J.M & Akkermans, J. 2019. A sustainable career perspective of work ability: The importance of resources

- across the lifespan. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16 (14), 2572. <https://doi.org/10.3390/ijerph16142572>
- Sugarman, L. 2005. *Life-span development: frameworks, accounts and strategies*. New York: Taylor & Francis.
- Super, D.E. 1954. Career patterns as a basis for vocational counseling. *Journal of Counseling Psychology* 1 (1), 12–20. <https://doi.org/10.1037/h0061989>
- Super, D.E. 1980. A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior* 16 (3), 282–298.
- Super, D.E. & Hall, D.T. 1978. Career development: Exploration and planning. *Annual Review of Psychology* 29 (1), 333–372. doi.org/10.1146/annurev.ps.29.020178.002001
- Sutin, A. R. & Costa, P. T. 2010. Turning points and lessons learned: stressful life events and personality trait development across middle adulthood. *Psychology and Aging* 25 (3), 524–533.
- Syrjälä, L. 2018. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 267–280.
- Syrjämäki, M., Kontu, E. & Laine, A. 2022. Avoimen yliopiston kautta tutkintoon – toimijuutta kasvatustieteen opiskelijoiden opinpoluilla. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 24 (2), 44–59.
- Tolska, T. 2002. Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitys. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia, 178. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Toni, A. & Karlsson, U-J. 2021. Elinikäisen ohjauksen strategisia suuntaviivoja. *Kasvatus* 52 (3), 347–350. <https://journal.fi/kasvatus/article/view/112558>
- Tontti, J. 2002. Sinne ja takaisin – hermeneuttisen filosofian seikkailut 1900-luvulla. *Niin ja näin* 9 (3), 52–63.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK]. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Luettu 14.10.2021 https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK]. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3. Luettu 14.10.2021 https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Työn murros ja elinikäinen oppiminen: Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti. 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018: 8. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-552-5>
- Uraohjaus. 2023. TE-palvelut. Julkiset työ- ja elinkeinopalvelut. Internet-sivusto. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettu 30.8.2023. <https://toimistot.te-palvelut.fi/uraohjaus>

- Vaattovaara, V. & Ylitapio-Mäntylä, O. 2021. Eritapainen toimijuus koulutusvalinnoissa ja työelämässä. *Aikuiskasvatus* 41 (4), 306–318.
- Valtioneuvosto. 2020. Osaaminen turvaa tulevaisuuden: Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset. Valtioneuvoston julkaisuja 2020: 38. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-610-5>
- Valtioneuvosto. 2023a. Yhdessä jatkuvaa oppimista uudistamassa: Jatkuvan oppimisen uudistus -hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston julkaisuja 2023: 11. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-950-2>
- Valtioneuvosto. 2023b. Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023: 58. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2014. Toimijuus elämänkulussa – ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus* 34 (3), 192–201.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa P.A. Kauppila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku. Reports and studies in education, humanities, and theology*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 39–54.
- Varto, J. 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. *Elan vita*. https://wiki.aalto.fi/download/attachments/70791584/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf?version=1&modificationDate=1349944103000.
- Vasalampi, K. 2017. Itsemääräämisteoria. Teoksessa K. Salmela-Aro & J-E. Nurmi (toim.) *Mikä meitä liikuttaa. Motivaatiopsykologian perusteet*. 3. täysin uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 54–65.
- Vasalampi, K., Määttä, S., Kärkkäinen, J. & Luojus, L. 2020. Toisen asteen opiskelijoiden työelämään ja ammattiin liittyvän identiteetin yhteys koulutuksen keskeyttämisriskiin. *Psykologia* 55 (4), 277–292.
- Vasalampi, K., Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2010. Sisäisen motivaatio ja hyvinvoinnin rooli onnistuneessa koulutussiirtymässä. *Psykologia* 45 (5–6), 402–411.
- Veen, K.van, Slegers, P., Bergen, T. & Klaassen, C. 2001. Professional orientations of secondary school teachers towards their work. *Teaching and Teacher Education* 17 (2), 175–194.
- Vieno, A., Helander, J. & Saari, J. 2017. Osaamisperusteisuudesta osaamisidentiteettiin. *HAMK Unlimited Journal* 29.12.2017. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://unlimited.hamk.fi/amatillinen-osaaminen-ja-opetus/osaamisperusteisuudesta-osaamisidentiteettiin/#.Y9ZtM61BxPY>
- Vihtari, K. 2021. Aikuislukio opintopolun ja työuran edistäjänä – kerronnallinen tutkimus aikuislukioista valmistuneiden ylioppilaiden uratarinoista. Väitöskirja. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis*, 318. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämän kerronta ja luenta. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. *Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia*, 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

- Vilkko, A. 2000. Elämänkulku ja elämänkerronta. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Vantaa: Tammi, 74–85.
- Vilppola, J. 2023. Ammatillisen opettajan osaamisen ja identiteetin rakentuminen. Työelämälähtöinen ja osaamisperustainen ammatillinen opettajakoulutus. Väitöskirja. JYU dissertations, 661. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9650-5>
- Vipunen. 2024a. Opetushallinnon tilastopalvelu. Ammatillinen koulutus. Opiskelijat ja tutkinnot. Opetushallitus. Ladattu 16.3.2024 <https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx>
- Vipunen. 2024b. Opetushallinnon tilastopalvelu. Ammatillinen koulutus. Aiempi ja myöhempi koulutus. Opetushallitus. Ladattu 17.3.2024 <https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Pohjakoulutus.aspx>
- Virkki, T. 2004. Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, sosiologia. Jyväskylä: Atena.
- Vuorinen, R., Kettunen, J., Ruusuvirta-Uuksukainen, O. & Kukkaneva, E. 2023. Urasuunnittelutaitoja jäsentävä selvitys ja näkökulmia jatkokehittämistä varten. Koulutuksen tutkimuslaitos, Raportteja ja työpapereita / Koulutuksen tutkimuslaitos, ISSN 2954-1344, 2. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. <https://doi.org/10.17011/ktl-rt/2>
- Vähäsantanen, K. & Eteläpelto, A. 2015. Professional agency, identity, and emotions while leaving one's work organization. *Profession & Professionalism* 5 (3). <http://dx.doi.org/10.7577/pp.1394>
- Vähäsantanen, K., Hökkä, P., Eteläpelto, A. & Rasku-Puttonen, H. 2012. Opettajien ammatillinen identiteetti, toimijuus ja sitoutuminen väljä- ja tiukkakytkentä-sessä koulutusorganisaatioissa. *Aikuiskasvatus* 32 (2), 96–106.
- Wahl, H-W & Kruse, A. 2005. Historical perspectives of middle age within the life span. Teoksessa S.L. Willis & M. Martin (toim.) *Middle adulthood: A lifespan perspective*. Thousand Oaks, London: Sage, 3–34.
- Wallin, O. 2012. Ammatillinen kasvu ja työhön sitoutuminen sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työssä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 14 (1), 10–21.
- Wengraf, T. 2001. Qualitative research interviewing: Biographic narrative and semi-structured methods. <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781849209717>
- Widdershoven, G.A.M. 1993. The story of life: hermeneutic perspectives on the re-relationship between narrative and life history. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich (toim.) *The narrative study of lives*. Newbury Park: Sage, 1–20.
- Woodfine, C. & Warner, D. 2023. The identity dilemmas of early career teachers from under-represented groups in the UK. *Teaching Education (Columbia, S.C.)* 34 (3), 335–350. <https://doi.org/10.1080/10476210.2022.2118704>
- Yang, P. 2019. A life journal into the future: Development of a storytelling approach for establishing career identity and agency in career counselling. *Innovations in Education and Teaching International* 56 (6), 700–710.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuspyyntö

Hyvä opiskelijamme,

Olet aloittanut tänä syksynä lähihoitajaopinnot [oppilaitoksen nimi] - onnittelut!

Teen väitöstutkimusta **keski-ikäisenä lähihoitajakoulutukseen hakeneiden elämäntarinoista**: mitkä asiat elämässäsi ovat vaikuttaneet siihen, että hait lähihoitajakoulutukseen, mikä sai sinut tekemään päätöksen hakemisesta koulutukseen ja mitä tämä päätös merkitsee sinulle?

Etsin keski-ikäisiä (noin 40-vuotiaita tai vanhempia) vapaaehtoisia haastateltavia. Pyrin tekemään haastattelut nyt [aika] ja haastatteluun on syytä varata 1–2 tuntia. Haastattelen sinua sinulle sopivassa paikassa, esimerkiksi [tarkempi paikka ja osoite] rauhallisessa tilassa.

Tutkimuksessani käytän haastateltavista peitenimiä eikä haastateltavien henkilöllisyys muutenkaan tule raportissa ilmi / esille. Teen väitöstutkimustani Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnalle ja [oppilaitoksen nimi] rehtori [rehtorin nimi] on myöntänyt tähän tutkimusluvan [pvm.] (viranhaltijapäätös nro []).

Jos siis olet noin **40-vuotias tai vanhempi** ja **kiinnostunut** tulemaan haastateltavakseni, **vastaisitko** tähän viestiin ja sovitaan sinulle sopiva ajankohta?

Kiitos etukäteen :)

Helena Taskinen

[**lisätieto**: Ensimmäinen tutkimuspyyntö lähetetty Wilma-viestinä syksyllä X, vastaanottajia 100. Toinen tutkimuspyyntö lähetetty Wilma-viestinä seuraavana keväänä, vastaanottajia 52]

Liite 2. Haastattelukysymykset

Kiitos että tulit haastateltavaksi.

”Tutkimukseni tehtävänä on kuvata keski-ikäisen lähihoitajakoulutukseen hakeneiden **ammattinvalinnalle ja koulutushakupäätökselle antamia merkityksiä** sekä pyrkiä ymmärtämään, miten päätös hakea lähihoitajakoulutukseen **rakentuu hakijan elämäntarinassa** sekä mitkä tekijät hakijoiden elämäntarinoissa **liittyivät päätöksen syntymiseen.**”

Haluaisin kuulla sinun tarinasi siitä, miten päätös työuran muutoksesta ja hakemisesta lähihoitajakoulutukseen syntyi. Sinä itse päätät, mitä kerrot elämästäsi ja mitä jätät kertomatta.

1. Piirrä ensin oman elämänkulkusi ylä- ja alamäet sekä merkittävät tapahtumat ja ajankohdat paperille. Voit jakaa piirroksen lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen. Piirroksen tehtävänä on palauttaa mieleen oman elämänkulun tapahtumia ja ajankohtia. Saat tehdä piirroksen rauhassa. Piirros on sinun tukenasi kerronnassa.

Haastateltavalle annetaan A4-kokoinen paperi, lyijykynä, kumi ja eri värisiä kyniä.

Haastateltava saa piirtää omaa elämänkulkuaan kuvaavan työn vapaasti.

2. Kerro millainen polku sinut toi lähihoitajakoulutukseen.
 - Mitä asioita ja tapahtumia siihen liittyy?
 - Aloita tarina siitä ajankohdasta elämässäsi, minkä ajattelet liittyvän aiheeseen
 - Pyrin siihen, että en keskeytä sinua

Kertomuksen jälkeen syventäviä kysymyksiä kertomukseen liittyen, kuten kerrotko lisää/tarkemmin?

Tarkentavia kysymyksiä, jos nämä eivät tulleet esille kerronnassa:

1. Mihin asiaan / tapahtumaan liittyi sinun mielestäsi ensimmäinen idea lähihoitajakoulutukseen hakemisesta?
2. Mikä vahvisti / nopeutti päätöstä hakea?
3. Mikä heikensi / hidasti päätöstä hakea?
4. Mikä sai lopulta tekemään päätöksen hakea koulutukseen?
5. Miksi teit päätöksen hakea?/Mitkä asiat vaikuttivat hakemiseen?
6. Mikä merkitys koulutushakupäätöksellä on sinulle?
7. Mikä merkitys lähihoitaja-ammatin valinnalla on sinulle?
8. Entä millainen merkitys lähihoitajakoulutuksella on nyt ja voi olla sinulle tulevaisuutta ajatellen?
9. Mitä lähihoitajakoulutus tuo sinun elämääsi?
10. Miten luonnehtisit elämääsi ja lähihoitaja-ammatin valintaa?
11. Onko jotain mitä haluat sanoa?
12. Miltä haastattelu tuntui?

Kiitos sinulle haastattelusta!